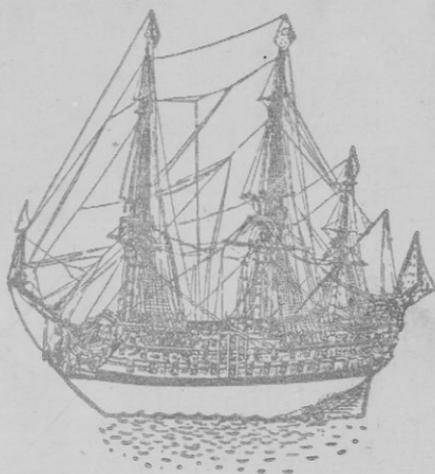

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ψηφιοποίηση: Παιδεία, Έρευνα και Τεχνολογία, 1999. Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΑΘΗΝΑ 1961

Μητρώο
Πόσει

Αριθμός Ν $\frac{12.10}{04}$
Τιμόνοιο 21-1-1946
Ω ΝΕΥΤ $\rightarrow S$
Ουκεία ή εφόσον
ήν υπογράφο
(ΟΧΑΙΩ)

Handwritten text in the top right corner, possibly a date or page number, which is mostly illegible.

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

46130

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ANNALS 1941

ΑΙΡΟΤΣΙ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

46130

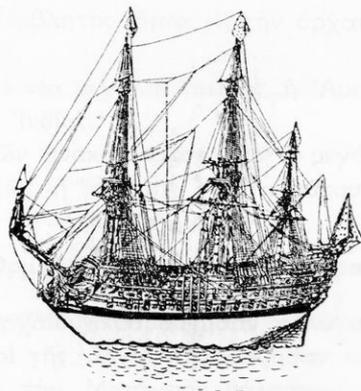
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1961

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - ΘΑ. ΔΙΑΦΑ

45130

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΜΙΑ ΤΗΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΣΤΑΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1961

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αί ανακαλύψεις

ΑΤΑ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε νὰ εἶναι φραγμὸς ἀνυπέρβλητος, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

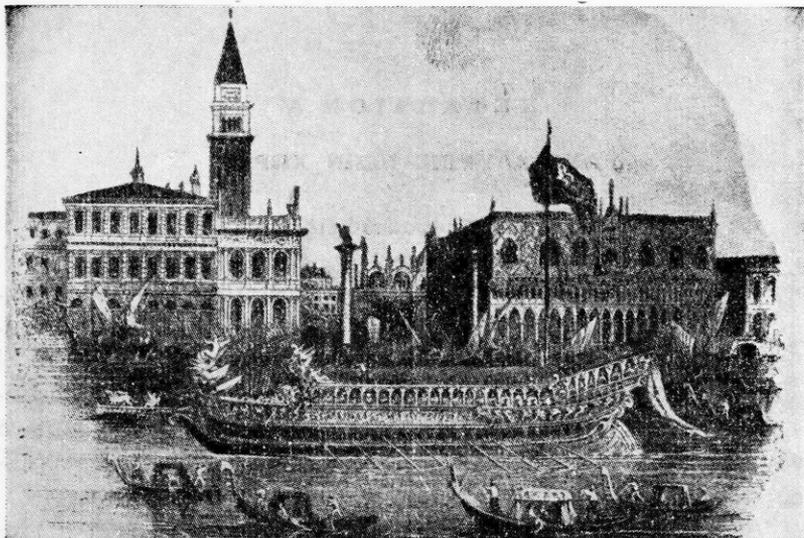
Ἀποτέλεσμα τῶν ανακαλύψεων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὔξησις τοῦ πλοῦτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Ὁρμὴ πρὸς ἀγνώστους χώρας

Τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενά, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἐζήσαν καὶ ἔδρασαν, σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάτυνε τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διεκόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βρα-

δύτερον, κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἐγένεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἐφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Ἀλε-

1. Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων
(ἀρχαία χαλκογραφία)

ξάνδρειαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφεραν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περιζήτητα εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρι, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἐλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

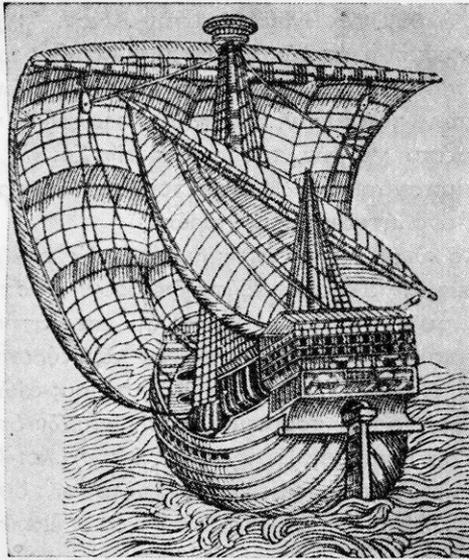
Πολλοί λοιπόν ἐσκέφθησαν νὰ εὔρουν ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἦσαν ἀκόμη ἄγνωστοι ἢ ἀτελῶς γνωσταί. Ὁ Ἰταλὸς περιηγητὴς Μάρκο Πόλο εἶχε περιγράψει, εἰς τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος, τοὺς μυθώδεις θησαυροὺς των, τὴν Κίναν, πατρίδα τῆς μετάξης, τὴν Ἰαπωνίαν, πλημμυροῦσαν ἀπὸ χρυσόν, τὰς νήσους τῆς Σόνδης νοτιώτερον, τὴν χώραν τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ δίψα τοῦ κέρδους κυρίως ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναζήτησιν νέων χωρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ στιγμή ἦτο εὐνοϊκὴ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρχεν ἀπόθεμα δυνάμεως, τὸ ὁποῖον ἐζήτηε διέξοδον. Αἱ σταυροφορίαι εἶχον σταματήσει, ἀφ' ὅτου εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς οἱ Μωαμεθανοὶ, καὶ ὁ ὀρίζων τῆς δράσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐστένευε διὰ τῆς διαρκοῦς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων προωθήσεως τῶν τουρανικῶν φυλῶν, τῶν ὁποίων ἡ πρωτοπορία εἶχε φθάσει μέχρι τῆς Οὐγγαρίας. Μογγόλοι ἐπίσης εἶχον ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ἡ ἐνίσχυσις τέλος τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ὑπεχρέωσεν εἰς ὑπακοὴν τοὺς εὐγενεῖς. Ὅσοι λοιπὸν ἔφερον μὲ δυσφορίαν τὴν νέαν τάξιν ἐζήτησαν στάδιον διὰ τὴν ἐλευθέραν ἄσκησιν τῆς ἵπποτικῆς ὁρμῆς καὶ τῆς ρωμαντικῆς διαθέσεως εἰς θαλασσοπορίας καὶ περιπετείας εἰς μακρυνὰς χώρας.

Τελειοποίησις τῶν τεχνικῶν μέσων. Ἡ ναυτικὴ πυξίς

Κυρίως ὅμως ἡ τελειοποίησις τῆς ναυτικῆς τέχνης ἐπέτρεψε τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων ταξιδίων. Οἱ Βενετοὶ ἐπενόησαν τὸν 14ον αἰῶνα νέον τύπον πλοίου, τὴν κ α ρ α β ἔ λ λ α ν (caravelle, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸ νεοελληνικὸν καράβι), μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων, μὲ ὑψηλὰς πλευράς, ἐφωδιασμένον μὲ τρεῖς ἰστοὺς καὶ πέντε τριγωνικὰ ἰστιὰ, κατάλληλον δι' ἔλιγμούς, ταχὺ καὶ στερεόν, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπε νὰ ἀντιμετωπίζουσι τὴν τρικυμίαν τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἴσως παρεστάθη ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἡ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερον ἡ ν α υ τ ι κ ῆ π υ ξ ῖ ς εἰς τὰς μεγάλας θαλασσοπορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων. Εἶναι ἐξηκριβωμένον, ὅτι οἱ Σῖναι ἐγνώριζον δύο καὶ πλέον αἰῶνας π. Χ. τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς βορρᾶν, οἱ δὲ Ἀραβες μα-

2. Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος

θόντες παρ' αὐτῶν μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τοὺς ναυτικούς τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὰς τελειοποιήσεις ὅμως ἡ πυξὶς δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ τοὺς ναυτιλλομένους με ἀκριβείαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Συνδυαζομένη ὅμως με ἄλλας πρακτικώτερας γνώσεις τῆς ἐποχῆς, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ὀρίζουν τὴν θέσιν τῶν πλοίων εἰς τὸ πέλαγος. Τὸν πρῶτον εὐχρηστον τύπον ναυτικῆς πυξίδος ἐπενόησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος

εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (bussola). Πλήρη ὅμως πυξίδα μετ' ἀνεμολογίου κατεσκεύασαν οἱ Πορτογάλοι ναυτικοὶ τὸ 1483. Ἡ τελειοποιήσις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ἀνάγωνται εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

Θαλασσοπλοῖα τῶν Πορτογάλων

Ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου εἶχον προηγηθῆ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ ἴδιοι ἀνεκάλυψαν τὸν 14ον αἰῶνα νήσους τινὰς τοῦ ὠκεανοῦ, τὰς Ἀζόρας, τὴν Μαδέραν, τὰς Καναρίους.

Ἡ Πορτογαλία, ἀπομονωθεῖσα διὰ τῆς ἐξαπλώσεως κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα τοῦ κράτους τῆς Καστίλλης εἰς τὸ ἄκρον τῆς Εὐρώπης καὶ στερηθεῖσα ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας μετὰ τὸ Ἀραβικὸν κράτος (τῶν Maures, ὅπως τοὺς εἶπαν οἱ Εὐρωπαῖοι), ἔστρεψεν ὅλην τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ναυτικοὶ της ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀλιείαν, ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἔκαμαν

πραγματικόν πόλεμον έναντίον τῶν Μωαμεθανῶν τοῦ Μαρόκου. Ἡ ἰσχυρά προσωπικότης ἐνὸς ἀνθρώπου ἤσκησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς χώρας. Ὁ Ἰνφάντης (πρίγκιψ) Δὸν Ἑρρίκος (1394 - 1460), πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α', ἀφοῦ κατὰ τὴν νεότητά του ἔλαβε μέρος εἰς ἐνδόξους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφιέρωσεν, ἀπὸ τοῦ 1419, τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ τοῦτο εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα **Θαλασσοπόρος**.

Ὁ Ἑρρίκος ὤθησε τοὺς Πορτογάλους ναύτας πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλείψει ἀπὸ καιροῦ οἱ θαλασσινοὶ. Πρὸ τῆς πύρας τῶν πλοίων των ἤρχισαν νὰ διαλύωνται οἱ μῦθοι, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπνεύσει αἱ ἔρημοι καὶ ἀκατοίκητοι ἀκταὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὅτι δηλαδή εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἢ θάλασσα βράζει, ὅτι εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην ἀνθρώπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσῃ ἢ ὅτι μεταβάλλεται εἰς Αἰθίοπα, ὅτι ἐκεῖ κάπου εἶναι τὸ στόμιον τῆς κολάσεως.

Τὸ 1434 ὑπερέβησαν τὸ Βογιαδὸρ καὶ τὸ 1445, ἀφοῦ ἔκαμψαν τὴν ἐκβολὴν τοῦ Σενεγάλη, παρετήρησαν μὲ εὐχάριστον ἔκπληξιν ἀκρωτήριον κατάφυτον, ἐκεῖ ὅπου ἀνέμενον χώραν ἔρημον καὶ ἄγονον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν **Πράσινον ἀκρωτήριο**. Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἑρρίκος τὸ 1460 εἶχε τὴν ἱκανοποίησιν, ὅτι οἱ ἀνθρώποι του προσήγγισαν τὴν ἀκτὴν τῆς Γουϊνέας.

Ἀλλὰ τὸ 1471, ἀφοῦ τὸ θάρρος ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Πορτογάλους νὰ ὑπερβῶν τὸν Ἰσημερινόν, διεπίστωσαν μὲ ἀπογοήτευσιν ὅτι ἡ ἀφρικανικὴ παραλία, ἀντὶ νὰ δείξῃ διέξοδον πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκάμπτετο πρὸς νότον. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐδίστασαν νὰ διακινδυνεύσουν εἰς τὸ νέον αὐτὸ ἡμισφαίριον, ὅπου ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἦτο ὀρατός. Τὸ 1482, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Β', ἐπανελάβον τὴν προσπάθειαν καὶ τὸ 1485 ἔφθασαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ καὶ κατόπιν τοῦ Ὁράγγη.

Τέλος τὸ 1486 ὁ Βαρθολομαῖος Διάς (Bartolomeu Dias), ἐνῶ μὲ τρία ἑλαφρά πλοῖα ἐσυνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς νότον, ἔμεινεν ἔκπληκτος βλέπων τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶχε παρακάμψῃ τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ. Ἡ κακοκαιρία τὸν ἠμπόδισε νὰ προχωρήσῃ καί, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπι-

στρέψη, διέκρινε τὸ ἀκρωτήριο νὰ μαστιγώνεται ἀπὸ τὰ κύματα. Τὸ ὠνόμασεν Ἀκρωτήριο τῶν Τρικυμιῶν. Ὅταν ὁμως τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Λισσαβῶνα, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τὸ ἐβάπτισεν Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος.

✕ Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι ἐζήτουν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο πλέοντες πρὸς δυσμάς.

Ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ἐγένετο λόγος περὶ τοῦτου εἰς τὸν κόσμον τῶν λογίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Φλωρεντῖνος ἰατρός Πάολο Τοσκανέλι ὑπεστήριξε μὲ θέρμην τὴν ἄποψιν. Ἐσχεδίασε μάλιστα σχετικὸν χάρτην, τὸν ὁποῖον ὑπέβαλε μετὰ ὑπομνήματος εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας. Ὁ Κολόμβος ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν.

4. Ὁ Κολόμβος

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Christoforo Colombo, 1446-1506) ἐγεννήθη περὶ τὸ 1446 εἰς τὰ περίχωρα τῆς Γενούης, ἀπὸ πατέρα ὕφαντουργόν, ἔλαβε μικρὰν μόρφωσιν καὶ μέχρι τοῦ 25οῦ ἔτους κατεγίνετο εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του. Ἄλλ' αἱ διηγήσεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα περὶ ἀγνώστων καὶ περιέργων χωρῶν ἐξῆψαν τὴν φαντασίαν του. Ἐγνώριζε τὸν Τοσκανέλι καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸν χάρτην του. Ἐγένετο ὁ ἴδιος ναυτικὸς καὶ χαρτογράφος καὶ ἐταξίδευσεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἕως τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἴσως καὶ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Λισσαβῶνα, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Συνεδύαζε διορατικότητα ἐπιστημονικὴν μὲ ζωηρὰν φαντασίαν, εὐκολόπιστος ἀπὸ μυστικοπαθῆ διάθεσιν.

Ἐπειδὴ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασίν του

νά επιχειρήση εξερευνητικὸν πλοῦν πρὸς δυσμάς, κατέφυγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον καὶ Ἰσαβέλλαν. Οἱ σοφοὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας, εἰς τοὺς ὁποίους παρέπεμψαν τὴν ὑπόθεσιν, δὲν ἐβιάζοντο νὰ ἀπαντήσουν. Ὅταν ὅμως οἱ δύο βασιλεῖς ἐκυρίευσαν τὴν Γρενάδαν καὶ ἤνωσαν τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των, ἐφάνησαν πρόθυμοι διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἡ Ἰσαβέλλα ἰδίως ἔλαβεν ὑπὸ τὴν εὐνοίαν τῆς τὸν Κολόμβον.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου 1492, ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς Γρενάδας στρατοπέδου, ὑπέγραψαν συμβόλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο τοὺς ὄρους τοῦ ἐρευνητοῦ, τίτλον εὐγενοῦς καὶ μεγάλου Ναυάρχου εἰς τὸν ἴδιον καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντιβασιλείαν καὶ τὸ δέκατον ἐπὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν.

Ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσε μὲ τρία πλοῖα τὴν 3ην Αὐγούστου 1492 ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου. Ὁ ἴδιος ἐπέβαινε τοῦ μεγαλύτερου, τῆς « Santa Maria », 23 μέτρων μήκους (πρβλ. εἰκ. 2 σελ. 8). Τὸ πλήρωμα τῶν πλοίων, 90 περίπου ἄνδρες, ἀπετελεῖτο ἐν μέρει ἀπὸ καταδίκους τῆς φυλακῆς. Ἠκολούθησε τὴν γνωστὴν ὁδὸν μέχρι τῶν Καναρίων νήσων, καί, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ὀλίγον, ἐρρίφθη εἰς τὸν ὠκεανόν. Οἱ ναῦται ἦσαν ἀνήσυχoi, ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὴν Εὐρώπην, ἐγόγγυζον, στάσις ὅμως δὲν ἐγίνεν. Ὁ ἴδιος ἦτο σταθερὸς καὶ ἔδειξε πεποίθησιν καὶ θάρρος.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, 23 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὰς Καναρίους, διέκριναν ξηρὰν καὶ τὴν ἐπομένην ἀπεβιβάσθησαν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Βαχαμικοῦ πελάγους, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασε San - Salvador, δηλαδὴ Ἄγιον Σωτήρα. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὴν Κούβαν καὶ τὴν Χαϊτήν, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην ἐξέλαβεν ὡς Κίναν καὶ τὴν δευτέραν ὡς Ἰαπωνίαν, ὅπως εἰκονίζοντο αὐταὶ εἰς τὸν χάρτην τοῦ Τοσκανέλι.

Ἐπέστρεψε τὴν 15ην Μαρτίου 1493 εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τοῦ ἐγίνε θριαμβευτικὴ ὑποδοχή. Εἶχε φέρει μαζί του βάμβακα, χρυσόν, ἰθαγενεῖς, ὄχι ὅμως μπαχαρικά. Ἡ ἀνακάλυψις προεκάλεσε κατὰπληξιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ ἄνθρωποι εἶπον, ὅτι ὁ Κολόμβος ἐδῶρθησεν ὀλόκληρον νέον κόσμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμεν ἄλλα τρία ταξίδια. Τὸ δεύτερον ἐγίνε μὲ πολὺ μεγαλύτερας δυνάμεις, 14 караβέλλας, 3 φορτηγὰ καὶ ἔνοπλον ἀποβατικὸν ἄγημα ἀπὸ 1200 ἄνδρας. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν

έδικαίωσαν τὰς προσδοκίας, διότι ἡ ἀνακάλυψις δὲν ἀπέφερεν οὔτε μπαχαρικά, οὔτε ἀρώματα καὶ χρυσόν.

Εἰς τὸ τρίτον ταξίδιον (1498 - 1500) προσήγγισε τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ὀρενόκου. Ἐπίστευεν ὅτι αὐτὴν τὴν φορὰν εὐρίσκετο εἰς τὰς Ἰνδίας, «πλησίον τοῦ ἐπιγείου παραδείσου». Ἀλλὰ δυσαρέσκειαι καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του ἠνάγκασαν τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀφαιρέσουν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τὸν Κολόμβον, ὁ δὲ ἀντικαταστάτης του ἐθεώρησε καλὸν νὰ τὸν φυλακίσῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ μαζὶ μὲ τοὺς δύο ἀδελφούς του σιδηροδέτους εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Κολόμβος ὅμως κατώρθωσε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του καὶ οἱ βασιλεῖς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν ἀπέζημίωσαν, ἀλλὰ τοῦ ἀνέθεσαν καὶ τέταρτον ταξίδιον.

Τὸ τέταρτον ταξίδιον (1502 - 1504) ἦτο ἀτυχεστότερον. Ζητῶν, ὡς ἐνόμιζε, διέξοδον πρὸς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ἤδη εἶχον φθάσει οἱ Πορτογάλοι, προσήγγισε τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμαᾶ, πιστεύων ὅτι περιπλέει τὴν Κίναν, ὅτι ἀπέχει 18 ἡμερονύκτια ἀπὸ τὸν Γάγγην καὶ ὅτι εὐρίσκεται πρὸ τῆς «Χερσονήσου τοῦ χρυσοῦ», ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὁ Σολομών εἶχε προμηθευθῆ τὰ μέσα διὰ νὰ κτίσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τρικυμῖαι καὶ ἐξεγέρσεις τῶν ἰθαγενῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἐρευνηταὶ συμπεριφέροντο ἀπανθρώπως, τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν (Νοέμβριος 1504). Ἡ Ἰσαβέλλα μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, ὁ Φερδινάνδος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον δι' αὐτὸν καὶ ἀπέθανε τὴν 20ῆν Μαΐου 1506 σχεδὸν λησμονημένος.

Ὁ Κολόμβος μέχρι τέλους ἐπίστευεν ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο, τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας προσωρμίσθη, ὠνόμασαν Δυτικὰς Ἰνδίας καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν Ἰνδοὺς. Οἱ δύσπιστοι ὅμως δὲν ἔλειψαν. Διορατικὸς ἱστορικὸς ἀπὸ τὸ 1493 ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ πλανήτης μας εἶναι πολὺ εὐρύτερος ἀπὸ ὃ, τι ὑπέθετεν ὁ Κολόμβος:

~~Ἡ Ἀμερικὴ~~

Ἐν τούτοις ἡ νέα ἡπειρος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ Κολόμβος, ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἄλλον, τὸν Φλωρεντινὸν ναυτι-

κόν Ἀμέριγον Βεσπούτσι (Amerigo Vespucci), ὁ ὁποῖος συνώδευσε τὸν Κολόμβον εἰς τὰ νεώτερα ταξιδιά του καὶ ἔδωσε περιγραφὴν τῶν νέων χωρῶν ὑπὸ τύπον ἐπιστολῶν. Εἰς μίαν ἀπ' αὐτάς, τὸ 1507, ἔκαμνε λόγον περὶ μεγάλης ἡπείρου, τοῦ νέου κόσμου (novus mundus), ἀνακαλυφθείσης πρὸς δυσμὰς τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, μεταφρασθεῖσα εἰς πολλὰς γλώσσας, συνέδεσε τὸ ὄνομά του μετὰ τὴν νέαν ἡπειρον. Ὁ ἴδιος ἀπέθανε (1512) χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην τύχην, ἣ ὁποία ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸ ὄνομά του. Περὶ τῆς παρουσίας νέας ἡπείρου ἐβεβαιώθησαν ὅταν, τὸ 1513, ὁ Ἰσπανὸς Μπαλμπόα (Balboa) διέκρινεν ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ τὸν Εἰρηνικὸν καὶ περισσότερον ὅταν ὁ Μαγελαῖνος ἀνεκάλυψε τὴν διάβασιν εἰς αὐτόν.

Οἱ Πορτογάλοι φθάνουν εἰς τὰς Ἰνδίας (1498)

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πορτογάλοι ἐξηκολούθησαν τὴν προσπάθειάν των νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ ἐνέτειναν αὐτὴν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Κολόμβου. Τὴν 8ην Ἰουλίου 1497 ὁ Βάσκο δά Γάμα (Vasco da Gama), υἱὸς θαλασσοπόρου καὶ ἀπὸ βασιλικὸν γένος, ἀνεχώρησε μετὰ τέσσαρα σκάφη. Τὴν 22αν ὑπερέβαινε τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου τοῦ Διάς, τοῦ ὁποίου εἶχε συμπαραλάβει τὸν πλοηγόν. Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1498 εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἀκτὴν ἀπέναντι τῆς Μαδαγασκάρης, ὁπότεν καὶ ἔλαβεν Ἀραβας πλοηγούς καί, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν περιοδικὸν ἄνεμον τοῦ Ἰνδικοῦ μουσὶμ (mousson), προσήγγισε τὰς Ἰνδίας, τὴν 20ὴν Μαΐου, πλησίον τῆς Καλκούτας, καὶ ὕστερον ἐφθασεν εἰς τὴν Γόαν.

Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς

Ὁ Μαγελαῖνος (Magalhães), ἀπὸ μεγάλην πορτογαλικὴν οἰκογένειαν, ἀσκηθεὶς εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, τὸν περίφημον Κάρολον Ε', νὰ ἀναζητήσῃ δρόμον πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Μολούκας νήσους. Μὲ πέντε πλοῖα καὶ 265 ἄνδρας ἀνεχώρησε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1519 ἀπὸ λιμένα τῆς νοτίου Ἰσπανίας. Ἐχρειάσθη μῆνας, διὰ νὰ πλεύσῃ τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερι-

κῆς, καὶ τὴν 21ην Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἑλικοειδῆ πορθμὸν μεταξὺ τῆς ἠπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε φέρει τὸ ὄνομά του, κατηνάλωσεν ὀλόκληρον μῆνα διὰ νὰ τὸν περάσῃ καὶ ἐξῆλθεν εἰς εὐρύχωρον ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Εἰρηνικόν, διότι τοῦ ἐφάνη ἐξαιρετικὰ ἡσυχος, ἐπειδὴ ἦτο ἡ περίοδος τῆς γαλήνης.

Μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη πλοῦν ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνas, ὅπου ὁ ἴδιος ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ ἄνδρες τοῦ ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον, ἔφθασαν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου συνηντήθησαν μὲ τοὺς Πορτογάλους καὶ διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος οἱ περισωθέντες 18 ἄνδρες ἀπὸ τοὺς 265 μὲ ἓν πλοῖον ἐπέστρεψαν τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1522. Τοιοῦτοτρόπως συνετελέσθη ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς.

Κατάληψις καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν νέων χωρῶν

Τὰς ἀνακαλύψεις ἠκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις διὰ τὴν κατάληψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ πάθος ταξιδίων, ὑπερποντίων ἐπιχειρήσεων καὶ περιπετειῶν. Πολλοὺς ἐκίνει ἡ ἔλξις τοῦ ἀγνώστου. Ἄλλοι ἦσαν ἐνθουσιώδεις ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον νὰ κατηχήσουν τοὺς εἰδωλολάτραις. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς περιφήμους αὐτοὺς κατακτητῆταις (ισπανιστὶ conquistadori) ἦσαν παράτολμοι διώκται τύχης καὶ ἐπικερδῶν ἀνδραγαθημάτων, σκληροὶ καὶ ἄπληστοι, τοὺς ὁποῖους ἔκαμνε τολμηροτέρους ἢ ἐπίγνωσις ὅτι ἔχουν νὰ μετρηθοῦν μὲ ἀόπλους ἰθαγενεῖς.

Εἰς τὰς ἀποικιακὰς ἐπιχειρήσεις προηγήθησαν οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοί. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, τὴν 3ην Μαΐου 1493, ἐνῶ ἀκόμη ἡ γῆ κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἦτο ἀγνωστος, ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ' ἐμοίρασεν αὐτὴν διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου 370 μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀζορῶν, εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δυτικόν, τὸν Νέον Κόσμον, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς, τὸ ἄλλο εἰς τοὺς Πορτογάλους.

Δὲν ἤργησαν ὅμως τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς νὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι, Ὀλλανδοί, Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν μεγαλυτέρας ἱκανότητας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων

Εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Πορτογάλοι, διὰ νὰ μονοπωλήσουν τὸ ἐμπόριον, περιήλθον εἰς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας, τοὺς Ἰνδοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀραβες ἐξηρέθιζον, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Βενετίαν. Ἔδειξαν ἀρκετὴν δραστηριότητα καὶ ἐπέβαλον ἐπὶ τι διάστημα τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἄλλοτε συνεννοούμενοι, ἄλλοτε μετερχόμενοι βίαν, καίοντες τὰ πλοῖα, σφάζοντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες τὰ πληρώματα, βομβαρδίζοντες καὶ δίδοντες πραγματικὰς ναυμαχίας πρὸς τοὺς Ἀραβας.

Ὁ κύριος ὁμῶς ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν ὑπῆρξεν ὁ Ἀλφόνσος δ' Ἀλμπουκέρκε (Alfonso d' Albuquerque), ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1508 - 1515. Καταλαβὼν ἐπικαίρους θέσεις, ἐξουσίαζε τὴν εἰσοδὸν τοῦ Περσικοῦ Κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ κατέστησε κέντρον τῶν πορτογαλικῶν κτήσεων τὴν Γόαν, σπουδαίαν ἀγορὰν ἀνατολικῶν προϊόντων. Οἱ Πορτογάλοι ἐξουσίαζον μόνον τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵδρυσαν πρακτορεῖα καὶ φρούρια. Κατέλαβον τὴν Κεϋλάνην, τὰς νήσους τῆς Σόνδεης, τὴν Μαλάκκαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτειναν τὴν ἐξερεύνησίν των μέχρι τῆς Αὐστραλίας, ἐστράφησαν ὁμῶς περισσότερον πρὸς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικὴν ἵδρυσαν πρῶτον πρακτορεῖα, ἀργότερα δὲ καὶ ὄχυράς θέσεις (Γουίνέα 1515, Κόγκο καὶ Ἀγγολα 1575 - 1584). Ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ Ἀκρωτήριον, συνέδεσαν τὰς κτήσεις των τοῦ Ἀτλαντικοῦ μετὰ τῶν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν τυχαίως. Κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ ἐκστρατείαν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας μὲ 13 πλοῖα παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ προσήγγισαν τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἡ Βραζιλία ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν πορτογαλικὴ κτήσις, οἱ δὲ Πορτογάλοι ἀπόκισαν αὐτὴν συστηματικώτερον.

Ἐπὶ τι διάστημα οἱ Πορτογάλοι ἐμονοπώλησαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Λισσαβὼν, ὑποσκελίσασα τὴν Βενετίαν, ἔ-

γινεν ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ Λισσαβὼν εἶχε περὶ τοὺς 100.000 κατοίκους, ἐφαίνετο ὑπερπληρωμένη ἀπὸ πλοῦτον καὶ ἡ μικρὰ Πορτογαλία παρουσιάσθη πρὸς στιγμὴν ὡς μεγάλη δύναμις καὶ ἀνέδειξε ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Ἄλλ' ἡ πτωχὴ εἰς ἀνθρώπους καὶ μέσα χώρα δέν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ τὸ βᾶρος αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος της, ὅπως τῶν Φοινίκων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ σειρὰν πρακτορείων, διεσκορπισμένων εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, ἐπὶ 20.000 χιλιομέτρων χωρὶς συνοχὴν. Οἱ Πορτογάλοι ἐκυβέρνησαν κακῶς. Καταχρήσεις ὑπαλλήλων, αὐθαιρεσίαι καὶ ἀπανθρωπία ἀντιβασιλέων, διωγμοὶ θρησκευτικοί, ἔφεραν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἰθαγενεῖς. Ὁταν δὲ τὸ 1580 ἡ Πορτογαλία προσηρτήθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ ἀποικίαι της ἔμειναν ἀδέσποτοι. Κληρονόμοι των ὅμως ἔγιναν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἰσπανίας

Θέατρον τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Ἰσπανῶν ἦτο ἡ Ἀμερικὴ. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ἐξετείνετο εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικὴν, πλὴν τῆς Βραζιλίας, ἡ ὁποία ἦτο κτήσις πορτογαλικῆ. Αἱ ὀνομαστότεραι κατακτήσεις εἶναι τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ Περού καὶ τῆς Χιλῆς.

Αἱ φυλαὶ τῶν μερῶν αὐτῶν εἶχον χρῶμα ποικίλον, ἀπὸ τοῦ κίτρινου μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ, μαλλιά χονδρά, μαῦρα, λεῖα, ἀραιὰ γένεια, ἐξωγκωμέναις παρεῖας, ὀφθαλμοὺς βαθυλοῦς καὶ μικροῦς, ἀνάστημα μέτριον. Εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς, οἱ λευκοὶ ἄνθρωποι ἐφαίνοντο ὄντα ὑπερφυσικά, διότι μὲ τὰ πυροβόλα ὄπλα των παρουσιάζοντο ὡς χρησιμοποιοῦντες τὸν κεραυνὸν καὶ διότι ἐπολέμουν ἔφιπποι.

Τὸ 1519 ὁ Ἰσπανὸς Φερδινάνδος Κορτές (Fernando Cortés) ἐκυρίευσεν μετ' ὀλίγας ἑκατοντάδας ἀνδρῶν τὸ Μεξικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη λαὸς ὀργανωμένος εἰς κράτος μετ' ἰερατικὴν τάξιν τῶν Ἀζτέκων καὶ βασιλείαν ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ ἄρκετὰ προχωρημένος πολιτισμὸς των, μετ' ὑφαντικὴν, μετ' χρυσοχοικὴν, μετ' μεγάλας γεφύρας καὶ μετ' πυραμιδοειδεῖς ναοὺς, εὕρισκετο εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Οἱ Ἀζτέκοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν ἵππου καὶ πυροβόλων ὀπλων, ἐλάτρευον θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερον ἀνθρωποθυ-

σίας. Ἡ πρωτεύουσά των Μεξικὸν με τοὺς 200.000 κατοίκους τῆς ἤτο μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Οἱ Ἴσπανοί, με τὰς ἀπανθρώπους βιαιοπραγίας ἐναντίον τῶν ἰθαγενῶν, ἐγίναν κύριοι τῆς χώρας, ἀνemieίχθησαν ὁμως ταχέως με τοὺς ἐγχωρίους. Σήμερον κατοικοῦν εἰς τὸ Μεξικὸν 19 % λευκοί, 38 % Ἰνδιάνοι, 43 % μιγάδες.

Ὁ Φραντσίσκο Πιτζάρρο (Francisco Pizarro) με 165 ἄνδρας κατέλαβε τὸ Περού, τὸ θεοκρατικὸν κράτος τῶν Ἴνκας, « τῶν υἱῶν τοῦ ἡλίου ». Ἡ εὐφωρωτάτη γῆ ἤτο κτῆμα τοῦ κράτους. Ἡ ἐσοδεία ἐμοιράζετο εἰς τοὺς κατοίκους. Ὑφαντουργικὴ ταπήτων, οἰκοδομικὴ ναῶν, πυλῶν, πύργων, εὕρισκετο εἰς ἀξιοσημείωτον πρόοδον. Σκληρότερος ἀπὸ τὸν Κορτές, ὀλιγώτερον ἵπποτικὸς καὶ περισσότερον ληστρικός, ὁ Πιτζάρρο ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν διένεξιν δύο ἀδελφῶν καὶ ἠχμαλώτισε τὸν βασιλέα, τὸν ὅποιον ἐφόνευσεν, ἀφοῦ ἔλαβεν ὄγκους χρυσοῦ ὡς λύτρα. Μέγα μέρος τῶν ἰθαγενῶν ἐξηφανίσθη (1535).

Οἱ Ἴσπανοὶ ἀρχηγοὶ εἶχον κακὸν τέλος. Ἄλλος ἀπηγχονίσθη, ἄλλος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὁ Πιτζάρρο ἐδολοφονήθη.

Ἀπὸ τὴν Μαδρίτην τὸ Συμβούλιον τῶν Ἰνδιῶν, ἱδρυθέν τὸ 1511, εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀποικιῶν, ἕως ὅτου τὸ στέμμα ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς αὐθαιρέσιαις τῶν τυχοδιωκτῶν, ἀναλαβὸν αὐτὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τῶν ἀποικιῶν.

Ἀνακαλύψεις τῶν Ἀγγλων, Γάλλων, Ὁλλανδῶν

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς Νότον, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἤτο δυνατὸν νὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πλέοντες βορειοδυτικά. Ὅταν δὲ ἀπεκαλύφθη ὅτι ἡ εὐρεθεῖσα γῆ ἤτο ἠπειρος, φυσικὸν ἤτο νὰ σκεφθοῦν ὅτι θὰ ὑπῆρχε διέξοδος εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ ἀπὸ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς. Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι με ἐπιμονὴν ἐζήτησαν τὴν διέξοδον αὐτήν.

Ἀπὸ τοῦ 1497 ὁ Γενουήσιος Τσοβάννι Καμπόττο (Giovanni Cabotto), διατελὼν, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Η', με τοὺς τρεῖς υἱοὺς του προσήγγισεν τὴν παραλίαν βορειοανατολικῶς, ἕως ὅτου τὸν ἠμπόδισαν οἱ κινητοὶ πάγοι. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, πλεύσας πρὸς ἀντίθετον διεύθυνσιν, συνεπλήρωσε τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς,

ή όποία βραδύτερον έγινε τόπος έγκαταστάσεως τών "Αγγλων.

Γάλλοι ναυτικοί υπό τόν τολμηρόν θαλασσοπόρον 'Ιάκωβον Καρτιέ (Jacques Cartier), ζητοῦντες επίσης τήν πρὸς βορρᾶν διάβασιν, κατέλαβον τόν Καναδάν, όπου ἀργότερα ἱδρυσαν εἰς τήν ἐκβολήν τοῦ ποταμοῦ Saint - Lorenz τήν πόλιν Κεμπέκ (Quebec, 1608). Οἱ Ὅλλανδοί επίσης πρὸς τήν διεύθυνσιν αὐτὴν κατηύθυναν τὰς προσπάθειάς των.

Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων

Αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἡ ἐγκατάστασις πολυαριθμῶν Εὐρωπαίων εἰς τὰς νέας χώρας ἤλλαξαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς, τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνταλλασσομένων ἐμπορευμάτων, τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου, μὲ μίαν λέξιν τὰ ὑλικά μέσα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διὰ ξηρᾶς μεταφορᾶς ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ὄφελος τῆς διὰ θαλάσσης. Εἰς τήν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐξηκολούθησαν τὰ καραβάνια μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καμήλων. Ἐν τούτοις τὸν 16ον αἰῶνα τὸ φορτίον ἐνὸς πλοίου ἐρχομένου ἀπὸ τὰς Ἰνδίας εἰς τήν Λισσαβῶνα ὑπερέβαινε τὸ μεγαλύτερον καραβάνι. Τὰ φορτηγὰ τῆς ἐποχῆς ἔφθανον τοὺς 2.000 τόννους, δηλαδὴ 2 ἑκατομύρια χιλιόγραμμα, ἐνῶ τὸ σύνηθες φορτίον τῆς καμήλου εἶναι 150 χιλιόγραμμα.

Οἱ νέοι δρόμοι ἦσαν περισσότερον θαλάσσιοι παρά ἠπειρωτικοί, περισσότερον ὠκεάνιοι παρά μεσογειακοί. Οἱ μεγάλοι ὠκεάνιοι δρόμοι εἶχον τρεῖς κατευθύνσεις : 1) μεταξύ δυτικῆς Εὐρώπης, Ἀκρωτηρίου, Ἰνδιῶν, νήσων Σόνδης, Κίνας καὶ Ἰαπωνίας, 2) μεταξύ Λισσαβῶνος καὶ Βραζιλίας· 3) μεταξύ Σεβίλλης καὶ Μεξικοῦ.

Ἡ εἰσαγωγή καθαρῶς ἀμερικανικῶν προϊόντων, ἀραβοσίτου, καπνοῦ, κακάο, βανίλλιας, ἀργότερα καὶ πατάτας, ἤλλαξεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαίων. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τήν Ἀμερικὴν τὰ εἶδη τῶν ἰδικῶν μας σιτηρῶν, λαχανικά, ὄπωρικά, σακχαροκάλαμον, ἵππους, βοῦς, ἀκόμη καὶ καφέ καὶ βάμβακα.

Οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς εἰς τὰς

ἀποικίας νὰ φυτεύσουν ὅ,τι φύεται εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν.

Εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ Ἰνδία ἔδιδον πιπέρη, κανέλλαν καὶ ὄπιο, αἱ νῆσοι τῆς Σόνδης σάνδαλον (ἐρυθρόξυλον διὰ βαφὴν), καμφοράν, μοσχοκάρυον, ἡ Περσία τάπητας καὶ ἵππους, ἡ Κίνα μέταξαν, σινικὴν μελάνην, πορσελάνην, ὀρείχαλκον. Ἡ χρῆσις τῶν ἐξωτικῶν αὐτῶν προϊόντων ἐγενικεύθη καὶ ἡ τιμὴ των ἔπεσεν.

Ἐγίνε ζωηροτάτη ἐκμετάλλεσις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς νέας χώρας μεταλλείων. Μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰσέρρουσαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν. Ἡ συνολικὴ περιουσία τῆς Εὐρώπης εἰς εὐγενῆ μέταλλα, ἐνῶ τὸ 1500 ἀντεπροσώπευε 2 1/2 χρυσᾶ δισεκατομμύρια, ἠξήθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς 4 δισεκατομμύρια. Ὁ τόκος κατῆλθεν εἰς 5 %, ἡ ἀξία τοῦ χρήματος εἰς τὸ 1/6 τῆς παλαιᾶς.

Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, φύσει μικρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὴν κακὴν μεταχείρισιν, ἐξηφανίσθησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ ἀποικοὶ ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰς φυτείας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Παρὰ τὰς ἀσθενεῖς διαμαρτυρίας τῶν ἱεραποστόλων, ἡ μαύρη φυλὴ ἀκουσίως μετηνάστευσεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ — ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ἡ συνοπτικὴ εἰκὼν

ἘΤΑ μικρὰν προετοιμασίαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἤρχισε ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' αἰῶνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μάθησιν, ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγινεν ἀντικείμενον θερμῆς λατρείας. Οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι ἔλαβον ὡς πρότυπον τοὺς ναοὺς καὶ τ' ἀγάλματα, οἱ συγγραφεῖς ἐμιμήθησαν τὸ ὕφος τῶν ἀρχαίων.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων ἤλλαξαν αἱ περὶ κόσμου καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παλαιὰ ἀσκητικὴ ἀντίληψις ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλοὶ χῶροι τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν ἀξιολόγους καλλιτέχνας, λογίους καὶ συγγραφεῖς. Τὴν κίνησιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν.

Ἡ ἔννοια τῆς Ἀναγεννήσεως

Τὴν Ἀναγέννησιν δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς φαινόμενον αἰφνίδιον προκληθὲν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαιότητος. Προηγήθησαν εὐνοϊκαὶ συνθήκαι καὶ μακρὰ προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ δεχθῇ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα. Μετὰ τὴν ἀναστά-

τωσιν τῶν γερμανικῶν μεταναστεύσεων εἰς τὴν Δύσιν ἔμειναν ἀρκετὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὅποια ἐχρησίμευσαν ὡς ζύμη, διὰ τὴν ἀναγέννησιν.

Ἡ Δύσις οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ θαυμάζη τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἔφερεν ἀπὸ τὴν Ραβένναν κίονας διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν ναὸν του εἰς τὸ "Ααχεν. Ὁ "Εγκιναρντ διὰ νὰ γράψῃ τὸν βίον τοῦ Καρόλου Μεγάλου ἔλαβεν ὑπόδειγμα τὸν Ρωμαίων ἱστορικὸν Σουητώσιον. Μία μοναχὴ τοῦ 10ου αἰῶνος ἔγραφε θρησκευτικὰς κωμωδίας ἀπομιμουμένη τὸν Ρωμαίων ποιητὴν Τερέντιον. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἔσωζεν ἰδιαίτερος τὴν μνήμην τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν Δύσιν, ἦτο ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ὁ λατρευτὸς διδάσκαλος τῶν σοφῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Αἱ χῶραι τῆς Δύσεως ἦσαν πλούσιαι, οἱ κάτοικοί των, Ἴταλοί, Ἰσπανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Γερμανοί, ἦσαν πολυπληθεῖς καὶ εἶχον νεαρὸν αἷμα καὶ μεγάλην ζωτικότητα. Ἡ ζωὴ των κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν ἦτο σκότος καὶ ἀμάθεια, ὅπως ἤθελαν νὰ παραστήσουν παλαιότερον. Εἶχον ἔντονον σφρίγος καὶ ἀνέπτυξαν ἴδιον πολιτισμὸν, τὸν μεσαιωνικὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, τοῦ ὁποῖου ἐκδηλώσεις εἶναι ὁ ἵπποτικός βίος, αἱ πολεμικαὶ ἀρεταί, ἀγοραὶ καὶ πανηγύρεις, δημῶδες ποίησις, οἱ γοθτικοὶ ναοί.

Ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ ἐξῆς οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἀναπτύσσονται. Δημιουργοῦν ναυτικόν, ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον, κινοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται δραστηρίως.

Τὸν 14ον ἤδη αἰῶνα ἀνακαλύπτουν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ κίνησις λαμβάνει τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα, εἰς τὰς ἰταλικὰς ἰδίως πόλεις, μορφήν ραγδαίας μεταβολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων αἱ τέχναι, τὰ γράμματα, αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἠθῆ μεταμορφώνονται. Οἱ σύγχρονοι εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀνεστήθησαν τὰ ἀρχαῖα γράμματα, αἱ τέχναι, τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν γόνιμον πνοὴν αὐτοῦ ἀνεκαινίσθη ὁ πολιτισμὸς. Διὰ τοῦτο τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν κίνησιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν (Renaissance).

Εἰς τὴν πραγματικότητα εὕρισκόμεθα πρὸ μεγάλης ἀνθήσεως. Δι' αὐτὸ ἡ Ἀναγέννησις δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ξαναγέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς οὐδέποτε ἀπέθανεν, ἀλλὰ ὡς ἀναγέν-

νησις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως καί, εἰς εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἀκμή, ἄνθησις τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὀμιλοῦμεν καὶ σήμερον περὶ ἀναγεννήσεως εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν κλάδον, εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν χώραν.

Αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄρχοντες

Ἡ Ἰταλία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο τὸ θέατρον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο καθολικῶν ἐξουσιῶν, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας) καὶ τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος παρέλυσεν ἡ δύναμις τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ Πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀβινιόν. Ἡ Ἰταλία, ἀπαλλαγεῖσα τότε ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἰσχυρὰς ἐξουσίας, εὐρέθη διηρημένη εἰς δεκάδας κρατῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σημαντικώτερα ἦσαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ μέσον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας πρὸς νότον, αἱ μεγάλαι δημοκρατικαὶ πόλεις Βενετία, Μιλᾶνον, Φλωρεντία πρὸς βορρᾶν.

Τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰς ἀτελευτήτους προστριβὰς καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων οἰκῶν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ἐπροκάλεσεν αἰματηρὰς συγκρούσεις. Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι ἀναθέτουν εἰς πολεμιστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀρχηγοὺς μισθοφόρων, εἰς τοὺς περιφήμους Condottieri, οἱ ὅποιοι γίνονται πολλὰκίς κύριοι τῆς ἐξουσίας καὶ ἰδρύνουν πραγματικὰς τυραννίδας, τὰς ὁποίας προσπαθοῦν, νὰ ἐξασφαλίσουν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν των μὲ πᾶν μέσον.

Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας ἐκυβέρνησαν αὐταρχικῶς στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐνόπλους των. Ἔδωσαν τοιοῦτοτρόπως πρῶτοι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ μονίμου στρατοῦ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν «ἐπικινδύνως», εἶχον τὸ πνεῦμα διαρκῶς ἄγρυπνον. Ἐπροστάτευσαν τοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας, κυρίως διὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὰς τεχνικάς των γνώσεις πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων, μηχανῶν, τηλεβόλων, συγχρόνως ὁμως διότι ἀπέκτησαν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ.

Τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἡγεμόνος ἐκθέτει ὁ Φλωρεντινὸς συγγραφεὺς Μακιαβέλλι εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του «Ὁ Ἡγεμὼν» (Il Principe).

5. Μακιαβέλλι
(Άγνώστου Καλλιτέχνη - Φλωρεντία,
μουσείον Uffici)

« Συζητείται, γράφει, αν είναι προτιμότερον (ό άρχων) να είναι, αγαπητός ή επίφοβος. Εύκαια είναι και τά δύο. Έπειδή όμως αυτό είναι δύσκολον και χρειάζεται να γίνη έκλογή, πρέπει να προτιμήσωμεν το δεύτερον.... Άλλωστε οί άνθρωποι τολμοῦν να προσβάλουν ολιγώτερον όσους φοβούνται παρά όσους αγαποῦν... Μοναδικός σκοπός του άρχοντος πρέπει να είναι να σώση την ζωήν και την εξουσίαν του... Το συμφέρον του κράτους υποχρεώνει πολλάκις τον ήγεμόνα να παραβή τον λόγον και την πίστιν του και να πράξη εναντίον της φιλανθρωπίας, του ανθρωπισμοῦ και της θρησκείας... Όπου πρόκειται διά τó αγαθόν της πατρίδος, δέν πρέπει να υπολογίζη κανείς αν είναι δίκαιον ή άδικον, ήτιον ή άπάνθρωπον, αξιέπαινον, ή αξιοκατάκριτον ».

Η αντίληψις αυτή, κοινή εις τους άρχοντας της εποχής, έχρησίμευσεν ως βάσις της άπολυταρχίας και της μυστικής διπλωματίας.

Η νέα αντίληψις περι του ανθρώπου και της ζωής

Όπως ή πολιτεία άπηλλάγη από τας καθολικάς δυνάμεις οὔτω και ό άνθρωπος ελευθερώνεται από την παλαιάν εξάρτησιν από τας κοινότητάς, σωματεία, συντεχνίας κ.λ.π. Η Αναγέννησις έκήρυξε την άπεριόριστον ελευθερίαν του πνεύματος, τó δικαίωμα του άτομου να δημιουργήση την ζωήν του. Και ό άνθρωπος, ελεύθερος πλέον, έστράφη προς τον κόσμον, ανέκάλυψε τον κόσμον και τον εαυτόν του. Την θέσιν του άσκητισμοῦ, της ταπεινοφροσύνης, της φυγής από τον κόσμον και τον πόθον λυτρώσεως, έλαβον ή χαρά, ή αγάπη των έπιγείων αγαθών, ό πόθος ίσχύος και κοσμικής άπολαύσεως. Άνεγεννήθη δηλαδή τó εϋθυμον πνεῦμα των άρχαίων.

Ό άνθρωπος άρχίζει την εποχήν αυτήν να συγκινηται από τας

φυσικός καλλονάς, ένθουσιάζεται από πᾶν ὅ, τι δίδει χρώμα καὶ λάμψιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐλέχθη ὅτι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐγεννήθη καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ποιητὴς Πετράρχης ἀνέβη εἰς ἓν ὄρος διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἄλλ' ὅστις θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀγώνων ζωὴν ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαιτέρας ἰκανότητας. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον, ὡς προσωπικότης, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς, ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἰκανότητας ἐν πλήρει ἐσωτερικῇ ἁρμονίᾳ. Ἡ πολυμερὴς μόρφωσις, ὁ καθολικὸς ἄνθρωπος ὁ homo universalis, ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν δίψαν αὐτὴν πρὸς γνῶσιν, μάθησιν, μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ἰκανοτήτων συνίσταται ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἀναγέννησις.

Στροφή πρὸς τὴν Ἀρχαιότητα

Ἡ νοσταλγία πρὸς γνῶσιν ὥθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς ἀρχαίους. Παρατήρησαν ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροὶ πολῦτιμοι. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, διότι ἡ λατινικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Δύσιν ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πετράρχης, τὸ 1354, ἔγραφεν εἰς ἓνα φίλον, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχε κάμει δῶρον τὸν Ὅμηρον εἰς τὸ πρωτότυπον : «Ὁ Ὅμηρός σου εἶναι βωβὸς δι' ἐμὲ ἢ ἐγὼ εἶμαι κωφὸς δι' αὐτόν. Ἐν τούτοις χαίρω καὶ μόνον νὰ τὸν βλέπω ἐμπρὸς μου καὶ πολλὰκις ἀναλογίζομαι τὸ βιβλίον καὶ λέγω μὲ στεναγμόν : ὦ, σὺ, Μεγάλε, πόσον ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἀκούσω ! ». Ἄλλ' ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλὰ χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρατήρησαν τότε ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὅτι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς Λατίνους. ἤρχισαν ἐπίσης νὰ κατανοοῦν καλῦτερον καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἔγινεν ἀντικείμενον λατρείας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶδον εἰς αὐτὸν πραγματοποιημέ-

νον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρου καὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δεξιότητων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων ἐθεωρήθη ἡ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐνασχολήσις εἰς αὐτὰ ὠνομάσθη ἀνθρωπιστικαὶ σπουδαί (studia humaniora ἢ humanitatis) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις ἀνθρωπισμός (humanismus).

II. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὰ κέντρα

Πρὸ τῶν νέων ἰδανικῶν ὑποχωρεῖ ἡ παλαιὰ διαίρεσις τῆς κοινωνίας εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς. Δημιουργεῖται νέα διάκρισις, τῶν μορφωμένων καὶ τῶν ἀμορφῶτων. Πνεῦμα καὶ μόρφωσις θεωροῦνται πρώτην φοράν ἀπαραίτητα διὰ τὴν γυναῖκα.

Ἡ νέα ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος δημιουργεῖ κοινωνικοὺς τρόπους καὶ πλῆθος λεπτῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν ἴδει ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐκτιμᾶται ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος ἔχει γνώσεις, καλαισθησίαν, καλὴν συμπεριφοράν. Ὁ ἐκλεκτὸς ἀνθρώπος τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐξ ἴσου δεξιὸς εἰς τὴν ἵππασίαν, ξιφομαχίαν, κυνήγιον καὶ χορόν, ὅσον καὶ ἐμπειρὸς εἰς τὰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις. Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑποστηρίζουν τὴν κίνησιν.

Ἔστιν πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι ἡ Φλωρεντία, ὅπου ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐρίων συγκεντρώνουν μεγάλα κεφάλαια καὶ δημιουργοῦν μεγάλας Τραπεζάς. Οἱ Μέδικοι (Medici), ἰδιοκτῆται μεγάλου τραπεζικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ οἴκου, ἀποκτοῦν εἰς τὴν πόλιν ἡγεμονικὴν δύναμιν. Οἱ Μέδικοι Κόσιμος καὶ Ἰδῖως ὁ Λορέντζος, ὁ ἐπικληθεὶς μεγαλοπρεπῆς, εἶναι ὁ ὀνομαστός Μαικήνας τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ μέγαρόν του, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Περικλέους, συναντῶνται αἱ ἐξοχώτεροι κεφαλαί τῆς Ἰταλίας καὶ περὶ τὴν φιλόξενον τράπεζαν συζητοῦν περὶ Ἰησοῦ καὶ Πλάτωνος καὶ ὀνειρεῦνται νέαν θρησκείαν, ἡ ὁποία θὰ ἐνώση χριστιανικὴν ἠθικότητα καὶ ἑλληνικὴν καλαισθησίαν.

Ἡ στροφή εἰς τὰ ἐγκόσμια καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐπροχώρησε, τόσοσ ὥστε νὰ σκανδαλίζη τοὺς ἀπλουστέροσ. Περί τὸ 1500 ἠκούσθη ἡ βιαία διαμαρτυρία τοῦ δομινικανοῦ μοναχοῦ Σαβοναρόλα (Savonarola), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ φλογερά κηρύγματά του ὠνόμαζε τὴν Φλωρεντίαν ἀμαρτωλήν, τοὺς ἰσχυροὺς Μεδίκους καὶ τοὺς φίλους των «εἰδωλολάτραι». Ἐπὶ κεφαλῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεωσ, προσεπάθησε νὰ ἀλλάξη τὸν ρυθμὸν τῆσ ζωῆσ εἰς τὴν πόλιν. Ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα ἐθραύσθησαν, συγγράμματα τῶν «εἰδωλολατρῶν» ἐκάησαν. Ὁ Σαβοναρόλα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡσ αἰρετικὸσ καὶ ἐτελείωσε τὴν ζωὴν του ἐπὶ τῆσ πυρᾶσ.

6. Ὁ πάπαι Λέων Ι΄

(Τοῦ Ραφαῆλ - Φλωρεντία, Μέγαρον Πίττι)

Τὸν 16ον αἰῶνα τὴν ἠγεσίαν ἔλαβεν ἡ Ρώμη. Εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία διέσωζε περισσότεράσ ἀναμνήσεισ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, εἶχον συναθροισθῆ μεγάλα πλοῦτη. Ἐπὶ τῶν παπῶν Ἰουλίου Β΄ καὶ Λέοντοσ Ι΄ ἡ Ἀναγέννησισ ἐφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀνθησίαν. Ὁ πάπαι Λέων Ι΄ ἦτο υἱὸσ τοῦ Λορέντζου τῶν Μεδίκων.

Ἡ Ἀναγέννησισ λοιπὸν παρουσιάζει δύο περιόδουσ, τῆσ Φλωρεντίασ, τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ τῆσ Ρώμησ, τὸν 16ον αἰῶνα.

Χ Οἱ Ἑλληνεσ λόγιοι εἰς τὴν Δύσει

Ἡ Ἰταλία, πολὺ πλησίον εἰς τὴν Ἀνατολήν, δὲν διέκοψε ποτὲ τὰσ σχέσεισ τησ μὲ αὐτήν. Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν διατηροῦνται ἀκόμη σήμερον ἑλληνοφῶνοι καὶ εἰς μοναστήρια τῆσ Καλαβρίας δὲν ἔπαυσε νὰ καλλιεργῆται ἡ ἑλληνική.

Όταν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ὀθωμανῶν ἐδημιούργησε θλιβεράν κατάστασιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, πολλοὶ λόγιοι ἐζήτησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡς πρῶτος γνήσιος Ἕλλην διδάξας τὴν ἑλληνικὴν (εἰς τὴν Βενετιάν, Φλωρεντιάν, Παβίαν, Ρώμην) ἐμφανίζεται, περὶ τὸ 1415, ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς. Ἀργότερα ἦλθεν ὁ ἀνεψιὸς του Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε μαθητὴν τὸν Φραγκίσκον Φίλελφον (Filelfo, Philelphus, 1388 - 1481), ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς ἑλληνιστῆς καὶ συνεζεύχθη τὴν λογίαν θυγατέρα τοῦ διδασκάλου του Θεοφανώ.

Εἰς τὸ Μιλᾶνον ἐδίδαξεν ὁ Κωνσταντινουπολίτης Κωνσταντῖνος Λάσκαρης. Τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ, διαδόχου τοῦ Μωάμεθ, ὁ Λορέντζος Μέδικος διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἑλληνικὰ χειρόγραφα.

Αἱ δύο σύνοδοι πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (Φερράρας - Φλωρεντίας, 1439) ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἰταλίαν πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐξοχώτερος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ὁ Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων (1355 - 1450), ὁ πλατωνικὸς ἢ, ὀρθότερον, νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ἦτο ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία καὶ πολυμαθής, μὲ θρησκευτικὰς τάσεις. Ὁ Πλήθων παρέμεινεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀγάπη τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς Ἰταλίας.

Φίλος καὶ ὁμοιδεάτης του ἦτο ὁ Βασίλειος Βησσαρίων, γεννηθεὶς εἰς τὴν Τραπεζοῦντα (1395 - 1475). Ἦκολούθησε τὸν βασιλέα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν Φλωρεντιάν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (1439). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου προήχθη εἰς καρδινάλιον καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ γίνῃ Πάπας. Διαλλακτικὸς φύσει καὶ ἀγαθός, ἔστενοχωρεῖτο διὰ τὴν ἐμπάθειαν τῶν προσφύγων λογίων εἰς τὰς συζητήσεις των, ἡ ὁποία ἐκινδύνευε νὰ τοὺς ἐκθέσῃ πρὸ τῶν ξένων. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι δηλαδὴ, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἦσαν διηρημένοι εἰς Ἀριστοτελικούς καὶ Πλατωνικούς καὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐκεῖ τὰς φιλονεικίας των. Ἦθελον μάλιστα νὰ περιπλέξουν καὶ τὸν Βησσαρίωνα, ἐπειδὴ ἔτρεφεν, ὅπως

ὁ Πλήθων, μεγαλυτέρην συμπάθειαν πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ὁ ἴδιος ἤθελε μὲ πάντα τρόπον νὰ κατευνάσῃ, τὰ πνεύματα : « Ἐμὲ δέ, γράφει, φιλοῦντα μὲν ἴσθι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλη καὶ ὡς σοφωτάτῳ σεβόμενον ἑκατέρῳ » .

Χάρτης. Τυπογραφία

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκούλουν ἡ γενικεὺς τῆς χρήσεως τοῦ χάρτου καὶ ἡ τελειοποίησις ὠρισμένων τεχνικῶν μέσων, ἰδίως ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας.

Ὁ χάρτης ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν ἀπὸ παλαιότερων χρόνων. Οἱ Ἀραβες ἔμαθαν αὐτὸν ἀπὸ Σίνας αἰχμαλώτους τὸ 751 καὶ πρώτην φοράν τὸν 11ον αἰῶνα ἔγινε γνωστὸς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ χρῆσις του ὅμως ἐγενικεύθη πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ ξυλογραφίαν. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδὴ ἐγνώριζον νὰ σκαλίζουν ἐπὶ ξύλου εἰκόνας μετὰ ρητῶν, ἀρχικὰ χειρογράφων, κοσμήματα καὶ ὀλοκλήρους φράσεις καὶ νὰ ἀποτυπώνουν αὐτὰ ἐπὶ πανίου καὶ βραδυτέρον ἐπὶ χάρτου. Ἐσκαλίζον ἀκόμη ὀλοκλήρους σελίδας καὶ τὰς ἐπολλασπασίαιζον διὰ τῆς ἀποτυπώσεως. Ἡ τυπογραφία ὅμως ἐγεννήθη ὅταν κατεσκεύασαν κινητὰ στοιχεῖα καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸν των ἐσχημάτιζαν τὰς λέξεις. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔπραξεν ἓνας Ὁλλανδός. Ὁ Ἰωάννης Γούτεμπεργ (Gutenberg, 1397 - 1468) εἰς τὴν Μαγεντίαν (Mainz, ἐπὶ τοῦ Ρήνου) κατεσκεύασε πρῶτος μετάλλιναν στοιχεῖα. Συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ χρυσοχοῦ Φούστ (Fust), ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε κεφάλαια, ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἐντυπον βιβλίον, τὴν Ἀγίαν Γραφήν (Biblia latina vulgata). Εἰς αὐτὸν ἀναγνωρίζομεν διὰ τοῦτο τὸν ἐφευρέτην τῆς τυπογραφίας. Ἡ σπουδαιοτάτη ἐφεύρεσις διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Ἀλδουμανούτιος (Aldus Manutius) ἐτύπωσεν ἀρχαίους συγγραφεῖς (editiones principes, Βενετία περὶ τὸ 1470).

Διὰ τῆς τυπογραφίας τὸ βιβλίον ἔπαυσε νὰ εἶναι κτῆμα τῶν πλουσιῶν καὶ ἔγινε προσιτὸν εἰς τοὺς πολλοὺς.

III. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΑΙ

Τὰ κλασσικά γράμματα

Οἱ λόγιοι ἐξέβαψαν ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τὰ κείμενα τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος (Πλάτωνος, Πινδάρου, Λουκιανοῦ, Λουκρητίου, Κικέρωνος κλπ.), τὰ ἐξέδωσαν καὶ τὰ ἐσχολίασαν καὶ ἐθαύμασαν τὸ ὕψος καὶ τὰς ἰδέας των. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Κικέρων ἀπεθεώθησαν. Ὁ Μαρσίλιος Φικίνος (Marsilio Ficino, 1433 - 1499) παρέστησε τὸν Πλάτωνα ὡς ἀρχαίον Θεόν, ὁ ὁποῖος προανήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του ἵδρυσαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐπεδίδοντο εἰς σοφὰς συνομιλίας εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁδῶν τῆς Τοσκάνης, τῶν φυτευμένων μὲ ἐλαίας καὶ κυπαρίσσους.

Αἱ δύο κλασσικαὶ γλῶσσαι ἐθεωρήθησαν αἱ μόναι ἄξια νὰ γραφοῦν. Ὁ Κικέρων ἔγινε πρότυπον κλασσικοῦ ὕφους. Ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ τῆς ἐκκλησίας περιεφρονήθη.

Εἰς τὴν ἐκκαθαρισθεῖσαν αὐτὴν λατινικὴν ἔγραφαν οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἱστορίας καὶ ἄφθονα ποιήματα. Εἰς τὰ ἀνθρωπιστικὰ σχολεῖα ἔγραφον καὶ ἔπαιζον δράματα εἰς τὴν λατινικὴν ἑλληνικαὶ καὶ λατινικαὶ λέξεις εἰσῆλθον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ οἱ λόγιοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξελληνίσουν ἢ νὰ ἐκλατινίσουν τὰ ὀνόματά των. Ὁ Hauslicht ἔγινε Οἰκολαμπάς, ὁ Schwarzerd Μελάγχθων, ὁ Schmidt Faber καὶ ὁ Weber Textor.

Ἀλλὰ πέραν ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐξωτερικότητας ἔγινε ἀληθινὴ διανοητικὴ ἐπανάστασις εἰς τὸ μεσαιωνικὸν πνεῦμα καὶ ἀνατολὴ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἐπιστροφή εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν.

Ἡ Ἀναγέννησις ἐζωογόνησε τὴν ἐπιστήμην. Πολλοὶ ἀνθρωπισταὶ ἀπέρριψαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἴτε τὴν ἐλευθέραν διανόσιν.

Ὁ Ἔρασμος (1467 - 1536)

Πολλοὶ χῶροι τῆς Εὐρώπης εἶχον λατινιστὰς καὶ ἑλληνιστὰς.

Ὅλους ὅμως ὑπερέβη εἰς τὴν φήμην ὁ Ὁλλανδὸς λόγιος ἀπὸ τὸ Ρόππερδαμ, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ξελληνισμένον ὄνομά του Ἔρασμος (Desiderius). Προωρισμένος διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἐστράφη εἰς τὰ κλασσικὰ συγγράμματα καὶ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν του εὐφυΐαν ἔγινεν ἐντριβέσταστος γνώστης τῶν ἀρχαίων. Ἐγραφε τὴν λατινικὴν εἰς ὕφος κικερρώνειον, ἔγραφε τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἤθελε νὰ τὴν προφέρῃ ὅπως οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἰσοκράτους. Αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομά του προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

7. Ὁ Ἔρασμος
(Χόλμπαιν, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἐκαμεν ἐξαιρέτους ἐκδόσεις τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καθὼς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων. Εἰς ἰδιαιτέρον σύγγραμμα συνεπύκνωσε τὰς σοφὰς γνώσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς ἐξελαίκευσε διὰ τῶν ἐγχειριδίων του. Οἱ λίβελλοι καὶ αἱ σάτιραί του μὲ τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν πνεῦμα καὶ καυστικότητα ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. Ἡ ὀνομαστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Ἐπανοσ τῆς μωρίας (Lous stultitiae), διὰ τοῦ ὁποίου σατιρίζει ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης μωρίας καὶ τὴν σχολαστικότητα καὶ ἀμάθειαν τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων. Ὁ Ἔρασμος ἔμεινεν ἐν τούτοις πιστὸς εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔγραψε μόνον εἰς τὴν λατινικὴν.

Διὰ τοῦτο δὲν ὑπολογίζεται εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἐθνικὰς λογοτεχνίας. Οὔτε ἀναγνωρίζομεν σήμερον λογοτεχνικὰς ἀρετὰς εἰς τὸ ἔργον του.

IV. ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τὰ ἰταλικά γράμματα

Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασσικισμοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι, παρατηρήσαντες ὅτι εἰς ξένην καὶ νεκρὰν γλῶσσαν

δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ἔργα ζωντανά, ἐστράφησαν πρὸς τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐντὸς ὀλίγου τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, ἡ ἰταλική, ἡ γαλλική, ἡ ἰσπανική, ἡ ἀγγλική κτλ. ὑψώθησαν εἰς γραφομένας γλῶσσας καὶ ἀνέδειξαν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγενήθησαν αἱ ἐθνικαὶ λογοτεχνίαι.

Ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν πολὺ πρὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὁ ἐπιβλητικώτερος ἐξ αὐτῶν, ὁ Δάντης (1265 - 1321), ἔγραφε τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἔγινεν ὑπόδειγμα τῆς γραπτῆς ἰταλικῆς, ἡ ὁποία ἀπέβη τὸ μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς κατατεμαχισμένης πατρίδος του. Ὁ Πετράρχης (1304 - 1374) εἰς τοὺς ἰταλικούς στίχους ὀφείλει τὴν φήμην ὡς λυρικός ποιητής, ἐνῶ τὰ λατινικά του ποιήματα ἐλησμονήθησαν.

Εἰς τὸν 14ον αἰῶνα ἀνήκει ἐπίσης ὁ Βοκκάκιος (1313 - 1367), λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς, πολυμαθὴς καὶ εὐφύεστατος, ἐργάζεται διὰ τὴν διάδοσιν ἀνθρωπιστικῶν γνώσεων εἰς εὐρυτέρους κύκλους, γράφει λατινικὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα, ἔγινεν ὅμως ἀθάνατος μὲ τὰ εὐφύεστατα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν διηγήματά του, τὴν Δεκαήμερον.

Μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν οἱ λόγιοι ἐπανῆλθον εἰς τὰς κλασσικὰς γλῶσσας καὶ ἐμεσολάβησε παροδικὴ ἀναβίωσις τῆς λατινικῆς. Ἀλλ' ἡ προσπάθεια νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος ἀπέτυχε καὶ ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἡ ἰταλική, ἡ διάλεκτος τῆς Φλωρεντίας, ἡ τοσκανική, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ὡς γραφομένη καὶ ὡς πνευματικὸς σύνδεσμος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους. Τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξε ἀξιολόγους πεζογράφους καὶ ποιητάς.

Ὁ Νικόλαος Μακιαβέλλι (Nicolas Machiavelli, 1469 - 1527), διοικητικὸς καὶ διπλωματικὸς ὑπάλληλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του Φλωρεντίας, ἐμελέτησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἔγραφε τὴν ἱστορίαν τῆς φλωρεντινῆς πολιτείας καὶ εἰς τὸ περιβόητον βιβλίον του Ὁ Ἡγεμὼν (Il Principe, 1513), ἐξέθεσε τὴν ἀποψίν του περὶ τῆς διοικήσεως τῶν πολιτειῶν. Πατριώτης θερμὸς, ἐπόνει διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐπικράτησιν ἐνὸς οἰουδήποτε ἡγεμόνος καὶ μὲ ὁποιοῦνδήποτε μέσον. Διὰ τοῦτο θέτει ὑπεράνω πάντων, ὑπὲρ τὴν ἠθικὴν καὶ φιλανθρωπίαν, τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα (ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ ἀνωτέρω σελὶς 24 ἀπόσπασμα). Τὴν ἀποκρουστικὴν αὐτὴν ἀποψιν ὠνόμασαν μα-

κ ι α β ε λ λ ι σ μ ό ν . Ὁ Μακιαβέλλι γράφει εἰς ὕφος λιτόν, σταθερόν, ἐκφραστικόν καὶ ζωηρόν.

Ὄνομαστοὶ εἶναι οἱ Ἴταλοὶ ποιηταὶ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὁ Ἄριόστο (Ariosto, 1474 - 1533), μὲ ρωμαντικὴν φαντασίαν, μὲ τὸ χάρισμα ἀκριβοῦς παρατηρήσεως, μὲ οἶστρον ἀπαράμιλλον καὶ σπάνιον αἶσθημα τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ μέτρου, διηγήθη εἰς τὸ εὐθυμογραφικόν ἔπος Ρολάνδος μαρινόμενος (Orlando Furioso) τὴν περιπέτειαν τοῦ γάλλου μεσαιωνικοῦ ἥρωος, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν μιᾶς εἰδωλολάτρινος, χάνει τὸ λογικόν του καὶ διέρχεται μαρινώδης, ἀναστατώνων τὰ πάντα, τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν. Θεραπεύεται δὲ μόλις ἐπανευρίσκει τὸν ἐγκέφαλόν του, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε κρυμμένος εἰς τὴν σελήνην, μεταξὺ πλήθους ἄλλων ἐξαφανισθέντων πραγμάτων, δακρῶν ἐραστῶν, αὐταπάτης, εὐγνωμοσύνης καὶ ἀναριθμητῶν ἐγκεφάλων.

Ὁ Τορκκοᾶτος Τάσσο (Torquato Tasso, 1544 - 1595) ἔγινεν ἔνδοξος ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἡδὴ ἔτους. Εἰς τὸ θελκτικώτατον ἔπος Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλὴμ ἐξύμνησε τοὺς ἵππους τῆς πρώτης Σταυροφορίας καὶ περισσότερον ἀκόμη τὰς φανταστικὰς περιπετείας τῆς μαγίσσης Ἀρμίδας. Ἡ ὑποβλητικὴ μαγεία τοῦ ὕφους, ἡ μουσικὴ τοῦ στίχου, ἡ ζωηρότης τῆς περιγραφῆς τῶν μαχῶν καὶ αἱ συναισθηματικαὶ περιπέτειαί θέτουν τὸ ἔργον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπιστικῆς κινήσεως ἔγινε μόλις τὸν 16ον αἰῶνα πραγματικῶς αἰσθητὴ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα, διότι αὐτὰ εἶχαν μακρὰν παράδοσιν ἀπὸ τὸν μεσαίωνα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀλλαγῆς μεθόδων διδασκαλίας ὁ Φραγκίσκος Α' ἵδρυσεν τὸ Collège de France (1530), τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἔμβλημα νὰ διδάσκωνται τὰ πάντα (omnia docere).

Ἡ τυπογραφία ἐβοήθησε τὴν ἔκδοσιν διαρκῶς νέων κειμένων. Λεξικά, γραμματικὰ καὶ μεταφράσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τῆς κινήσεως προΐστατο ὁ ἔξοχος λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς Γουλιέλμ-

μος Μπυντέ (Guillaume Budé, 1468 - 1540), ὁ Ἐρασμος τῆς Γαλλίας, γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐμψυχωτῆς τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Κατὰ προτροπὴν τοῦ Ὁ Ἄμυο (Amyot) ἤρχισε τὴν ὀνομαστὴν μετάφρασιν τοῦ Πλουτάρχου.

Παρὰ τὴν μεγάλην του οἰκειότητα μὲ τὰ κλασσικὰ γράμματα, γνήσιος γάλλος συγγραφεὺς, ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ὄλων τῶν χρόνων, ἔμεινε ὁ Φραγκίσκος Ραμπελαί (Francois Rabelais, 1494 - 1553), ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημά του *Gargantua et Pantagruel* περιγράφει ὑπὸ μορφὴν χονδρῆς σατίρας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του καὶ διασύρει τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον τῶν μέσων χρόνων.

Ἡ νεοκλασσικὴ παιδεία ἐθριάμβευσε κατὰ τὸ μέσον τοῦ αἰῶνος, ἀφοῦ εὐρέθη ὁ ἐπιτυχὴς συμβιβασμὸς τῶν δύο τάσεων. Ἡ ἀρχαιότης τοῦ λοιποῦ δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ μέσον διὰ νὰ πλουτίσῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμψιν τῆς. Ἄντὶ νὰ πνίγῃ τὴν γαλλικὴν ἰδιοφυίαν, παιδεύει καὶ ἀναπτύσσει αὐτὴν. Τὸ δόγμα τῆς νέας αἰσθητικῆς ἐσάλπισε τὸ 1549 ὁ νεαρὸς Ἰωακείμ ντὺ Μπελαί (Joachim du Bellay) εἰς τὸ περίφημον μανιφέστο Ἄμυνα καὶ στολισμὸς τῆς γαλλικῆς γλώσσης *Défense et illustration de la langue française*.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη ἡ ὁμάς τῶν ἑπτὰ ποιητῶν περὶ τὸν Πιέρ Ρονσάρ (Pierre Ronsard, 1524 - 1585), ἡ λεγομένη Πλειάς (Pleiade), τῶν ὁποίων ἡ γαλλικὴ μοῦσα ἐλλήνιζε καὶ ἑλατίνιζε.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἐσημείωσε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ γαλλικὴ πεζογραφία, ἀντιπροσωπευθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ὁ ἐξοχώτερος ἀπ' αὐτοὺς Μιχαήλ Μονταίν (Michel Montaigne, 1533 - 1592) εἰς τὰ Δοκίμιά του (*Essais*) ἐκθέτει τὰς γνώμας του περὶ διαφόρων συγχρόνων προβλημάτων ἀποδοκιμάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπιεικείας τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας. Ὑπὸ τὸν ἐλαφρὸν σκεπτικισμὸν του κρύπτεται ἀκριβὴς γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολλὴ φιλανθρωπία.

Ἡ Ἀναγέννησις εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ἱταλίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἔδωσαν τροφήν τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα τῶν ἀνακαλύψεων. Μετὰ πολλὰς ἀποπειράς, ἡ γλῶσσα κατέστη ὥριμος καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ἔγινεν ὄργανον πρὸς σπουδαίαν παραγωγὴν. Τὸ θέατρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λόπε ντε Βέγκα (Lope de Vega, 1562 - 1635), παρουσίασε πραγματικὸν θαῦμα. Ὁ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐμελέτησε τὴν ἰσπανικὴν κοινωνίαν, ἐσχέδισε τοὺς τύπους τῆς, μὲ τὴν αὐτὴν ἰκανότητα ἐχρησιμοποίησε ποικιλωτάτους ρυθμούς τοῦ στίχου καὶ συνέγραψε 1800 δράματα.

Ἀλλὰ εἰς τὸν πεζὸν ὁ Μιχαὴλ Θερβάντες (Miguel de Cervantes, 1547 - 1616), ἔγραψε, μετὰ τοῦ 1604 καὶ 1614, τὸ ἀληθινὸν ἀριστούργημα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅλης τῆς ἰσπανικῆς καὶ γενικώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν περίφημον Δὸν Κιχώτην (Don Quichotte), διὰ τοῦ ὁποῦ παραώδησε τὰ περὶ ἵπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του. Ὁ φαντασιόπληκτος ἥρως του, παρὰ τὴν ἡμιπαραφροσύνην, τὰς ἀτυχεῖς περιπετείας καὶ τὰς κωμικὰς τύχας του, μένει ἐξαιρετικὸν πρόσωπον, τύπος αὐτοῦσσίας καὶ εὐγενοῦς φρονήματος.

Ἡ Ἀγγλία ἐδυσκολεύθη νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν νέαν παιδείαν καὶ τεχντροπίαν. Οἱ ἀγγλοσάξονες συγγραφεῖς, ἐμιμήθησαν τὸν 16ον αἰῶνα περισσότερον τοὺς κλασσικίζοντας συγγραφεῖς τῆς Ἱταλίας καὶ τῆς Γαλλίας παρὰ τῆς ἀρχαιότητο· ἀπ' εὐθείας. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο σημαντικὴ ἡ ἀπόδοσις των εἰς τὰ κλασσικὰ γράμματα κυρίως. Πρὸς τὸ τέλος ὁμως τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου ἐπὶ τῆς βασιλείσσης Ἑλισάβετ, ὁ Γουλιέλμος Σάιξπηρ (William Shakespeare, 1564 -

8. Γουλιέλμος Σαίξπηρ

1616), παρορμηθείς ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν, ἀκολουθῶν ὁμως τὴν ἔμπνευσιν τῆς μεγάλης του διανοίας καὶ ὀλιγώτερον τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη.

Ἡ Γερμανία ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν δυτικωτέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἄνω ἐπιβολῆς, τῆς ἰδρύσεως δηλαδὴ ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Δ' ἱδρυσεν τὸ 1348 τὸ πρῶτον Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὴν Πράγαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσε διδασκάλους ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ ὁποῖοι ἔφερον μαζί τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐπέβαλον αὐτὸ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὑπαλληλίαν.

Ὁ γερμανικὸς οὐμανισμὸς ἔδραν εἶχε κυρίως τὰ πανεπιστήμια καὶ ἔμεινε σχεδὸν πάντοτε χριστιανικὸς, καί, ὅταν ἐπέρασε τὸ στάδιον τῆς μιμήσεως, ἔγινεν ἐθνικιστικὸς. Οἱ Γερμανοὶ λόγιοι δηλαδὴ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν δυτικῶν λαῶν, κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Τὸν χαρακτήρα αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις διετήρησεν ἡ γερμανικὴ διανόησις εἰς ὅλην τὴν ζωὴν της. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ λόγιοι, ἐπειδὴ ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔδωσαν ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

Ἡ Ἐπιστήμη

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νέων χωρῶν ἀνεστάτωσε τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, καὶ ἀφύπνισεν τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετὰ μακροῦς ἔνδοιασμοὺς ἔκαμινε τὴν πρώτην προσπάθειαν νὰ στηρίξη τὰς γνώσεις ἐπὶ παρατηρήσεως καὶ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ.

Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς σοφοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν προϋπόθεσιν πάσης ἐπιστήμης, τὰ μαθηματικά. Ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἄλγεβρα, ἡ γεωμετρία ἐκαλλιεργήθησαν μὲ ἀγάπην.

Τὸ πείραμα προβάλλει ἀκόμη δειλὰ εἰς τὴν φυσικὴν. Ὁ Λεοπόλδος δὲ Βίντσι ἐπιδίδεται εἰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, ἐπὶ τῶν μέσων τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, πλοίων, φρουρίων,

ἀκόμη καὶ τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ἀσχολεῖται εἰς ἀνατομικὴν ἔρευναν ἐπὶ πτωμάτων. Ὁ μὲ τὸ ἐκκλαστικισμένον ὄνομά του γνωστὸς ἔλβετὸς ἰατρὸς καὶ ἀλχημιστὴς Θεόφραστος Παράκελσος (1493 - 1541) ἐξωρίσθη, διότι ἔκαμε μαθήματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐξήγειρε τὸ μῖσος τῶν ὁμοτέχνων του, διότι ἐκηρύχθη κατὰ τῶν μεθόδων τῆς παλαιότερας ἰατρικῆς. Καταδιωκόμενος ἐφονεύθη κατόπιν εἰς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸς ὅμως ἐβελτίωσε πρῶτος τὴν χημείαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ μετερρῦθμισε τὴν ἰατρικὴν, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο Λούθηρος τῶν ἰατρῶν.

Ἡ σημαντικώτερα ὅμως ἐπιστημονικὴ κατάκτησις τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνίκου περὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος.

Ὁ Νικόλαος Κοπερνίκος (Copernicus, 1473 - 1543) ἐγεννήθη εἰς τὸ Θόρν τῆς Πολωνίας, ἀλλ' εἶναι κυρίως μαθητὴς τῆς ἰταλικῆς ἐπιστήμης. Ἔσπουδασεν ἰατρικὴν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν πατρίδα του, ἤκουσεν ὅμως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ ἔγινε διδάκτωρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρωθιερεὺς εἰς μίαν πόλιν τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ παρορμήσεως, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς διδασκάλους του, διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν, ὅτι κέντρον τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος, καὶ ὄχι ἡ γῆ καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν στρέφονται ἡ γῆ καὶ οἱ πλανῆται.

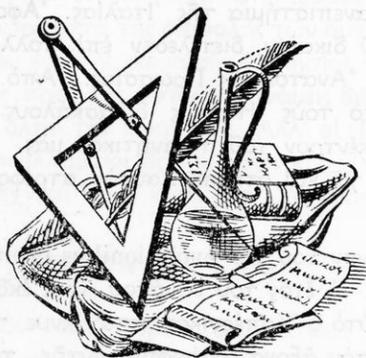
Τὸ κύριον ἔργον του *De evolutionibus orbium coelestium* εἶδε τὸ φῶς μόλις κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ἐκδοθὲν εἰς τὴν Χαϊδελβέργην. Εἰς αὐτὸ ὁ Κοπερνίκος ἀπεδείκνυε τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν αὐτῆς, τὴν κεντρικὴν θέσιν τοῦ ἡλίου, τὴν στροφὴν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον κτλ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶχαν φθάσει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤδη τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸ γεροντικὸν σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος, τοὺς Νόμους. Περὶ τὸ 280 π.Χ. διετύπωσε καθαρὰ τὴν ἡλιοκεντρικὴν ἄποψιν ὁ ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος. Ἡ διδασκαλία του ἔγινε γνωστὴ εἰς κύκλον ἐκλεκτῶν ἀπὸ ἀνακρινώσεις τοῦ ἰδίου ἢ περιλήψεις τῶν ἀπόψεών του ἀπὸ μαθητὰς καὶ φίλους.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1543) ἐξεδόθη τὸ κύριον ἔργον τοῦ βέλγου ἰα-

τροῦ Ἀντρέ Βεζάλ (André Vésal), ὁ ὁποῖος προήγαγε σημαντικῶς τὴν ἀνατομίαν καὶ ἐπολέμησε τὰς θεωρίας τοῦ Ἑλληνος ἱατροῦ τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος Κλαυδίου Γαληνοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται αὐθεντία εἰς τὰ ἱατρικὰ ζητήματα, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὰ κοσμογραφικά.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ζάλην τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων μικρὰν προσοχὴν ἔδωσαν εἰς τὰ ἀνακαλύψεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἔφερον λαμπροὺς καρποὺς κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Αί Τέχναι

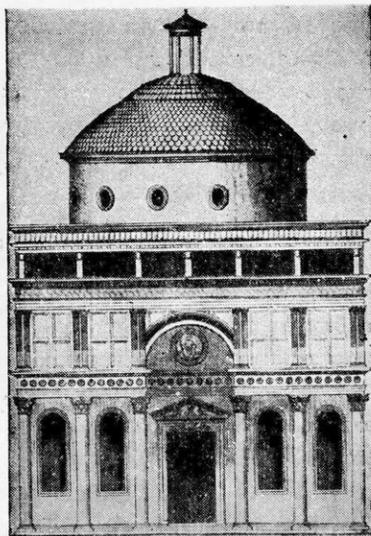

ΓΝΗΣΙΩΤΕΡΑ καὶ ἀξιολογώτερα ἐκδήλωσις τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι αἱ καλαὶ τέχναι. Λέγοντες ἀναγέννησιν ἀναπολοῦμεν ἰδίως καλλιτεχνίαν, πολυτελεῖα μέγαρα, μαρμαρίνους ναοὺς καὶ κίονας, γοητευτικούς πίνακας ζωγραφικῆς καὶ ἀγάλματα. Συγχρό-

ως μὲ τὴν διανοητικὴν ζωὴν ἀνακαινίζεται ἡ καλλιτεχνικὴ.

Ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοθικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τῆς Κολωνίας, τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κτλ. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμοσικὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον Ρυθμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.

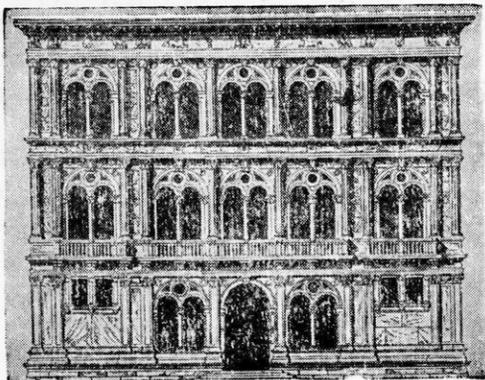
Ἡ τέχνη τῶν μέσων χρόνων, ἐπειδὴ δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς

9. Μπρουνελλέσκι

(Φλωρεντία, παρεκκλήσιον Pazzi)

κανόνας καὶ τὸς περὶ ρυθμοῦ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων, περιεφρο-
νῆθη ὡς τέχνη βαρβάρων,
τῶν Γόθων, ἐξ οὗ ἡ ὀνο-
μασία γοτθικὴ τέχνη.

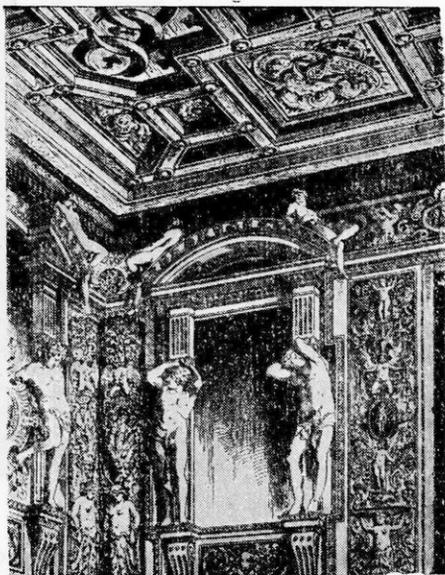

10. Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι (Βενετία)

χίζει μὲ τὸ 14, εἶναι περίοδος μεταβατικῆ. Ἡ ἀρχαία καὶ ἡ με-
σαιωνικὴ παράδοσις συνυ-
πάρχουν ἐνίοτε εἰς τὸ αὐτὸ
ἔργον. Ἰδιαιτέρως διέπρεψε
τότε ἡ Φλωρεντία κυβερνω-
μένη ὑπὸ τῶν Μεδίκων. Πρώ-
τη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπανέρ-
χεται εἰς μεθόδους οἰκοδο-
μήσεως καὶ εἰς διακόσμησιν,
αἱ ὁποῖαι μιμοῦνται τὰ ἀρ-
χαῖα πρότυπα. Οἱ ζωγράφοι
κατορθώνουν νὰ δώσουν εἰς
τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ζωὴν
καὶ εὐκαμψίαν ἀγνώστους
ἕως τότε. Ὁ Ντονατέλλο
(Donatello, 1386-1466)
πρῶτος εἰς τοὺς νέους χρό-
νους, ἐτόλμησε νὰ παρουσι-
ᾶσῃ γυμνὰ σώματα καὶ νὰ
στήσῃ εἰς πλατεῖαν ἔφιππον
ἄγαλμα. Τὰ ἔργα του, ὅπως

Φλωρεντία, τὸ Κου- αττροτσέντο

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς
Ἰταλικῆς τέχνης ὁ 15ος
αἰὼν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἰ-
ταλοὶ καὶ μὲ αὐτοὺς οἱ ἱ-
στορικοὶ τῆς τέχνης ὀνο-
μάζουν Quattrocento, δη-
λαδὴ αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀρ-

11. Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα
(Ρώμη)

ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Δαυῖδ, συνενώνουν τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα μὲ τὸν μεσαιωνικὸν ρεαλισμὸν, Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὁ ἰσχυρὸς δημιουργὸς Φράντζελικο (Fra Angelico 1387 - 1455), ὁ ζωγράφος δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων, εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τοῦ μεσαίωνος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον διαπρέπει μὲ τὴν χάριν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν ἀμίμητον χρωματισμὸν, ἐνῶ ὁ Μπιοττιτσέλλι (Botticelli) ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα.

2. Ἡ Ἄνοιξη

(Μποττιτσέλλι - Φλωρεντία, Ἀρχαία Πινακοθήκη)

τιτςέλλι (Botticelli, 1444 - 1510), ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα.

Τὸ Κουαττροσέντο εἶναι εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν ἡ ἐποχὴ μεγάλης τεχνικῆς προόδου. Κατ' αὐτὴν μεταξὺ ἄλλων ἀνεκαλύφθη ὁ νόμος τῆς προοπτικῆς καὶ ἐμελετήθη λεπτομερῶς ἡ ἀνατομία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Οἱ τέσσαρες κορυφαῖοι

Ἡ μακρὰ προπαρασκευὴ καὶ ἡ ἐργασία γνωστῶν καὶ ἀγνωστων

προδρόμων ἤνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους, Λεονάρδο δὲ Βίντσι, Μιχαήλ Ἀγγελον, Ραφαήλ, Τιτσιάνο.

Ὁ Λεονάρδο δὲ Βίντσι (Leonardo da Vinci, 1452-1519) παρουσιάζεται μὲ τὴν πολυμερεστάτην μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικώτερους τύπους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ζωγράφος,

γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικὸς καὶ ἐπιδέξιος μηχανικός, δημιουργεῖ ὑπέροχα καλλιτεχνήματα, καὶ κατασκευάζει γεφύρας, ὀχρωματικὰ ἔργα καὶ πλοῖα. Πρὸς τοῦτοις ἄφησε χειρόγραφα περὶ μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδο ἦτο πλουσιωτάτη διάνοια καὶ ἔτι προεῖδε τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ὁ Δουξ ἀνέθεσεν εἰς αὐ-

13. Ἡ Παρθένος, ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς (Λεονάρδο δὲ Βίντσι-Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

τὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενειακοῦ μνημείου μετ' ἐπίπτου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δείπνος, τὸν ὁποῖον ἐζωγράφησεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὡραίας φλωρεντινῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ

χαρακτηριστικά ξεδιανικεύσας συγχρόνως αυτά. Ἡ εἰκὼν αὐτὴ εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Gioconda, εὐρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michel Angelo Buonarrotti, 1475 - 1564) ἦτο μέγας δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὠραῖα ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερῆς, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰς ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ αἰσθητοποιήσῃ ὑψηλὰς ἐννοίας με πλαστικὴν μορφήν, κατῴρθωνε δὲ τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παραστάσεων του, καὶ δὲν ὑπεχώρει πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του περισσότερον συγκινοῦν καὶ ταράττουν καὶ ὀλιγώτερον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλαυσιν τοῦ ὠραίου. Τοιοῦτον δημιούργημα εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωϋσέως, τὴν ὁποίαν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ μασωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Pietà.

Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ με τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἥμισυ ἔτη δυσανασχε-

14. Τζιοκόντα
(Λεονάρδο δὰ Βίντσι - Παρίσιον,
Μουσεῖον Λούβρου)

τῶν πολλάκις, διότι ἠναγκαζέτο νὰ ζωγραφίζῃ τὴν ὄροφὴν ὑπτιὸς ἐπὶ ἰκριώματος. Εἰς τὴν ὄροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παρακοήν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσιαίας μορφὰς Προφητῶν καὶ Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν μὲ τὴν ἡράκλειον παράστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ

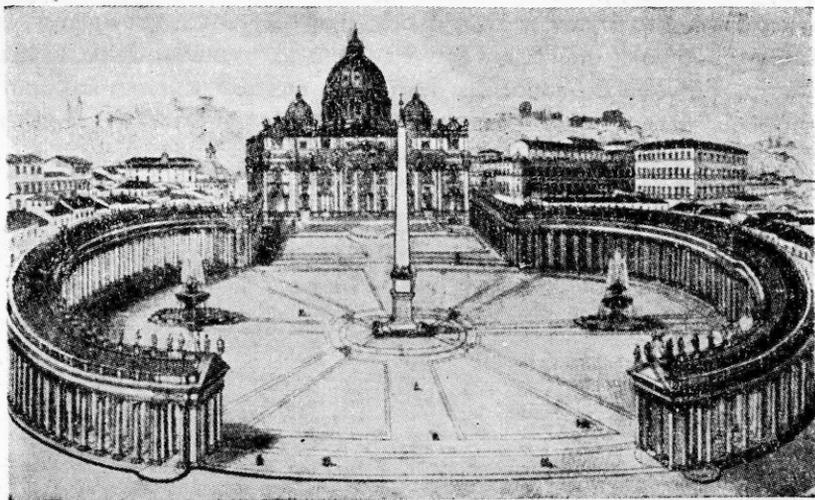
15. Ἡ Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου
(Μιχαὴλ Ἀγγέλου)

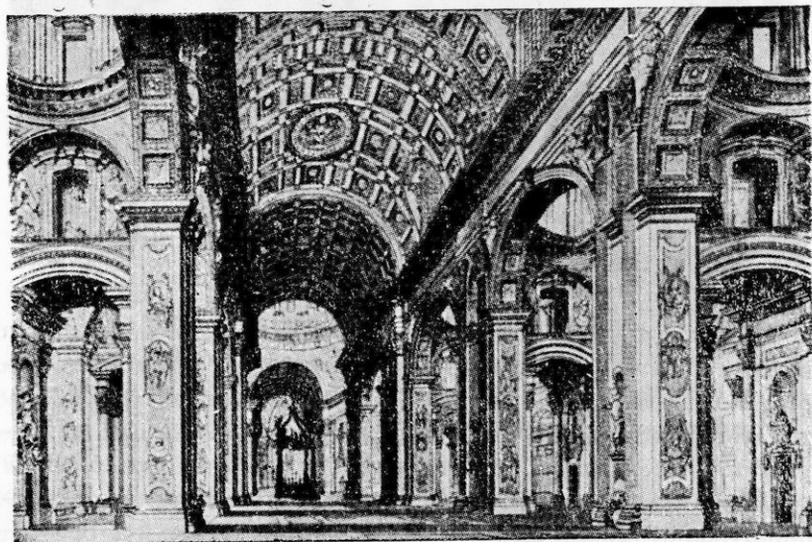
16. Ὁ Ἀναστὰς Χριστὸς
(Μιχαὴλ Ἀγγέλου)

ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς κατακρημιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζουν ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκουν εἰς αὐτὰς τὸ μεγαλειῶδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Φλωρεντινῆς Σχολῆς.

Εἰς τὸν Μ. Ἄγγελον ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν εἶχε ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὀνομαστὸς ἀρχιτέκτων Μπραμάντε (Bramante) καὶ τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ρα-

17. Πλατεία 'Αγίου Πέτρου (Ρώμη)

18. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγίου Πέτρου (Ρώμη)

φαήλ. Ὁ Μ. Ἄγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον ὁμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναὸς συνεπληρώθη μετὰ δύο μόλις αἰῶνας καὶ ἐγένεεν ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξιν διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου.

Ὁ Ρ α φ α ἦ λ Σ ἄ ν τ ι (Raffaello Santi, 1483 - 1520) ἀποτελεῖ

19. Σχολή Ἀθηνῶν

(Ραφαήλ, Τοιχογραφία εἰς αἶθουσαν τοῦ Βατικανοῦ)

τὸ κορύφωμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ ἦτο φύσις καλλιτεχνική ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὡραίου καὶ ἁρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγραπτον εὐχέρειαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ χρωστῆρος ἐζωγράφισεν εἰκόνας ἀποπνεούσας εὐλάβειαν καὶ χάριν συγχρόνως, καθὼς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Ὁ Ραφαήλ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἰδιοφυΐα εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς νεαρωτά-

την ηλικίαν, προσεκλήθη μόλις 25ετής υπό τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας εἰκονίζονται συμπλέγματα παριστῶντα τὴν Θεολογίαν, τὴν Ποίησιν, τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ τὴν Δικαιοσύνην, (Disputa, Σχολή Ἀθηνῶν κτλ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων, τὰς

20. Μία Μαντόνα (Ραφαήλ)

ὁποίας χαρακτηρίζουν οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι καὶ οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀθωότητος καὶ εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ καὶ ἰδίως αἱ ὁμοίαι τεχνοτροπίας Παναγίαι, τὰς ὁποίας παριστᾷ νεαράς καὶ ὠραίας ἐντὸς γλυκυτάτου φωτὸς καὶ ἀπαραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἐζωγράφησε μέγα πλῆθος εἰκόνων τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Madonna. Ὀνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Παναγία τοῦ Ἀγίου Σίξτου (Madonna Sixtina), τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὴν Πινακοθήκην

τῆς Δρέσδης. Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνας καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστότερος ἐξ αὐτῶν Τίτσιάνο (Tiziano, 1477 - 1576) ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ ἐφιλοτέχνησε

21. Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου
(Τίτσιάνο — Μουσεῖον Δρέσδης)

ἀντιζήλων τότε ἡγεμόνων : τοῦ Καρόλου Ε΄ τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Φραγκίσκου τῆς Γαλλίας.

Ἡ τέχνη ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν

πλῆθος εἰκόνων. Ἐζωγράφιζε ἰσυνήθως ἐπὶ τοίχων πλατυτάτας παραστάσεις, σκηνὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων τούτων ἦσαν σύγχρονοι ἀνθρώποι φέροντες στολὰς τῆς ἐποχῆς τοῦ ζωγράφου πολυτελεστάτας καὶ εἰς τὸ σύνολον αἱ παραστάσεις διακρίνονται διὰ τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (Ἔργα : Ἡ ταφή τοῦ Χριστοῦ, ἡ Μαδοννα τοῦ οἴκου Pesaro, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα τοῦ Κήνσου κτλ.). Ὁ Τίτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς προσωπογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν δύο

αί τέχνη. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω Χώραι κ. ἄ. ἠκολούθησαν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιότατη παράδοσις τῆς τέχνης, παρήχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα ἔργα.

22. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μάρκος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρως ἡ ξυλογλυπτική. Ὁ Ἄλμπρεχτ Ντύρερ (Albrecht Dürer-1471 - 1528) ἐφιλοτέχνησε μερικά ἔργα

23. Ὁ Ἅγιος Ἰερώνυμος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

πολὺ χαρακτηριστικά, ὅπως εἶναι ὁ Ἰππότης, Θάνατος καὶ Διάβολος καὶ ἡ περίφημος Μελαγχολία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἓν ἐκ τῶν βαθυτάτων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ δὲ Ἰωάννης Χόλμπαϊν (Holbein, 1497 - 1543), ὁ νεώτερος, διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικά ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ

τελειότερα τῆς ᾿Αναγεννήσεως (᾿Ερασμος, ὁ Δήμαρχος Meyer, Georg Gisze κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Madonna τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ).

24. Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας
(Χάνς Χόλμπαϊν — Βασιλεία, Μουσεῖον)

των ἔργων τῆς ᾿Αναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς ἰσπανικῆς ἀναγεννήσεως ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ ἔλληνας ζωγράφος Κυριακὸς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα El Greco (1545 - 1614). Ἐγίνετο ἑνώρις τέλειος κάτοχος τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς καὶ εἰς τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐγκατέλειπε τὴν πατρίδα του, τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης, καὶ μετέβη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου εἰργάσθη πλησίον τοῦ γέροντος ἤδη Τιτσιά-

25. Εἰκὼν νέου
(Χόγς Χόλμπαϊν)

26. Διάκοσμον πινάκιον τοῦ
16ου αἰῶνος

27. Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν
(Θεοτοκόπουλος — Αἰλλη, Μουσεῖον)

νο. Ἐμεινεν ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην καὶ βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Τολέδον. Ἐκεῖ συνεδέθη μὲ ἀνθρώπους

28. Ὁ Αἴρων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ
(Θεοτοκόπουλος — Μαδρίτη, Μουσεῖον)

τῶν πραγμάτων, τὰ ὅποια αἰσθάνεται ὡς ἔμψυχα, καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ζωγράφους τοῦ κόσμου.

τῶν γραμμάτων, στρατιωτικούς καὶ ἐπιστήμονας καὶ ἔγινε γνωστὸς ὡς περίφημος ζωγράφος. « Ἡ ζωγραφική, ἔλεγεν ὁ Γκρέκο, δὲν εἶναι τεχνική, δηλαδή συνταγαὶ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἔμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπική ».

Τὸ ἔργον του ὑπῆρξε πλουσιώτατον. Ἐπὶ πολὺ ὅμως ἔμεινεν ἄγνωστον ἢ περιφρονημένον. Σήμερον διεγείρει ἄπειρον ἐνθουσιασμόν, αἱ δὲ πίνακοθήκαι τῆς Εὐρώπης εἶναι πλήρεις ἀπὸ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ, τῆς τεχντροπίας, ἣ ὅποια θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἔκφρασιν (expression)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ἡ ἔννοια τῆς μεταρρυθμίσεως

ΑΤΑ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων, τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπασχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη μεταρρύθμισις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρύθμισις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς πολέμους καὶ τέλος ἐπέφερε τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

Τὰ αἷτια

Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἤθελαν νὰ ἰδρύσουν νέαν θρησκείαν. Διετείνοντο ὅτι ἀποκαθιστοῦν τὸν Χριστιανισμόν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τὴν γνησιότητα εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ἦτο λοιπὸν πάλιν ἐπάνοδος εἰς τὸ παλαιόν, τὸ γνήσιον, τὸ κλασσικόν, ὅπως εἰς τὴν γλῶσσαν (τὰ κατὰ λατινικά), εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ἢ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τέχνης. Ἡ ἔμπνευσις ἐπίσης ἦτο ὁμοία.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμονία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἀμαρτάνει

εις κάθε βήμα. Τò κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγη τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σῶζεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως μετὰ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἐπεχειρεῖ μακρυνὸς ἀποδημίας καὶ ἐπήγαινε εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι Τόποι. Ἄλλ' ἀφότου οἱ Τοῦρκοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ πηγαινὺν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὰ περίφημα συγχωροχάρτια (indulgentia).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἕνεκα διαφόρων λόγων, ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ μὴ ἱκανοποιῆ πολλοὺς. Οἱ εὐφρέστεροι, μελετῶντες τὰς Γραφάς, ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμφωνος μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἐσκανδάλιζε τὴν συνειδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίον πολυτελεῖ, ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἵπποταί, ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς πολέμους, μετὰ τὴν διάδοσιν δὲ τῆς παιδείας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίγνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ εἶχον ἐμπνευσθῆ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου Κλήρου, ὁ ὁποῖος ἐστερεῖτο μονίμου εισοδήματος, διετηρεῖτο ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθής, ἔζη ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοί, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπιπε καὶ ἐχαρτοπαίκεται.

Ἡ μεταρρυθμισις εἰς τὴν Γερμανίαν

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως π.χ. ὁ Ἰωάννης Οὐϊκλεφ (Wicief, 1324 - 1384) εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὁ Ἰωάννης Χοὺς (Hus, 1369 - 1413) εἰς τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνὴ τῶν δὲν εὔρισκεν εὐρυτέραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ Κλήρος, πανίσχυρος ἀκόμη

καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, κατέπνιγε τὰς διαμαρτυρίας, πολλακίς κατὰ τρόπον ἄγριον. Ὁ Χοὺς π. χ. ἐκάη ζῶν, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου.

Ἄλλὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότερος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐπέεζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ Κλήρου, διότι ἡ γερμανικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἐκδοσὶν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιραστοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελ (Tetzl) ἐκήρυξε τὴν ἄφαισιν ἀμαρτιῶν. Ἀντὶ ὠρισμένου τιμήματος, ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ ὄχι μόνον τὰς ἀμαρτίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. «Μόλις ἀκουσθῇ ὁ ἦχος τοῦ χρήματος, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸ καθαρτήριον».

29. Ὁ Λούθηρος
(τοῦ Λουκᾶ Κράναχ, "Λουξμπουργκ")

Ὁ Αὐγουστινιανὸς μοναχὸς Μαρτίνος Λούθηρος ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματά του καί, κατὰ τὴν συνθήειαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀνήρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων 95 θέσεις,¹ διὰ τῶν

1. Θέσεις (thèses, Thesen) ἦσαν θέματα προτεινόμενα πρὸς δημοσίαν συζήτησιν

ὁποίων κατέκρινε τὸν τρόπον τῆς πωλήσεως τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλας καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ προεκάλεε τὸν Τέτζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ πράξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Μορτίνος Λούθηρος (Martin Luther, 1483 - 1546) ἐγεννήθη εἰς Ἄϊσλεμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοῦς. Ἐλαβε τὴν ξηρὰν λωπινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρῆχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Διήλθεν εὐθυμοτέρας ἡμέρας ὡς φοιτητῆς εἰς τὴν πόλιν Erfurt. Ἀλλὰ περιστατικὰ τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων. Βραδύτερον ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγχρόνως ἱεροκήρυξ τῆς πόλεως αὐτῆς.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἱδρυταὶ θρησκειῶν καὶ ἀναμορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πλήρες καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς **θ ε ί α ς** **χ ά ρ ι τ ο ς** καὶ τῆς **ἐ λ ε υ θ έ ρ α ς** **ἐ ρ ε ύ ν η ς**.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς νὰ σώσουν τὴν ψυχὴν των. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωκεν ἱκανοποιητικὴν λύσιν, διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σώζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκυνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἄνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ Πάπα, καὶ ὅτι τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκει κανεὶς μελετῶν ἀπ' εὐθείας τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διότι ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν Γραφήν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γενικώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσεῖλκυσαν ὄπαδούς.

Ἐκ τῶν μυστηρίων ὁ Λούθηρος ἐδέχετο δύο, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἡ τελευταία εἶναι τελετὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λατρεία

πρέπει να γίνεται εις την όμιλουμένην γλώσσαν του τόπου και όχι εις την λατινικήν. Κέντρον αυτής είναι το κήρυγμα. Διά τουτο ή Προτεσταντική Έκκλησία έχει ιεροκήρυκας αντί ιερέων και καταργεί τας πομπώδεις τελετάς. Ως συμπλήρωμα αυτού έρχονται τα άσματα. Τα πρωτεία του Πάπα δεν έχουν δικαιολογίαν, όπως και ή άγαμία των ιερέων, και ή προσκύνησις των άγιών και των εικώνων αυτών.

Κατά ταυτα, ή διδασκαλία του Λουθήρου δεν είναι προϊόν έπιστημονικής έρεύνης, αλλά γέννημα ζωηράς θρησκευτικής συγκινήσεως. Όμιλεί με περιφρόνησιν διά την έπιστήμην και άποστρέφεται την όρμην προς έρευναν και μάθησιν, ή όποία χαρακτηρίζει τους χρόνους της Άναγεννήσεως. Η μεταρρύθμισις στρέφεται κατά της σπουδής των αρχαίων ειδωλολατρικών συγγραφέων και κατά της εύθυμου αντίλήψεως της ζωής, ή όποία ήτο συνέπεια αυτής. Διά τουτο ό Έρασμος έγραφεν ότι, όπου διαδίδεται ό λουθηρισμός, καταστρέφονται αι έπιστήμαι. Κατ' ούσίαν ό Λούθηρος θέλει να επαναφέρη την Έκκλησίαν εις την παλαιάν απλότητα και αυστηρότητα.

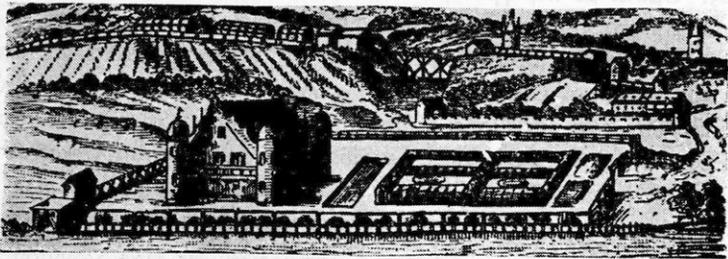
Άπό μιās άπόψεως μόνον, ή μεταρρύθμισις είχε γόνιμον έπίδρασιν. Έπειδή έδιδεν εις τον άνθρωπον την έλευθερίαν να μορφώση την πίστιν του διά της άμέσου μελέτης της Γραφής, ένίσχυε την άτομικότητα και το θάρρος της γνώμης και εις το σημείον τουτο άνταπεκρίνετο εις την άπαίτησιν της Άναγεννήσεως. Άλλά τα άποτελέσματα αυτά έφάνησαν βραδύτερον.

Η διδασκαλία του Λουθήρου διεδόθη εις την μέσην και εις την βόρειον Γερμανίαν, εις την Σουηδίαν και εις την Δανίαν, όπου έδέχθησαν αυτήν οι ήγεμόνες και την κατέστησαν θρησκείαν του κράτους.

Η έξάπλωσις της μεταρρυθμίσεως

Η μεταρρύθμισις εύρε πρόσφορον έδαφος εις την Γερμανίαν και έξηπλώθη κυρίως, διότι ύπεστηρίχθη, διά λόγους πολιτικούς, υπό των μικρών ήγεμόνων. Συνήντησεν όμως και μεγάλα εμπόδια και ισχυρούς αντιπάλους, τον αυτοκράτορα και την Έκκλησίαν της Ρώμης.

Δύο έτη μετά την εμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περίφημος Κάρολος Ε΄, τὸν ὁποῖον θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλείων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν μεταρρύθμισιν, ἣ ὁποία θὰ προεκάλει νέαν

Κατοικία γερμανοῦ εὐγενοῦς τὸν 16ον αἰῶνα.

διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

Ὁ Πάπας ἐπίσης, μετά τινας ἐνδοιασμούς, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον. Ἐκεῖνος ὁμως ἔκαυσε τὴν « βούλλαν » τοῦ Πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ, ὡς ἔγγραφον αἰρετικὸν (1520).

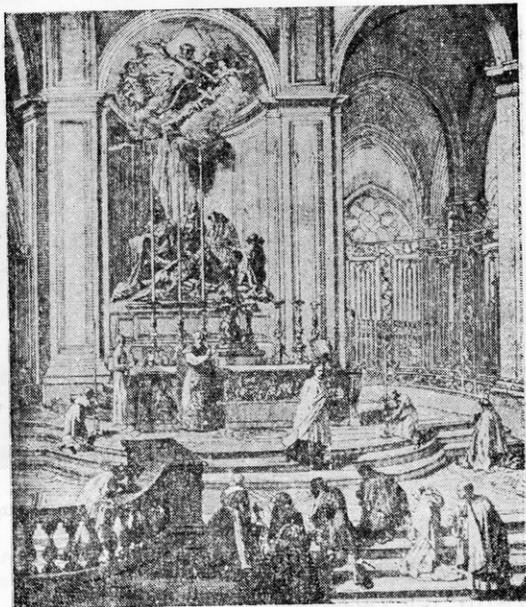
Εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τὴν δίαταν ἢ Reichstag, ὅπως ὀνομάζεται αὕτη, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν Worms τὸ 1521, ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ λύσῃ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ συνεδρίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συνῆλθεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῆς πρώτης ἡμέρας, ἐδήλωσεν ὅτι ἀρνεῖται νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς γνώμας του, ἂν δὲν ἀνεσκεύαζε κανεὶς αὐτὰς διὰ τῶν γραφῶν ἢ τοῦ λογικοῦ. Ὁ

αυτοκράτωρ ἐκήρυξε αὐτὸν ἐκτὸς νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωται τὰ συγγράμματά του.

Καταδικασθεὶς τοιοιυτρόπως ὑπὸ τοῦ αυτοκράτορος καὶ τοῦ Πάπα, ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἐκρυψε αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἓνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγκικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς τὴν γερμανικὴν.

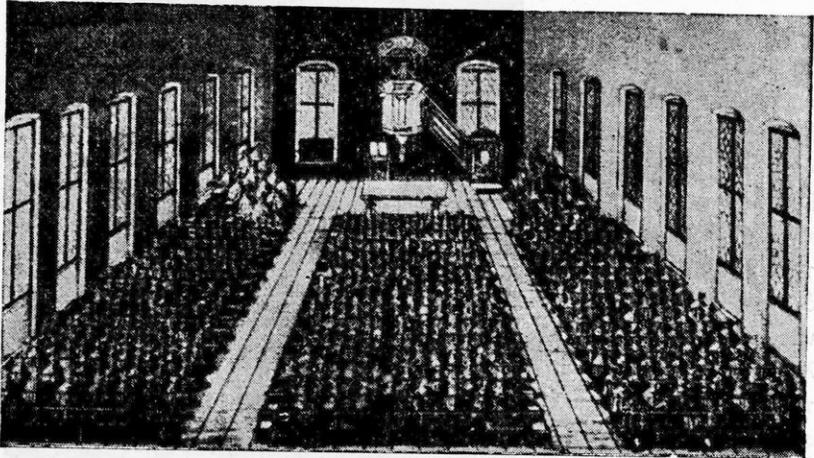
Ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ πλήξη τὴν μεταρρυθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β' ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μεταρρυθμισὶς κατέκτησεν ἕδαφος. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγούς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοιυτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ κρατικαὶ ἐκκλησίαι τῆς Γερμανίας. Ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηρανοὶ κατέθεσαν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Διαμαρτυρόμενοι (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουν ἑαυτοὺς Εὐαγγελικούς.

31. Καθολικὴ ἐκκλησία

Τὸ ἐπόμενο ἐτος (1530) εἰς τὴν δίαιταν τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπέβαλον ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως τὴν ὀνομασθεῖσαν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν (Confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἰρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξει ὁ ὀνομαστός ἑλληνιστὴς, γνωστός μὲ τὸ ἑξελληνισθὲν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὄνομά του Φίλιπ-

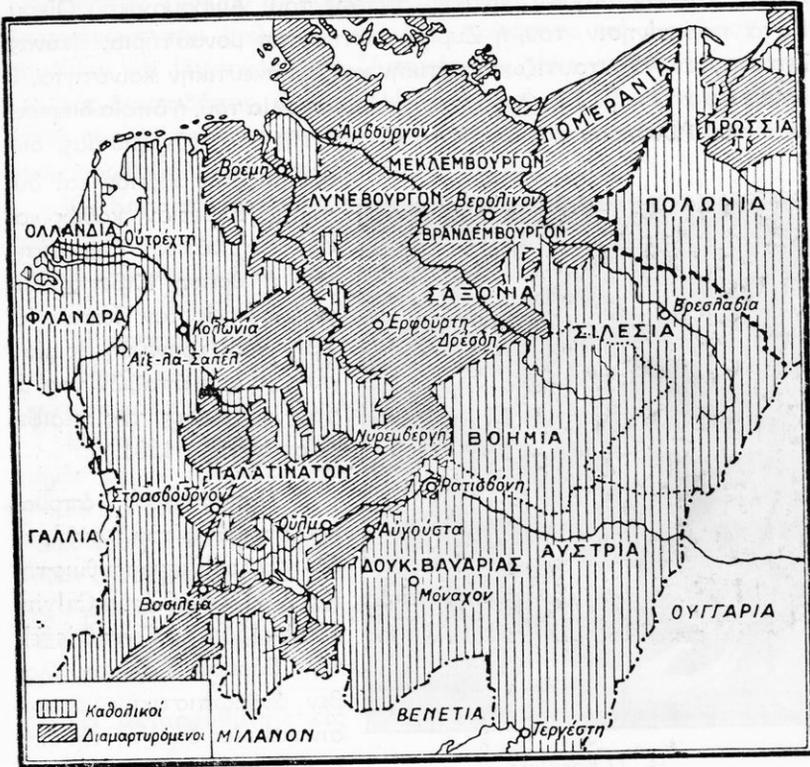

32. Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων

πος Μελάγχθων (1497 - 1560), ὁ ὁποῖος ἔγινε πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὄπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ε', βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλη τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης Θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστας (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς : 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιούνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα τῶν εἰς τοὺς ὑπηκόους τῶν (eius regio, eius religio),

καί 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικά κτήματα μένουν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

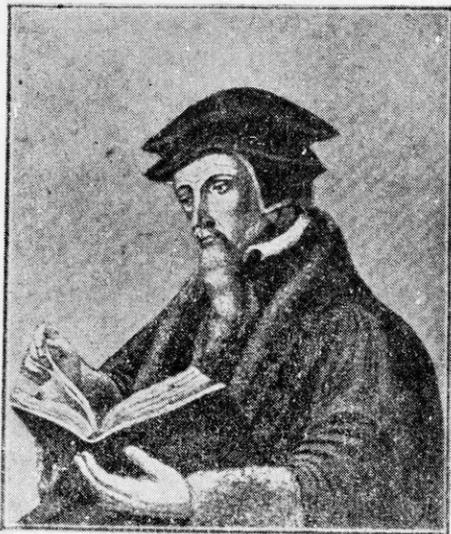
33. Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη εἴτε ἀνεβλήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια, ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην ὁ ἑλβετὸς ἱερεὺς Οὐλριχ Ζβίγγλιος (Zwingli, 1484 - 1531). Πολιτι-

κώτερος από τόν Λούθηρον έσκέφθη νά ένώση τās περιφερείας, αί όποίαι είχον δεχθῆ τήν μεταρρύθμισιν, κατὰ τῆς καθολικῆς Αὐστρίας καί τῆς συγκεντρωτικῆς τάσεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ Οἴκου. Κατὰ παρακίνησιν του, ἡ Ζυρίχη κατήργησε μοναστήρια, εἰκόνας, λειτουργίαν. Συναυτιζών κρατικὴν καί θρησκευτικὴν κοινότητα, ἴδρυσεν κ ρ α τ ι κ ῆ ν ἑ κ κ λ η σ ί α ν. Ἡ διδασκαλία του, ἡ όποία διέφερον ἀπό τοῦ Λουθήρου κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς θείας εὐχαριστίας, διε-

34. Ὁ Καλβίνος.

δόθη εἰς τὴν βόρειον καί δυτικὴν Ἑλβετίαν, καθὼς καί εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὀρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Πάπαν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐφονεύθη εἰς μίαν σύγκρουσιν ὀπαδῶν του μετὰ τοὺς κατοίκους τῆς περιφέρειας αὐτῆς (1531).

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λούθηρον ὁ γάλλος μεταρρυθμιστὴς Κ α λ β ῖ ν ο ς (Jean Calvin, 1509 - 1564). Γεννηθεὶς εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν, ἔλαβεν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καί νέος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου.

Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὰς θρησκευτικὰς του ἀντιλήψεις, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε πρόσφορον ἔδαφος διὰ νά ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἡ όποία ὠνομάσθη Κ α λ β ῖ ν ῖ σ μ ο ς καί οἱ ὀπαδοί του Κ α λ β ῖ ν ῖ σ τ α ῖ. Ὁ Καλβίνος ἐδίδασκε τὸν προορισμόν, ὅτι δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἂν θὰ σωθῆ ἢ θὰ καταδικασθῆ. ἠθέλε νά ἐπιβάλλῃ μεγαλυτέραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κληρὸν καί ὥρισε νά διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν οἱ γέροντες τῆς κοινότη-

τος (πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται Πρεσβυτεριανή.

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβῖνος ἀπέκτησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν, διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινότητα καὶ ἐκάνοισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χορούς, τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν τροφήν, ἔκλεισε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπητεῖα, καὶ ὑπεχρέωσεν ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Ὁ Καλβῖνος ἦτο ἐμπαθὴς καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρότερος τῶν ἱεροεξεταστῶν. Συνέλαβε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σερβέ (Michel Servet), ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει κατὰ τοῦ δόγματος τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τὸν ἔκαυσε (1553).

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατινικὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς κατεδίωξαν ἀμειλίκτως τὴν αἵρεσιν, ἢ ὅποια ἠπείλει νὰ διασπᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Μολαταῦτα, ἡ μεταρρύθμισις ἀπέκτησε θερμούς ὁπαδοὺς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις καὶ μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων. Οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἀνέπτυξαν ζωηρὰν δρᾶσιν καὶ ὠνομάσθησαν Οὐγενότοι (Huguenots).

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ προπαρεσκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν μεταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ἰδιότροπος βασιλεὺς Ἑρρίκος ὁ Η΄. Ὁ Ἑρρίκος ἤθελε νὰ διαζευχθῇ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θεῖαν τοῦ Καρόλου Ε΄, καὶ νὰ συζευχθῇ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἀννα Μπόλεϋν (Boleyn). Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας παρείλκυε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1531).

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν διῆλθε σειρὰν

περιπετειών. Ὅριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρίκου Η' καὶ τῆς Ἄννας Μπόλεϋν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διειτηρήθησαν, εἰσήχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔγινε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διειτηρήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικωτέραν μεταρρυθμίσειν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὄλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὅποιοι ὑπενθύμιζον τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σκωτικὴ ἐκκλησία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ καλβινικῆς (πρεσβυτεριανῆς).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν καὶ σκωτικὴν ἐκκλησίαν ἀπεσχίσθησαν δύο ὁμάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ Πουριτάνοι καὶ οἱ Ἀνεξάρτητοι, οἱ ὅποιοι ἀπέρριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητα μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἰρλανδία ἔμεινε καθολικὴ καὶ οὕτως εἰς τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσετέθη καὶ ἡ θρησκευτικὴ.

Ἡ ἀντιμεταρρυθμίσεις

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν προεκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν αἵρεσιν. Οὕτως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἤρχισε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν Ἀντιμεταρρυθμίσειν ἢ Καθολικὴν μεταρρυθμίσειν. Ὡς μέσα διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν :

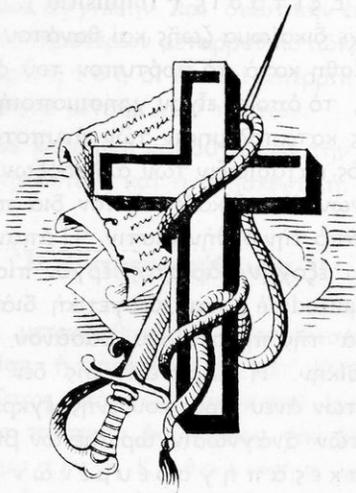
1) Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τρεῖς περιόδους, ἀπὸ τὸ 1545 - 1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία διεφώνει πρὸς τὴν διαμαρτυρομένην. Ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ἀνώτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

2) Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν (Societas Jesu, 1540), τὸ ὁποῖον ἱδρυσεὶν ὁ ἰσπανὸς Λουόλα (Loyola), ὀργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησουΐτης εἶναι καλόγηρος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πενίας καὶ τῆς παρθενίας, πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς, τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς (ὡς πτώμα) πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τάγματος, ὑπῆρξε καταπληκτική. Προτοῦ συμπληρωθῆ αἰὼν, οἱ Ἰησουΐται εἶχον ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθησαν ὅτι ἰσχυρὸν ὄπλον ἦτο ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς νεολαίας, κατώρθωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖράς των μέγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

3) Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις (Inquisitio). Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐξ καρδιναλίου καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατηρτίσθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον χρησιμοποίησει οἱ Βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀλλοδόξων ἑβραίων, μωαμεθανῶν, διαμαρτυρομένων. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτὴ πρᾶξις ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus fidei, ἐξ οὗ τὸ ἰσπανικὸν autodafè), καὶ εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι οὗτος διὰ τῆς προσκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσετο ἀπὸ τὴν αἰώνιαν καταδίκην. Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτων προῆλθον οἱ Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων (Indices librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index) πίνακες, δηλαδὴ, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέγραφε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγράφῃ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὰ ἀνεπιθύμητα συγγράμματα. Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων, ἔγινε βαθυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀντίδρασις εἰς τὴν μεταρρύθμισιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀφύπνισιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ζωηρὰν ἐκ-

δήλωσιν τούτου βλέπομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτεχνίαν τῶν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν χρόνων, εἰς τὰ ἔργα τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν βαρὺν καὶ ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον Μ π α ρ ό κ, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τῆς ὁποίας κορυφωμα εἶναι ἡ « Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ » τοῦ Τάσσο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΚΑΘΟΛΙΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἡ μεταβολή τῆς πολεμικῆς τέχνης (Πυρίτις - Πεζὸς στρατὸς)

ΚΑΤΑ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοί, εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μισθοφορικοῦ πεζικοῦ.

Ἄλλοτε ἐπίστευον γενικῶς ὅτι οἱ Σῖναι ἀνεκάλυψαν τὴν πυρίτιδα καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοὺς τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Σήμερον πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι ἐφευρέσις τῶν Εὐρωπαίων καὶ συνδέουν αὐτὴν μὲ τὸ ὑ γ ρ ὀ ν ἢ ἑ λ λ η ν ι κ ὀ ν π ῦ ρ τ ῶ ν Βυζαντινῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο μείγμα ρητίνης, νίτρου καὶ θείου.

Τὸν 13ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχείρησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος, διὰ νὰ ἐκσφενδονίζουσι βλήματα, καὶ κατεσκευάσθη νέον ὄπλον, ἀπὸ σίδηρον καὶ ὀρείχαλκον, τὸ τηλεβόλον ἢ μ π ο μ π ἄ ρ δ α (canon, bombarde), τὸ ὁποῖον ἔγινε γνωστὸν τὸν 14ον αἰῶνα εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ ἐφωδίασαν μὲ τροχοὺς, τέσσαρας κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δύο.

Ἀργότερα κατεσκευάσαν πυροβόλα τῆς χειρός, εἶδος μικροῦ τηλεβόλου (mousquet), τὰ ὁποῖα ὅμως ἦσαν βαρέα καὶ δύσχρηστα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν τὸ δόρυ ἔμεινε τὸ κυριώτερον ὄπλον. Κατὰ

τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος μόλις, τὸ ἥμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένοι με πυροβόλα ὄπλα. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ φανῆ ὅτι τὸ πυροβολικὸν θὰ ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἦδη κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον τὸ τηλεβόλον ἐβοήθησε τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βραδύτεον τοὺς Γάλλους, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν.

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ἐξησφάλιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἔπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἀποτελεσματικὴ καὶ οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἀμεσον ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἵππικόν.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης, συνδυαζομένη με τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλοῦτου, προεκάλεσεν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολήν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες, διαθέτοντες ἀφθονώτερα χρήματα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν ἀπὸ μισθοφόρους χωρικοὺς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀποτελεσματικώτερος ἀπὸ τὸ ἵππικόν. Ἴσχυροὶ διὰ τοῦ χρήματος καὶ τοῦ στρατοῦ οἱ ἡγεμόνες ἠθέλησαν νὰ παραμερίσουν πάντα περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των καὶ νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς συνέτριψαν τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν. Ἐπεβλήθησαν δηλαδὴ εἰς τοὺς φεουδάρχας καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις (κοινότητας καὶ ἀντιπροσωπείας τῶν τάξεων), αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα παρενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Γενικῶς ὁμως οἱ ἄρχοντες μεγάλου εἴτε μικροσκοπικοῦ κράτους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέμενον νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς, χωρὶς περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ **Ἀπόλυτος Μοναρχία**.

Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες καὶ τύραννοι τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς εὐρύτεραν κλίμακα τὸ ἠκολούθησαν οἱ κυβερνη-

ται τῶν μεγάλων κρατῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι τὸν 15ον αἰῶνα ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀγγλίας κλπ.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἦτο κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τὸ ἰδανικὸν διὰ τοὺς διανοουμένους, διότι ἔθετε τέρμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπήλλασσε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

Δυναστικά καὶ Ἐθνικά κράτη

Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις προεκάλεσε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῶν κρατῶν. Τὸν Μεσαίωνα, καθὼς γνωρίζομεν, ἐπεβλήθησαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθολικαὶ ὑπερεθνικαὶ ἐξουσίαι, ἄρχοντες δηλαδὴ, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον λαοὺς διαφέροντας εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν κλπ. Τὸ ἔθνικὸν αἶσθημα δὲν ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τῶν λαῶν ἐχρησίμευεν ἡ θρησκεία.

Εἰς τὴν Δύσειν λοιπόν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀρχηγὸς τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἔμεινεν ὁ Πάπας. Ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ὁμως ἐπεχείρησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ὅπως ὁ Κάρολος Μέγας τῆς Γαλλίας (800) καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους (ἀπὸ τὸ 962). Αἱ δύο ἐξουσίαι, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ Πάπας, διετέλεσαν εἰς διαρκεῖς ἔριδας. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας ἀπέκτησαν κατὰ καιροὺς μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἐξουσίασαν πολλὰς χώρας, ἰδίως τὴν Ἰταλίαν.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ὁμως αἰῶνος αἱ ὑπεράνω τῶν ἐθνῶν ἐξουσίαι αὐταὶ ὑποχωροῦν. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἐξασθενεῖ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν μικρῶν κρατῶν καὶ μετὰ τὴν ἐξάφάνισιν τῆς οἰκογενείας τῶν Σ τ ά ο υ φ ε ν (1250) ἡ ἐξουσία τῆς καταντᾷ σκιώδης. Ὁ Πάπας, πρόσφυξ ἡ αἰχμάλωτος τῶν Γάλλων βασιλέων εἰς τὴν Ἀβινιὸν (ἀπὸ τοῦ 1309 - 1377), βλέπει, νὰ διαλύεται τὸ ὄνειρον τῆς παγκοσμίου μοναρχίας.

Ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν μεσαιωνικῶν ἐξουσιῶν προβάλλει ἡ ὀρμὴ τῶν λαῶν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς ἔθνικὰ κράτη. Ἀσθενὴς ἀκόμη καὶ ἀκαθόριστος ἡ τάσις αὕτη, ἐμπλέκεται κατ' ἀρχὰς εἰς πολλὰ κωλύματα. Τὰ συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων ἀλλαχοῦ βοηθοῦν τὴν κίνησιν, ἀλλαχοῦ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτήν. Ἀποτελεσματικὴ εἶναι εἰς ὠρισμένας χώρας, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἀγγλίαν, αἱ ὁποῖα συμπληρῶνουν τὴν ἔθνικὴν των ἕνωσιν καὶ ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα κράτη. Ἀνυπερβλήτα προσκόμματα συναντᾷ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ἐξακολουθοῦν ὁμως οἱ ἡγεμόνες νὰ θέτουν τὰ δυναστικά συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ συμφέροντος τῶν λαῶν. Χῶραι καὶ λαοὶ κληρονομοῦνται, δίδονται ὡς προίξ, ἢ ἀνταλλάσσονται εἴτε προσαρτῶνται διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὄπλων. Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν ταρασσεται ἀπὸ δυναστικούς πολέμους, οἱ ὁποῖοι περιπλέκονται πρὸς τὰς θρησκευτικὰς διενέξεις καὶ τὸ σύνολον τῶν συγκρούσεων αὐτῶν δίδει τὴν χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὸν 16ον αἰῶνα.

II. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία

Προέλευσις. Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαφόρους τίτλους (βασιλεῖς, δούκες, κόμητες κτλ.). Τὸν 10ον αἰῶνα, πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Οὐγγρων, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξέλεξαν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῆς ἐποχῆς, τὸν Ἐρρίκον τῆς Σαξονίας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας (919 - 936). Ἀπὸ τότε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγία Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Οἱ σημαντικώτεροι γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀρχὰς, βραδύτερον ὀκτώ, οἱ καλούμενοι ἐκλεκτορες, ἐξέλεγον ἐκάστοτε ὡς αὐτοκράτορα ἓνα ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, τὸν ἰσχυρότερον συνήθως, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡ-

γεμών τῆς ἐπικρατείας του μὲ τὸν παλαιὸν τίτλον του καὶ συγχρό-
ως εἶχε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

Οἱ Ἀ ψ β ο ὕ ρ ο ι . Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐνῶ κατὰ τοὺς
τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων εἶχε περιπέσει εἰς ἀφάνειαν,
ἤρχισε πάλιν νὰ ἀκμᾶζῃ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, μὲ τοὺς Ἀψβούρ-
γους ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἀπὸ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συν-
ῆθεια νὰ ἐκλέγουν αὐτοκράτορας κανονικῶς πρίγκιπας ἀπὸ τὸν
Ἀψβουργικὸν οἶκον (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες
τῆς Αὐστρίας καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκός. Κατὰ τὴν ἀρχὴν
τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἔγινε κύριος ἐκτεταμένων χω-
ρῶν διὰ κληρονομίας καὶ πρὸ πάντων δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμιῶν.

Μ α ξ ι μ ι λ ι α ν ὁ ς Α' (1493 - 1519), εὐφυῆς καὶ δραστήριος,
ἦτο ἀξίον τέκνον τῆς Ἀναγεννήσεως. Μορφωμένος, κομψός, εὐγλωτ-
τος, συγγραφεὺς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων, καλὸς στρατηγὸς
καὶ δημοφιλής, ἔλαβε διὰ τοῦ γάμου του μὲ τὴν κληρονόμον τῆς
Βουργουνδίας (Bourgogne) ὡς προῖκα τὸ Ἄρτοά, τὸ Βέλγιον καὶ
τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Λουξεμβούργον καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν
(Franche Comté). Νυμφεύσας τὸν υἱόν του Φίλιππον μὲ τὴν Ἰω-
άνναν τὴν Τρελλήν, κληρονόμον τῶν βασιλείων τῆς Ἰσπανίας Φερ-
δινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας, κατάρθωσε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του
ἡ Ἰσπανία, ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ ἡ Ἀμερικὴ. « Ἄς κάμουν
πόλεμον ἄλλοι· σύ, εὐτυχῆς Αὐστρία, νυμφεύου ! » ἔλεγε λατινικὸν
ἐπίγραμμα τῆς ἐποχῆς (bella gerant alii, tu felix Austria nube).

Κ ά ρ ο λ ο ς Ε' (1519 - 1556). Ὁ Κάρολος Ε', υἱὸς τῆς Ἰωάννας
τῆς Τρελλῆς καὶ τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἔγινε βασι-
λεὺς τῆς Ἰσπανίας 16 ἐτῶν. Ὄταν μετ' ὀλίγον ἐχῆρευσε διὰ τοῦ θα-
νάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ὁ θρόνος τῆς Γερμανίας, οἱ ἐκλέκτορες ἔσπευ-
σαν νὰ ἐκλέξουν αὐτόν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς
Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἦτο συνυποψήφιος, ὡς συγγενεῶν ἐπίσης πρὸς
τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον.

Ὁ Κάρολος ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε' (Carolus Quintus, Char-
les Quint) ἔγινεν ὁ πρῶτος ἥρωρ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀψβούρ-
γων. Ὑπερήφανος, ψυχρὸς, ὑπολογιστικὸς, ὑποκριτὴς, πείσμων
ὁμως, τολμηρὸς καὶ σταθερὸς εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς τύχης εἶχε θαυ-

μαστήν εύκολίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσομαθείας. Ὡμίλει τὴν γλῶσσαν ὄλων τῶν ὑπηκόων του, γερμανικά, ἰσπανικά, ἰταλικά, φλαμανδικά, τσεχικά καὶ οὐγγρικά.

35. Κάρολος Ε΄

(Τιτσιάνο—Μαδρίτη, Μουσεῖον Πράντο)

τὴν διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αἱ κυριαρχικαὶ καὶ κατακτητικαὶ τάσεις του ἀφ' ἑτέρου ἐδημιούργησαν μεγάλης σημασίας γεγονότα εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τοὺς γείτονας, περιῆλθεν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, προεκάλεσε συνασπισμοὺς ἐναντίον του, ἡ δὲ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του ἐξήγειρε σειρὰν ἐσωτερικῶν παραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Κάρολος δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκο-

Αἱ κτήσεις του ἦσαν ἀπέραντοι. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἐξουσίαζε τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ Σικελίαν καὶ τὰς ἀπεράντους κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς, ἐπίσης τὰς Κάτω Χώρας, τὰς κτήσεις τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας· ὡς ἀρχιδουξ τῆς Αὐστρίας τὰς κληρονομικὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ 1526 τὸ βασίλειον τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, καὶ ἦτο συγχρόνως αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Δικαίως ἔλεγον ὅτι εἰς τὸ κράτος του ὁ ἥλιος δὲν δύει.

Ἡ βασιλεία του συνέπεσε μὲ ἐξαιρετικῶς δραματικὰ γεγονότα,

πούς του, κατελήφθη από μελαγχολίαν, άπεσύρθη από την άρχήν και έμοίρασε τό κράτος του μεταξύ του άδελφου του Φερδινάνδου και του υίου του Φιλίππου, έκ των οποίων ό πρώτος έλαβε την Γερμανίαν και ό δεύτερος την Ίσπανίαν. Έξηκολούθησεν όμως νά διευθύνη από τά παρασκήνια.

Οί διάδοχοι του Καρόλου Φερδινάνδος Α' (1558-1564), Μαξιμιλιανός Β' (1564-1576) και Ροδόλφος Β' (1576-1612) ύπήρξαν όλιγώτερον φιλόδοξοι και όλιγώτερον λαμπροί, έ-

36. Η Εύρώπη και η Γερμανία επί Καρόλου του Ε'

κυβέρνησαν όμως με σύνεσιν και μετριοπάθειαν. Είς τά θρησκευτικά ζητήματα ήσαν όλιγώτερον φανατικοί. Ο Μαξιμιλιανός Β', άνεκτικώτερος και με ευρύτερον πνεύμα, έπροστάτευσεν τούς καλλιτέχνας και τούς λογίους.

Γ α λ λ ί α

Σύστασις του Κράτους. Η Γαλλία είχε τό πλεονέκτημα νά κατοικηται από όμοιογενή πληθυσμόν. Ο βασιλικός οί-

κος δὲν εἶχε διακοπὴν, ἀλλὰ ἔδωσε σειρὰν ἐπιβλητικῶν βασιλέων, ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐπῆλθε παράλυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὅπως ἔγινε τοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἡ χώρα τοῦναντίον συνεσφίγγετο περὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου (1453) ἐξαιρετικὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν γάλλων βασιλέων.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ 15ου αἰῶνος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 15ου αἰῶνος σειρὰ δραστηρίων βασιλέων ἐθεμελίωσε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Κάρολος Ζ' (1422-1461),

37. Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος
(Ἡ Ἀνζέ, Angers, Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

ἐνῶ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀγγλων εἶχε δεῖξει ἀσύγνωστον χαλαρότητα, ἐφάνη δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς μετὰ τὴν εἰρήνην. Ἐλαβεν ἀστοὺς συμβούλους καί, στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἐδημιούργησε πρῶτος μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης μόνιμον στρατόν, καλῶς μισθοδοτούμενον, καὶ ἐγκατέστησε φρουροὺς εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐπέβαλε φόρους χωρὶς νὰ ζητῆ τὴν ἔγκρισιν τῶν γενικῶν τάξεων. Διὰ συμβάσεως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ Πάπα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἡ Γαλλία παρουσιάσθη τὸ ἰσχυρότερον στρατιωτικῶς κράτος τῆς Εὐρώπης.

Τὴν προσπάθειάν του ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΑ' (1461-1483), σκληρὸς καὶ ὑπουλος, ὅπως ὁ πατὴρ του, νευροπαθής, φιλόδοξος καὶ ἐκδικητικὸς, ἔκαμεν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν ἰσχυρῶν εὐγενῶν τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι διωργάωσαν πολλὰς συνωμοσίας καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του. Ὁ Λουδο-

βίκος ἐκινδύνευσεν, ἀλλὰ διὰ τῆς διπλωματίας του κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐξωλόθρευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, τέλος τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἐπικίνδυνον δοῦκα τῆς Βουργουνδίας Κάρολον (Charles le Téméraire) καὶ συνήνωσε τὰς κτήσεις του μετὰ τῶν κτήσεων τοῦ στέμματος. Ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐδιπλασίασε τὰ εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν. Ἀπεμάκρυνε τοὺς συμβούλους καὶ ἐκυβέρνησε προσωπικῶς καὶ αὐταρχικῶς. Κληρὸς, εὐγενεῖς, ἄστοι καὶ λαὸς ἐδοκίμασαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς αὐθαιρεσίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἦτο ἐπίφοβος, ὄχι ἀγαπητός.

38. Φραγκίσκος

(Παρίσιοι, Μουσεῖον τοῦ Λούβρου)

Ἡ ἀπολυταρχία ἔγινεν ἠπιωτέρα ἐπὶ τῶν διαδόχων του Καρόλου Η' (1483-1498) καὶ Λουδοβίκου Β' (1498-1515). Στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας, οἱ δύο ἠγεμόνες ἐσκέφθησαν δι' ἐξωτερικὰς κατακτήσεις, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ των αὐτῆ περιέπλεξε τὴν Γαλλίαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Πάπαν, τὸν αὐτοκράτορα καὶ βραδύτερον καὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ Ἰταλικοὶ πόλεμοι διήρκεσαν 21 ἔτη (1494-1515), ἐξетроχίασαν τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας καὶ ἐσπατάλησαν ἀσκόπως καὶ ἐπιβλαβῶς τὴν δύναμιν τῆς χώρας.

Φραγκίσκος Α' - Ἐρρίκος Β'. Ὁ Φραγκίσκος Α' (1515-1547), ἦτο φιλομαθής, ταχὺς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀνομαστοτέρας τῆς γαλλικῆς ἱστορίας, διότι

συνέπεσαν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε μὲ ἀγάπην. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἡ Αὐλὴ ἔλαβον μεγίστην λαμπρότητα. Ὀνομαστός ἔγινε διὰ τοὺς μακροὺς καὶ περιπετειώδεις πολέμους τοῦ πρὸς τὸν Κάρολον Ε', τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ διὰ τὴν συνεννόησιν μὲ τὸν περίφημον Σουλτάνον τῶν Τούρκων Σουλεῦμὰν τὸν Μεγαλοπρεπῆ.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρρίκος Β' (1547 - 1559) ἦτο ὀλιγώτερον λαμπρὸς, ἀλλὰ σοβαρώτερος καὶ ἐξηκολούθησε μὲ μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν τοὺς πολέμους τοῦ πατρὸς του. Διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βρετάνης, τοῦ Μέτς, τῆς Τούλ, καὶ τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον ἀφῆρεσε τελειωτικῶς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἔδωσε μεγάλην συνοχὴν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ διοίκησις ἠσκεῖτο διὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως εἰς τὸ κέντρον καὶ διὰ τῶν συμβουλίων τῶν νομαρχῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ φορολογία καὶ τὸ δικαίωμα πολέμου περιῆλθον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸν βασιλέα.

Ἀπὸ τοῦ 1461 μέχρι τοῦ 1560, κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς αἰῶνος, ἡ Γαλλία ἔγινεν αὐστηρῶς συγκεντρωμένον κράτος. Ἡ φεουδαρχία, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Μεσαίωνα διέσπα τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, ἔχασε τὴν δύναμίν της. Διὰ τοῦτο τὸ γαλλικὸν κράτος κατῴρθωσε νὰ ὑπερικήσῃ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος.

Ἰ σ π α ν ί α

Π ρ ο ἔ λ ε υ σ ι ς. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς χερσονήσου Ἰβη-
ρες ἐξελατινίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας.
Οἱ Βησιγότθοι, οἱ ὅποιοι τὸν καιρὸν τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως
τῶν γερμανικῶν λαῶν κατέλαβον τὴν χώραν, ἀφωμοιώθησαν πρὸς
τοὺς παλαιούς κατοίκους, ὥστε οἱ Ἴσπανοὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σή-
μερον νὰ ὀμιλοῦν μίαν ἀπὸ τὰς νεολατινικὰς γλώσσας.

Τὸν 8ον αἰῶνα ἦλθον οἱ Ἀραβες, ἐνίκησαν τοὺς Βησιγότθους,
κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ περιώρισαν τοὺς
χριστιανούς εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχάς. Ἐκεῖ οἱ χριστιανοὶ ἴδρυσαν
κράτη, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστὰς, καὶ διετέλουν εἰς διηνε-

κεις πολέμους πρὸς τοὺς Ἄραβας, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ἀφρικανοὶ ἐπιδρομεῖς.

Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν γῆν, εἶχον ἐξαιρετὸν σύστημα ὑδρεύσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρετοὺς οἰκοδομὰς, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (13ος αἰών).

Τὸν 11ον αἰῶνα διελύθη τὸ χαλιφᾶτον τῆς Κορδούης καὶ προῆλθον διάφορα μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὅποια περιῆλθον εἰς πόλεμον πρὸς ἄλληλα. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπωφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτειναν τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Ὁ πόλεμος τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰσπανίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο συμπαθὴς εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, εἶδος σταυροφορίας, καὶ ἐνισχύετο ἀπὸ τὸν Πάπαν.

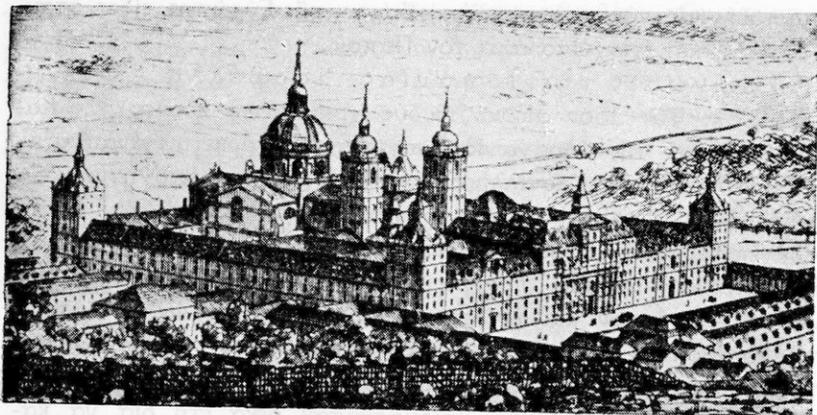
Ἡ ἐνωσις τῆς Ἰσπανίας. Ἰσαβέλλα - Φερδινάνδος. Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ δύο χριστιανικὰ κράτη, τῆς Καστίλλης, καὶ τῆς Ἀραγωνίας, παρουσίαζον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης Ἰσαβέλλα ἦτο ἐνεργητικὴ, εὐσεβὴς, μὲ βλέψεις, αἱ ὅποια ἔφθανον πέραν τῶν μικρῶν ἑδαφικῶν ἐπιτυχιῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδος ἦτο ρωμαλέος, δεξιός, πονηρός, καὶ φιλόδοξος. Οἱ δύο ἡγεμόνες συνεζεύχθησαν καὶ ἤνωσαν τὰ κράτη των (1469), δηλαδὴ τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἀνέλαβον τότε μὲ περισσοτέραν διάθεσιν καὶ μεγαλύτερα μέσα τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐχρειάσθησαν δέκα ἔτη διὰ νὰ καταβάλουν τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῆς πρωτευούσης των Γρενάδας. Ἡ πτώσις τοῦ τελευταίου προπυργίου τῶν Μωαμεθανῶν (1492) εἶχε τεραστίαν ἀπήχησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἦτο μία ἀνακούφισις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως καὶ τὴν ἀνησυχητικὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον Καθολικόν.

Οἱ δύο βασιλεῖς, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, ἤνωσαν ὅλην τὴν χερσόνησον, πλὴν τῆς Πορτογαλίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των. Ἐοστρήχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικὴν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδημιούργησαν

ιδιαίτερον δικαστήριο, τὴν Ἰερὰν Ἐξέτασιν, τὸ ὁποῖον κατέδωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

Ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνῆκον ἀνάκαθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος κληρονομικῶς δικαιώματι κατέλαβε τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Ἐφάνη τότε ὅτι ἀνοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία πράγματι ἔφθασεν εἰς μεγάλην λαμπρότητα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῶν δύο βασιλέων Καρόλου.

Κάρολος Α΄. Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα κληρονόμον εἶχον μίαν κόρην, τὴν λεγομένην Ἰωάνναν Τρελλήν, τὴν ὁ-

39. Τὸ Ἐσκουριάλ

ποίαν συνεζύχθη (1496) ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππος (βλ. σελ. 71). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγето ὁ Μαξιμιλιανός, ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ἀπὸ τὸν γάμον τοῦτον ἐγεννήθη τὸ 1500 ὁ διάσημος Κάρολος Α΄ (1516 - 1556), ὁ ὁποῖος τὸ 1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὡς γόνος τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, καὶ ἔγινεν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Πέμπτος (βλ. σελ.

71). Συνήνωσε με τὰς κτήσεις τῆς Ἰσπανίας τὰς ἀπεράντους κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἐπεδίωξε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

Φίλιππος Β΄ Ὁ Φίλιππος Β΄ (1556 - 1598), υἱὸς τοῦ Καρόλου καὶ διάδοχός του ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξουσίαζε, πλὴν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὸ βασιλείον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διέθετε δὲ ἀφθόνους πόρους, στρατὸν καὶ στόλον.

Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς ἄκρον ὡς ὁ πατὴρ του, βραδύς ὁμως εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἔζησε μονήρη βίον εἰς τὰ ὀνομαστά ἀνάκτορα τοῦ Ἐσκοουριάλ (Escorial), τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Προσηλωμένος, ὅπως ὁ πατὴρ του, εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, μὴ ἔχων ὁμως τὴν πολιτικὴν ἐκείνου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ θεάρεστον πρᾶξιν καταδιώκων τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν. Ἐλαβε ζωηρὸν μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῆς ἐποχῆς, κατεδίωξε τοὺς ἀλλοδόξους πάσης ἀποχρώσεως εἰς τὸ κράτος του καὶ περιεπλάκη εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἐξηντήθησαν τὴν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας.

Ὀλλανδία

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ κράτους. Τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σήμερον τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ὠνόμαζον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων Κάτω Χώρας. Εἰς τὴν πρῶτην κατοικοῦν γαλλόφωνοι, εἰς τὴν δευτέραν δραστηρία καὶ ἐργατικὴ γερμανικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ὁμιλεῖ κλάδον τῆς γερμανικῆς. Ἡ εὐνοϊκὴ θέσις τῆς χώρας εἰς τὴν ἐκβολὴν μεγάλων ποταμῶν (Ρήνου, Μάας, Σέλδε) καὶ τὸ σχεδὸν μονοπωλιακὸν μεταπρατικὸν ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπλούτισαν τὴν χώραν καὶ ἀνέπτυξαν εἰς αὐτὴν εὐποροῦσαν ἀστικὴν τάξιν. Αἱ Κάτω Χώραι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ στέμμα τῆς Βουργουνδίας, περιῆλθον δι' ἐπιγαμίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Φίλιππον Β΄ τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ μεταρρυθμίσις διεδόθη εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἰδίως ὁ Καλβινισμὸς ἀπέκτησε φανατικοὺς ὁπαδοὺς.

Ἡ ἀνεξαρτησία. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Φιλίππου νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν, ὅπως ἀπεκάλει τὴν μεταρρύθμισιν, προεκάλεσε τὴν ἐξέγερσιν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας, ἐνῶ τὸ καθολικὸν Βέλγιον ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Αἱ ἑπτὰ βόρειοι ἐπαρχίαι ἐσχημάτισαν, τὸ 1579, τὴν Ἐνωσιν τῆς Οὐτρεχτ καί, τὸ 1581 ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ ἀνακήρυξις ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι εἰς αὐτὴν πρώτην φοράν ἐμφανίζεται ἡ ἰδέα τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος, καθὼς καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀντιστάσεως.

«Ὁ Λαὸς δὲν ἐπλάσθη χάριν τοῦ ἡγεμόνος, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν χάριν τοῦ λαοῦ, διότι χωρὶς τὸν λαὸν δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡγεμὼν. Ἔργον τοῦ ἡγεμόνος εἶναι νὰ κυβερνᾷ τοὺς ὑπηκόους μὲ δικαιοσύνην καὶ ἐπιείκειαν καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾷ ὡς πατὴρ τὰ τέκνα του... Ἄν δὲν τοὺς μεταχειρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ὡς δούλους, τότε παύει νὰ εἶναι ἡγεμὼν καὶ γίνεται τύραννος. Οἱ ὑπηκοοὶ του ὁμως ἔχουν τὸ δικαίωμα, μετὰ νόμιμον ἀπόφασιν τῶν ἀντιπροσώπων των, ἂν δὲν μένη πλέον ἄλλο μέσον, νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν τύραννον ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν. (Διακήρυξις ἐλευθερίας, 26 Ἰουλίου 1581).

Αἱ Ἠνωμέναι Ἐπαρχίαι, μετὰ μακρὸν καὶ περιπετειώδη ἀγῶνα ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν, ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας (1648) ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν καὶ ἐπικρατεστέραν ἐπαρχίαν ὠνομάσθη Ὀλλανδία.

Τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα. Ἡ Ὀλλανδία ἔδωκεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ παράδειγμα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κράτους. Αἱ ἐπαρχίαι διετήρησαν τὴν αὐτοδιοίκησίν των, τὰς ἐπαρχιακὰς τάξεις, δηλαδὴ συμβούλιον ἀντιπροσωπείας τῶν πόλεων, καὶ τοὺς Διοικητάς των. Τὴν ἀνωτάτην ὁμως ἐξουσίαν τῶν Ἠνωμένων Ἐπαρχιῶν εἶχον αἱ Γενικαὶ Τάξεις, ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία, καὶ τὸ Ἀνώτερον Συμβούλιον μὲ τὸν Κυβερνήτην (Stathouder), ὡς ἐκτελεστική. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Κυβερνήτου ἔγινε κληρονομικὸν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς Ὁρανίας, τῆς ὁποίας οἱ ἀρχηγοὶ εἶχον προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὡς

διοικητής τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ὁ κυβερνήτης ἦτο ὁ ἀνώ-
τατος ἄρχων τῆς χώρας καὶ οἱ Ὀράνιοι ἀπέκτησαν ἡγεμονικὴν
ἐξουσίαν.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος, ἡ ἀκμή. Εἰς τὸ νέον κράτος
ἦκμασε τὸ ἐμπόριον, ἰδίως τὸ μεταπρατικόν, καὶ αἱ τέχναι.
Τὸ χρηματιστήριον τοῦ Ἄμστερνταμ (1609) ἔγινε μεγάλη χρημα-
ταγορά. Ἡ ἐξασθένεισι τῆς Ἰσπανίας ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ὀλ-
λανδοὺς νὰ ἰδρῦσουν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Ἰδρυσαν
ἀποικίας εἰς τὴν Κεϋλάνην, εἰς τὰς νήσους τῆς Σόνδης, εἰς τὴν Νό-
τιον Ἀφρικὴν (Ἀκρωτήριον) καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς
Νέας Ὑόρκης ἔκτισαν τὸ Νέον Ἄμστερνταμ.

Δύο ἐμπορικαὶ καὶ ναυτικαὶ ἐταιρεῖαι, ἰδρυθεῖσαι κατὰ τὴν
ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος, ἡ Ἐταιρεία τῶν Ἀνατολικῶν
Ἰνδιῶν (1602) καὶ ἡ Ἐταιρεία τῶν Δυτικῶν Ἰν-
διῶν (1621), 20.000 πλοῖα καὶ 168.000 ναυτικοί, μὲ τὸ Ἄμστερ-
νταμ ὡς κέντρον, ὑπηρετοῦν τὴν συγκοινωνίαν εἰς ὅλας τὰς θα-
λάσσας τοῦ κόσμου.

Ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς καὶ τῆς γνωριμίας τοῦ
κόσμου ἦτο ἡ ἀνύψωσις τοῦ ὀλλανδικοῦ λαοῦ ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις.
Τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν ἐβοήθησεν ἡ ἰδρυσις τοῦ Πανεπι-
στημίου τοῦ Λάϊντεν (Leiden), ὅπου ἐδίδαξεν ὁ περίφημος
φιλόλογος καὶ νομικὸς Οὐγκο Γκρότιους (Hugo Grotius),
ὁ ὁποῖος ἀνενέωσε τὴν περὶ φυσικοῦ δικαίου διδασκαλίαν τῶν
ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὠνειρεύετο τὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης εἰς μίαν
μεγάλην Ὀμοσπονδίαν καὶ ὑπεστήριξεν ὅτι τὸ κράτος εἶναι συμ-
βόλαιον μεταξύ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων. Εἰς τὴν Ὀλλαν-
δίαν ἔζησεν ὁ Ἑβραῖος φιλόσοφος Σπινόζα, ὁ καταδικωκόμενος ἀπὸ
τοὺς ὁμοθρήσκους του, καὶ ἐκεῖ ἐδημιουργήθησαν μερικὰ ἀπὸ τὰ
ἐξοχώτερα ἔργα ζωγραφικῆς.

Ἄ γ γ λ ί α

Προέλευσις. Τὸ δραστήριον ἀγγλικὸν ἔθνος προῆλθεν
ἀπὸ τὴν ἀνάμειξιν τῶν παλαιότερων κατοίκων τῆς μεγάλης Βρετ-
τανίας, τῶν Βρετανῶν, ἐκ τοῦ κελτικοῦ κλάδου τῆς ἰνδοευρω-
παϊκῆς φυλῆς, μετὰ τοῦ ὀρητικοῦ γερμανικοῦ φύλου τῶν Ἀγ-

γλοσσαξόνων, οί οποίοι περί τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ. μετηνάστευσαν ἀπό τήν βόρειον Γερμανίαν εἰς τήν Μ. Βρεττανίαν καί ἱδρυσαν εἰς αὐτήν διάφορα κράτη. Κατά τὰς ἀρχάς ἤδη τῶν μέσων χρόνων οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένοι.

Βραδύτερον ὑπέστησαν ἰσχυράν ἐπίδρασιν τῶν Γάλλων, ιδίως ὅταν οἱ δούκες τῆς Νορμανδίας (Γουλιέλμος ὁ κατακτητής, 1066) ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Διοίκησις. Τὸ τιμαριωτικὸν σύστημα ἐπεκράτησε καί εἰς τήν Ἀγγλίαν, ἀλλ' ἡ βασιλεία ἔμεινε πάντοτε ἀρκετὰ ἰσχυρά, διότι ἡ ἀριστοκρατία οὐδέποτε ἔγινε κυρίαρχος εἰς τήν χώραν καί οἱ κόμητες ἦσαν μᾶλλον ὑπάλληλοι τοῦ βασιλέως.

Τὸ Κοινοβούλιον εἶναι τὸ ἰδιάζον γνώρισμα εἰς τήν πολιτικὴν ζωὴν τῆς Ἀγγλίας. Παρὰ τήν βασιλικὴν δηλαδὴ ἐξουσίαν, ἀνεπτύχθη Συμβούλιον τῶν γαιοκτημόνων (Parlement), τὸ ὁποῖον εἶχε γνώμην ιδίως ἐπὶ φορολογικῶν ζητημάτων. Ὁ βασιλεὺς δηλαδὴ δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ σώματος τούτου, τὸ ὁποῖον τοιοιτοτρόπως περιώριζε τὴν ἐξουσίαν του. Ὅταν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων τὸν 13ον αἰῶνα, ἐπεχείρησε νὰ καταργήσῃ τὸ δικαίωμα τούτου, οἱ εὐγενεῖς ἐξηγέρθησαν καί τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπικυρώσῃ τούτο δι' ἐπισήμου ἐγγράφου, τῆς Magna Charta (1215), ἡ ὁποία εἶχε σοβαρωτάτην σημασίαν εἰς τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος.

Ἐξωτερικοὶ καὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας περιεπλάκησαν εἰς μακρότατον πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος διήρκεσε μετὰ διαλειμμάτων περισσότερον ἀπὸ 100 ἔτη καὶ ὠνομάσθη Ἑκατονταετής πόλεμος (1337-1453). Μετὰ πολλὰς φάσεις καὶ περιπετείας οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει σημαντικὸν μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν ἐξ αὐτῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπῆλλαξε τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν ξένην ἐπιδρομὴν καί δὲν ἦτο ὀλιγώτερον εὐεργετικὸν διὰ τὴν Ἀγγλίαν, διότι ἐσώθη ἀπὸ τὰς περιπετείας καί τὴν σπατάλην τῶν δυνάμεών της εἰς ἄσκοπον πόλεμον, συνεκεντρώθη εἰς ἑαυτήν καὶ ἔστρεψε τὴν δραστηριότητά της πρὸς ἄλλην κατεύ-

θυσιν, τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὴν λαμπρότατον μέλλον, καθὼς καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῶν δύο γειτονικῶν κρατῶν, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα τριάκοντα ἔτη ἡ Ἀγγλία ἐταράχθη ἀπὸ αἰματηρὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν Λανκάστερ καὶ Ὑόρκ διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, τὸν ὀνομασθέντα Πόλεμον τῶν Δύο Ρόδων (1455 - 1485), ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν μεγάλου μέρους τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλείας.

Ἡ βασιλεία τὸν 16ον αἰῶνα. Ὁ Ἑρρίκος Ζ' Τυδώρ (Tudor, 1485 - 1509) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἐστερέωσε τὴν οἰκογένειαν τῶν Τυδώρ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥστε ὁ ἄμεσος διάδοχός του ἦτο ἰσχυρὸς ἡγεμῶν.

Ὁ Ἑρρίκος Η' (1509 - 1547) εἶναι ὁ περίφημος ἄγγλος βασιλεὺς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δεκαοκτῶ ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου, προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα, νεότητα, κάλλος, ἀθλητικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, ἀντίληψιν διὰ τὴν τέχνην, τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν, τὴν θεολογίαν καὶ τὰς ξένας γλώσσας, ἀλλὰ θρησκοκόληπτος συγχρόνως, νωχελής, φιλόδοξος, ὥστε νὰ θέλη νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ μέρους τῆς Εὐρώπης ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, εἶχεν ἀνήσυχον καὶ παραχῶδη βασιλείαν. Αἱ διαζεύξεις καὶ οἱ ἔξ γὰ-

40. Ἑρρίκος Η'

(Ἀγγλία, Ἀνάκτορα τοῦ Οὐίνδσορ)

μοι του ἐξέθεσαν τὴν δυναστείαν του. Εἶχε συζευχθῆ εἰς πρῶτον γάμον μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ Πάπα τὴν νύμφην του, σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, Αἰκατερίνην πριγκίπισσαν τῆς Ἀραγωνίας, ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Ε΄. Μετὰ 18 ἔτη (1527) ἀντελήφθη ὅτι τὰ ἱερά κείμενα δὲν ἐπέτρεπον τοιοῦτον γάμον. Ἡ ἐπιμονὴ του νὰ τὴν χωρίσῃ τὸν ἔφερεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ εἰσαγάγῃ τὴν μεταρρυθμισίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ δευτέρα σύζυγός του, ἡ Ἄννα Μπόλευν, μία ὠραία ἱρλανδὶς, τοῦ ἔδωσε μίαν κόρην, τὴν Ἐλισάβετ, ἀλλὰ τοῦ ἐφάνη πολὺ φιλάρεσκος καὶ τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (1536). Ἡ τρίτη ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν υἱόν, τὸν Ἐδουάρδον. Τὴν τετάρτην διεζεύχθη, τὴν πέμπτην ἐκρέμασεν ἐπίσης, ἡ ἕκτη (1543) ἐπέζησε τοῦ τρομεροῦ συζύγου.

Διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπεριόριστον κυβέρνησιν, ὑπεχρέωσεν εὐγενεῖς καὶ Κοινοβούλιον εἰς ὑπακοὴν καὶ ἐχώρισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν Ρώμην, κατέσχε τὴν περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καὶ ἔδειξε μεγάλην σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀντιτιθεμένους.

Ἐδουάρδος ΣΤ΄. Ὁ Ἐδουάρδος ΣΤ΄ (1547-1553), υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ ἀπὸ τὴν τρίτην γυναῖκά του, ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον 13 ἐτῶν. Ἀδύνατος καὶ ἀσθενικός, ἀπέθανε 17 ἐτῶν.

Ἡ Μαρία Τυδώρ (1553-1558), κόρη τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ἀραγωνίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 37 ἐτῶν. Καθολικὴ ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς μητρὸς της καὶ ἀπὸ πεποιθήσιν, εἶχε μνηστευθῆ τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, τὸν ὁποῖον συνεζεύχθη μόλις ἔγινε βασίλισσα (1554), καὶ, παρακινουμένη ὑπὸ αὐτοῦ, ἐπεχείρησε νὰ ἀναστηλώσῃ τὸν καθολικισμόν εἰς τὴν χώραν της καὶ περιεπλάκῃ εἰς ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν χώραν της ἐξωτερικοὺς πολέμους. Ὁ ἀνεπιθύμητος γάμος της μὲ τὸν καθολικώτατον ἡγεμόνα καὶ ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ της προεκάλεσαν ἐξεγέρσεις εἰς τὴν χώραν. Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ Ἄγγλοι ἔχασαν τὸ Καλαί, τὸ τελευταῖον φρούριον, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἐπὶ τῆς ἡπείρου.

Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων ἡ Ἀγγλία ἐφαίνετο ὅτι παρητήθη ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἐλευθερίας της καὶ ὅτι ἀνέχεται πολιτι-

κην και θρησκευτικην δεσποτειαν. Η θρησκεία της ήλλαξε με τους βασιλείς. Έζητει όμως δοκιμαστικώς τον δρόμον της, τον οποίον εϋρεν επί τής Έλισάβετ.

Έλισάβετ. Η Έλισάβετ (1558 - 1603) κόρη τής Άννας Μπόλεϋν, εγκαινιάζει την περίοδον τής δόξης εις την ιστορίαν του άγγλικού λαού. Όταν ανήλθεν εις τον θρόνον, ή Άγγλία ήτο πτωχή άγροτική χώρα με 3 εκατομμύρια κατοίκους. Κατά την διάρκειαν τής βασιλείας της οι Άγγλοι έθεσαν τας βάσεις τής βιομηχανίας, του ναυτικού και του άποικιακού κράτους των.

Η Έλισάβετ ήτο ιδιόρρυθμος χαρακτήρ. Είκοσι πέντε έτων επί του θρόνου άφου είχε δοκιμάσει πικρίας επί των προκατόχων της, ήτο ζωηρά, φιλάρεσκος και ματαιόδοξος, χωρίς να είναι ώραία με τους μικρούς ευκινήτους όφθολμούς της, οι όποιοι εφώτιζον πρόσωπον μακρόν και όστεώδες. Επίμονος και εργατική, εγνώριζε να ύποκρίνεται. Εις αίωνα θρησκευτικού φανατισμού έμεινε σκεπτικίστρια και ουδέποτε παρεφέρτεο. Είχε λάβει άνθρωπιστικην μόρφωσιν και ήτο επηρεασμένη από την Άνσγένησιν, έμεινεν όμως βαθύτατα άγγλίσ, έννοουσα και έννοουμένη από τον λαόν της.

Έκυβέρνησεν άπολυταρχικώς με προσωπικόν συμβούλιον, χωρίς Κοινοβούλιον. Έπέβαλε την ευεργετικήν δια την χώραν θρησκευτικήν γαλήνην, δια τής όριστικής διαμορφώσεως τής Άγγλικανικής εκκλησίας, με τον βασιλέα επί κεφαλής. Πράγματι, καθ' όν χρόνον αί γειτονικάι χώραι τής ήπειρωτικής Εϋρώπης ήρημώνοντο από τους θρησκευτικούς πολέμους, ή Άγγλία διήλθε περίοδον έσωτερικής ειρήνης και οικονομικής άκμής.

41. Η βασίλισσα Έλισάβετ.

Περίφημος ἔγινεν ἡ ἀντιζηλία της πρὸς τὴν ἑξαδέλφην της (ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς της, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Ε' Στούαρτ), τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασιλίσσαν τῆς Σκωτίας, ὡς νεωτέραν καὶ θελκτικωτέ-

42. Μαρία Στούαρτ

περιπλοκάς διὰ θρησκευτικούς λόγους. Ἀναγκάζεται ἐν τούτοις εἰς τὴν Σκωτίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ εὑρεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας. Τὸν ἀγγλογαλλικὸν ἀνταγωνισμὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ ἀγγλοϊσπανικός.

Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας ἀνεπτύχθη

ραν. Ἡ Μαρία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β', ἔζησεν εἰς τὴν περίφημον διὰ τὴν λαμπρότητά της γαλλικὴν αὐλὴν καί, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον ἐκείνου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου. Οἱ καθολικοὶ μάλιστα αὐτὴν ἐθεώρουν ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώριζον ὡς κανονικὸν τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου Η' μετὰ τὴν Ἄνναν Μπόλεϋν. Κατόπιν περιπετειῶν εἰς τὴν χώραν της, ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ Ἐλισάβετ τὴν ὑπεδέχθη φιλικῶς, κατόπιν τὴν ἔθεσεν εἰς μακροχρόνιον περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (8 Φεβρουαρίου 1587).

Νηφαλία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀποστρέφεται τὰ μεγάλα σχέδια καὶ τὰς

μετά τραχύν άγώνα προς την Ισπανίαν. Διά τής καταστροφής τής Αητητήτου Αρμάδας (1588, πρβλ. σελ. 95) έκρίθη ή επικίνδυνος πάλη προς την ισπανικήν κοσμοκρατορίαν, ό άγγλικός λαός έλαβε συνείδησιν τής σημασίας του και την όριστικήν του θέσιν μεταξύ τών άποικιακών δυνάμεων. Είς την παραλίαν τής Βορείου Αμερικης οι Άγγλοι ίδρυσαν την πρώτην άποικίαν, την όποιάν προς τιμήν τής άνυπάνδρου βασιλίσης ώνόμασαν Βιργινίαν. Έν έτος μετά την μεγάλην έπιτυχίαν εις την θάλασσαν, ίδρυσαν την Εταιρείαν τών Ανατολικών Ινδιών, κατά παράδειγμα τής όλλανδικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΟΙ ΔΥΝΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Αί διεθνείς περιπλοκαί

ΟΝ 16ον αἰῶνα ὑπάρχουν πολλοὶ ἀφορμαὶ πρὸς διεθνεῖς συρράξεις. Ἄλλαι ἀπ' αὐτὰς ἐκληρονομήθησαν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ ἄλλαι προέκυψαν ἀπὸ τὴν νέαν μορφήν, τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἡ Εὐρώπη.

Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει τὸ τουρκικὸν πρόβλημα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομίας ὠρισμένων χωρῶν. Πῶς νὰ ἀναχαιτίσουν δηλαδὴ τοὺς Τούρκους; Θὰ ἀναλάβουν σταυροφορίαν; Πῶς θὰ συμβιβάσουν τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν; Ὅξυτερα διὰ τὴν Εὐρώπην εἶναι τὰ ζητήματα, ἂν εἰς τὴν Γερμανίαν ἢ εἰς τὴν Γαλίαν θὰ περιέλθουν αἱ κτήσεις τῆς Βουργουνδίας, τί θὰ γίνουσι αἱ διαφιλονεικούμεναι περιοχαὶ Νεαπόλεως, Σικελίας, Μιλάνου.

Νέα προβλήματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένων κρατῶν καὶ τὴν αὔξησιν τῶν δυνάμεων μερικῶν ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τὴν σχέσιν βασιλέων καὶ τῶν φεουδαρχικῶν ἀρχόντων, μὲ τὴν ὁποῖαν ἀμέσως συνδέεται τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Τὰ προβλήματα δὲν παρουσιάζονται μεμονωμένα. Περιπλέκονται καὶ δημιουργοῦν συγκεχυμένας καταστάσεις, διότι τὰ πολιτικά, θρησκευτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά συμφέροντα ἐπιδρῶσι διαρκῶς τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ὁ 16ος αἰὼν εἶδε τὰς πρώτας πραγματικὰς διεθνεῖς συρράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες εἶχον τὸ μέρος των. Εἰς αὐτὰς ἔδωσαν ἀφορμὴν κατ' ἀρχὰς τὰ κληρονομικὰ ζητήματα καὶ αἱ κατακτητικαὶ τάσεις ὠρισμένων ἡγεμόνων. Αἱ θρησκευτικαὶ διενέξεις ἔπειτα ἐδημιούργησαν πραγματικὰς διεθνεῖς ἀντι-

πάλους παρατάξεις. Αί διεθνείς αὐταὶ σχέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διεθνoῦς διπλωματίας. Τὰ κράτη, ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἰταλικῶν πόλεων, ἤρχισαν νὰ διατηροῦν εἰς τὰς ξένας ἐπικρατείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μυστικούς ἀντιπροσώπους, ἀτοὺς πρεσβευτῆς (ambassadeurs). Ἐγεννήθη δὲ μεταξύ τῶν ἐθνῶν δίκαιον, τὸ λεγόμενον Διεθνὲς Δίκαιον.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τοὺς πολέμους τοῦ 16ου αἰῶνος διακρίνομεν εἰς δυναστικούς καὶ θρησκευτικούς.

Οἱ ἰταλικοὶ πόλεμοι

Οἱ πρῶτοι διεθνoῦς χαρακτῆρος πόλεμοι τῆς Εὐρώπης εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἰταλικοὶ Πόλεμοι.

Προεκλήθησαν ἀπὸ τὴν ἀξίωσιν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας νὰ ἐξουσιάσουν τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία, διηρημένη εἰς τρεῖς περίπτου δεκάδας κρατῶν, ἦτο διαρκῆς ἐστία ταραχῶν καὶ ἀφορμὴ εἰς ξένας ἐπεμβάσεις.

Ὁ Κάρολος Η', φιλόδοξος, ἵπποτικός, διεκδικεῖ τὰς κληρονομικὰς ἀξιώσεις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Νεαπόλεως, ὄνειροπολῶν περιπετείας καὶ ἵπποτικά μυθιστορήματα. Μετὰ τὴν Νεάπολιν καὶ Ἰταλίαν ἔρχεται ἡ Ἀνατολή. Ἀγοράζει τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ στεφθῆ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ προέλασις του διὰ μέσου τῆς Ἰταλίας λαμβάνει κατ' ἀρχὰς μορφήν θριαμβευτικῆς πορείας (1494).

Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐνώνονται ἐναντίον τῶν Τούρκων, συνησπίστησαν κατ' αὐτοῦ Βενετία, Γένουα, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ', ὁ Φερδινάνδος τῆς Ἀραγωνίας, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ ὁ Ἑρρίκος Η' τῆς Ἀγγλίας (1495). Ἐχρειάσθη ὅλη ἡ γαλλικὴ ὁρμὴ, διὰ νὰ διανοίξουν τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ ἐπιχειρήσις τοῦ Καρόλου ἐνεκαινίασε περίοδον ἐξαντλητικῶν περιπετειῶν διὰ τὴν Γαλίαν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' κυριεῦει καὶ χάνει δύο φορές τὸ Μιλᾶνον, ὁ Φραγκίσκος Α' τὸ ἀνακτᾶ (1521). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄνοδον τοῦ Καρόλου Ε' εἰς τὸν θρόνον τῆς Γερμανίας (1519), ὁ γαλλικὸς ἱμπεριαλισμὸς εὐρίσκει ἀντιμέτωπον τὸν ἰσχυρότερον ἰσπανογερμανικὸν ἱμπεριαλισμόν.

43. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

Ἡ προέλασις τῶν Τούρκων

Περὶ τὸ 1520 τρεῖς νεαροὶ καὶ φιλόδοξοι ἡγεμόνες ἐκυβέρνησαν τὰ τρία ἰσχυρότερα κράτη, ὁ Φραγκίσκος Α' τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὸ 1515, ὁ Κάρολος Ε' τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὸ 1519 καὶ μετὰ ἕν ἔτος ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀθωμανῶν ὁ διαπρεπέστερος τῶν σουλτάνων Σουλεῦμὰν Β' ὁ Μεγαλοπρεπῆς (1521 - 1566). Χρησιμοποιῶν τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν Ὀθω-

μανῶν ὁ Σουλεῦμάν ἔκαμε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἡδὴ εἶχε καταβάλει τὰ δύο προπύργια τῶν Χριστιανῶν, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον (1522), καὶ ἐνῶ οἱ δύο ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Φραγκίσκος, εἶχον περιπλακῆ εἰς δεινὸν μεταξύ των ἀγῶνα, ὁ σουλτάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρούς εἰς τὴν καταστροπεπτικὴν μάχην τοῦ Μοχάτς (1526). Ὁ βασιλεὺς των Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ἐφονεύθη. Οἱ εὐγενεῖς τῶν δύο χωρῶν προσέφερον τότε τὰ δύο στέμματα, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Καρόλου Ε' Φερδινάνδον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε δώσει ὡς φέουδον τὰς αὐστριακὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνηα τὴν Γερμανίαν ἀντὶ ἐκείνου. Ἡ Βοημία περιῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον, σημαντικὸν ὅμως μέρος τῶν Οὐγγρῶν ἐξέλεξεν ἐγχώριον ἄρχοντα καὶ ἔθεσαν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Σουλεῦμάν ὅμως ἤθελε πολὺ περισσότερα. Ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν Χαλίφην τῆς Ρώμης καὶ τὸ 1529 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης. Ὁ Κάρολος ἀνήσυχος ἔβλεπεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν κίνδυνον εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους.

Κοσμοκρατορικὴ πολιτικὴ Καρόλου Ε'

Κυριαρχος τοῦ ἀχανοῦς κράτους ὁ Κάρολος ὠνειρεύθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν προσφιλεῖ εἰς τὸν μεσαιῶνα ιδέαν τῆς καθολικῆς χριστιανικῆς μοναρχίας.

Πρῶτον σταθμὸν ἐπικρατήσεως ἐθεώρει τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ διηκούλυε τὴν συγκοινωνίαν τῆς Τεργέστης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Παλέρμου μὲ τὴν Βαρκελώνην καὶ τὴν Βαλτικὴν.

Ἀλλὰ μεταξύ τῶν μεγάλων κτήσεών του τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας, Γερμανίας καὶ Κάτω Χωρῶν παρενεβάλλετο ὡς συμπαγῆς ὄγκος ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς ἔτρεφεν ἐπίσης κυριαρχικὰ σχέδια καὶ εἶχε παρουσιασθῆ ἀντίπαλός του, ἀπαιτητῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου.

Οί δύο ήγεμόνες περιεπλάκησαν εις μακρόν πόλεμον, τὸν ὁποῖον συνέχισαν οἱ διάδοχοί των. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξύ τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας, συνετάραξε τὴν Εὐρώπην καὶ συνεχίζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γαλλογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ Κάρολος, ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Ἑρρίκον Η΄ τῆς Ἀγγλίας, προσέβαλε τὸν Φραγκίσκον εἰς τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐπίθεσις εἰς τὰ δυτικά σύνορα ἀνεχαιτίσθη, καθὼς καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Νότιον Γαλίαν δὲν ἐπέτυχεν. Ἄλλ' ὁ ἵπποτικὸς στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παβίαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ καὶ ὁ Φραγκίσκος, πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων εὐγενῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525).

Μετὰ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν ὁ Φραγκίσκος ὑπέγραψε τὴν Συνθήκην τῆς Μαδρίτης (Ἰανουάριος 1526), διὰ τῆς ὁποίας παρητεῖτο τῶν ἀξιώσεων του ἐπὶ τῆς Βουργουνδίας, τῆς Ναβάρρας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Μιλάνου.

Ὁ συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Καρόλου Ε΄

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Καρόλου ἀνησύχησεν ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἑρρίκος Η΄ εἶπεν: «Ἡ συνθήκη αὐτὴ θὰ ὀδηγήσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν χριστιανικὴν μοναρχίαν». Ἡ Ἰταλία ἔτρεμε μήπως ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν νικητὴν, ὥστε ὅλοι ἐπεδοκίμασαν τὸν Φραγκίσκον Α΄, ὅταν ἐδήλωσεν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἀποξενωθῇ παρὰ τὴν θέλησίν των τοὺς ὑπηκόους τῆς Βουργουνδίας καὶ ὅταν ἡ Βουργουνδία ἐβεβαίωσεν ὅτι μένει γαλλικὴ. Περὶ τὸν ἠττημένον τῆς Παβίας συνησιπίσθησαν ὁ Πάπας, ὁ Ἑρρίκος Η΄, ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία. Μανιώδης ὁ Κάρολος, ἰδίως ἐναντίον τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τούτου, εἶχεν ἀπαλλάξει τὸν Φραγκίσκον ἀπὸ τὸν ὄρκον του νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης, ἐρρίφθη κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἀγρίως ἐλεηλάτησαν οἱ γερμανοὶ στρατιῶται (6 Μαΐου 1527).

Ἡ πρᾶξις προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὁ Κάρολος, πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τοῦ

νέου τουρκικού κινδύνου, περιώρισε τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἔκλει-
σεν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φραγκίσκος ἐκράτει τὴν Βουργουν-
δίαν, ἐγκατέλειπεν ὅμως τὴν Ἰταλίαν (1529). Ὁ Πάπας ἔστει-
ψε τὸν Κάρολον Ε΄ εἰς Βολωνίαν, ἐν μέσῳ ἰσπανικῆς φρουρᾶς, αὐ-
τοκράτορα τῆς Ρώμης. Διὰ τῆς στέψεως αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ
τελευταία γενομένη ὑπὸ τοῦ Πάππα, ἡ Ἁγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατο-
ρία ἔγινε τοῦ ἰσπανικοῦ ἔθνους.

Διὰ τὴν κρατῆσιν ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ Φραγκί-
σκος Α΄ δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓνα συνασπισμὸν τοὺς Διαμαρ-
τυρομένους τῆς Γερμανίας καὶ Σουηδίας, τὸν Σουλεῦμάν Β΄, τὸν
Ἑρρίκον Η΄ καὶ τὸν Πάπαν. Καὶ ὁ κόσμος εἶδε τὸν «χριστιανι-
κώτατον» βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ κλείῃ συμμαχίαν μὲ τὸν τρο-
μερὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀπίστων καὶ νὰ ὑποκινήσῃ αὐτὸν εἰς ἐπίθεσιν
κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ μωαμεθανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαϊρεν-
τίν Βαρβαρόσσαν ἐλεηλάτησε τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἀπήγαγε
πολλοὺς αἰχμαλώτους.

Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ
τῆς Τύνιδος, ἡ ὁποία ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Εἰς αὐτὴν
μετέσχον κυρίως Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἰταλοὶ καὶ Γερμανοὶ (1535).
Τὴν 14 Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Γολέττη, τὴν 20ὴν συνεντρίβη ὁ ἀ-
ριθμητικῶς ἀνώτερος στρατὸς τοῦ Χαϊρεντίν πρὸ τῆς Τύνιδος. Οἱ
ἐντὸς τῆς πόλεως κρατούμενοι 20.000 αἰχμάλωτοι ἐπανεστάτησαν
καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν διηκού-
λουν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ὁ πόλεμος συνεχίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Φραγκίσκου Ἑρ-
ρικού Β΄. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησε νέα τάξις εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄντι
τῆς μονοκρατίας ἐπεβλήθη τὸ σύστημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς
ἰσορροπίας. Ὁ Κάρολος, μολοντί ἐνίκησεν εἰς ἀποφασι-
στικὴν μάχην τοὺς συνησπισμένους Διαμαρτυρομένους τῆς Γερ-
μανίας (1547), ὑπεχρέωθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν Ἐρησκευ-
τικὴν Εἰρήνην τῆς Αὐγούστας (Augsburg, 1555)
καί, ἀπογοητευμένος, διότι κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχέδιά του δὲν
κατῴρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ, παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸ 1556
(πρβλ. σελ. 73).

Τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πολέμων αὐτῶν ἔκλεισεν ἡ εἰρήνην

τοῦ 1559 μεταξύ τοῦ Φερδινάνδου Β΄ καὶ τοῦ Ἑρρίκου Β΄, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειψε τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συγκεντρωθῆ εἰς τὰ νοτιοανατολικά σύνορα τοῦ κράτους του, ἀφοῦ ἐκράτησε τὸ Μέτς, Τουλ καὶ Βερντέν.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου Β΄ τῆς Ἰσπανίας (1556 - 1598)

Εἰς τὰς ἀπεράντους κτήσεις, τὰς ὁποίας ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, προσέθεσεν ὁ Φίλιππος τὰς Φιλιππίνας (1565 - 1571), ὀνομασθείσας οὕτως ἐκ τοῦ ὀνόματός του, καὶ τὴν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινεν ἐπὶ 60 ἔτη ἰσπανικὴ.

Ὁ Φίλιππος Β΄ ἔγινεν ἀπὸ πεποίθησιν ὑπέρμαχος τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας ἔγινε, χωρὶς νὰ τὸ θέλη, ὑπέρμαχος τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἔγινεν ἡ παλαίστρα, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκρούσθησαν ὁ καθολικισμὸς καὶ ὁ προτεσταντισμὸς. Ὁ Φίλιππος ὑπέτασσε τὴν πολιτικὴν εἰς τὴν θρησκείαν. Ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξοντώσῃ διὰ παντὸς μέσου τοὺς ἑτεροδόξους. Διηύθυνεν ὁ ἴδιος τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του διετέλεσεν εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον 1) τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἰσπανίας· 2) τῶν Τούρκων· 3) τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Ἰσπανίας· 4) τῶν αἰρετικῶν ἄλλων χωρῶν.

1) Οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατακτητῶν, οἱ περισσότεροι ἐξαραβισμένοι Βέρβεροι, εἶχον βαπτισθῆ πρὸ τῆς ἀπειλῆς τῶν διωγμῶν τοῦ 1521, διετήρουν ὅμως μυστικῶς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Ὁ Φίλιππος ἐκήρυξεν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν ἐναντίον των. Ἀπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν ἐφευρετικότητα εἰς ἀπάνθρωπα μέσα. Κατόπιν ἀγρίας ἐξεγέρσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξώθησαν αὐτοὺς τὰ φρικτὰ παθήματα, ἐξοντώθησαν σχεδὸν ὅλοι. Ὅσοι τοὺς ἀντικατέστησαν « δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν οὔτε τὰ ἀνθη εἰς τοὺς κήπους οὔτε τὰ σπαρτὰ εἰς τὰ ὑψώματα οὔτε τοὺς φράκτας εἰς τὰς κοιλάδας » (1571).

2) Ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Πάπαν, κατήρτισε τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος, ἐνισχυθεὶς μὲ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Πάπα ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Φιλίππου Ντὸν Ζουάν τῆς

Αυστρίας (Don Juan d' Austria), κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Λεπάντε ἢ τῆς Ναυπάκτου, ὅπως λέγομεν ἡμεῖς (1571).

3) Θέλων, ὅπως ὁ πατὴρ του, νὰ προφυλάξῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὸ μόλυσμα τοῦ προτεσταντισμοῦ ἢ καὶ νὰ ἐκριζώσῃ τὸν ὑπάρχοντα, ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα. Ὁ ἴδιος διήυθυε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Ἡ Ἰσπανία ὑπεβλήθη εἰς πνευματικὸν ἀποκλεισμόν. Οὐδεὶς φοιτητῆς ἢ καθηγητῆς ἐπετρέπετο νὰ φοιτήσῃ εἰς ξένον πανεπιστήμιον.

4) Ἐπιχειρήσας νὰ ἐκριζώσῃ τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὰς ἀπολυταρχικῶς, προσέκρουσεν εἰς ζωηράν ἀντίστασιν, ἣ ὁποία κατέληξεν εἰς ἐξέγερσιν. Ὁ Φίλιππος μετῆλθε βίαια μέσα. Ὁ στρατηγὸς του κόμης Ἄλβα ἔγινε περιβόητος διὰ τὰς ὠμότητάς του. Εἰς τὸ τέλος ἡ Ὀλλανδία ἀνέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της μετὰ μακροχρόνιον καὶ τραχὺν ἀγῶνα.

5) Εἰς τὴν Γαλλίαν, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς καθολικοὺς ἐναντίον τῶν διαμαρτυρομένων, κατέβαλεν ἐπίμονον καὶ ἀδέξιον ἀγῶνα διὰ τῆς διπλωματίας ἢ τῶν μυστικῶν συνεννοήσεων μετὰ τοὺς Γκυίζας.

6) Συνεζεύχθη τὴν βασίλισσαν τῆς Ἀγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, διὰ νὰ συνεργασθῇ μετὰ αὐτὴν πρὸς παλινόρθωσιν τοῦ καθολικισμοῦ εἰς τὴν χώραν. Ὑπεστήριξε κατόπιν τὴν Μαρίαν Στούαρτ καὶ μετὰ τὴν θανάτωσιν ἐκείνης ἀνέλαβεν ἐπιχείρησιν μεγάλην. Ὁ Ἰσπανικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 130 πλοῖα, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 19 χιλιάδες πολεμισταί, καὶ φέρων 2.700 τηλεβόλα, ἐπρόκειτο νὰ παραλάβῃ ἄλλας 30.000 ἄνδρας ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἀκτὴν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν. Ἄλλ' ἢ ἡ Ἀήττητος Ἀρμάδα (Invincible Armada), ὅπως ὠνομάσθη ὁ στόλος αὐτός, προσεβλήθη αἰφνιδιαστικῶς ἀπὸ τὰ μικρὰ ἀγγλικά πλοῖα καὶ πυρπολικά, ὑπέστη μεγάλας ζημίας καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τρικυμία (1588). Οὕτω διεσπάρθη ἡ κυριαρχία τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ οἱ Ἄγγλοι ἐπέτυχον ἐλευθερίαν κινήσεως.

Ὁ Φίλιππος, παρὰ τὰ ὠρισμένα προσόντα του, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς μίαν ἰδέαν, ἐπεσώρευσε μόνον

ἀτυχήματα εἰς τὴν χώραν του, τὴν ὁποίαν ἐξήντλησε μὲ τοὺς μακροὺς καὶ ἀσκόπους πολέμους του, ὥστε ἡ ὀνομαστή ἄλλοτε διὰ τὰ πλοῦτη Ἰσπανία νὰ καταντήσῃ ἡ χώρα τῆς πείνης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων του Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίππου Δ' ἐξηκολούθησεν ἡ παρακμή. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς, ἄφ' ὅτου ἡ μισαλλοδοξία ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν χώραν τοὺς Μωαμεθανούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνίται. Ὁ κλῆρος ἐπεκράτησε, σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἦσαν κληρικοὶ καὶ τὸ 1700 τὸ ἥμισυ τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὰ μοναστήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

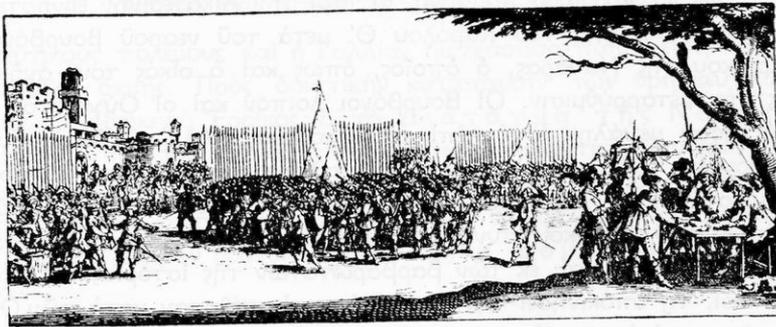
ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Μορφή τῶν νέων πολέμων

ΕΧΡΙ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ μεταρρύθμισις ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν ζήτημα. Ὄταν ὅμως διεδόθη πλατύτερον καὶ ἀντεμετώπισε διωγμούς, ἐγένεν ὀργάνωσις καὶ παράταξις. Ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι [παρεμερίσθησαν αἱ ἀντιθέσεις διὰ τὰ δυναστικά καὶ τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔλαβε χαρακτῆρα πάλης μεταξὺ δύο ἀντιθέτων θρησκευτικῶν παρατάξεων.

Ἐκ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος, σχεδὸν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα, ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικὰς ἔριδας.

44. Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος

Ἰδίως ὅμως θέατρον αἱματηρῶν πολέμων ἐγένετο κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξένων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ χώρα ἐγένετο τὸ πεδῖον τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη φρικτὰς καταστροφὰς (1618 - 1648).

Οί θρησκευτικοί πόλεμοι τῆς Γαλλίας

Οί βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν διὰ νὰ προλάβουν τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποῖαν ἠπεύλει νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος τῶν. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἰσχὺν καὶ τὰ παλαιὰ δικαιώματά τῶν.

Τὴν βασιλείαν τοῦ Ἑρρίκου Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ Φραγκίσκου Β' (1559), Καρόλου Θ' (1560 - 1574) καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574 - 1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνῆλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε μέγਾਲως ἡ μήτηρ τῶν, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων διεφιλονείκουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐτὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνιοι (Bourbons) καὶ οἱ Γκυίζαι (Guises). Οἱ Γκυίζαι ἦσαν ἀδιάλλακτοι καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνιοι ἔκλιναν πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν.

Διὰ νὰ παγιωθῇ ἡ εἰρήνη, οἱ περὶ τὴν Αἰκατερίνην ἐμνήστευσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Θ' μετὰ τοῦ νεαροῦ βουρβόνου Ἑρρίκου τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ οἶκός του, ἀνῆκεν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ Βουρβόνιοι λοιπὸν καὶ οἱ Οὐγενότοι ἀπέκτησαν μέγασιν ἰσχὺν ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη, φοβουμένη μήπως παραγκωνισθῇ τελείως, συνεννοήθη μὲ τοὺς Γκυίζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεσιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοί, τῇ ὑποκινήσει τῆς Αἰκατερίνης, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συρρεύσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (23 Αὐγ. 1572). Ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30.000.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς τὴν λεγομένην Liga καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ

έμποδίσουν τὴν εἰς τὴν θρόνον τῆς Γαλλίας ἀνοδὸν τοῦ Ἑρρίκου τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος ἦτο νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀτέκνου Ἑρρίκου Γ'. Μετὰ πεισματώδη πάλην, ἐπεκράτησεν ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ καθολικὸν δόγμα, εἰσῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέρθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑρρίκος Δ' (1589).

Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' (1589- 1610), ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς θρη-

45. Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου

σκευτικούς πολέμους καὶ ἡ Γαλλία, ἡσυχάσασα πάλιν, εἰσῆλθεν εἰς περίοδον ἀκμῆς. Πρὸς ὀριστικὴν κατάπαυσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, ἐξέδωκεν ὁ Ἑρρίκος Δ' τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποῖου παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὁποῖοι πρὸς τούτοις διετήρησαν ὄχυράς τινας θέσεις. Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Βουρβονικὸς οἶκος.

Ἅ Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648)

Ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστας (1555) εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία διετηρήθη πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μεταρρύθμισις προώδευσε πολὺ. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ἀπετέλεσαν συνασπισμόν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ὑπιοι (ἔνωσις), τῆς ὁποίας ἀρ-

χηγός ήτο ο Φρειδερίκος Δ', εκλέκτωρ του Παλατινάτου. Συνεννοήθησαν και μετά ξένων όμοφρόνων ήγεμόνων, της Έλισάβετ της Άγγλιας, του πρίγκιπος της Όρανιας,

46. Χάρτης του τριακονταετούς πολέμου

άρχοντος της Όλλανδίας, και μετά του Έρρίκου Δ' της Γαλλίας. Οί δε καθολικοί ήγεμόνες συνέστησαν την Liga (σύνδεσμον), του

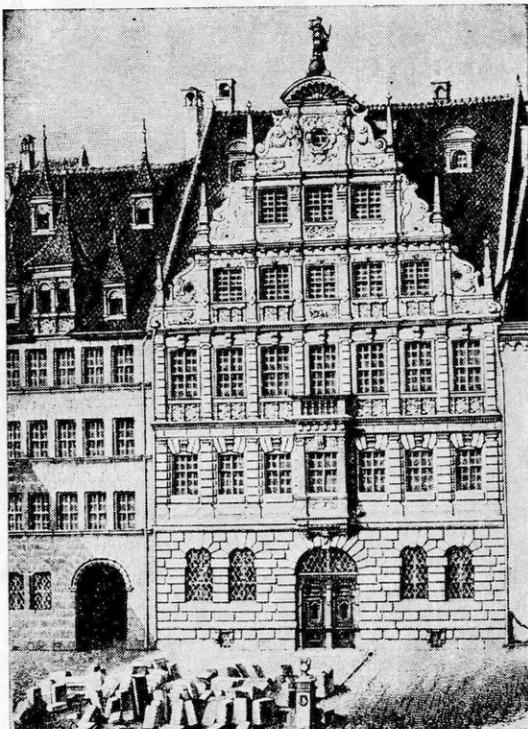
όποιου προϊστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξερρίζωσε τὴν μεταρρυθμισιν ἀπὸ τὴν χώραν των. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648).

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Παλατινικὴν, τὴν Δανικὴν, τὴν Σουηδικὴν καὶ τὴν Γαλλοσουηδικὴν.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ματθία. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος.

Τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατόν, ὑπεστήριξεν ὁ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ Liga. Ὁ στρατηγὸς τῆς Liga Τίλλυ (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους

47. Οἰκία Νυρεμβέργης
(Ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνος)

ήγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ΄, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμῶν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ματθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β΄, θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἐνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περὶφημος βοημὸς εὐπατρίδης Ἄλμπρεχτ Βαλλεν-

48. Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου
(Ἀπὸ τὴν συλλογὴν J. Callot « Αἱ ἀθλιότητες τοῦ πολέμου », 1633)

στᾶϊν (Wallenstein), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατόν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Οἱ γερμανοὶ ἱστορικοὶ ἐξυμνοῦν ὡς μέγαν ὀργανωτὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Βαλλενστάϊν. Κατήρτισε πράγματι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὀπλισμὸς του, ὅπως ὅλων τῶν στρατῶν τῆς ἐποχῆς, ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μεσαιωνικὸς, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὀπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα ἔφερον πυροβόλα ὄπλα. Ἐγκαί-

νίασε τὸ σύστημα νὰ συντηρῆ τὸν στρατὸν ἐπὶ τόπου, διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῆς τῆς ἐχθρικῆς καὶ τῆς ἰδίας χώρας.

Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς κατήρτισε στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἐπέτυχε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ ὁ Βαλλενστάϊν νικητὴς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ ναυπηγήσῃ στόλον.

Ὁ Βαλλενστάϊν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλλῃ αὐτὴν εἰς μέγα, ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Βίσαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὁποῖοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάϊν, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τινὰς δισταγμοὺς, ἐθυσίασε τὸν Βαλλενστάϊν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλυ.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους στιγμὴν (1630) ἐπενέβη ὁ ἥρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γου-

49. Βαλλενστάϊν

(τοῦ Βὰν Ντάιν, Μόναχον Μουσεῖον)

σταῦρος Ἀδόλφος (1611 - 1632), διὰ νὰ ὑποστηρίξη τοὺς ὁμοδόξους του, καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ περίφημος καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρος πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλυ, προσπαθῆσας νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ, ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη,

50. Γουσταῦος Ἀδόλφος
(τοῦ Βὰν Ντάιζ, Μόναχον, Μουσεῖον)

οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπειλοῦν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάϊν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταῦος Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λοῦτσειν (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὅμως, ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης, ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάϊν καὶ, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμὴν νὰ ἐπέμ-

βῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὅταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασεν τὸν στρατὸν του καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγίνε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάρδου. Ὁ ἀγὼν περιεπλάκη περισσότερον, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα βάρβαρον, συνοδευόμενος ἀπὸ καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεις. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ Κονδὲ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ροκροά (Rocroi, Β. Γαλ-

λία, παρά τὰ Βελγικά σύνορα), ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτερμάτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

Εἰρήνη Βεστφαλίας

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας :

1) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μέτς, Τοῦλ καὶ Βερδὲν καὶ προσήρτησε τὴν Ἀλσατίαν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀκτὰς τῆς Πομερανίας καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὰς γερμανικὰς ἀκτὰς, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2) Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

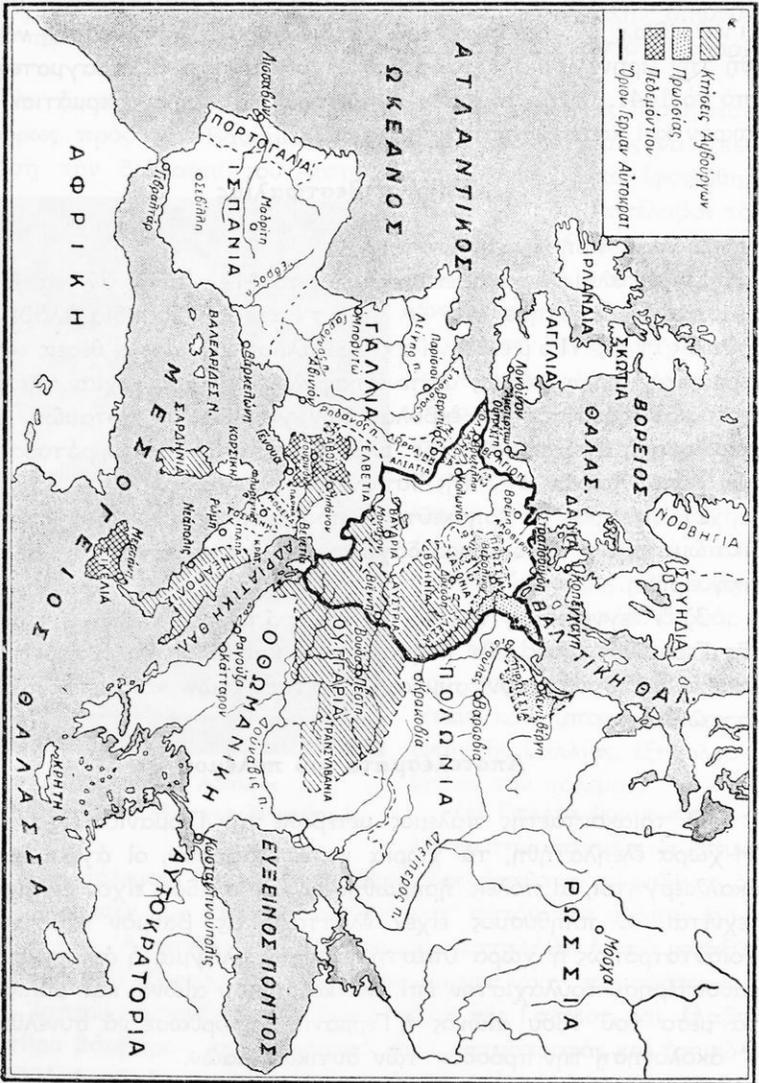
3) Ἀνεγνωρίσθη πλήρης αὐτοτέλεια τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξύ των καὶ μεταξύ ξένων κρατῶν.

Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου

Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια. Ἡ χώρα ἐληλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλήγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε τοῦλάχιστον ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα καὶ μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Γερμανία κατάρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἀκολοθήσῃ τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὁμως αὐτῆ ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἔκλεισε τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρη-

51. Η Ευρώπη μετά την Συνθήκη της Βεστφαλίας (1648)

σκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολῦτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἡ Αὐστρία, καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελμάτως εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζώην τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ
(ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ
ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Ι. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ' - ΡΙΣΕΛΙΕ, ΜΑΖΑΡΕΝ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΕΤΑ προσωρινὰς διακοπὰς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' (1610 - 1624) καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (1643 - 1653), ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐστερεώθη εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος διὰ τῶν ὑπουργῶν Ρισελιέ (1624 - 1642) καὶ Μαζαρέν (1643 - 1661) καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἰσχύν κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ Γαλλία ἔγινε τότε πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ Γαλλία εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνά της.

Ἄλλ' ἡ ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κατάνιξις πάσης πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ἐπίδιωξις τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ οἱ μακροὶ καὶ ἔξαντλητικοὶ διὰ τὴν χώραν πόλεμοι ἐπιφέρουν τὸν βαθμιαῖον κλονισμόν τοῦ καθεστώτος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ὁ Λουδοβίκος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ζύμωσιν, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Γαλλία τὸ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ', βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1589, ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου, ὁ ὁποῖος ἔβλεπεν εἰς αὐτὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Σατανᾶ, ἔτοιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ « ἀγαθός », ὁ « πατήρ », ὅπως ὠνομάσθη ὁ Ἑρρίκος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δύναμιν της. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐνίσχυσε τὴν ἐπικινδύνως κλονισθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην (πρβλ. σελ. 99).

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξαίρετος. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἠττημένοι, οἱ Διαμαρτυρόμενοι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἐπανεύρει.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐνοστάλγουν κρυφίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν προγόνων των καὶ λόγῳ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων ἀπετέλουν ὠρ γ α ν ω μ ἔ ν η ν δ ύ ν α μ ι ν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὅρους τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν « κράτος ἐν κράτει », « μία μικρὰ Ὀλλανδία ἐντὸς τῆς μεγάλης Γαλλίας ».

Ἐξασθένησις τῆς βασιλείας (1610 - 1624)

Ὁ Ἑρρίκος ἀπέθανε, προτοῦ συμπληρώσει τὸ ἔργον του, καὶ ἡ ἀντικατάστασις ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἑνεαετοῦς υἱοῦ του Λ ο υ δ ο β ί κ ο υ Ι Γ' ἔφερε κλονισμὸν εἰς τὸ καθεστῶς. Ἐφ' ὅσον τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπετρόπευεν ἡ βασιλομήτωρ Μ α ρ ρ ί α τ ῶ ν Μ ε δ ί κ ω ν ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες. Ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινουῦνται οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταί. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν

πρὸς ἐξέγερσιν, ἡ Μαρία ἐκάλεσε τὰς Γενικὰς Τάξεις, τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὅποιοι ὁμως ἐφάνησαν ἀνίκανοι νὰ θεραπεύσουν τὴν κακὴν διοίκησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ὑπερβολικὰ εὐλαβεῖς πρὸ τῆς βασιλείας, περιωρίσθησαν εἰς συζητήσεις διὰ τὰ προνόμια τῶν. Ἡ Μαρία, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὅ,τι ἀνέμενεν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς (24 Φεβρουαρίου 1615). Ὅταν τὴν ἐπομένην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων εἶδον κλεισμένην τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διελύθησαν ἡσύχως. Ἀπὸ τότε αἱ γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκλήθησαν μέχρι τοῦ 1789.

52. Ὁ Ρισελιέ
(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ὁ Ρισελιέ (1624 - 1642)

Ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξελισσομένη εἰς ἀναρχίαν, ἰδίως μετὰ τὴν διένεξιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' πρὸς τὴν μητέρα του, ὅποτε τὴν ἐξουσίαν ἔλαβεν εἰς τὰς σιβιρὰς του χεῖρας ὁ καρδινάλιος Ρισελιέ (1624).

Ὁ Armand du Blessis κόμης τοῦ Richelieu (1585 -1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οικογένειαν καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφήν τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικῶς προωριζέτο διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμαθε ξιφασκίαν, ἵππασίαν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ὁμως ἐχρειάσθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπι-

σκοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οικογενείας του, κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ εἰκοσιν ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐζησεν ὁμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Τὰ προσόντα του διέκρινεν ἡ βασιλομήτωρ, ἡ ὁποία διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν διένεξιν ὁμως πρὸς τὸν υἱὸν τῆς, ὁ Ρισελιέ ἐξορίζεται ἐπὶ τι διάστημα. Ἀνακληθεῖς, κατῴρθωσε νὰ συμφιλιώσῃ τὸν υἱὸν μὲ τὴν μητέρα καὶ διὰ τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν ὠνομάσθη καρδινάλιος. Κληθεῖς εἰς τὸ Συμ-

βούλιον τοῦ βασιλέως, ἔλαβε μετ' ὀλίγον τὴν πρώτην θέσιν εἰς αὐτό (13 Αὐγούστου 1624), τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1642).

Εὐφυής, διορατικός, κρυψίνους καὶ σκοτεινός, γνώστης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως γνωρίζων νὰ ἐκμεταλλεύεται τὸν Λουδοβίκον ΙΓ', ψυχρὸς καὶ ἄτεγκτος, ὥστε νὰ φαίνεται ἐστερημένος ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἐπεβλήθη διὰ τῆς θελήσεώς του, ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη καὶ ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχὴν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὥστε ἡ διοίκησις του νὰ θεωρῆται μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας περιόδους τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἀνδρας τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτοῦ ἤρχισε νὰ μορφώνεται τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Κατὰ τὸν καρδινάλιον, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἢ «ζωντανωτέρα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δὲν ἔμπορεῖ νὰ περιορίζεται ἀπὸ καμμίαν κοσμικὴν ἢ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Διὰ νὰ διατηρῆσθαι καὶ ἐξασφαλισθῆ τὰ συμφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιφορτισμένος ὁ ἡγεμὼν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, νόμιμα καὶ μὴ. Ὡς ἀντάλλαγμα ὁμοῦ διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν ὑπακοὴν εἰς τὰ θελήματά του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ τοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν εὐτυχίαν των. Ὅσοι ἀντιτάσσονται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος καθοσιώσεως.

Ὁ Ρισελιέ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀργότερα εἰς τὴν Πολιτικὴν ἢ Διὰ τὴν του, ἐπεδίωξε: 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων· 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία, παρὰ τὰς ἀμέτρους δυσκολίας καὶ τοὺς πολυαριθμοὺς καὶ ἐπικινδύνους ἐχθρούς, χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ πολλακίς σκληρὰν δραστηριότητά του.

Τὸ 1628, μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν, ἐκυριεύθη ἡ Λαροσελ (La Rochelle), ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Ρισελιέ ὁμοῦ εἶχε τὴν περίνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως, ἐστράφη ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρ-

τητοι, καὶ κατέβαλεν αὐτοὺς διὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν θανατώσεων. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ὠχυρωμένους πύργους, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἀμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν πολλοὺς πύργους.

Διὰ τῶν μέσων αὐτῶν καὶ τῆς συνεχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ἐστερέωσε τὴν βασιλικὴν ἀπολυταρχίαν. Δὲν συνεκάλεσε τὰς Γενικὰς τάξεις καὶ κατέπνιξε δι' αὐστηρῶν μέτρων τὴν ἀντίστασιν τοῦ Κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδὴ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὁποῖον, κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, εἶχεν ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ρισελιὲ ἐμισεῖτο πολὺ καὶ ἡ θέσις του ἦτο ἐπισφαλῆς. Εἶχεν ἄσπονδον ἐχθρὸν τὴν βασιλίτισσαν καὶ ἦτο κίνδυνος εἰς πᾶσαν στιγμὴν οἱ ἀντίθετοι νὰ ἀποκτήσουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταστροφὴν του. Διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ἐπιτηδειότητός του διέλυε τὰς δολοπλοκίας. Διὰ μυστικῶν ὀργάνων ἐπέβλεπε τὰ πάντα, ἐκυβέρνηα τυραννικῶς καὶ ἐφόνευεν ὑπὲρ τοὺς πενήκοντα ἀνθρώπους, ὡς ἐπιβουλεωμένους τὴν ζωὴν του.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἐξεμεταλλεύθη τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς τῆς Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβοήθησεν, ὅπως εἶδομεν, κατ' ἀρχὰς τὸν Γουσταῦν Ἀδόλφον καὶ βραδύτερον εἰσῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον.

Ὁ Ρισελιὲ κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνηα κακῶς. Ἦτο μισάνθρωπος, ἐγωϊστῆς, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ψυχρᾶς ἐπιβολῆς καὶ τῆς ραδιουργίας ἐπέβαλε τὴν αὐθαιρεσίαν του καὶ παρεκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν προσωπικοτήτων καὶ εὐγενεστέρων χαρακτήρων. Καταστρεπτικὴ ἦτο ἰδίως ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὄταν ἀπέθανεν εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομμύρια τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γεωργοὶ κατεστρέφοντο ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Ὁ καρδινάλιος πέθανε μισούμενος ἀπὸ ὅλους.

Βραδύτερον, ἰδίως τὸν 19ον αἰῶνα, ἐξεθείασαν αὐτὸν οἱ Γάλλοι πατριῶται, διότι συνέτριψε τὴν δύναμιν τῆς Γερμανίας, ὅπως διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον οἱ Γερμανοὶ τὸν Βαλλενστάιν καὶ τὸν Βίσμαρκ.

Ἐπὶ τοῦ Ρισελιὲ ἰδρῦθη ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία (1635) καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων.

Ὁ Μαζαρέν (1643 - 1661)

Ὁ Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν πολιτικὴν του ὁμως συνέχισεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μαζαρέν.

Ὁ Μαζαρέν (Mazarin), Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν, γεννηθεὶς τὸ 1602, ἀνετράφη εἰς τὴν Ρώμην καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Σαλαμάγκαν τῆς Ἰσπανίας, ὅπου κατῴρθωσε νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἰσπανίας. Κατ' ἀρχὰς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πάπα, ἐστράφη εἰς τὴν διπλωματίαν, ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἀποστολάς του τὸν Ρισελιέ, ἐχειροτονήθη περισσότερο ἀπὸ ὑπολογισμὸν παρὰ ἀπὸ πεποίθησιν, ἐπολιτογραφήθη γάλλος, ἐκέρδισε τὴν φιλίαν τοῦ Ρισελιέ, εἰσηλθεν εἰς τὸ Συμβούλιον (1642) καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ καρδινάλιου. Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ρισελιέ, ὑποχρεωτικὸς καὶ γλυκὺς, μετριοπαθής, ὑδέναν κατεδίκασεν εἰς θάνατον, ἐξαιρετικὰ εὐλύγιστος καὶ δεξιός, δὲν ἀπέφυγε τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν περίφημον πρωθυπουργόν του (1643) καὶ ἄφησε κατάστασιν ὅμοιαν πρὸς τὴν τοῦ 1610, διότι ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο πέντε ἐτῶν. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἔλαβεν ἡ μήτηρ του Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ (Anne d' Autriche) καὶ αὐτὴ διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Μαζαρέν.

Ἐξέγερσις τῶν εὐγενῶν (1648 - 1653)

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ἡ τόσο εὐνοικὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ βαθυτέρα αἰτία ἦτο ἡ ἀντιπολιτευτικὴ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας διάθεσις. Ἄφορμὴν ὁμως ἔδωκεν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ καρδινάλιου. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ἤδη ὑπὸ τὸ βᾶρος τῆς φορολογίας, ἕνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ρισελιέ. Τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὄταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισί-

ων επανεστάτησεν, υποκινούμενος υπό τῶν ευγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις διήρκεσε πέντε ἔτη (1648 - 1653) καὶ ὠνομάσθη Fronde (Σφενδόνη), κατὰ τὴν σκωπτικὴν διάθεσιν τῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ εἶχε πολλὰ εὐτράπελα ἐπεισόδια, ὅπως ἐκθέτει εἰς τὰ περίφημα ἀπομνημονεύματά του ὁ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν καρδινάλιος τοῦ Ρ ἐ τ ζ (Mémoires du cardinal de Retz).

Ἡ ἀντίστασις τοῦ Κοινοβουλίου συνετρίβη εὐκόλως. Ἐπικινδυνωδεστέρα ὅμως ἦτο ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν ευγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὴν τελευταίαν μάχην διὰ τὰ προνομία των. Ἀποτέλεσμα τῆς στάσεως αὐτῆς ἦτο ἡ μεγάλη πενία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ τελειωτικὴ ἐπιβολὴ τῆς ἀπολυταρχίας.

II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Λουδοβίκος ΙΔ΄ (1661 - 1715)

Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν προσεκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς του καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς βασιλείας του. Τὰ δὲ ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Λουδοβίκου ἀποτελοῦν μίαν τῶν ἀξιοσημειώτων περιόδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄ (Louis XIV) δὲν διεκρίνετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἶχε διαυγεστάτην ἀντίληψιν, ἰσχυροτάτην βούλησιν καὶ τὰ προσόντα τοῦ ἀρχοντος εἰς ὕψιστον βαθμόν. Τὸ πρόσωπον καὶ αἱ κινήσεις του εἶχον κάτι τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές, εἰς τοὺς τρόπους του εἶχεν ἐπισημότητα, ἦτο κύριος τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων του καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐγάλα οὔτε ὠργίζετο, ὠμίλει ὀλίγον καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς τοὺς ἄλλους. Κατὰ βάθος δὲν ἦτο κακός, ἀλλ' ὁ ἀμετρος ἐγωϊσμός του, αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ θυμιάματα, τὰ ὁποῖα προσέφερε προθύμως τὸ σμῆνος τῶν ἀυλικῶν, συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του.

Τὸ δόγμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς μοναρχίας διετύπωσεν ὁ ἴδιος καθαρῶτατα εἰς τὰ δύο συγγράμματα, Ἀπομνημονεύματα

διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διαδόχου καὶ Στοχασμοὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ὁ Λουδοβίκος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. « Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος » (*L' état c' est moi*), συνήθιζε νὰ λέγῃ καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελείωναν διὰ τῆς φράσεως *car tel est mon plaisir*. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ « χριστιανικώτατος », ὁ « πρεσβύτερος » υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν συμμερίζε-

53. Λουδοβίκος ΙΔ'

(Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

ται ἡ πλειονότης τῶν συγχρόνων. Ὁ περίφημος θεολόγος Μποσουέ τὴν στηρίζει εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς.

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρχική, ἠσκεῖτο αὐστηροτάτη ἀστυνομικὴ ἐπίβλεψις· οἱ ὑποπτοὶ καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συνελαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (*lettres de cachet*) καὶ ἐνεκλείοντο, χωρὶς νὰ δικασθοῦν, εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (*Bastille*), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων. Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιδῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ ἄρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανη-

ροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῆ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην, ἢ τὸν πῖλον, ὅταν ἐξήρχετο.

Μὲ τὴν ἰδίαν αὐστηρότητα κανονίζεται καὶ ἡ ἑνασχόλησις τοῦ βασιλέως, ἡ λειτουργία τῶν γραφείων τῆς αὐλῆς. Ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνακτόρων του περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του εἶναι ὁ βασιλεὺς ἡλιος εἰς τὸ μέσον τῶν ἀστερισμῶν.

Ὑπὸ τὴν λαμπρότητα ὅμως αὐτὴν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν, ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

Διοίξεις

Ἡ αὐταρχία ἐκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐχομεν λοιπὸν ἀπολυταρχίαν διοικητικὴν, τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, βιομηχανικὴν καὶ οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν.

Ἡ διοίκισις τοῦ κέντρου ὀργανώθη τελειωτικῶς χωρὶς πολλοὺς νεωτερισμούς. Αἱ κυριώτερα ὑπηρεσίαι, συμβούλια, ὑπουργεῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Εἰς τὴν διοίξισιν τῶν ἐπαρχιῶν ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐλευθερίαι κατηργήθησαν. Κυβερνῆται, δικαστικὰ σώματα (Parlements), ἐπαρχιακαὶ τάξεις καὶ πόλεις ἔχασαν τὰ προνόμια τῶν. Ὅλη ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸν intendant.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἰκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἐκ συστήματος ἄνδρας ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργούς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν καὶ ἐγίναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά.

Τὰ οἰκονομικὰ

Ὁ Κολμπέρ (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικά. Ἐργατικώτατος, με' ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰς σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ τὴν αὐξηθῆναι τὸν πλοῦτον τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγὴν, με' ἄλλας λέξεις, ἂν ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον με' τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ π ρ ο σ τ α τ ε υ τ ι κὰ μ έ τ ρ α, νὰ ἐμποδίσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίσῃ τὴν παραγωγὴν. Τὴν οἰκονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν με ρ κ α ν τ ι λ ι σ μ ό ν.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κτλ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιάναν ἐπὶ τοῦ Μισισσιππῆ.

Ὁ στρατὸς

Συνέπεια τῆς οἰκονομικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχύς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτὴς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Λ ο υ β ο ἶ (Louis).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας ἄνδρας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσοτέρους ἀπὸ 15 - 20 ἑκατομμ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐ-

ρώπην μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον Γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικός στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὄπλα, συνένωσις πυροβόλου ὄπλου καὶ λόγῃς). Ἀντιθέτως εἰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδοτεῖ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγοὺς, ὅπως τὸν Condé, Turenne, Luxembourg, Catinat κ.ἄ., καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ χλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

Τὰ θρησκευτικά. Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπε εἰς τὴν Γαλίαν νὰ βασιλεύῃ μία πίστις, εἰς βασιλεὺς καὶ εἰς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ρῆσιν πρὸς τὸν Πάπαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλίαν, ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν ὀνομαστὸν ρήτορα καὶ συγγραφέα Μποσσουέ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1685). Οἱ καλβινισταὶ ἢ ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν τὸν καθολικισμόν ἢ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Τὴν διαταγὴν συνώδευσαν ἀπάνθρωπα καὶ ἐξευτελιστικά μέτρα. Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἄφησαν τὴν πατρίδα των. Ὁ βασιλεὺς ἐφάνη ὅτι ἐθριάμβευσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανηγύριζεν ὁ καθολικὸς κλῆρος.

Ἄλλ' ἡ ἀνάκλησις τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης (Révocation

de l'Édit de Nantes) ἦτο καταστρεπτική διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης συνεπεΐας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προΐδῃ τις. Οἱ Οὐγενότοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διάφορους χώρας, ἰδίως εἰς τὰς ἑμοδόξους, φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμελείαν των εἰς αὐτάς, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ἦσαν ἄριστοι τεχνῖται. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδες, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ ἐγγράμματοι, οἱ λόγιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ θρησκευτικὸς ζήλος καὶ τὸ πάθος κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἔκαμαν αὐτοὺς καλοὺς συγγραφεῖς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος Πιέρ Μπάϋλ, (Pierre Bayle, 1647 - 1706), δημοσιογράφος σατιριστῆς, καὶ φιλόσοφος. Αὐτοὶ ἐξέδωκαν ἐφημερίδας, περιοδικὰ, καὶ βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ἤνοιξαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου καὶ δίσωραν αὐτὸν καὶ τὸ καθεστῶς του. Στήριγμα εἶχον τὸν ἀντίπαλόν του βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου.

54. Ὁ Μπισσουέ
(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

Θάνατος τοῦ Λουδοβίκου (1715)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν τὸ 1715, ἀφοῦ ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν 54 ἔτη.

Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς

Ἡ λιοσ, ἀποθνήσκων, ἄφηνε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' τὴν Ἰσπανίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἐδαπάνησε κο-

55. Ὁ ἄρτος τοῦ βασιλέως
(Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

λοσσιαῖα ποσὰ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξήγε διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι διὰ τὰς οἰκοδομάς, τὰ δῶρα εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελής βίος τῆς αὐτῆς ἐσπατάλησαν μὲθώδη ποσά.

Ἡ ἀκαταλόγιτος φορολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὕρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ.

Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ ἠὐχαριστήθη, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Πολιτική ανάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

ΑΓΓΛΙΚΟΣ λαὸς ἀνεπτύχθη πολιτικῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐτέθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν γάλλων βασιλέων, νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ χώρα διῆλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιάθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία, εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διετήρησαν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς μερικοὺς περιορισμούς. Ἰδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐπι-

βάλη νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Βοὺλ ἡ τῶν Λόρδων.

Ὅταν τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199 - 1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὀρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογίαν, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συμβουλευέται ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ οἰκονομικῶν ἰδίως ζητημάτων, ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προήλθε δεύτερον συμβούλιον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ Βουλὴ, ἢ Βοὺλ ἡ τῶν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

Ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603), εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἀφ' ἑτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαιρέτως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον.

Πολλάκις διέλυσαν αὐτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ τὸ συγκαλέσουν, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ τακτικὴ των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ Ἰάκωβος Α' (1603 - 1625) εἶχε μεγάλην ιδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐφφώνει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.

Υἱὸς καθολικῆς, ἀνατραφεὶς εἰς τὸ καλβινικὸν δόγμα, ἦτο ἄρκετὰ ἔξυπνος καὶ μορφωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικὸς. Ἰδίως ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀρμόδιον εἰς τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ θρησκευτικὰ, ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἦτο ἀρχηγός, καὶ ἐπίεσε τοὺς καθολικοὺς καὶ πουριτανούς. Οἱ καθολικοί, κατόπιν σκοτεινῆς συνωμοσίας, ἀποδοθείσης εἰς αὐτοὺς, κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Ἐναντίον τῶν πουριτανῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, ἐπίσημα προσευχητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε μετηνάστευσαν

56. Κάρολος Α'

οὔτοι ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικήν καὶ ἴδρυσαν τὰς πρώτας ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ὁ Ἰάκωβος διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον υἱὸς του Κάρολος ὁ Α'.

Ὁ Κάρολος Α' (1625 - 1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς του. Εὐκίνητος, ὥραιος καὶ ἵπποτικός τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βᾶθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτῆρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐπολιτεύθη

κακῶς, ὅπως ὁ πατήρ του. Διέλυσε ἐπανειλημμένως τὸ Κοινοβούλιον, ἐκυβέρνησε ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη ἀπολυταρχικῶς, ἀλλ' ὅταν τέλος ἤναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν Μ α κ ρ ὸ ν Κοινοβούλιον, ἔνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640 - 1653) προσέκρουσε εἰς σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλή κατεδίκασε εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Ὁ Κάρολος ἦλθε τέλος εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὑπαιθρον, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1648. Κρόμβελ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ Κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικά καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἵππεις, ἐξησκημένους καὶ τολμηροὺς, καὶ τὸ ἵππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀστοὺς μὴ ἐξησκημένους εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε πολλὰς ἀποτυχίας.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισεν ἵππικὸν ἀπὸ ὀρεινοὺς πουριτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπολέμουν, ὅπως οἱ μισθοφόροι, διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοί, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ κατῴρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ἄσματα τοῦ ψαλτηρίου. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη στρατηγὸς καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἤναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκωτίαν. Ἄλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwell, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτῆμονος, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρῆτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ὠμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους. Ἀνεδέιχθη ἀξίος ὄργανωτῆς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκῆς, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Τοιοτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ Κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὁμῶς νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἐκεῖνος εἰσήλθε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδίνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Τοῦτο ὠνομάσθη κ ἄ θ α ρ σ ι ς τοῦ Κ ο ι ν ο β ο υ λ ί ο υ καὶ τὸ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σώμα Κ ο λ ο β ὸ ν Κ ο ι ν ο β ο ὑ λ ι ο ν (Rump - parliament), κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὠρίμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξίωματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαὸν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιοτοτρόπως ἐγεννήθη ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐ λ έ φ Θ ε ο ὕ κυριαρχίας, τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λ α ο ὕ.

Ὁ Βασιλεὺς εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου στρατοδικείου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς τ ὕ ρ α ν ν ο ς , π ρ ο δ ὀ τ η ς καὶ ἐ χ θ ρ ὸ ς τοῦ λ α ο ὕ, καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

57. Ὁ Κρόμβελ
(κατὰ προσωπογραφίαν τοῦ 1657,
Λονδίνον, Ἐθνικὴ Πινακοθήκη)

Ἡ Δημοκρατία (1649 - 1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνει κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν. Ἄλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διειρηθή ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἕκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβίβασθη μετὰ στρατοῦ εἰς

58. Ὁ Κρόμβελ συνομιλῶν μετὰ τοὺς δικηγόρους
(Λονδῖνον, Παναθοθήκη)

τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἀντίστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς, ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονας, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651, τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὴν περίφημον περὶ ναυτιλίας πρᾶξιν, ἡ

ὅποια ἀπηγόρευεν εἰς ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἀγγλικούς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ παραγομένων. Τοῦτο ἐβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἣ ὅποια τότε διεξήγε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ὀλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχε σειρὰν ἐπιτυχιῶν καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν πρᾶξιν τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν Κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἰσοβίως, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Λόρδου Προστάτου (Lord Protector). Ὁ Κρόμβελ ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐκυβέρνησα τὴν χώραν ὡς δικτάτωρ με συμβούλιον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη. Ἡ Ἀγγλία κατέστη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἰσχυρότερον διαμαρτυρούμενον κράτος, αἱ δὲ αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἐζήτουν τὴν συμμαχίαν του, μολονότι ἀπεστρέφοντο αὐτὸν ὡς βασιλοκτόνον.

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ριχάρδος Κρόμβελ ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλὰ, λεπτὸς καὶ εὐγενὴς ἐκ φύσεως, δὲν εἶχεν οὔτε σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκειοθελῶς.

Παλινόρθωσις τῶν Στούαρτ

Τότε ὁ στρατηγὸς Μοῦνκ (Monk), ὁ ὅποιος εἶχε καταστείλει νέαν ἐπανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης, εἰσῆλθεν εἰς αὐτήν, ἄνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἣ ὅποια ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον Κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', τὸν ὅποιον ὁ λαὸς ἐδέχθη με ζωηρὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἄλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον συνετισθῆ εἰς τὴν ἔξοριαν. Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰάκωβος Β' ἐπανέλαβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων καὶ ὑπερέβησαν αὐτά. Ἐπειδὴ ἔζησαν ὡς φυγάδες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', εἶχον προσοικειωθῆ τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον

τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου, εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διήλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ τὴν βελτιώσιν τῆν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τῆν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τῆν προφυλάκισιν, ὁρίσας ὅπως πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικῶν Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τῆν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Τόρις (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρητικοὶ) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Οὐίξ (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κάρολον Β' Ἰάκωβος Β' ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τῆν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα καθολικοὺς. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ διαδεχθοῦν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρόμεναι. Ἀλλὰ, παρὰ προσδοκίαν, ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀντρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐίξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τῆν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὁλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἔφυγεν εἰς τῆν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τῆν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποῖα εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἔστε-

ρεώθη και οι Ἕλληνοι τὴν ὀνόμασαν ἔνδοξον ἑπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιούται, χωρὶς ἐξουσιοδότησιν τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα. Αἱ δύο Βουλαιὶ πρέπει νὰ συγκαλῶνται κανονικῶς καὶ νὰ ἀποφασίζουσι χωρὶς νὰ παρεμβάλλωνται κωλύματα εἰς τὸ ἔργον των. Ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρως ἀσκήσις ὅλων τῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα προῆλθον ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται κατὰ τὴν στέφιν του νὰ ὀρκίζεται, ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους.

Ὁ Κοινοβουλευτισμὸς

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν, χωρὶς πολλοὺς κλονισμοὺς, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου Γ' (1689 - 1702) καὶ τῆς Ἀννης (1702 - 1714).

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἠσκήθη ὑπὸ ὑπουργῶν ὑπευθύνων πρὸ τοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπὸ τοῦ 1694 ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ λαμβάνῃ ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπουργοὺς του ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τὴν Βουλὴν κόμμα. Δύο μεγάλα, ἰσχυρῶς ὀργανωμένα κόμματα, οἱ Οὐίξ καὶ οἱ Τόρις, παρακάθηνται εἰς τὴν Βουλὴν, τὸ ἓν εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Καὶ τὰ δύο εἶναι ὀλιγαρχικά, ἀντιπροσωπεύουσι τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἀλλὰ προστατεύουσι μαζὶ μὲ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντά των καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους.

Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔγινε συνταγματικὴ καὶ κοινοβουλευτικὴ μοναρχία.

Γουλιέλμος Γ' (1689 - 1702)

Ὅταν ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος ἦτο ἤδη ἀνὴρ μεγάλης δράσεως καὶ φήμης. Ἀρκετὰ καλὸς στρατηγός,

ἐξαιρετος διπλωμάτης, ἐδοξάσθη κυρίως εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τῆς γαλλικῆς εἰσβολῆς καὶ διετέλεσεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του, ὁ δραστήριος καὶ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς καταπληκτικῆς πολιτικῆς του καὶ πρόμαχος τῆς προτεσταντικῆς ὑποθέσεως.

Ἀπέκρουσεν ἀπόπειραν τοῦ Ἰακώβου Β', ὁ ὁποῖος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἔχων ὀρμητήριον τὴν καθολικὴν Ὀλλανδίαν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σκωτίαν, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του.

Ἡ πρᾶξις τῆς διαδοχῆς. Ἡ βασίλισσα Ἄννα (1702 - 1714)

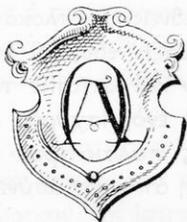
Ἡ Μαρία, σύζυγος τοῦ Γουλιέλμου Γ' καὶ πρωτότοκος κόρη τοῦ Ἰακώβου Β', ἀπέθανε τὸ 1695 καί, ἐπειδὴ ἡ δευτέρα κόρη τοῦ ἰδίου Ἄννα ἦτο ἄτεκνος, τὸ Κοινοβούλιον διὰ τῆς Π ρ ᾶ ξ ε ω ς τ ῆ ς Δ ι α δ ο χ ῆ ς (1701) ἀπέκλεισεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν καθολικὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ ὥρισε διάδοχον πρῶτον τὴν Ἄνναν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἐγγονὴν τοῦ Ἰακώβου Α' Σοφίαν, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἄννοβέρου τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὸν Γουλιέλμον Γ' ἐβασίλευσεν ἡ Ἄννα Στούαρτ, ὅπως λέγεται, τῆς ὁποίας τὴν σύντομον βασιλείαν μὲ εὐχαρίστησιν ἐνθυμοῦνται οἱ Ἄγγλοι.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας της, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μακροτέρα καὶ ἐνδοξοτέρα, ἡ βασίλισσα εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Οὐίξ καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν δούκισσαν τοῦ Μάρλμπορω (Marlborough). Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἀρχίσει ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ἐδέχθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνασπισμόν. Διπλωμάτης καὶ στρατηγός της ἦτο ὁ σύζυγος τῆς εὐνοουμένης της Μάρλμπορω, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἔξοχος στρατηγός. Οἱ Ἄγγλοι εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀφῆρσαν τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατέχουν ἔκτοτε (1704). Συγχρόνως κατέστησαν σχεδὸν ὑποτελεῖ τὴν Πορτογαλίαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔγινεν ἡ ὀριστικὴ ἔνωσις τῆς Σκωτίας μὲ τὴν Ἄγγλιαν

καί ἡ Ἄννα ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς βασιλίσσης τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν καὶ ἀνέδειξεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς Ἄννης θεωρεῖται μίᾳ ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῶν ἀγγλικῶν γραμμάτων.

Λόγοι ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως ἡ ἐπιθυμία τῆς νὰ παλινρθώσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν τῆς Ἰάκωβον Γ', διαμένοντα ἀπὸ τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ πατρός του εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν παρεκίνησαν νὰ διακόψῃ ἀποτόμως τὴν συνεργασίαν μὲ τοὺς Οὐίξ καὶ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Τόρις. Διέκομην ἐπίσης τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν καί, καταλλήλως ἐργασθεῖσα, ἐξησφάλισε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τόρις, κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἄλλ' ἡ βασίλισσα ἀπέθανεν ἐν μέσῳ τῆς προσπαθείας ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'
ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ
ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Τὰ αἷτια

ΟΝ 17ον αἰῶνα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐνδημικὴ κατάστασις, ἢ δὲ εἰρήνη βραχυχρόνιον διάλειμμα μεταξύ τῶν συγκρούσεων.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648) εἶχεν ὡς συνέχειαν τὸν πόλεμον μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) καὶ ἀπὸ τοῦ 1667 ἤρχισεν ἡ σειρά τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', οἱ ὅποιοι ἐπλήρωσαν μετὰ διαλειμμάτων τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος καὶ συνεχίσθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ εἰρήνη λοιπὸν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐταράχθη ἐπὶ 60 περίπου ἔτη ἀπὸ διεθνεῖς περιπλοκάς.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύρραξιν ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ κυριαρχικαὶ διαθέσεις τῶν Ἀψβούργων καὶ κατόπιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἡγεμονίας ἐνὸς ἰσχυροῦ ἄρχοντος συνησπίσθησαν αἱ ἄλλαι δυνάμεις. Ὅπως παλαιότερον ἡ Γερμανία, οὕτω καὶ ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐξηνητλημένη ἀπὸ τὴν ἀσύνετον ἐπιχείρησιν τοῦ βασιλέως τῆς.

Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ἦττα τῶν Ἀψβούργων

Αἱ συμπαγεῖς κτήσεις τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην (Αὐστρία, Βοημία, Οὐγγαρία) ἀπετέλουν βάσιν ἰσχυρᾶς δυνάμεως. Ἀπόλυτοι κύριοι εἰς αὐτὰς οἱ Ἀψβούργοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταβάλουν τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας εἰς κληρονομικὴν μοναρχίαν. Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ μακρὸς καὶ περιπετειώδης Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648), ὁ ὅποιος, ἔνεκα τῶν γνωστῶν ἐν Γερμανίᾳ συνθηκῶν, ἔλαβε τὴν μορφήν σκληροῦ θρη-

1500
3100

σκευητικού πολέμου και είχεν ως αποτέλεσμα την ήτταν και έξασθήνησιν τών 'Αψβούργων τής Βιέννης.

'Ο βασιλεύς τής 'Ισπανίας Φίλιππος Δ', έγγονος του Φιλίππου Β', δέν προσεχώρησεν εις την συνθήκην τής Βεστφαλίας, διότι, άκριβώς κατά τὸ έτος τής υπογραφής της, ή Γαλλία ήρχισε νά ταρράσσεται από την έσωτερικήν εξέγερσιν τής Fronde, τής όποιίας ήλπιζε νά έπωφεληθῆ.

'Ο πόλεμος μεταξύ Γαλλίας και 'Ισπανίας (1648 - 1659) έγινε κυρίως εις τὰ βόρεια σύνορα τής Γαλλίας, με άφετηρίαν τὸ Βέλγιον, τὸ όποιον ήτο κτῆσις ισπανική. Κύριοι εις την θάλασσαν οι 'Ισπανοί, ειχον την εύκολίαν νά μεταφέρουν δια θάλασσης στρατεύματα και νά στρατολογούν μισθοφόρους από την Γερμανίαν.

'Η διπλωματία όμως του Μαζαρέν κατώρθωσε παρά την αντίπαθειαν τής γαλλικής αὐλῆς προς τον φονέα του Καρόλου Α' τής 'Αγγλίας, θεiou του Λουδοβίκου ΙΔ', νά προσελκύση τον Λόρδον Προστάτην (τον Κρόμβελ) και συγχρόνως νά ένωση τους ήγεμόνας τής Δυτικής Γερμανίας εις την συμμαχίαν του Ρήνου (1658). Τοιουτοτρόπως απέκλεισθη ή θαλασσία όδός εις τους 'Ισπανους και εξησφαλίσθη ή ουδέτερότης του αυτοκράτορος.

Δια ζωνηράς επιθέσεως ό στρατηγός Turenne, επί κεφαλῆς γαλλικού και άγγλικού στρατού, απέκλεισεν ή κατέλαβεν επικαίρους θέσεις και έβάδισε κατά τών Βρυξελλών. 'Ο βασιλεύς τής 'Ισπανίας έδέχθη την ειρήνην.

'Η Συνηθήκη των Πυρηναίων (7 Νοεμ. 1659) εξησφάλισεν αξιόλογα έδαφικά ωφελήματα εις την Γαλλίαν και έσημείωσε την όριστικήν υποχώρησιν τής ισπανικής δυνάμεως. 'Ο Λουδοβίκος ΙΔ' συνεζεύχθη την Μαρίαν Θηρεσίαν, κόρην του Φιλίππου Δ', ή όποία παρητήθη από πᾶσαν αξίωσιν επί τής διαδοχής τής 'Ισπανίας, έναντι πληρωμῆς 500.000 ταλλήρων έντὸς εξαμήνου, υποσχεσεως δυσεκπληρώτου δια την οικονομικώς εξηντλημένην 'Ισπανίαν.

'Εξωτερική πολιτική του Λουδοβίκου ΙΔ'

Αί δύο μεγάλοι δυνάμεις τής Εύρώπης, ό αυτοκράτωρ τής Γερμανίας και ή 'Ισπανία, εξήλθον εξηντλημένοι από τους δύο πολέ-

μους, τὸν Τριακονταετῆ καὶ τὸν Ἰσπανικόν. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς Στουάρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐχρησιμοποίησε κακῶς τὴν δύναμίν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῆ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Κίνητρον διὰ τοὺς πολέμους ἦτο ἡ ἐπιθυμία νὰ δοξασθῆ καὶ φθάσῃ τὰ φυσικὰ σύνορα, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν Γαλλίαν, δηλαδὴ τὸν Ρήνον. Ὁ Λουδοβίκος ὑπηρετήθη ἀπὸ ἐξόχους διπλωμάτας καὶ στρατιωτικούς. Οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν αὐτοὺς ληστρικοὺς πολέμους, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1667 - 1668)

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του, παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἄλλ' ἡ Ὀλλανδία κατώρθωσε νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνέυσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ὅμως ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα (Εἰρήνη Αἶξ - λα - Σαπέλ, 2 Μαΐου 1668).

Ὁ πόλεμος τῆς Ὀλλανδίας (1672 - 1678)

Διψῶν ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος, ἐστράφη κατὰ τῆς δημοκρατικῆς, καλβινικῆς καὶ ἐμπορικῆς Ὀλλανδίας. Κατώρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ Ὀλλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν,

φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Ὁ Ὀλλανδικὸς λαὸς ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ κατέρριψε τοὺς ὕδατοφράκτας, οἱ ὅποιοι προασπίζον τὴν Ὀλλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οὕτω δὲ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Ὁ Γουλιέλμος (1650 - 1702) κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς Ὁρανίας (Orange). Οἱ πρόγονοί του εἶχον γίνοι ἐνδοξοὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς Ἰσπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμάς, ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν Ὀλλανδίαν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἐξοχος διπλωμάτης. Ὡς κυβερνήτης τῆς Ὀλλανδίας καὶ ἀργότερα, ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐξηκολούθησε νὰ συνασπίζη διάφορα κράτη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

59. Ὁ Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας
(κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ Romain
Hooghe)

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βραδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεστροφάλιαν καὶ μετ' ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ὀλλανδίαν, ἀφοῦ ἐληλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (manger le pays). Ἐπηκολούθησε πόλεμος εἰς τὰ διάφορα μέτωπα, νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ Γάλλοι καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐπλήρωσε πάλιν ἡ Ἰσπανία, παραχωρήσασα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν καὶ συνοριακὰς θέσεις εἰς τὸ Βέλγιον (Συνθήκη Νιμέγκ, Nimègue, 10 Αὐγ. 1678).

Ὁ πόλεμος τοῦ Συνασπισμοῦ τῆς Αὐγούστας (1688 - 1697)

Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατισχύσει τοιοῦτοτρόπως πολεμῶν ἐναντίον τοῦ ἡμίσεος τῆς Εὐρώπης. Ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ ἐδέσποζε τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ

καταλάβη χώρας άνευ άντιστάσεως. Συνέστησεν ιδιαίτερα συμβούλια (Chambres de réunion), διὰ νὰ εξετάσουν τίνες πόλεις ἢ χώραι εἶχον ἀποτελέσει ἄλλοτε ἐξαρτήματα τῆς Γαλλίας. Τὰ συμβούλια ταῦτα ἀνεζήτησαν παλαιούς τίτλους, ἐκ τῶν ὁποίων τινές ἀνήρχοντο μέχρι Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ βασιλέως Δαγοβέρτου.

60. Στρατιωτικὴ σημαία τοῦ Λουδοβίκου

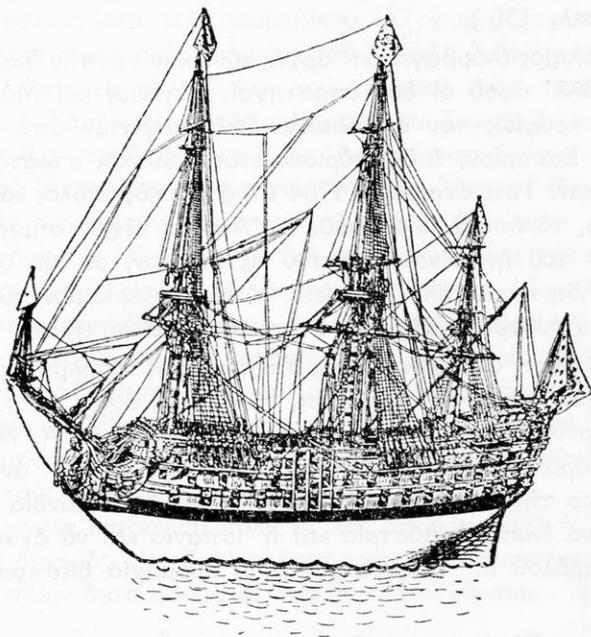
Ὁ Λουδοβίκος κατελάμβανε διὰ τοῦ στρατοῦ ἐν πλήρει εἰρήνῃ τὰς ἐπιδικαζομένας εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν συμβουλίων πόλεις. Οὕτω κατέλαβε κατ' ἀρχὰς δέκα πόλεις τῆς Ἀλσατίας, κατόπιν τὸ Στρασβοῦργον (1681), χώρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἀπησχολημένος, λόγῳ τῶν ταραχῶν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου, καὶ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιταχθῆ κατὰ τοῦ Λουδοβίκου.

Ὁ Λουδοβίκος δὲν ἤργησε νὰ εὐρεθῆ πρὸ δευτέρου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκεν, ὅπως πάντοτε, ὁ ἴδιος, διότι, διεδικῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ ἀποθανόντος ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου ὑπὲρ τῆς Ἐλισάβετ Σαρλόττε (Charlotte), συζύγου τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ ἀδελφῆς τοῦ ἐκλέκτορος, κατέλαβε τὴν χώραν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ τρίτος ληστρικός πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐστράφησαν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, διότι, κατόπιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐξεδιώχθη ὁ φίλος του βασιλεὺς Ἰάκωβος Β' καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας, ὁ ὁποῖος συνήνωσε κατὰ τοῦ Λουδοβίκου τὸν αὐτοκράτορα, νικητὴν ἤδη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Σαβοΐαν. Ὁ πόλεμος διεξήχθη εἰς διάφορα μέτωπα. Οἱ Γάλλοι, ἀναγκασθέντες νὰ ἐκκενώσουν τὸ Παλατινάτον, ἠρήμωσαν τὴν χώραν κατὰ τρόπον βάρβαρον. Ὁ Λουδοβίκος διετήρησε τὰς κτήσεις, ὡς καὶ τὸ Στρασβοῦργον, ἀλλ' ἠ ὀφρὺς αὐτοῦ ἐταπεινώθη.

‘Ο πόλεμος] διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου (1701 - 1713)

‘Ο τέταρτος καὶ τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε καταστρεπτικός δι’ αὐτὸν καὶ ἐσημείωσε τὴν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπῃν.

‘Ο πόλεμος ἤρχισεν εὐθύς μετὰ τὸν νέον αἰῶνα καὶ διήρκεσε δεκατρία ἔτη. ‘Ο Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον

61. Πολεμικὸν τοῦ 17' αἰῶνος « Λουδοβίκος ΙΔ ».

τῆς Ἰσπανίας τὸν ἕγγονόν του Φίλιππον δ' Ἀνζού (Philippe d' Anjou) ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καὶ ἄπαιδος βασιλέως Καρόλου Β'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θὰ ἀπέβαινε μεγίστη, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ αἱ σημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Μόνον ἡ Ἰσπανία ἐτάχθη μετὰ τὸν Λουδοβίκον. Οὕτω

προήλθε νέος πόλεμος, ὁ λεγόμενος Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ χαρακτηῖρα παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρων καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ του ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγούς, οἱ Αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῆ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους, καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν Μάρλμπορω (Marlborough), τὸν σύζυγον τῆς εὐνοουμένης τῆς βασιλίσσης Ἄννης (σελ. 130).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μάρλμπορω, μετέφεραν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς κάτω Χώρας εἰς Βαυαρίαν, ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Τότε ἀκριβῶς (1704) ὁ ἀγγλικὸς στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἄγγλοι μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἠνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον, οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβράδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἄγγλιαν.

Ἡ Κυβέρνησις Οὐίξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μάρλμπορω ἀπώλεσε τὴν ἰσχὺν καὶ ἡ νέα κυβέρνησις, τῶν Τόρις, ἔκλινε πρὸς τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἄγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ Κράτος Καρόλου Ε'. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συμμαχία διεσπάσθη.

Εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ (11 Ἀπρ. 1713)

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ (Utrecht, πόλεως ὀλλανδικῆς) ὤρισε τὰ ἑξῆς :

1) Ὁ Φίλιππος Ε', ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν (Ἀμερικῆς), ἐπὶ τῶ ὄρω νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας.

2) Αἱ Ἰσπανικαὶ κτήσεις τῆς Εὐρώπης (Κάτω Χώραι, Μι-

λᾶνον, Σαρδηνία, και Νεάπολις) παρεχωρήθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας και τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβοΐας.

3) Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν και τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ὑπεχρεώθη ὅμως ν' ανταλλάξῃ τὴν Νεάπολιν ἔναντι τῆς Σαρδηνίας.

4) Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν και πλεονεκτήματα ἐμπορικά, ἰδίως τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων εἰς τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς.

5) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ἀκέραιον τὸ ἔδαφος τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ.' παρεχώρησεν ὅμως εἰς τὴν Ἀγγλίαν σημαντικὰς ἀποικίας τοῦ Καναδᾶ, τὴν Νέα Ν Γ ἦ ν (μεγάλην νῆσον εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Σαῖν - Λόρενς), τὴν Ἀκαδίαν (ἀπέναντι αὐτῆς, σήμερον Νέα Σκωτία). Ἀνεγνώρισεν τὴν κλειῖδα τοῦ Καναδᾶ. Ἀνεγνώρισεν ἐπίσης τὸν Γεώργιον Α' τοῦ Ἀννοβέρου ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας και ἐδέχθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἀπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Στούαρτ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ ἔχει διὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ εἰρήνη τῆς Βεσφαλίας διὰ τὸν 17ον. Ἐπεσφράγισε τὴν γαλλοῖσπανικὴν ἥτταν. Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἐσήμεριεν ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ ἐκ τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἐξουσίαζε μέρος τῶν Κάτω Χωρῶν και ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ εἶχε γίνει κυρία ὀλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἀγγλία ἐπεξετάθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ Ὁλλανδία κατέπιπτε διαρκῶς. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις τῆς, δὲν ἤτο ὅμως πλέον δεσπόζουσα εἰς τὴν Εὐρώπην δύναμις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ

Ο ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ἡ πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

ΕΤΑ τὴν μεγάλην ζύμωσιν, ἣ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὠριμότητα τὸν 17ον αἰῶνα. Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ. Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπι-

στήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὁλόκληρος ἡ περίοδος ὠνομάσθη αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον διανοητικῆς κινήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἔγιναν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν προεκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄, προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς, καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν Αἰὼν Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγ-

γραφείς ήδη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἡ λεγομένη ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικροτέρα παρ' ὅσον ὑπέθεσαν. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Γαλλικὴ αὐλή, σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἀνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἦτο κομψὴ καὶ ἀνυπερβλητὸς εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ πειθαρχικὴ, ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ὀρμῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

Ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ἄλλ' ὁ Ρισελιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γαλλικὴ Ἀκαδημία» καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1635). Ὡσαύτως καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐπροστάτευσεν αὐτήν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὠργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἀ θ ἄ ν α τ ο ι. Ὁ Ρισελιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ρητορικὴν καὶ ποιητικὴν, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προῆλθε τὸ ὀνομαστὸν Λ ε ξ ι κ ὸ ν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις, 1694).

Οἱ συγγραφεῖς

Τὸν ΙΖ' αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαίτερα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Οἱ λογοτέχναι τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἄστοι, καλλιεργοῦντες ἐρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς, ὡς καὶ ἀπὸ μεγάλης νίκας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς,

ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διδόμενα ἐπιδόματα διενέμοντο ἀδεξίως, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεᾶν ἀνήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

Ὁ Πέτρος Κορνέϊγ (Pierre Corneille, 1606 - 1684) ἀφοῦ προηγουμένως συνέγραψε περιπλόκους κωμωδίας, παρουσίασε τὸ 1653 τὸν Cid, δρᾶμα ἵπποτικόν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πρωτοφανής. Ὁ Κορνέϊγ ἐκαλλιέργησε τὸ ἠρωϊκὸν δρᾶμα. Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ῥωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕψος μεγαλοπρεπές. Ὁ Ὁράτιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι τὰ ἄριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ντεκάρτ (René Descartes 1594 - 1650) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν Περὶ μεθόδου λόγον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγίνεν εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὁλίγον βραδύτερον ὁ Πασκάλ (Blaise Pascal, 1623 - 1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ἰδιοφυίαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσε σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν Provinciales καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συγγραφέως, οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν, ὑπὸ τὸν τίτλον Pensées, τὰ ἀποσπάσματα συγγράμματος, τὸ ὁποῖον συνέταξε, διὰ νὰ ἀποδείξη τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσσαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρ, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μπουαλὼ καὶ ὁ Ρασίν.

63. Ὁ Μολιέρ
(Παρίσι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622 - 1673) ἦτο ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα, ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Αἱ 29 κωμωδίαί του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα δημιουργήματα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρ ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνθρωπον, κατεῖχε τὴν σκηنيκὴν τέχνην καὶ διέσυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῶν χρόνων του καὶ ἀποβαίνουν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφαὶ Γυναῖκες, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἄσθενής εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος, δεικνύοντα τὰς διαφόρους ὄψεις τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτήρος, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος, καὶ ὁ Ταρτούφος εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ κωμικὸν ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Λαφονταίν (Jean de la Fontaine, 1621 - 1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθολογικούς. Ὑπὸ τὴν μορφήν ὅμως τῶν ζώων ἐζωγράφησε τὰ ἥθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοί του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Λαφονταίν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοί του τάσσονται μεταξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ Μπουαλώ (Nicolas Boileau, 1636 - 1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητὴς, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Ὀρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολάς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος διώρισεν αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογοτέχνους τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ρασίν (Jean Racine, 1639 - 1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν, προωρίζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγωδίας ἀπομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῇ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του, τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν, τὸν Βρεττανικὸν καὶ τὴν Φαίδραν, γράφων μὲ παραδειγμα-

τικήν εὐχέριαν στίχους ἀπαλούς καὶ ἐπιτυγχάνων ἄμεμπτον συμ-
μετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασίν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασι-
κοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασικῆς τέχνης. Πικρανθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑπο-
δοχήν τῆς Φ α ί δ ρ α ς, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιέρω-
θη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποι-
ημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ
παρακλήσιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν
ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε
τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν
Ἑσθήρ καὶ τὴν Ἀθαλίαν, τὰ
ὅποια δεικνύουν ἄλλην ὄψιν τῆς ἰδιο-
φυίας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λε-
πτῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως, ἐν-
θυμίζοντα εἰκόνας τοῦ Ραφαήλ.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι συγγραφεῖς
ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην,
τὰ ἔργα των ἐθεωρήθησαν ὑποδειγμα-
τικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέ-
σπισεν ὁ Μπουαλώ εἰς τὴν Ποιητικὴν
Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ὡς
αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς.
Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἔσοχὴν κλασι-
κὴ λογοτεχνία τῆς Γαλλίας.

64. Ὁ Ρασίν
(Παρίσιοι, Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη)

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτο-
ρες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε Βουλὴ οὔτε ἐλευθερία
λόγου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκμάσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλὴν τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότατος τῶν ἱεροκηρύκων τῶν χρόνων τοῦ
Λουδοβίκου εἶναι ὁ Μπ ο σ σ ο υ ἔ (Bossuet 1627-1704), εὐνοούμε-
νος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδόχου. Περίφημοι εἶναι αἱ
ὀμιλίες του, ἰδίως οἱ Ἑ π ι κ ῆ δ ε ι ο ἰ λ ὸ γ ο ἰ (Oraisons Funèbres),
τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλε κατὰ τὸν θάνατον ἐξεχόντων προσώπων,
καθὼς καὶ ἡ Π ρ α γ μ α τ ε ἰ ἄ ἐ π ἰ τ ῆ ς Γ ε ν ι κ ῆ ς Ἱ σ τ ο -
ρ ἰ α ς (Discours sur l'histoire universelle), εἰς τὴν ὁποίαν ἐξι-
στορεῖ ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας τὰ μεγάλα γε-
γονότα τῆς Ἱστορίας.

Εἰς νεωτέραν γενεάν καὶ διάφορον κόσμον ἰδεῶν καὶ τεχνοτροπίας ἀνήκουν ὁ συγγραφεὺς τῶν Χαρακτήρων Λαμπρουγιέρ (Jean de la Bruyère, 1645 - 1696) καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φενελόν (Fénélon, 1651 - 1715), ὁ παιδαγωγὸς τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως. Αἱ περιπλανήσεις τοῦ Τηλεμάχου (Aventures de Télémaque) εἶναι εἶδος ἐπικῆς διηγήσεως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ὀδυσσεΐας. Κύριος ὁμως σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ δώσῃ νέον πρότυπον ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ὑπηκόων του. Αἱ περιπλανήσεις ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς αὐλῆς καὶ ὁ συγγραφεὺς των κατεδικάσθη εἰς εὐσχήμον ἐξορίαν, ἀπομακρυνθεὶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

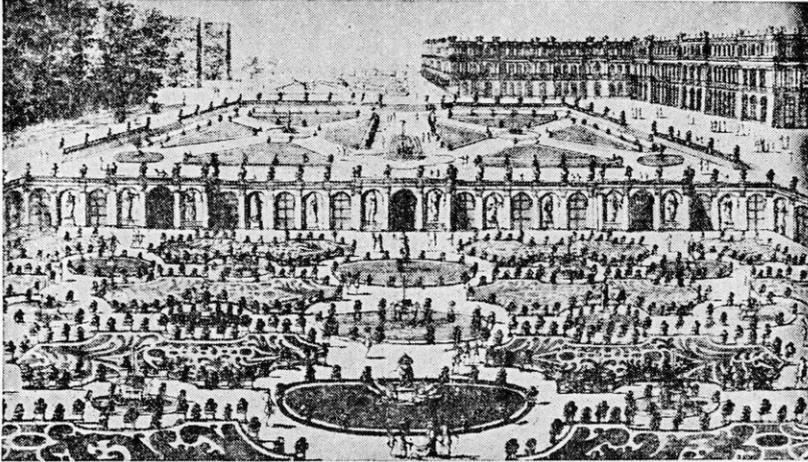
Τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἄλλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης ἔχουν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐξακολουθεῖ, παρὰ τὴν πολιτικὴν παρακμὴν, ἡ ἀκμὴ τῆς λογοτεχνίας. Εἰς τὴν Ὁλλανδίαν εὐδοκίμοῦν τὰ Πανεπιστήμια, εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στούαρτ ὁ Τζὼν Μίλτον (John Milton, 1608 - 1674) ἔγραψε τὸ περίφημον ἐπικὸν ποίημα Ἀπολεσθεῖς Παράδεισος, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν χαρὰν τοῦ πρωτοπλάστου εἰς τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ καὶ τὴν λόγῳ ἀνυπακοῆς τιμωρίαν του.

Ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ζωγραφικὴ ἐν Γαλλίᾳ

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα παρημελήθη ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσαν ἰταλοὺς ἀρχιτέκτονας πολλὰκις καὶ ἐργάτας ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίας κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν ρυθμόν, ὀγκώδεις οἰκοδομὰς μὲ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν, στεγαζομένας ἀπὸ ὑπερμεγέθεις θόλους, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τῆς Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεζωογονήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κερამεϊκοῦ (Tuileries) καὶ τὸ Λοῦβρον, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μαρλύ (Marly) καὶ τοῦ Τριανόν (Trianon). Ἀλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν σημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυθώδη

διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλίων (Versailles). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδομημα ἔχει μῆκος 450 μέτρων καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα ὀριζόντιον ὄροφον πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικάθηται δεύτερος χαμηλότερος, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀρι-

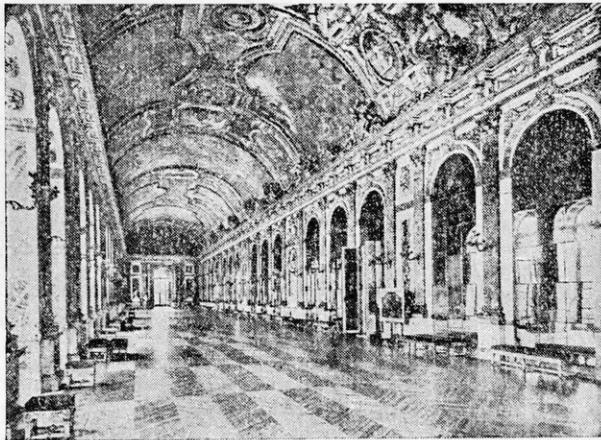
65. Βερσαλλίαι

ζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται ἀπέραντος κήπος με εὐρύχωρον δενδροστοιχίαν, ὃ ὁποῖος κοσμεῖται με μαρμάρινα ἀγάλματα, παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι τοῦ ἄλλους ὀδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ μικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολιζονται με ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ με πίδακας, εἰς τοὺς ὁποῖους τὸ ὕδωρ ἔρχεται με ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασαν Μπαρόκ (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ με τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν

καμπύλην γραμμὴν καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυπτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου, ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῆς λιτότητος τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ.

Ὅμοιās τάσεις παρουσιάζει καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἄλλὰ ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας. Ἐνῶ ἡ τέχνη εἶχε τελειοποιηθῆ καὶ οἱ τεχνῖται ἐζωγράφιζον μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, τὸ κοινὸν ἐζήτηι τὸ πομπῶδες καὶ βαρὺ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικὰς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις ἐκτιμῶνται τὰ ἐξαιρετὰ τοπία καὶ τὰ ἱστορικὰ θέματα τοῦ Ν. Πουσσέν (N.Poussin), ὡς οἱ Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας, τὸ Ἰδεῶδες τοπίον, ὁ Κατακλυσμὸς κλπ. καὶ τὰ

66. Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Ἡ αἴθουσα τῶν κατόπτρων)

ἰταλικά τοπία τοῦ Κλωντ Λορραίν (Claude Lorrain), Πρωΐα-Ἑσπέρα, Ἀποψις λιμένος κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου κτλ.

Ἰσπανοὶ ζωγράφοι

Ἀντιθέτως ἡ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικούς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βελάσκεθ (Velasquez, 1599 - 1660) ἐξωγράφιζε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπερβλήτων ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλᾶ χρώματα νὰ παραγάγῃ ἄρμονίαν φωτοσκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Στὰύρωσις κ.ἄ.), ἐφιλοτέχνησε προσωπογραφίας βασιλέων καὶ μικρῶν πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποί-

67. Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα (Βελάσκεθ)

ων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Πριγκίπισσα Μαργαρίτα), ὡς καὶ ἱστορικοὺς πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Παράδοσις τῆς Βρέδα εἶναι περίφημος.

Ὁ Μουρίλλο (Murillo, 1617 - 1682) ἐξωγράφιζεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων καὶ ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης τῶν ναῶν σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγίαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτὸς καὶ ὁ μικρὸς

Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἀρνίου. Ἐξωγράφει-
 ζεν ἐπίσης σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικοὺς καὶ ἀγυιόπαιδας
 ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ καὶ μὲ πιστὴν παράστασιν τῆς πραγματι-
 κότητος (ἡ Ἁγία Οἰκογένεια, ἡ Ἀνάληψις τῆς
 Παρθένου, ἡ Ἁγία Σύλληψις, ὁ Ἅγιος Ἀντώ-

86. Ἁγία Σύλληψις
 (Μουρίλλο, Μουσεῖον Λούβρου)

69. Παιδες παίζοντες κύβους
 (Μουρίλλο, Μουσεῖον Μονάχου)

νιος μετὰ τοῦ Χριστοῦ παιδός, Χριστὸς καὶ
 Ἰωάννης παῖδες μετὰ τοῦ ἀρνίου, Παιδες παί-
 ζοντες κύβους κ. ἄ.).

Ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ζωγραφικὴν, ἣ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (Brabant) καὶ ἡ Ὀλλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ Φλαμανδικὴ καὶ ἡ Ὀλλανδική, ἔχουν κοινὸν ἔθνικὸν χαρακτήρα τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἡ Φλάνδρα, μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἐνῶ ἡ Ὀλλανδία, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἰσπανικὸν ζυγόν, ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

70. Ὁ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του
(Ροῦμπενς, Μόναχον, Πινακοθήκη)

Ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς φλαμανδοὺς ζωγράφους, ὁ Ροῦμπενς (Rubens, 1577 - 1640) ἔζησεν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαιοτέρους τεχνίτας. Ἐγκατασταθεὶς ἔπειτα εἰς τὴν Ἀμβέρσαν, διῆλθε μετὰ τῆς πρώτης συζύγου του ἡμέρας εὐτυχίας, τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν ἔχομεν ἐν τῇ προσωπογραφίᾳ τοῦ καλλιτέχνου μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, συνεζεύχθη, εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν, τὴν νεαρὰν ἀνεψιάν του, τῆς ὁποίας ἡ μορφή ἔκα-

μεν εἰς αὐτὸν τόσην ἐντύπωσιν, ὥστε παρέστησεν αὐτὴν ὄχι μόνον

71. Ὁ Βὰν Ντάϊκ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

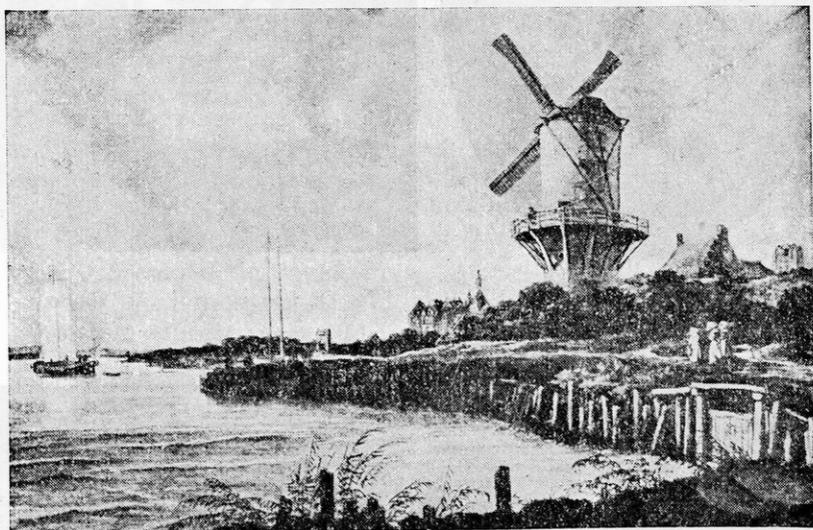
εἰς προσωπογραφίας καὶ οἰκογενειακὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἢ μυθολογικὰς παραστάσεις. Σφύζεται μέγας ἀριθμὸς πινάκων τοῦ Ροῦμπενς, οἱ ὅποιοι εἶναι διασκορπισμένοι εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται ὅτι εἶχε παραγάγει ὑπὲρ τὰ διςχίλια ἔργα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας, ἐπιβαλλόμενα διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν θρησκευτικῶν πινάκων ἔχουν τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ προκαλοῦν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ

μυστηριώδους καὶ ἀνησυχητικοῦ (ἢ Ἑτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, ἢ Ἀποκαθήλωσις, ἢ Προσκύνησις τῶν Μάγων, ἢ Μαντόννα τοῦ Ἀγίου Ἰλδεφόνσο), ἐνῶ ἀφθονία ζωῆς καὶ κοσμικὸν αἶσθημα ἐκχειλίζει ἀπὸ τὰ συμπλέγματα παίδων καὶ τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις (Στέφανος καρπῶν, αἱ Τρεῖς Χάριτες κλπ.).

Μετὰ τὸν Ροῦμπενς, ὁ γνωστότερος τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων εἶναι ὁ Βὰν Ντάϊκ (Van Dyck), ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ αὐλῇ Καρόλου Α' (Ἐπιτάφιος θρῆνος, τὰ τέκνα Καρόλου Α', προσωπογραφία Καρόλου Α') καὶ ὁ διάσημος τοπιογράφος Ρούσνταλ (Ruysdael).

Οἱ Ὁλλανδοὶ ζωγράφοι εἰργάσθησαν διὰ τοὺς πλουσίους ἀστοὺς καὶ ἐζωγράφισαν ἰδίως σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι οἱ Ὁλλανδοί, ὡς καλβινισταί, δὲν συνήθιζον εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, οὔτε

είχον εύγενείς και πρίγκιπας. Διά τούτο οί καλλιτέχνηι των έπεδόθησαν εις προσωπογραφίας ή παρέστησαν σκηνάς τού καθ' ήμέραν βίου, τοπία, δάση, παραλίαι, κήπους, γωνίαν τινά τής πόλεως, καπηλεία κλπ. Έζωγράφιζον κατά φύσιν, προσπαθούντες νά δώσουν ζωήν και φυσικήν χάριν εις τας παραστάσεις. Έτελειοποίησαν τήν τέχνην και ήσαν άπαραμίλλοι εις τήν άπόδοσιν τών χρωμάτων και τού φωτός.

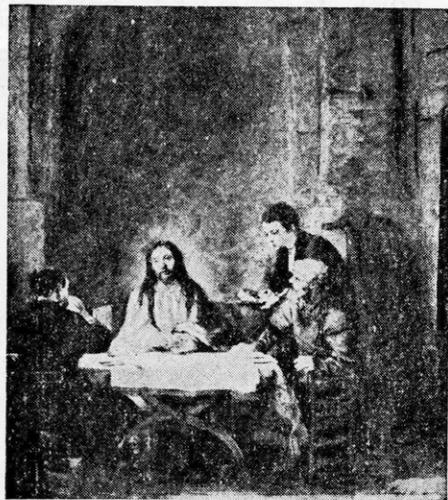

72. Άνεμόμυλος
(Ρόυσναλ, Άμστερνταμ, Πινακοθήκη)

Η Όλλανδία κατά τόν 17ον αιώνα άνέδειξε πλήθος ζωγράφων, μεταξύ τών όποίων τινές ήσαν έξέχοντες καλλιτέχνηι. Είς έξ αύτών, ό Ρέμπραντ (Rembrand, 1606 - 1669), ήτο μεγάλη καλλιτεχνική ιδιοφυία. Η άξία του έγκειται εις τήν άπεικόνισιν ψυχικών καταστάσεων, διότι κατορθώνει νά παρατηρή τήν πραγματικότητα μέ σπανίαν διορατικότητα και κατέχει τήν τέχνην νά άποδίδη αύτήν μέ άσυνήθη έκφραστικότητα. Άπό τά άρχαιότερα έργα του είναι τó περίφημον Μάθημα τής Άνατομίας, τó όποίον

73. 'Ο Ρέμπραντ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

74. Οἱ προσκνηταὶ τῆς Ἐμμαοῦς
(Ρέμπραντ, Μουσεῖον Λούβρου)

75. Μάθημα ἀνατομίας (Ρέμπραντ, Μουσεῖον τοῦ Ἀμστερταμ)

παριστάνει ὀνομαστὸν ἱατρὸν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατεμνόμενον σῶμα. Ὅμοίᾳς τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ Νυκτερινὴ φρουρά. Σῶζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφή τοῦ Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ Προσκυνηταὶ τῆς Ἐμμαοῦς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ συγκλονιστικὴ παράστασις τῆς Θουσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κ.ἄ.).

Ἡ Μουσικὴ

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνέκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαί τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ᾄσματα ἦσαν ποικιλώτατα καὶ μελωδικώτατα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπα τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν, ἀλλὰ κατανυκτικὴν, ἐκλέξας ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἀπὸ τὰ δημῶδη ᾄσματα καὶ συνθέσας ὁ ἴδιος νέας μελωδίας. Ἡ χορωδία εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν μουσικὴν ἐν Γερμανίᾳ. Ἀφ' ἑτέρου οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἔψαλλον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυΐδ, τοὺς ὁποίους εἶχον μελοποιήσει περίφημοι μουσικοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅπως ὁ Γκουντιμέλ (Goudimel, 1505 - 1572).

Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὸν 16ον αἰῶνα ὁ μουσικὸς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας Παλεστρίνα (Palestrina, 1524 - 1594) συνέθεσε τὴν ὀνομαστὴν λειτουργίαν τοῦ πάπα Μαρκέλλου.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δρᾶμα ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον διὰ παραστάσεις κοσμικᾶς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως τὸ Ὁρατόριον καὶ τὸ Μελόδραμα (Opera), περὶ τὸ 1600. Ὁρατόριον εἶναι μουσικὸν δρᾶμα μὲ θρησκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν, ἐνῶ τὸ μελόδραμα εἶναι δρᾶμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα φάλλουν τὸ μέρος των. Τὸ πρῶτον μελόδραμα Ὁρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη ἐπαί-

χθη εις την Φλωρεντίαν. Εις την Γαλλίαν πρώτος ο Ίταλός Λ ο ύ λ λ ι (Lulli) συνέθεσεν ἄληθῆ μελοδράματα.

Ἡ Φιλοσοφία

Οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες εἶχον ἀναπτύξει πλουσιωτάτην φιλοσοφίαν, προσπαθοῦντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἐξέθεσε συστηματικῶς τὰς γνώσεις τῶν χρόνων του εἰς τὰ διεξοδικὰ συγγράμματά του, ἐπεβλήθη εἰς τὰς ἐπομένας γενεάς καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἔγινεν αὐθεντία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ στηριχθῆ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ πᾶσα σοφία. Ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων αὐτῶν, λεγομένη Σχολαστικὴ φιλοσοφία, αὐτὸν εἶχε διδάσκαλον καὶ ὁδηγόν.

Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἐμελέτησαν τὰ ἔργα τῶν ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ μερικοὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀνακαλέσουν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἰδίως ἐμελετήθη πολὺ καὶ ἀπέκτησεν ὄπαδους ὁ Πλάτων. Ἀλλὰ τὰ αὐτοτελεῆ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἐδημιουργήθησαν μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ὁ διάσημος Ἀγγλος φιλόσοφος Φράνσις Μπέικον (Francis Bacon, 1561 - 1626) ἐσυστηματοποίησε καὶ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς νέας μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὰς περὶ τῆς φύσεως γνώσεις ποριζόμεθα ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Πρέπει πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ πειράματος, ἔπειτα νὰ ταξινομήσωμεν αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις νὰ συναγάγωμεν ἐπαγωγικῶς τὸ γενικόν, δηλ. τοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἠκολούθησαν τὴν ἀντίθετον ὁδόν, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν σοφῶν καὶ προσπαθοῦντες ἀπὸ γενικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ μερικὰ φαινόμενα, ὁ Βάκων ἐπολέμησε ζωηρῶς τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Διὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμά του ὠνόμασε Novum Organum, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν εἶχον ὀνομάσει Ὁργανον, διότι ἐθεωρήθη τὸ ὡς

μέσον τῆς ὀρθῆς διανοήσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στηριχθῆ ἡ σχολαστικὴ ἐπιστήμη.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος Ντεκάρτ (Descartes, 1596 - 1650), ὁ γνωστός μὲ τὸ ἐκλατινισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ὄνομά του Καρτέσιος (Cartesius), ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Ὁ Καρτέσιος ἐσκέφθη ὡς ἑξῆς: Οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τὰς γνώσεις ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, χωρὶς νὰ ἐξελέγξουν αὐτάς, στηριζόμενοι μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην παλαιότερων σοφῶν, εἰς τὰς αὐθεντίας. Περὶ τῆς ἀκριβείας ὅμως τῶν γνωμῶν αὐτῶν δὲν ἔχομεν πειστικὴν βεβαιότητα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τὰς γνώμας αὐτάς ἀποδεικνύονται ὡς μὴ ὀρθαί, μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλω δι' ὅλα, ὄχι μόνον διὰ τὰ διδάγματα τῶν σοφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπαρξίν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου ἀκόμη καὶ νὰ μὴ δεχθῶ ὡς ἀλήθειαν παρὰ μόνον ὅ,τι φαίνεται εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον λογικὸν καὶ σαφές.

Αὐτὸ ἐσήμαινε τὴν ὀριστικὴν καταδίκην τῆς σχολαστικῆς μεθόδου καὶ τῆς πίστεως εἰς αὐθεντίας. Τὰς γνώμας ταύτας ἐξέθεσεν εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὸν σύγγραμμά του, εἰς τὸν Περὶ μεθόδου λόγον (Discours de la methode), τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς τὴν ὀμιλουμένην γαλλικὴν. Ὁ Καρτέσιος ἦτο ἐξαιρετὸς μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς, ἐδέχετο τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου καὶ ὑπεστήριζεν ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον γίνονται κατὰ μηχανικὴν ἀνάγκην. Ἰδιαιτέραν ὅμως θέσιν ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Καρτέσιον, διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν ὕλην γενικῶς, ἀπὸ τὴν ἑκτατὴν οὐσίαν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν ὕλην.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Καρτεσιῶ ἐκαμὲν ἐντύπωσιν, διεδόθη πολὺ καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Ἄλλ' οἱ θεολόγοι κατεδίκασαν τὸ σύστημά του καὶ τὸν 18ον αἰῶνα ἀκόμη οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ μελετοῦν τὰ ἔργα του.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἀξιόλογον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνέπτυξεν ὁ Μπαρούχ Σπινόζα (Spinoza, 1632 - 1677), τὸ ὁποῖον ἐξετιμήθη βραδύτερον. Εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἑβραϊκὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Χάγην πτωχὸς καὶ ἀφανής, κατοικῶν ὡς οἰκότροφος εἰς οἰκίαν μικροαστῶν μετρίως οικονομικῆς καταστάσεως καὶ ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν

ἀπὸ τὴν λείανσιν ὑέλων διὰ δίοπτρα ἢ ἀπὸ συνδρομὰς φίλων. Ὁ Σπινόζα ἤθελε νὰ δώσῃ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν εἰς τοὺς συλλογισμούς του. Διὰ τοῦτο, τὸ κύριον σύγγραμμά του, ἡ Ἠθικὴ (*Ethica ordine geometrico demonstrata*), ἔχει τὴν διάταξιν ἐγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, ἀποδείξεις, πορίσματα). Παρεδέχετο ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον ἀνάγονται εἰς ἐνιαίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἔν τ α υ τ ῶ Θεὸς καὶ φύσις, δηλαδὴ θεὸς καὶ φύσις εἶναι ἔν καὶ τὸ αὐτὸ (*deus sive natura*). Διὰ τοῦτο τὸ σύστημά του ὠνόμασαν π α ν θ ε ἰ σ τ ι κ ὸ ν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐγένειαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, συντελοῦσα εἰς τὴν γαλήνην τοῦ σοφοῦ καὶ τὸν κατευνασμὸν τῶν παθῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος παρατηρεῖται σημαντικὴ μεταβολή. Αἱ ζυμώσεις, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν αἱ ἀγγλικά ἐπαναστάσεις, δίδουν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτυχθῇ ἡ λεγομένη ἐ μ π ε ἰ ρ ι κ ἡ ἄ π ο ψ ἰ ς. Ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Τζὼν Λόκ (*John Locke*, 1632 - 1704) εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του, *Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν*, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη δύο ἔτη μετὰ τὴν ἔνδοξον ἐπανάστασιν (τὸ 1690), ὑπεστήριξεν ὅτι ὅλαι μας αἱ γνώσεις πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐντυπώσεων εἰς τὸν νοῦν. Καταπολεμῆ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσίου περὶ ἐμφύτων ἐννοιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ περίφημον συμπέρασμα: «Οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει».

Τὴν ἄποψιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἐμπειρικὴν ἢ ἐμπειρισμὸν (*empirisme*), ἐνῶ ἡ ἀντίθετος, ἡ δεχομένη ὅτι πηγὴ τῶν γνώσεων εἶναι ἡ νόησις, ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ ἢ ὀρθολογισμὸς (*rationalisme*, ἀπὸ τὸ λατ. *ratio* - λόγος, λογικόν). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Λόκ σημαίνει ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (*Leibnitz*, 1646 - 1716), ἡ πρώτη ἀξιόλογος φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὰς ἀναστατώσεις τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἐπεχείρησε νὰ σώσῃ τὸν ὀρθολογισμὸν, δίδων εἰς αὐτὸν διάφορον ἔννοιαν. Ἐξαί-

ρετος σοφός, ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀνεκάλυψε συγχρόνως μὲ τὸν Νεύτωνα τὴν βάσιν τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Εἰς τὰ ἔργα του, Νέα δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν (ἀπάντησις εἰς τὸν Λόκ), Θεοδικία καὶ Μοναδολογία, ἀνέπτυξεν ἀξιολόγους σκέψεις, ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν περὶ ἐμφύτων ἐνοιῶν καὶ τὴν αἰσιόδοξον περὶ τοῦ κόσμου ἄποψιν, ἣ ὁποία συνοψίζεται: «ὁ κόσμος εἶναι ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς κόσμους». Ἡ βαθυτέρα προσπάθεια τοῦ Λάιμπνιτς εἶναι νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας.

Αἱ ἐπιστῆμαι

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, διότι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκαίνισε τὸν βίον του.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατάλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατάρθωσαν νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν παρατήρησιν, καὶ τὸ πείραμα. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν μεγάλην δεξιότητα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, κατὰ τοῦτο δὲ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ καταγινόμενοι εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἑρασιτέχνη, εὕρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὸν νέον τρόπον τῆς ἐρεύνης. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως ὡς αἵρεσιν. Αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἦσαν πολὺ ἀνεπτυγμένα, ὥστε δὲν ἦτο δύσκολον νὰ κατέχη τις ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυ-

σιολόγοι. Κατεγίνοντο ιδίως εις τὰ Μαθηματικά, τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Φυσικὴν. Ἐγγραφον κατὰ κανόνα εις τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γνώμας καὶ ἀνακαλύψεις τῶν ἀνεκοίνωνον πρὸς ἀλλήλους προφορικῶς ἢ δι' ἐπιστολῶν.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτάς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία προσεῖλκυε περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ἡ ἀστρονομία, διότι ὁ πολὺς κόσμος ἐξηκολούθει νὰ πιστεῦν εἰς τὴν πρόγνωσιν διὰ τῶν ἄστρον. Δὲν ἤργησαν ὅμως οἱ σοβαρώτεροι νὰ ἐκτιμῆσουν τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἀστροσκοπεῖον Γκρήνουϊτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ιδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὄρυκτῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Μουσεῖα. Τὸ ὀνομαστότερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον (British Museum).

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, αἱ κυβερνήσεις ἴδρυσαν Ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων. Αἱ Ἀκαδημίαι ἐβοήθησαν πολὺ τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἐσημείωσαν σημαντικὴν πρόοδον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Αἱ ἀπόψεις τοῦ Κοπερνίκου προεκάλεσαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἐπεδοκιμάστησαν ἀπὸ πολλοὺς σοφοὺς. Ὁ γερμανὸς ἀστρονόμος Κέπλερ (Kepler, 1571 - 1630) ἔδωκε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ συστήματος, διατυπώσας τοὺς λεγομένους Νόμους τοῦ Κέπλερ. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος Ἰταλὸς Γαλιλαῖος (Galilei, 1564 - 1642), ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς Μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς φακοὺς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφό-

ρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τοὺς φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἢ Ἱερὰ Ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξη γονυκλινῆς τὰς δοξασίας του ὡς πλάνας.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐσυστηματοποίησεν ὁ διάσημος ἄγγλος φυσικὸς Νεύτων (Newton, 1642 - 1727) συνενώσας αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλξεως, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθηματικῶν παρέλαβον οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετητῶντες τοὺς Ἑλληνας μαθηματικούς. Ὁ γάλλος Βιέτ' (Viète 1540 -

76. Ὁ Γαλιλαῖος

1603) ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀλγεβραν τὴν νεωτέραν μορφήν, εἰσαγαγὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ φιλόσοφος Ντεκάρτ, ἐξαιρετος μαθηματικός, εἰσήγαγε τὸν ἀλγεβρικὸν ὑπολογισμὸν εἰς τὴν Γεωμετρίαν, δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν. Ἄλλος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάιμπνιτς (Leibnitz), ἀνεκάλυψε τὸν Ἀπειροστικὸν Λογισμὸν, οὕτω δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῆ οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν Μαθηματικῶν.

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μαθηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγησε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ Τορριτσέλλι (Torricelli, 1608 - 1647), ἰταλὸς καὶ αὐτός, ἐμελέτησε τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατεσκεύασε τὸ βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέτρεψε νὰ παρατηρή-

σουν την βαρύτητα του αέρος (Pascal). Ούτως, από τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Φυσικὴ ἔγινε πειραματικὴ ἐπιστήμη.

77. Ἰσαὰκ Νεύτων

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Ἡ ΑΓΓΛΙΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Γενική ἐπισκόπησις

18ος αἰὼν εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τρία ἀξιολογώτατα γεγονότα χαρακτηρίζουν αὐτόν: ἡ στερέωσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ δημιουργία ἀποικιακοῦ κράτους, με βάσεις τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν.

Τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ καθιερωθὲν διὰ δύο ἐπαναστάσεων τὸν 17ον αἰῶνα, στερεώνεται τὸν 18ον ὑπὸ τὴν νέαν δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου. Οἱ δύο πρῶτοι βασιλεῖς, ξένοι καὶ χωρὶς ἐπιβολήν, ἐμπιστεύονται τὴν κυβέρνησιν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος τῆς βουλῆς, τὴν ὁποίαν ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὰ δύο κόμματα, τῶν Οὐίξ καὶ τῶν Τόρις.

Ἀπὸ τοῦ 1760 ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Γεώργιος Γ' διεκδικεῖ τὰς βασιλικὰς προνομίας. Ἐξ αὐτοῦ δημιουργεῖται κοινοβουλευτικὴ κρίσις, ἡ ὁποία διαρκεῖ ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη (1760 - 1782). Ἄλλ' ἡ ἀντίστασις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἐξωτερικαὶ ἀποτυχία ὑποχρῶνουν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὁ περίφημος Πίτ ὁ νεώτερος ἀποβαίνει ἰσχυρὸς κοινοβουλευτικὸς κυβερνήτης. Ἐκ τῆς κρίσεως ἐξέρχεται τὸ πολίτευμα περισσότερον στερεωμένον.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ βιομηχανικὴ κίνησις, ἡ ὁποία κα-

τέστησε τὴν Ἀγγλίαν πρώτην οικονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου.

Τέλος, κατόπιν σκληρᾶς πάλης πρὸς τοὺς Γάλλους, οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκαθίστανται ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν καὶ γίνονται ἀδιαφιλονίκητοι ἡγεμόνες εἰς τὰς ἀποικίας.

Οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι

Ὅταν ἀπέθανε τὸ 1714 ἡ βασίλισσα Ἄννα, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν της, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν ἀδελφόν της Ἰάκωβον Γ', εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ἐκλήθη, κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ ἔτος 1701 πρᾶξιν τοῦ Κοινοβουλίου ὁ δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α' (ἀπὸ τὴν μητέρα του Σοφίαν), ἐκλέκτωρ τοῦ Ἄννοβέρου Γεώργιος. Δι' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἡ δυναστεία τοῦ Ἄννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον.

78. Ἀγγλος εὐγενὴς με στολὴν αὐτῆς

Ὁ Γεώργιος Α' (1714 - 1727) ἦτο ἤδη 54 ἐτῶν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικήν, ὅπως καὶ οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Γερμανοί. Ἐμεινε πάντοτε ξένος μεταξὺ τῶν ξένων καὶ οὐδέποτε παρηγορήθη, διότι ἐγκατέλειπε τὸ Ἄννοβέρον. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι συγχρόνως ἐκλέκτωρ τοῦ Ἄννοβέρου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του ἔθετε πάντοτε ὑπεράνω τῶν Ἀγγλικῶν.

Ὁ υἱὸς του Γεώργιος Β' (1727 - 1760) εἶχε τὰς ἑξῆς καὶ τὰς ιδέας τοῦ πατρός του. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως ἠνέχθησαν αὐτοὺς ἀπὸ αἴσθημα νομιμοφροσύνης, κυρίως ὅμως διότι ἦσαν διαμαρτυρόμενοι καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς των ἦσαν ἀκίνδυνοι διὰ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας.

Πράγματι, οί δύο πρώτοι Γεώργιοι, χωρίς ενδιαφέρον διά τόν τόπον καί χωρίς έπιβολήν, ἄφησαν τήν φροντίδα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ κοινοβούλιον καί καθιέρωσαν τήν συνήθειαν νά λαμβάνουν τοὺς ὑπουργούς των ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τήν Βουλὴν κόμμα. Ἡ συνήθεια αὐτὴ ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ διὰ τὴν στερέωσιν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. Χάρις εἰς τὴν ἐπὶ τόσα ἔτη ἀποχήν τῆς βασιλείας νά ἀναμειγνύεται εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ.

Τὸ κυβερνητικὸν σύστημα

Ἐπεκράτησεν, ὄχι διὰ νομοθεσίας, ἀλλὰ διὰ τῆς συνήθειας, ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν.

1) Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀνεύθυνος, τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ὑπουργοί. Ἐνῶ προηγουμένως τοὺς ὑπουργούς ὑπεδείκνυεν ὁ βασιλεὺς, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νά γίνεται πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πλειοψηφοῦντος εἰς τὸ Κοινοβούλιον κόμματος.

2) Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, συνιστάμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς, τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καί τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τουλάχιστον ὑπὸ μέρους αὐτοῦ, διὰ μίαν ἑπταετίαν (ἀπὸ τοῦ 1716). Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἔχασε τὴν ἐπιρροήν της, πρὸς ὄφελος τῆς δευτέρας.

3) Ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο κόμματα, τοὺς Τόρις καί τοὺς Οὐίξ. Οἱ πρώτοι ἔθεωροῦντο ἀριστοκρατικοί, οἱ δεύτεροι λαϊκώτεροι. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἀντεπροσώπευον καί τὰς δύο ὀλιγαρχίας. Οἱ Τόρις τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, οἱ Οὐίξ τὸ χρῆμα (βιομηχανίαν καί ἐμπόριον). Καί τὰ δύο δὲν ἤθελον νά ἀλλάξουν τὸ ἐκλογικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο εὐνοϊκὸν δι' αὐτά.

4) Τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἦτο ἐλάχιστα δημοκρατικόν. Κατ' οὐσίαν ἐψήφιζε μικρὰ μειοψηφία τοῦ λαοῦ. Εἰς τοὺς νομοὺς τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου εἶχε περιέλθει κυρίως εἰς τοὺς ἰδιοκτή-

τας, εις τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ σωματεῖα. Ἰσχυροὶ ἄνδρες διέθετον μέγαν ἀριθμὸν ἐδρῶν καὶ ἐπώλουν αὐτὰς εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. Ἐπίσης οἱ ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι ἐμπορεύοντο τὴν ψῆφόν των ἔναντι θέσεων καὶ ἀμοιβῶν. Πραγματικὴ διαφθορὰ καὶ φαυλοκρατία ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Οὐίξ

Οἱ Τόρις ἦσαν ὑποπτοὶ ὅτι εἶχον εὐνοήσει τὴν ἐκπτωτον δυναστείαν καὶ ὅτι διετήρουν μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀντιθέτως, οἱ Οὐίξ, ἐπειδὴ ἐπολέμησαν αὐτήν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς στήριγμα τῆς προτεσταντικῆς δυναστείας, εἶχον τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀρχὴν σχεδὸν ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα. Ἡ πολιτικὴ των ἦτο ἐπὶ μακρὸν φιλειρηνική.

Ὁ Οὐάλποουλ (Walpole), ὁ δραστηριώτερος πρωθυπουργὸς των τῆς περιόδου αὐτῆς, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ὀλόκληρα ἔτη (1721 - 1742), ὅσον οὐδέποτε ἄλλη κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις. Ἀπέφυγε μὲ ἐπιμέλειαν πᾶσαν ἐξωτερικὴν περιπλοκὴν. Διετήρησεν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τι διάστημα.

Ἐκέρδισε τοὺς ἰδιοκτητάς, ἐλαφρώσας τὴν φορολογίαν τῆς γεωργίας, καὶ τοὺς ἐμπόρους, ἐγκαινιάσας εἶδος ἐλευθέρας συναλλαγῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἄλλα κράτη ἐκλείον αὐστηρῶς τὰ σύνορά των εἰς τὴν ἐξαγωγὴν καὶ εἰσαγωγὴν. Διηκόλυε τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν καὶ ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Ἡ ἐπιτυχία ἐδικαίωσε τὴν τόλμην του. Αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι σήμερον κέντρα τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδον τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐξαγωγή ἀπὸ 600.000 ἀνῆλθεν εἰς 12.000.000 λίρας καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀκινήτων ἐτριπλασιάσθη.

Ὁ ταχὺς αὐτὸς πλουτισμὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέτρα τοῦ Οὐάλποουλ ἐγέννησαν πραγματικὴν διαφθορὰν καὶ ἠθικὴν κρίσιν εἰς τὴν χώραν. Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐδημιουργήθη ἀντίδρασις. Ἡ ἀπομόνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀδηγήσει τὴν χώραν ἡ φιλειρηνικὴ πολιτικὴ, ἐξήγειρε πολλοὺς ἐθνικιστάς. Ἡ χα-

λαρά τέλος στάσις του κατά την σύρραξιν διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας ἐπέφερε τὴν πτώσιν του (1742). Οἱ Οὐίξ ἐκράτησαν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἔγιναν φιλοπόλεμοι, ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν Πίτ.

Ὁ Οὐίλλιαμ Πίτ (William Pitt) ἦ ὁ πρῶτος Πίτ, ὅπως λέγουν, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους πολιτικούς ἀνδρας τοῦ Ἑνωμένου Βασιλείου. Βουλευτὴς εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν, ἦτο ἀντίπαλος τοῦ Οὐάλπουλ, τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ ὡς ὑπαίτιον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀνυποληψίας τῆς Ἀγγλίας. Εὐθύς, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνομάζεται ἀδίαφορος, θερμὸς πατριώτης, με ἀπέραντον οἴησιν, τὴν ὁποῖαν ἐξέφραζε διὰ θεατρικῆς ἐγλωττίας, ἀπέκτησε πρωτοφανῆ δημοτικότητα.

79. Ρόμπερ Οὐάλπουλ

(Ἀριστερά, ὁμιλῶν μετὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς)

Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πίτ οἱ Οὐίξ ἔκαμαν τοὺς δύο πολέμους, τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν Ἑπταετῆ.

Ἐξῆλθον ζημιωμένοι ἀπὸ τὸν πρῶτον, διὰ τοῦ δευτέρου ὁμως ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη, τὴν στρατιωτικὴν ἐξασθένεισιν τῆς Γαλλίας καὶ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἀποικίας.

Γεώργιος Γ' (1760 - 1820) Ἡ Κοινοβουλευτικὴ κρίσις.

Ὁ Γεώργιος Γ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 23 ἐτῶν. Ἀπλοῦς

τούς τρόπους, κανονικός εις τὴν ζωὴν, εἰλικρινὴς καὶ εὐλαβὴς, ἀποστρεφόμενος τὴν διαφθοράν, εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν πρωσίδα μητέρα του τὴν ιδέαν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικὸς « βασιλεύς ».

Ὁ Γεώργιος Γ' ἠθέλησε νὰ μὴ εἶναι μόνον βασιλεύς, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνήσῃ. Ἦθελε μάλιστα νὰ εἶναι ὁ π ρ ῶ τ ο ς ὑ π ο υ ρ γ ὸ ς τ ο ῦ β α σ ι λ ε ῖ ο υ . Εἶχε δηλαδὴ τὴν ἀπαιτήσιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διὰ προσωπικῆς. Σύμφωνος εἰς τοῦτο μὲ τὰς περὶ τοῦ βασιλέως ἀντιλήψεις τῶν Τόρις, ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς αὐτοῦς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο τοὺς Οὐίξ.

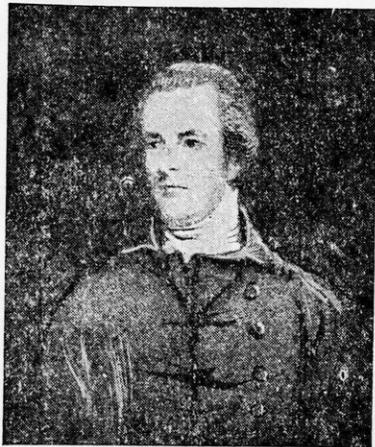
Ἡ ἀπαιτήσις τοῦ βασιλέως ἐδημιούργησεν ἀληθῆ κοινοβουλευτικὴν κρίσιν. Ἡ πρώτη ἀπόπειρά του νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κόμμα τῶν Τόρις προσέκρουσεν εἰς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1770, ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὴν περιπλοκὴν μὲ τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς, ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη (1770 - 1782) τὸν λόρδον Ν ὀ ρ θ (North) καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ὁ ἴδιος.

Ἀλλ' ὁ ζωηρὸς ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν σωματείων, συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, σατίρας καὶ τῆς δημοσιογραφίας, ἰδίως ὅμως τὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ. Εὐρεθεὶς πρὸ ἀδιεξόδου, ὁ Γεώργιος παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Πίτ, τὸν δεύτερον Πίτ (1782).

Ὁ Δεύτερος Πίτ (1759 - 1806)

Ἔγινε πρωθυπουργὸς εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν. Ἀδιάφορος καὶ πατριώτης, ὅπως ὁ πατήρ του, ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπὸ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἀλλ' εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐναντίον του τὸ Κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον κατεψήφισεν αὐτὸν δέκα ἕξ φορὰς ἐντὸς τριμήνου. Ὁ Πίτ ὅμως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν, δὲν παρητήθη καὶ διέλυσε τὸ Κοινοβούλιον. Αἱ ἐκλογαὶ ἔφερον πλειοψηφίαν ἀφωσιωμένην εἰς αὐτὸν καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος τὴν Ἀγγλίαν ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν (1784 - 1806).

Ἐάνυψωσε τὸ ἠθικὸν τῆς χώρας, ἔτακτοποίησε τὰ ἀναστατωμέ-
να ἐκ τοῦ πολέμου τῶν ἀποικιῶν
οἰκονομικὰ καὶ ἀνέπτυξε τὸ ἐμπό-
ριον. Δι' αὐτοῦ ἐμετριάσθη ἡ ἀν-
τίθεσις μεταξὺ Οὐίξ καὶ Τόρις καὶ
ἐσχηματίσθη κόμμα πατρι-
ωτικόν, ἀφωσιωμένον εἰς τὸν
βασιλέα καὶ τὸ σύνταγμα. Τοιου-
τοτρόπως τὸ ἔθνος ἠνωμένον ἀν-
τεμετώπισε τὴν Γαλλικὴν ἐπανά-
στασιν, κατὰ τῆς ὁποίας ὁ Πιτ
ἐκήρυξεν « ἐξοντιωτικὸν πόλεμον ».

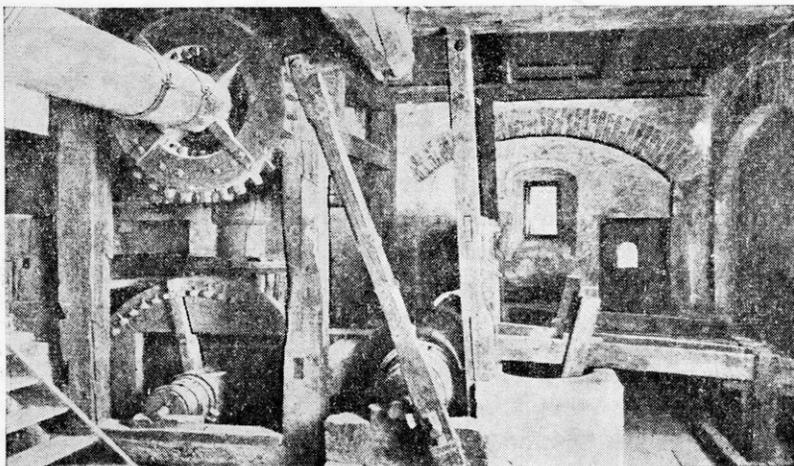
Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου
αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ἀνεπτύχθη εἰς
χώραν κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν. Τὴν πρώτην ὤ-
θησιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἔδωσεν ἡ ὑπερβολικὴ
αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ της, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1700 -
1780. Ἐπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀνθρακος ἀντὶ τοῦ ξύλου διὰ
τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μεταλλευμάτων τοῦ σιδήρου ὑπῆρξε διὰ τὴν
πλουσίαν εἰς γαιάνθρακα καὶ σίδηρον Ἀγγλίαν ἡ ἀρχὴ τῆς με-
ταλλουργικῆς βιομηχανίας, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἔ-
μεινεν ἀσυναγώνιστος.

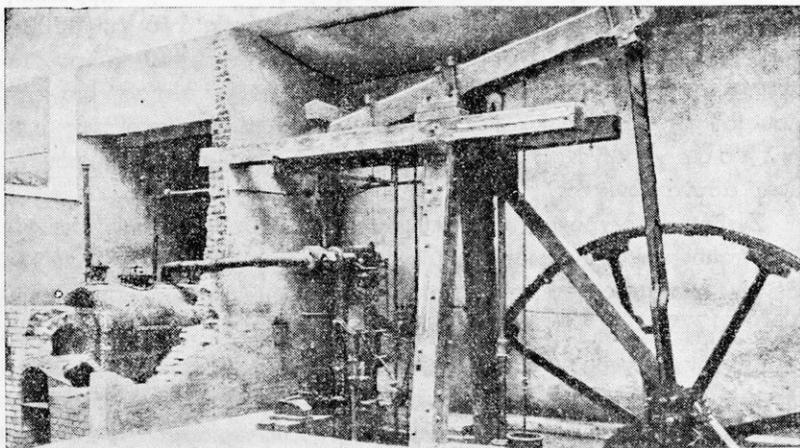
80. Ὁ δεῦτερος Πιτ
(Τ. Λόρεντς, Ἀνάκτορον Οὐτνδσορ)

Σχεδὸν συγχρόνως ἀνεκάλυψαν διαφόρους μηχανάς, μεταξὺ
τῶν ὁποίων καὶ τὴν κλωστικὴν μηχανήν, ἐνῶ ὁ Οὐάτ (Watt) ἔ-
διδε τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐργοστάσια, τελειοποιῶν τὴν ἀτμομηχανήν
(1769 - 1779).

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἦτο ἀνάλογος καὶ ἀκόμη μεγαλυ-
τέρα ἡ ἀνάπτυξις. Ἀφοῦ ἐξετόπισαν τοὺς ἀντιπάλους των Ἰσπανοὺς,
Γάλλους καὶ Ὀλλανδοὺς, οἱ Ἀγγλοὶ ἀπέβησαν κυρίαρχοι εἰς τὴν θά-
λασσαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ἀμαξηλάται τῶν θαλασσῶν
(rouliers de mers), ὅπως συνήθιζον νὰ ὀνομάζουσαν παλαιότερον τοὺς
Ὀλλανδοὺς.

81. Μύλος χάρτου του 18ου αιώνας (Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

82. Άτμομηχανή του Ουάτ του 18ου αιώνας
(Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

Ἡ Ἀγγλία ἔθεωρεῖτο ἡ χώρα τῶν ἐλευθεριῶν καὶ παρουσιάζετο ὡς ὑποδειγματική εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Αἱ Βουλαὶ συνεδρίαζον δημοσίᾳ καὶ αἱ συζητήσεις ἐδημοσιεύοντο αὐθημερὸν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶδον τὸ φῶς πολλαὶ ἐφημερίδες, μεταξύ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἐξειλίχθησαν εἰς τεραστίους δημοσιογραφικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδονται καὶ σήμερον, ὅπως οἱ Καιροὶ (Times), ὁ Πρωϊνὸς Ταχυδρόμος (Morning Post) κ.ἄ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

'Η άπολυταρχία εις τήν Γαλλίαν

ΑΘ' ΟΛΗΝ τήν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος εις τήν Γαλλίαν συνεχίζεται, κατὰ τύπους τοῦλάχιστον, τὸ καθεστῶς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ δύο βουρβόνοι, Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ Λουδοβίκος ΙΣ', τῶν ὁποίων ἡ βασιλεία πληροῖ τὸν αἰῶνα, εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι, ἀσκοῦντες προσωπικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης τὸ περιβάλλον των, τὰ κρατικὰ ὄργανα, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' ἡ πίστις εις τὴν ἀπολυταρχίαν εἶχε κλονισθῆ ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ διάστασις μεταξὺ βασιλείας καὶ λαοῦ εὐρύνεται, ἔνεκα τῶν μεγάλων σφαλμάτων τῆς νέας βασιλείας.

Ἡ ἔλλειψις διορατικότητος ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην ἔντασιν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κρίσεις τῆς ἱστορίας, τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

I. Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

'Ο ἀντιβασιλεὺς Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ', πενταετῆς κατὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του, ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πεντήκοντα ἑννέα ἔτη (1715 - 1774). Ἡ βασιλεία του λοιπὸν εἶναι ἡ μακροτέρα μετὰ τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Ἀνηλικιότητος καὶ ἀντιβασιλεία τοῦ Δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης ἀπὸ τοῦ 1715 - 1723 καὶ προσωπικὴ διοίκησις ἀπὸ τοῦ 1723 - 1774.

‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ είχε φροντίσει νά ὀρίση διὰ διαθήκης ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Φίλιππον τῆς Ὁρλεάνης, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ἔδιδεν εἰς συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἡ φατρία τῶν εὐνοουμένων του. Τὸ ἀνώτατον ὅμως δικαστήριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην καὶ ὁ δούξ ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς χωρὶς περιορισμόν.

‘Ο Φίλιππος δούξ τῆς Ὁρλεάνης, ὁ ὁποῖος ἐγινεν ὀνομαστός εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ἐπώνυμον Régent (Ἀντιβασιλεὺς) ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς, μὲ ζωηράν ἀντίληψιν, ἄμεμπτον ἀνατροφὴν καὶ κομψοὺς τρόπους. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως εἶχον διασύρει τὰ προσόντα του καὶ κατάρθωσαν νά τὸν παρουσιάσουν ὡς ὀλίγον σοβαρὸν ἄνθρωπον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦτο ὅτι ἐπ’ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγούμενης βασιλείας. ‘Ο Λουδοβίκος ΙΔ’ εἶχεν ἀφήσει τεράστιον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγκώνετο διαρκῶς ἐκ τοῦ ἐτησίου ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ κατάστασις τῶν οικονομικῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγένετο περισσότερον ἀπελπιστικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαρύτατα χρέη τοῦ παρελθόντος, ὁ προϋπολογισμὸς ἐσημείωνεν 69 ἑκατομμυρίων ἔσοδα, ἔναντι ἐξόδων ἐξ 147 ἑκατομμυρίων.

Τὸ σύστημα Λώ

Πολλοὶ συνεβούλευσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὴν χρεωκοπίαν. Ἐκεῖνος προετίμησε νά δοκιμάσῃ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον προέτεινεν ὁ σκῶτος οἰκονομολόγος Λώ (Law).

‘Ο Λώ, ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐφήρμοσε πρῶτην φορὰν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὴν χρῆσιν τοῦ χαρτονομίσματος. Ἡ ἰδιόκτητος τράπεζά του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐργασθῆ μὲ ἐπιτυχίαν, ὠνομάσθη, τὸ 1718, Βασιλικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα μὲ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. ‘Ο Λώ ἐδημιούργησε τὴν Δυτικὴν Ἐταιρείαν μὲ κεφάλαιον 100 ἑκατομμυρίων, διηρημένον εἰς 20.000 μετοχὰς τῶν 500 φράγκων, ἐξηγόρασε τὸ προνόμιον τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων, τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν καὶ τὴν ἐνοικίασιν τῶν ἀγρο-

κτημάτων. Τέλος, τὸ 1719, ἐξέδωκε δάνειον διὰ λογαριασμόν τῶν ἑταιρειῶν. Διὰ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ ὑπέσχετο νὰ ἀποσβέσῃ βαθμιαίως τὰ χρέη εἰς τοὺς πιστωτὰς τοῦ δημοσίου.

Ἡ ἐπιχείρησις, μετὰ ἐντυπωσιακὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχήν, κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, κυρίως διότι τὸ χαρτονόμισμα δὲν εἶχεν ἀντίκρουσμα εἰς μέταλλον. Ὁ Λῶ ἐδραπέτευσεν, ἀφήνων χάος ὀπισθὲν του.

II. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ'

Ἡ Βασιλεία

Ἐνηλικιωθεὶς ὁ Λουδοβίκος τὸ 1723, ἄφησε τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη εἰς τοὺς πρωθυπουργούς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν (1723 - 1774), δὲν ὑπέβαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόπον νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς διοικήσεως, πεπεισμένος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄλυτα. Σκληρός, φιλάργυρος, σκώπτῃς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας, οὐδέποτε ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ σοβαρῶς. Οὔτε ἐσκέφθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρεώσεις. Ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ζῆ ἀνετώτερον.

Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἦγον καὶ ἔφερον εὐνοούμεοι καὶ εὐνοούμεναι. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηθρῶθησαν τελείως διὰ τῆς ἀκαταλόγιστου σπατάλης τῆς αὐλῆς, διὰ τῶν πολεμικῶν ἐξόδων καὶ τῆς κακῆς διαχειρίσεως, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας κατέπεσεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τοὺς πολέμους, ἰδίως διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀποικιῶν.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος, συνησθάνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος διὰ τῆς κακῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ προσέθετε : « Θὰ διαρκέσῃ ἐν τούτοις ὅσον ζῶμεν ἡμεῖς ». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν φράσιν : « *Après moi le déluge* ».

Μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν τῆς πρώτης εἰκοσαετίας διακρίνεται ὁ καρδινάλιος Φλερὺ (Fleury). Χρηματίσας διδάσκαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἦτο ἐβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Δεξιός, μετριόφρων καὶ ὑποχρεωτικός, ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀντικατέστησε τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του διὰ μιᾶς πολιτικῆς ἐθνικῆς ἄνορθώσεως, στηριζομένης ἐπὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἡ συνετὴ αὐτῆ διοίκησις ἠῤῥξανε τὴν εὐμάρειαν. Κατεσκεύασε νέας ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι διηκόλυναν τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φλερὺ ἡ Γαλλία εἶχεν ὀρθοποθήσει καὶ θεραπευθῆ. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο ὡς διαιτητῆς καὶ ἡ διοίκησις τοῦ καρδινάλιου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς σελίδας τῆς βασιλείας.

83. Ἡ Κυρία Πομπαντοῦρ
(Λατοῦρ, Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἡ Αὐλή. Αἱ εὐνοούμεναι

Μετὰ τὸν θάνατόν του οὐδεμία κυβέρνησις ἐστερεώθη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἔζησεν εἰς τὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι, πρὸ πάντων, αἱ εὐνοούμεναι. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατὰ καιροὺς διαφόρους. Αἱ πρῶται ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν παρεκίνουν αὐτόν

εις τὴν δρᾶσιν. Ἐπροτίμησε μίαν ἄσπην, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Μαρκησίαν ντὲ Πομπαντούρ (Marquise de Pompadour), ἑξαιρετικῆς πραγματικῶς καλλονῆς. Μορφωμένη, ἐπιτηδεῖα καὶ πολὺ φιλόδοξος, ἐξουσίαζεν ἐπὶ 19 ἔτη τὸν βασιλέα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν Γαλλίαν, ἐκτιμωμένη ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας καὶ τοὺς καλλιτέχνους, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευσε, μισουμένη ὁμως ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν σπατάλην τῆς.

84. Λουδοβίκος ΙΣΤ΄
(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ (1774-1792), ἕγγονος τοῦ προκατόχου, ἡλικίας εἴκοσι ἐτῶν, ἦτο δημοφιλὴς διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς, τὴν ἀγνότητα τῶν ἠθῶν, τὴν καλωσύνην καὶ τὴν τιμιότητα. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχε πράγματι ἀγαθὴν ψυχὴν, ἀλλὰ οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὰς ὑποθέσεις τοῦ

Προσπάθειαι ἀνορθώσεως δὲν ἔλειψαν καὶ κατὰ τὰ σκοτεινότερα ἔτη τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΕ΄, χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς σοβαρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ « πολυαγάπητος », ὅπως τὸν ὠνόμασεν ὁ λαὸς τὸν καιρὸν μιᾶς ἀσθενείας του κατὰ τὴν νεότητα, ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων.

III. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ΄

Λουδοβίκος ΙΣΤ΄

Μαρία Ἀντουανέττα

Ἀνακουφισθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄ ὁ λαὸς ἐστήριξεν ἐλπίδας εἰς τὸν διάδοχόν του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιέμενε νέαν πολιτικὴν.

κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λαμβάνη ἀποφάσεις μόνος καὶ ἐπηρεάζετο πολὺ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

Ἡ Μαρία Ἀντουανέττα (Marie Antoinette), ἡ σύζυγός του, κόρη τῆς Αὐτοκρατείας Μαρίας Θηρεσίας, δὲν εἶχε τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐκείνης. Βασίλισσα εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν δὲν εἶχεν ἀποκτήσει σοβαρότητα, ἠγάπα τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἔξοδα καὶ εἰρωνεύετο τὴν ἔθιμοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς κόπους. Νεαρά, εὐειδής, ζωηρά, εἶχε μεταφέρει τὸν ἐλαφρὸν ἀφελῆ βίον τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὰ ἦθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερο διὰ τὰς διασκεδάσεις, τὸ χαρτοπαίγιον καὶ τὸ θέατρον παρὰ διὰ τὴν πολιτικὴν. Συνήθιζεν ὅμως νὰ ὑποστηρίζη μετ' ἐπιμονῆς τοὺς εὐνοουμένους της καὶ ἠσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰς κρίσιμους στιγμὰς.

85. Μαρία Ἀντουανέττα

(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

Δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτήν, τὴν δίσυρον διὰ παντὸς μέσου, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτήν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον « autrichienne » ἢ « madame veto ».

Ἀπόπειραι μεταρρυθμίσεων

Μετὰ τὴν γενικὴν ἐξάρθρωσιν ἐπὶ τῆς προηγουμένης βασιλείας ἦτο κοινὴ καὶ διάχυτος εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ κυβερνητικὸν πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἀπετέλει τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας.

Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ μεταρρυθμιστὰς ὑπουργούς. Ἐξ αὐτῶν πρῶτος ὁ *Turgot* διορισθεὶς γενικὸς ἐλεγκτῆς, δηλαδὴ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως θὰ ἐλέγγομεν σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ περιστολῆς τῆς σπατάλης καί, ἀκολουθῶν συγχρόνους ἀντιλήψεις, ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις. Κατήργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διὰ τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀγγαρείας. Ἐσχεδίαζε μάλιστα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεργασίαν ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' ἀνετράπη διὰ τῆς ραδιουργίας τῶν προνομιοῦχων (1776).

Ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπεχείρουν νὰ λάβουν ἀνθρωπιστικὰ ἢ φιλελεύθερα μέτρα, νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μορφώσεως, ἐναυπήγησαν στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἐνδόξως ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν.

Ὁ *Necker* (*Necker*), διαπρεπὴς τραπεζίτης, κληθεὶς τὸ 1776 νὰ διευθύνῃ τὰ οἰκονομικὰ, ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ ριζικώτερα μέτρα. Ἐξέδωκε διάφορα δάνεια καί, ἀκολουθῶν τὰς ἰδέας τοῦ *Turgot*, ἐδημιούργησε τὰς ἐπαρχιακὰς συνελεύσεις, διὰ νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὸν βασιλέα.

Ὅλαι αὗται αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις ναυαγοῦν ἀπὸ τῆς συστηματικῆς ἀντιδράσεως τῶν προνομιοῦχων καὶ τῆς αὐλῆς, ἀφήνουν πικρίαν καὶ ἀγανάκτησιν παρὰ τῶ λαῶ καὶ ἐτοιμάζουν τὸ ἔδαφος διὰ ριζικώτεραν ἐκκαθάρισιν.

Α' Ἐξαμηνιον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΝ 18^ο ΑΙΩΝΑ

Ἡ μέση Εὐρώπη

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ἀνάπτυξις τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε βραδύτερον. Τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γερμανία, Αὐστρία, Πολωνία, Ρωσσία εἶναι ἀκόμη κράτη ἀγροτικά μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Ὅλιγον κατ' ὄλιγον ὅμως δημιουργοῦν

βιομηχανίαν καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Ἡ Γερμανία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ ἡ τάσις τῶν ἡγεμόνων τῆς νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἐξασθενεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Ἀψβούργοι ὅμως τῆς Αὐστρίας ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχύν εἰς τὰς χώρας τοῦ στέμματος καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀναπτύσσουν τὸ κράτος τῶν εἰς μεγάλην δύναμιν. Παραλλήλως ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ Πρωσσία εἰς ἀξιόλογον συγκεντρωμένον στρατιωτικὸν κράτος καὶ ἀντίπαλον τῆς Αὐστρίας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται τὸν 18ον αἰῶνα ἡ γερμανικὴ διαρχία.

I. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα εἰς τὸ σύνολον μένει ἀγροτική, ἀραιῶς καταφικημένη, πτωχὴ καὶ διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθολικισμὸς καὶ νὰ ἐνωθῇ ἡ χώρα ὑπὸ μίαν διοίκησιν. Ἀντιθέτως τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐγέννησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν. Εἰς πολλὰ κράτη

τὰ δύο δόγματα συζοῦν, ἄλλα, ὅπως τὸ Βραδεμβούργον, εἶναι προτεσταντικά καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βαυαρία, καθολικά.

Οἱ ἡγεμόνες, ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα, εἰσήγαγον τὴν ἀπολυταρχίαν, κατήργησαν τὰ δικαιώματα τῶν ἀντιπροσωπειῶν καὶ ἐπέβαλον τὸν **μ ε ρ κ α ν τ ι λ ι σ μ ὸ ν** εἰς τὴν γενωμένην βιομηχανίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς τῶν δυνάμεως, προτιμώμενοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἀξιοματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἡ ἀναπτυσσομένη καὶ πλουτίζουσα εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν κρατῶν ἀστικὴ τάξις εἶναι φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Αὐτοκρατορία

Ἡ Βεσφαλικὴ Εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διάσπασιν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν οὐσιαστικὸν ἐξαφανισμόν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ προσωπικόν των συμφέρον, οἱ ἡγεμόνες δὲν θέλουν νὰ εἶναι ἀπλοὶ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν διστάζουν νὰ συνασπισθοῦν ἐναντίον του. Τὸ 1785 ὁ Φρειδερίκος Β΄ τῆς Πρωσσίας σχηματίζει τὴν λεγομένην **Ὁ μ ο σ π ο ν δ ῖ α ν τ ὶ ν ἡ γ ε μ ὶ ν ω ν**, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ὑπερασπίσουν « τὰ γερμανικὰ δικαιώματα », εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως διὰ νὰ περισώσουν τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἡ Συνθήκη τῆς Βεσφαλίας. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε καταντήσει σκιά.

Οἱ ἡγεμόνες

Ἡ Γερμανία εἶναι διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν, κυβερνωμένων ἀπὸ πολυμελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους, μὲ ποικιλωτάτους τίτλους. Οἱ ἡγεμόνες θέτουν τὰ ἀτομικά των συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ, ἔχουν διαρκῶς ἐδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, σπαρατалоῦν διὰ νὰ διατηρήσουν πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ εἰς ματαιοδοξίας καὶ δίδουν ἀφορμὴν εἰς ξένας ἐπεμβάσεις. Ὁ πόλεμος τοῦ 1740 - 1763 ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Γερμανίας.

Ἡ κακή κατάσταση τῶν οικονομικῶν ἔπεισε πολλοὺς ἡγεμόνας νὰ εἰσαγάγουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησιν, αἱ ὁποῖαι κατέστειλαν τὰς κ α τ α χ ρ ῆ σ ε ι ς καὶ κατήργησαν τὰ προνόμια. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γάλλων φιλοσόφων καὶ οικονομολόγων, πολλοὶ ἡγεμόνες εἰργάσθησαν ὡς προοδευτικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βάδης, εἰς τὸ δουκάτον τοῦ Σάξ - Βαΐμαρ, εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἔτακτοποίησαν τὰ οικονομικά, κατήργησαν τὰς βαναύσους ποινάς, καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν καὶ ἐσχεδίασαν ἢ ἐδημοσίευσαν δικαστικούς ἢ διοικητικούς κώδικας.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικὰ κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἀννόβερον, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Βαυαρία. Κυρίως ὁμως δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία) καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν (Πρωσσία), ἦσαν μεγάλα δυνάμεις.

Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη ἀξιόλογος πνευματικὴ κίνησις εἰς τὰ γερμανικὰ κράτη.

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπεβλήθη ἀρχικῶς ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἡγεμόνες ἴδρυσαν εἰς τὰς ἔδρας των. Παρὰ τὰ παλαιὰ πανεπιστήμια, ἰδρύθησαν νέα, προοδευτικώτερα, ὅπως τῆς Ἰέννας, Λειψίας, Χάλλης, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίδασκον μόνον θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ νομικὴν, ἱστορίαν, φιλολογίαν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἔδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπιπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπόρων, ἡ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρους πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι ἡ Γερμανία εἶχε

πολλὰς πρωτεύουσας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συνεκεντρῶντο μόνον εἰς Παρισίους.

Κατ' ἀρχὰς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, οἱ γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἔθνικὴν τῶν γλῶσσων. Ἡ γερμανικὴ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποία ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται καθ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

II. Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Ἀνάπτυξις εἰς μεγάλην δύναμιν

Οἱ Ἀψβούργοι τῆς Βιέννης ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των, χωρὶς νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἄλλ' ἡ συμπαγὴς κτήσις των ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, αὐξηθεῖσα σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὔτρεχτ (1714), ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην ἰσχύν. Διὰ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἡ Αὐστρία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνθήκη νὰ ὀνομάζουσαν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν κτήσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν αὐτοκράτορα. Αἱ κτήσεις αὗται, ἐκτὸς τῶν παλαιῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, περιελάμβανον τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, πρὸς τοῦτοις τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914). Κατὰ τὴν σύνθεσιν ὅμως ἦτο κράτος καθολικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἰταλοὺς, Γάλλους. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν ἰδιαιτέρα κράτη, τὰ ὁποῖα συνή-

νωνε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἴδιαν πρωτεύουσαν, ἴδιαν διοίκησιν καὶ ἴδιαν βουλὴν εὐγενῶν, συνήθως δὶ α ἰ α τ α ν καλουμένην. Ἡ Βοημία καὶ ἡ Οὐγγαρία μάλιστα εἶχον καὶ ἰδίους καταστατικούς χάρτας.

Προσπάθειαι συγκεντρώσεως

Τοιοῦτον συγκρότημα ὁμως δὲν εἶναι στερεὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ζητήματα μὲ τοὺς πολυαριθμοὺς γείτονάς των. Διὰ νὰ συκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν δ ι α δ ο χ ῆ ν τ ο ῦ θ ρ ὀ ν ο υ ἠπείλησε τὴν ὕπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ' (1711 - 1740), υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α' (1705 - 1711), ἀνεμείχθη εἰς τὰ θορυβώθη γεγονότα τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τὸν Φίλιππον Ε' (πόλεμος διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας). Ἀναπτρωθεὶς ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρεχτ, ὠνευρεῦθη τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς αὐτοκρατορίας Καρόλου Ε'. Εὐτυχῆσας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους (εἰρήνη Πασσάροβιτς, 1718), ἐσχεδίασε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια. Διὰ τὴν διπλῆν αὐτὴν φιλοδοξίαν ἐξήντησε πόρους καὶ στρατεύματα καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐξησθένισε τὸ κράτος του διὰ προσωπικὰς ἐπιδιώξεις.

Ὁ Κάρολος, μὴ ἔχων ἄρρενα γόνον, ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Κατὰ τινὰ ὁμως διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου (1693), ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου περιήρχετο εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ἐπίσης χωρὶς ἄρρενα γόνον ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α'. Ὁ Κάρολος διὰ πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio (1713) καὶ ἔγινεν ὀνομαστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν, ὠριζε, μαζὶ μὲ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς, διάδοχόν του τὴν ἰδικὴν του θυγατέρα Μαρίαν Θηρεσίαν. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν, πα-

ραχωρήσεων και ύποσχέσεων, κατώρθωσεν ἢ πράξις νὰ ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ὅταν ὅμως ἀπέθανε, κανεὶς δὲν ἐσεβάσθη τὴν συνθήκην, διότι εἶχε παραλείψει νὰ στηρίξη αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ ὅπως συνεβούλευσεν αὐτὸν ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος.

Ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς ὀκταετῆ πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον συνησπίσθησαν ἐναντίον της αἱ μεγαλύτεροι ἡπειρωτικαὶ δυνάμεις, Πρωσσία, Γαλλία, Ἰσπανία. Ὅταν λοιπὸν ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, ἔγινε ζωηρῶς αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κράτους καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας, ὅπως εἰς ἄλλα κράτη.

Μαρία Θηρεσία (1740 - 1780)

Λαβούσα τὴν ἀρχὴν εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, ἐν μέσῳ φοβερῶν ἀνωμαλιῶν, ἡ κόρη τοῦ Καρόλου ΣΤ' ἔδειξεν ἐνεργητικότητα, ἀνδρικὸν θάρρος καὶ πρωτοβουλία. Ἡ Μαρία εἶχεν ἀνατραφῆ διὰ νὰ κυβερνήσῃ. Ἀπὸ τὸ 18ον ἔτος παρευρίσκετο εἰς τὰ συμβούλια καὶ ἐπέδειξε διαυγῆ ἀντίληψιν, εὐθυκρισίαν καὶ πρακτικὸν πνεῦμα. Εἰλικρινῆς καὶ τολμηρά, ἀφελῆς καὶ εὐθυμος, ἔγινε παροϊμιώδης διὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ὑπηκόους της. Ἀντελήφθη εὐσυνειδήτως « τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως » καὶ εἰργάσθη μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἠγάπα ἐξαιρετικῶς τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἐσυνήθιζε νὰ ἐπιθεωρῆ ἔφιππος. Οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ φιλοσοφίας καὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἠγάπα ὅμως τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς. Ἐπ' αὐτῆς ἡ Βιέννη προσέλαβε τὴν ὀνομαστὴν φαιδρότητα καὶ λάμπιν.

Ἡ Μαρία, βοηθουμένη ἀπὸ τὸν υἱὸν της Ἰωσήφ, ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλλῃ ὁμοιόμορφον διοίκησιν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς της. Ἐπροχώρησεν ὅμως μεθοδικὰ καὶ μὲ προσοχήν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὰ αἰσθητάματα τῶν ποικίλων λαῶν τοῦ κράτους της. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβούλους καὶ ὡς προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας εἶχε τὸν στρατὸν. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ διατηρῆ ἀξιόλογον καὶ ἀξιόμαχον στρατιωτικὴν δύναμιν. Τοιοῦτοτρόπως κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος της αὐστηρῶς συγκεντρω-

μένον, ἐκτὸς τῆς Οὐγγαρίας, ἡ ὁποία διετήρησε τὴν αὐτόνομον ἀριστοκρατικὴν διοίκησιν καὶ τὴν Δίαιτάν της. Ἀποτέλεσμα τῆς δεξιᾶς ταύτης πολιτικῆς ἦτο ἡ ὀργάνωσις τῆς μοναρχίας εἰς κ ρ ἄ τ ο ς γ ε ρ μ α ν ι κ ὄ ν, τὸ ὁποῖον ὑπῆκουεν εἰς ἐνιαίαν διοίκησιν, μὲ Βέλγους, Ἴταλοὺς καὶ Οὐγγυροὺς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτό.

✦ **Ἰωσήφ Β' (1780 - 1790)**

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Μαρίας Ἰωσήφ Β' ἐπλάτυνε τὸ πρόγραμμα καὶ ἤλλαξε τὴν τακτικὴν τῆς μητρὸς του, τῆς ὁποίας ἦτο συνεργάτης ἀπὸ τοῦ 1765. Ἐξαιρετικὴ καὶ συμπαθὴς μορφή, ἀπλοῦς, συνετός, μὲ ὑψηλὰ φρονήματα, εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλάνθρωπος ἡγεμὼν, τοῦ ὁποίου ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ σημαντικώτερον τὴν μεταρρυθμίσιν καὶ νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν μὲ τὰς νέας ἀντιλήψεις τοῦ κράτους καὶ τῆς διοικήσεως. Εἶχε μελετήσῃ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του καὶ ἤθελε νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅπως ἐδίδασκον οἱ φυσιοκράται καὶ οἱ φιλόσοφοι. Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαίου καθεστῶτος, πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἀλλὰ τὸ καθεστῶς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὁποῖα οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχαι, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (tolérance). Ἐξεδίωξε τοὺς Ἰησοῦίτας, διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέτρεψε 2.000 μοναστήρια εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικώτεραν διοικητικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ νὰ μετασχηματίσῃ τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοίομορφον διοίκησιν. Ἡ Βιέννη ἔγινεν ἡ μοναδικὴ πρωτεύουσα, τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον τῆς

Πράγας μετεβλήθη εις στρατώνα, τὸ στέμμα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν Βουδαπέστην, κατηργήθησαν τὰ προνόμια τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν εὐγενῶν.

Εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Ὁ Ἰωσήφ προηγήθη τῶν μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξεργάγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικούς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρῆ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων, ὄνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἐλευθέρωσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Λεοπόλδος Β' (1790 - 1792) ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ ὅλας σχεδὸν τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, γερμανικὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, στρατιωτικὸν πρὸ παντός, καὶ οἰκονομικῶς ἀκμαῖον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον ἀκόμη. Τὸ 1789, ὅταν ἤρχιζεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις καὶ νέα περίοδος πολέμων, ἡ Αὐστρία ἦτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ τὸ 1713.

III. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Παλαιότερα ἱστορία τῆς Πρωσσίας

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρὴν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg), κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβα καὶ Ὀδερ.

τὰς ὀλλανδικὰς, ἐνῶ αἱ κτήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἑλβα, ἦσαν τότε εὐρεῖα πεδιάς ἀμμώδης καὶ ἄγονος, διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένη. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε καὶ ἀστική τάξις. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἡ ἰ π π ὅ τ α ἰ (Ritter) ἡ γ ε ω ρ γ ο ἰ (Bauer).

Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου, δὲν ἦτο ἀνεξάρτητος, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπῆγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐπικρατείαν των καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ (1640 - 1688)

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Φ ρ ε ἰ δ ε ρ ῖ κ ο ς Γ ο υ λ ι ἔ λ μ ο ς,

87. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος
Γουλιέλμος

(1640 - 1688), ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημουμένην τὴν χώραν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἄλλὰ τὸ κράτος ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἡμισίον ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολῖνον, μόνον 6 χιλιάδας καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμένα. Ὁ στρατὸς του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἐπολιτεύθη με

δεξιότητα, ἐπέβαλε τακτικὴν φορολογίαν, κατήρτισε στρατὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ὀλλανδι-

κοῦ καὶ ἔγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστάς, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. 20 χιλιάδες περίπου ἀνθρώποι ἀνεπτυγμένοι, καλοὶ τεχνίται, ἔδωσαν τὴν

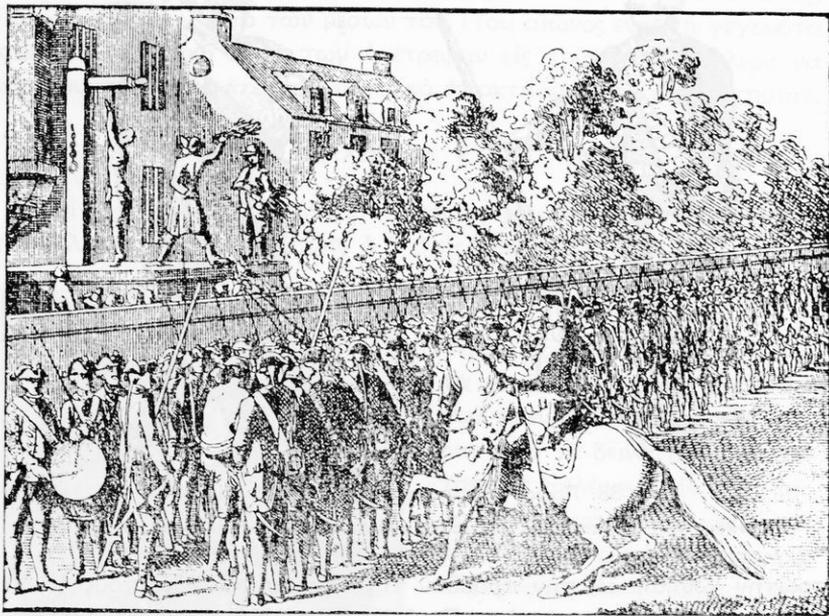
88. Πρῶσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος
(Γρεναδιέροι τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, τοῦ τάγματος τῶν Οὐσσάρων, 1760)

πρώτην ὄθησιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ τοὺς 1.600 ἀξιωματικούς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου οἱ 300 ἦσαν γάλλοι. Τέλος κατῶρθωσε νὰ ἀπαλλάξη τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικόν, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἐγίνοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμῆμα τοῦ κράτους των.

Ἡ Πρωσσία βασίλειον (1701)

Ὁ υἱὸς τοῦ Φρειδερίκου Α' (1688 - 1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὀργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν,

ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνεξάρτητον μῆμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν Βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ὑπήκοοί των ἀδιαφόρως Πρωσσοί, εἰς ὅποιον μῆμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνῆκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ δημι-

89. Τιμωρία εἰς τὸν πρωστικὸν στρατὸν

ουργία τοῦ νέου αὐτοῦ βασιλέως προεκάλεσε τὸν γέλωτα. Ἄλλ' ἡ Πρωσσία ἐπεφύλασεν ἐκπλήξεις.

Ὁ διάδοχός του Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' (1713 - 1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἄνθρωπος περιέργος καὶ ιδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρῆται εἰς τὴν Εὐρώπην ὡς μὴ « ἔχων ἐντελῶς σώας τὰς φρένας ». Νέος οὐδὲν ἐδιδάχθη οὔτε ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν γνώσεων,

ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἐπεστρέφεται τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του δὲν εἰργάζοντο καλῶς. Κατὰ βάθος ὁμως εἶχε νοῦν πρακτικὸν καὶ παρὰ τὰς ἰδιορρυθμίας του ἐκυβέρνησε καλά. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἠγάπησε μὲ πάθος τὰ στρατιωτικὰ. Ἐφόρει διαρκῶς τὴν στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συναναστρέφεται ἀξιωματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρατόν. Κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν ὁμοιομόρφως κινήσεις ὅλοι συγχρόνως. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη Π ρ ω σ σ ι κ ῆ τ α κ τ ι κ ῆ, εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώτας καὶ κατήρτισε τὴν φρουρὰν του ἀπὸ μεγαλοσώμους ἀνδρας. Ἀποθνήσκων ἄφησε περίσσευμα $8\frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια τάλληρα (τάλληρον = 3 φράγκα περίπου), στρατὸν ἀπὸ 83 χιλιάδας καὶ πληθυσμὸν 2.700.000 κατοίκων, ἀντὶ τῶν 1.700.000, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς βασιλείας του.

Φρειδερίκος ὁ Μέγας (1740 - 1786)

Τὴν δύναμιν αὐτὴν μετεχειρίσθη ὁ υἱὸς του Φ ρ ε ι δ ε ρ ῖ κ ο ς ὁ Β' διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἐκπαίδευσίν του εἰς δύο πρῶσσοις ἀξιωματικούς καὶ εἰς γάλλον εὐγενῆ μετανάστην, ἠθελε δὲ νὰ γίνῃ ὁ υἱὸς του « εὐσεβὴς χριστιανός, γενναῖος στρατιώτης καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης ». Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν ὁ υἱὸς ἐδείκνυε κλίσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἀνετον ζωὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπεστρέφεται τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν « θηλυπρεπῆ » αὐτὸν υἱόν, τὸν ἔλεγεν ὁ ρ γ α ν ο π α ἰ κ τ η ν καὶ π ο ι η τ ῆ ν, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐρράβδιζεν.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξύ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔφθασεν εἰς τόσῃν ὀξύτητα, ὥστε ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἔξω φρενῶν εἰσή-

γαγεν αὐτὸν καὶ τὸν συνένοχον ἀξιωματικὸν εἰς δίκην ἐπὶ λιποταξίᾳ. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον νὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς ἐφυλάκισε τὸν υἱὸν του ἐντὸς φρουρίου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρόν του. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν, ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἐδέχθη νὰ συζευχθῇ τὴν γυναῖκα τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξει ὁ πατήρ του. Ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἤρχισε τότε νὰ μνηται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὸν πατέρα του. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ νεαρὸς διάδοχος (Kronprinz) διήλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ράϊνμπεργκ (Rheinberg) εὐχάριστα ἔτη, κατανέμων τὸν χρόνον του εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Τότε συνέγραψε τὴν πραγματείαν του Ἀντιμαχιάβελ, εἰς τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος γνωστὴν μας (βλ. σελ. 24) διδασκαλίαν τοῦ ἰταλοῦ συγγραφέως Μακιαβέλλι καὶ ἐκθέτει τὰς ἰδέας περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας ἐλησμόνησεν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν.

Ὁ Φρειδερίκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύσεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν. Ὅταν ὁμως ἔγινεν ἄρχων ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατῶρθωσεν ὁμως νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πατρὸς του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κράτους καὶ δικαιούται νὰ ἀποφασίζῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοὺς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του.

Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος διέφερον ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς βασικὰ σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυβερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχη πρῶτον μέλημα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως. « Ὁ βασιλεὺς, ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλλη-

λος τοῦ κράτους». Ἐπρέσβευε δηλαδή τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων του περὶ φωτισμένης ἢ συνετῆς δεσποτείας (βλ. κατωτέρω, σελ. 224).

Σκληρυνθεὶς ὅμως ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῶν νεανικῶν χρόνων, ἔγινε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστῆς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος, λεγόμενος, βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἄλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινε ὁ μᾶλλον ἀνεξίθρησκος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. « Εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἔλεγεν, ἕκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του ὅπως ὁ ἴδιος θέλει ». Ἡ χώρα του ἐπλούτισεν, ὁ πληθυσμὸς τῆς ἠῤῥῆθῆ καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανικῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἐγκατεστάθησαν τριακόσαι χιλιάδες μετανάσται εἰς τὸ κράτος του. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἐσωτερικὴν κατάκτησιν.

Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστῆς τῶν γάλλων συγγραφέων. Προσεκάλεσε τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος διέμεινε ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἄλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤργησαν νὰ ψυχρανθοῦν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιχομένου, δὲν εἶναι ἄπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (*Memoires pour servir à l'histoire de mon temps* κλπ.), παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους, εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας, διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ πρῶτιστον ὅμως μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν. Κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 15 ἐτῶν βασιλείαν εἶχε σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἑκτασιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλιόμετρα) καὶ σχεδὸν τριπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἑκατομ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέ-

διδον 22 ἑκατομ. τάλληρα ἑτησίως καὶ τὸ ταμεῖον εἶχε περίσσευμα συνολικόν 60 ἑκατομ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμήν.

† Ἡ Γερμανικὴ Δυναρχία

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ διεκδικῇ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσοικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νῆκαί του, ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐκολάκευσαν τὸν ἔθνικὸν ἐγώισμὸν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἔθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωηρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξύ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανικὴν δυναρχίαν (dualismus). ✕

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ Ἀνατολική Εὐρώπη

Α ΚΡΑΤΗ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦσαν περισσότερο καθυστερημένα καὶ γενικῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυτικωτέρων λαῶν.

Μόνον εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ Μέγας Πέτρος ἐπέτυχε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ διὰ τολμηρῶν νεωτερισμῶν εἰσήγαγε τὴν χώραν του εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Σουηδία, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσαν νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας, ἐξησθῆθησαν καὶ ἠκρωτηριάσθησαν. Ἡ Πολωνία μάλιστα διεμελίσθη ὑπὸ τῶν γειτόνων τῆς καὶ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

Οἱ Ρῶσσοι

Εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς βορειοανατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνέκαθεν σλαβικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαβικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθηνοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλάβοι. Οἱ Σλάβοι ἀνεπτύχθησαν πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἡ πολυαριθμοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα σλαβικὴ φυλὴ, οἱ Ρῶσσοι, ἦσαν ἐξητλωμένοι εἰς τὴν λεγομένην Μεγάλην Ρωσίαν. Τὸ πρῶτον ρωσρικὸν κράτος ἴδρυσαν Νορμανδοὶ, τὸν 9ον αἰῶνα, εἰσελθόντες εἰς τὴν χώραν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Βαλτικῆς,

τὸν καιρὸν τῶν νορμανδικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ροῦρικ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα ὅμως στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ οἱ Ρῶσοι ἔλαβον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ οἶκος τῶν Ρωμανῶφ (1613), ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε σχεδὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως ἡ Ρωσσία ἔθεωρεῖτο ὡς χώρα ἀσιατικῆ. Οἱ κάτοικοί της ἔμειναν μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησαν ἤθη ἀσιατικά. Οἱ Ρῶσοι ἐφόρου ποδῆρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ χαιρετοῦν τοὺς ἄρχοντας πίπτοντες εἰς τὰ γόνατα, ἦσαν θρησκόληπτοι καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς δηλαδὴ καὶ ὁ κληρὸς, ἦτο ἐχθρική πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ὁποῖους ἔθεώρου ἀίρετικούς.

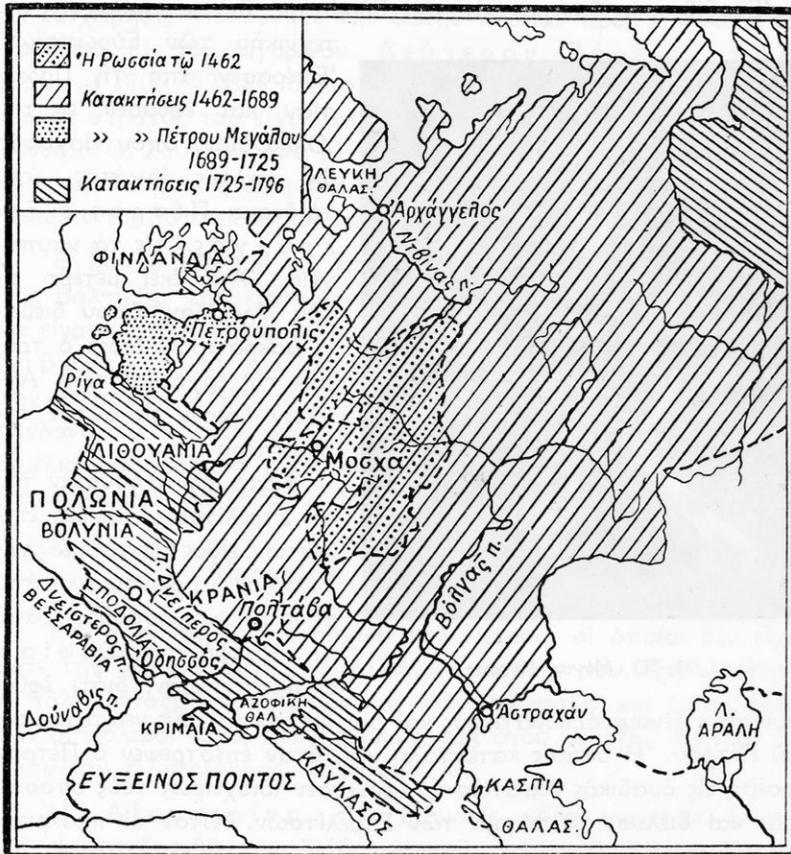
Τὸ ρωσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ μοναδικὴ ρωσικὴ θάλασσα, ἡ Λευκὴ θάλασσα, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Ἐκεῖ εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο νὰ ἐμπορευθοῦν τὰ ἀγγλικά καὶ ὀλλανδικὰ πλοῖα.

Οἱ Ρῶσοι ὅμως ἀνήκουν εἰς τὰς ἀνωτέρας φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ δεχθοῦν καὶ προαγάγουν τὸν πολιτισμὸν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐντὸς δύο αἰῶνων κατάρθωσαν νὰ εἰσελθοῦν εἰς τὸν κύκλον τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Μέγας Πέτρος (1689 - 1725)

Ὁ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸν λαόν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως καὶ κατέστησε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν. Κολοσσός, ὕψους περισσότερον τῶν δύο μέτρων, μὲ πρόσωπον ἐκφραστικόν, νευρικός καὶ βίαιος, εἶχε λάβει ἀτελῆ μόρφωσιν. Ἐμαθεν ὅμως πολλὰ, συναναστρεφόμενος τοὺς ξένους τῆς Μόσχας. Παρ' αὐτῶν ἐμνήθη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς καὶ τοῦ διεθνισμοῦ. Ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἔ-

θεσε διπλοῦν σκοπόν, νά « ἀνοίξη παράθυρον », ὅπως ἔλεγε, πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ νά κάμῃ τὴν Ῥωσίαν συγχρονισμένον Κράτος, εἰσάγων εἰς αὐτὸ τὰς δύο δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν.

90. Ἐξάπλωσις τῆς Ῥωσσίας

Ὁ Πέτρος ἐζήτηε διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἀλλὰ τὰ μὲν παράλια τῆς Βαλτικῆς, ὡς εἶπομεν, κατεῖχον οἱ Σουηδοί, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξείνου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ πρώτη

ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἀζώφ ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, ἐναυπήγησε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Συνέπραξε μὲ τοὺς Εὐρωπαίους συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους καὶ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

Ἐταξίδευσεν ὕστερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν τεχνικὴν τῶν Εὐρωπαίων.

91. Ὁ Μέγας Πέτρος

Ἐπέρασεν ἀπὸ τῆ Πρωσσίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ Ξουργός, εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλων ἤρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερο.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οἱ Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἶδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιωρόσσους καὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν, ἐπανεστάτησαν, διότι ἐφθό-

νουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνείχοντο τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰ θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τοὺς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτσων. Ὄταν οἱ πρόκριτοι ἦλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γονυκλισίαν καὶ ἔκοψε μὲ τὴν ψαλίδα τὴν γενειάδα των. Τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα καὶ ἀμέσως κατόπιν δι' οὐκαζίου (διατάγματος) ὤρισε λεπτομερῶς τὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ

βασιλέως και οί καλόγηροι διέδιδον τρομερά περι αύτου. 'Αλλ' ό Πέτρος συνέτριψε τήν αντίδρασιν, έξαναγκάσας εις ύπακοήν τόν κλήρον.

Τήν διέξοδον εις τήν Βαλτικήν έξεβίασε μετά δεινόν άγώνα προς τόν πολεμικώτατον βασιλέα τής Σουηδίας Κ ά ρ ο λ ο ν Ι Β'. 'Η επιχείρησις ήκολούθησε τήν αύτην πορείαν προς τήν κατά τών Τούρκων. Εις τόν λεγόμενον Δ ε ύ τ ε ρ ο ν Β ό ρ ρ ε ι ο ν π ό λ ε μ ο ν (1700 - 1720) ό κακώς ώργανωμένος και κακώς έφωδιασμένος στρατός του ειχεν άποτυχίας. 'Ο Πέτρος όμως δέν άπεθαρρύνθη. « Οί Σουηδοί, ειπε, με τās νίκας των θα μάς διδάξουν νά τους νικήσωμεν ». Και ή νίκη τής Πολτάβας (1709) έσήμαινε τήν κραταίωσιν τής αυτοκρατορίας του και του μεταρρυθμιστικού του έργου.

'Η Σουηδία έχασε τās κτήσεις αύτης εις τήν νότιον παραλίαν τής Βαλτικής, τήν κυριαρχίαν της εις τήν θάλασσαν και έπαυσε νά είναι μεγάλη δύναμις. 'Η Ρωσσία κατέλαβε τήν 'Ι γ γ ρ ί α ν , Λ ι β ο ν ί α ν και τήν 'Ε σ θ ο ν ί α ν και απέκτησε διέξοδον εις τήν θάλασσαν. 'Ηδη τό 1703 ό Πέτρος ειχε θέσει εις τό βάθος του Φινλανδικού κόλπου και επί τής έκβολής του ποταμού Νέβα τά θεμέλια νέας πόλεως, ή όποία άνεπτύχθη ταχέως εις επιθαλασσίαν πρωτεύουσαν του κράτους του και έλαβε τό όνομά του.

Αικατερίνη Β' (1762 - 1796)

'Επί τών άμέσων διαδόχων του Πέτρου, οί όποιοι δέν ειχον ούτε τήν δύναμιν ούτε τήν πολυπραγμοσύνην του, έξηκολούθησαν ή πάλη μεταξύ νεωτεριστών και παλαιορώσσων και επανελήφθησαν οί πόλεμοι κατά τών Τούρκων, έως ότου τό 1762 άνέλαβε τήν βασιλείαν ή περίφημος Αικατερίνη Β'.

'Η Α ι κ α τ ε ρ ί ν η ήτο Γερμανίς, κόρη γερμανού δουκός, και ειχε συζευχθή τόν διάδοχον του ρωσικού θρόνου Πέτρον. 'Εδειξεν ένδιαφέρον διά τόν ρωσικόν λαόν, έμαθε τήν γλώσσάν του, προσήλθεν εις τήν όρθοδοξίαν, ένϞ ήτο διαμαρτυρομένη, προσεποιήθη μεγάλην ευσέβειαν και έγινε δημοφιλής. 'Ο σύζυγός της ήτο άνάξιος, έμέθυε, τήν έκακομεταχειρίζετο και έσκέπτετο νά άπαλλαγή άπ' αύτην. 'Η Αικατερίνη τόν επρόλαβεν. 'Εκέρδισεν

τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι τῆς ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη (1729 - 1796) ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐσαρκος, ὑγιής, βραδυκίνητος ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκῶς εὐθυμος καὶ δραστηριωτάτη. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Κατὰ τὴν νεότητά τῆς εἶχε λάβει καλὴν μόρφωσιν. Ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀνεγίνωσκε γάλλους συγγραφεῖς, τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Μοντεσκιέ. ἤθελε πολὺ νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο περιεποιεῖτο καὶ ἐκολάκευε τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, διότι ἠλπίζεν ὅτι δι' αὐτῶν

92. Αἰκατερίνη Β΄.

θὰ γίνῃ ὀνομαστή. Ἐπὶ 15 ἔτη εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Βολταῖρον. Ἔπεισε τὸν Ντιντερώ νὰ ἔλθῃ εἰς Πετρούπολιν καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Μπυφὸν μετάλλια καὶ γουναρικά τῆς Σιβηρίας. Ἐγραψεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὄχι μόνον ἐπιστολάς καὶ ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ δράματα καὶ κωμωδίας. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ φιλάρεσκος βασίλισσα κατῴρθησε νὰ κατακτήσῃ τοὺς παρισινοὺς καὶ ὅλους τοὺς προοδευτικοὺς τοῦ 18ου αἰῶνος, διότι ἤξευρε νὰ παίξῃ τὸ πρόσωπον τοῦ προοδευτικοῦ καὶ νεωτεριστοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἠγάπα τὴν πρόοδον καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαδώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν τῆς, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων τῆς.

Δι' ὄλων τῶν μέσων ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν προοδευτικῆς καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Πράγματι, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη Σεμίραμις τοῦ Βορρά. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς, ἦτο ἐλαφρὰ καὶ ματαιόδοξος, παράφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνώμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ Αἰκατερίνη, σύγχρονος τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἔπαιξεν ἀξιόλογον μέρος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν καὶ συνειργάσθη μετὰ τῶν εἰρημένων δύο ἡγεμόνων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλαβε σημαντικὸν μερίδιον. Ὀνομαστοὶ κυρίως καὶ ἐνδιαφέροντες δι' ἡμᾶς εἶναι οἱ πόλεμοί της πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ αἱ συνεννοήσεις καὶ ἡ συνεργασία της με τοὺς Ἕλληνας, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον σημαντικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

II. Π Ο Λ Ω Ν Ι Α

Οχι

Ἡ ἐσωτερικὴ διάσπασις

Ὅπως τὸ κράτος τῶν Μοσχοβιτῶν, ὡς ὠνόμαζον τοὺς Ρώσους τὸν 18ον αἰῶνα, οὕτω καὶ ἡ Πολωνία ἐθεωρεῖτο ἡμισιαστικὴ χώρα. Παρὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸν 17ον αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Πολωνία ἦτο ἀχανὴς πεδιάς, περιλαμβάνουσα διαφόρους περιφέρειας, τῶν ὁποίων ἦτο δυσχερὴς ἡ ἐπικοινωνία. Ἀπετελέσθη ἀπὸ δύο κράτη ἡνωμένα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ Βασίλειον τῆς Πολωνίας, καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Λιθουανίας, τὰ ὁποῖα ὅμως διετήρησαν τὴν ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν Σλάβοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρήσκειμα. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ λουθηρανοὶ Γερμανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι Ρῶσοι. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ ἰσχυρὸς καθολικὸς κληρὸς παρακινούμενος ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦίτας, κατεδίωξε τοὺς ὀπαδοὺς τῶν ἄλλων δογμάτων. Γεωγραφικὴ, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ διάσπασις ἀπετέλουν ἀδυναμίαν διὰ τὴν χώραν.

0 x 1 Κοινωνική κατάσταση

Ἡ Πολωνία εἶχεν ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοί, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος. Τοὺς υἱοὺς των ἐδίδασκον ἵππασίαν καὶ ἔστελλον αὐτοὺς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὴν Λατινικὴν.

Ἐπῆρχον περίπου διακόσιοι ἢ τριακόσιοι οἰκογένεια μεγαλοκτηματιῶν ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, μα γ ν ἄ τ ο ι καλούμενοι, διηύθυνον τὴν Δίαίταν (Βουλὴν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν φρουράν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον, πλην τῆς πρωτεύουσας Βαρσοβίας, δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλέον τῶν 20 χιλ. κατοίκων. Αἱ τετρακόσιοι βασιλικαὶ λεγόμεναι πόλεις ἦσαν μικραὶ κῶμαι, ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων, προσκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς ἀγγραφεῖαν — ἐνίστε ἐξαήμερον τὴν ἐβδομάδα — καὶ παραδεδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερά. Ἐζων ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ σικάλινον ἄρτον καὶ χόρτα, συναγελαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

0 x 1 Διοίξεις καὶ στρατὸς

Τὸ κράτος των οἱ Πολωνοὶ ὠνόμαζον Δημοκρατίαν. Εἰς αὐτὸ ὄλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ εὐγενεῖς. Λέγοντες Πολωνοί, πολωνικὸν ἔθνος, εἶχον ὑπ' ὄψει μόνον τοὺς εὐγενεῖς. Αὐτοὶ ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Δίαίταν. Ἡ Δίαίτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλη τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Διαιτῆς καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαίτα συνήρχετο κατὰ διετίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συναινέσεως πάντων. Ἦρκει δηλαδὴ εἰς καὶ

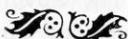
μόνον νὰ διαμαρτυρηθῆ ἑναντίον ἀποφάσεώς τινος, διὰ νὰ θεωρηθῆ αὕτη ἄκυρος, διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο, τὸ λεγόμενον *liberum veto*, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργίας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαιτα σπανίως κατῴρωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1652 - 1702 ἀπὸ 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῆ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἔφιπποι καὶ ὠπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονείκουν καὶ ἐφθανον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ ξίφη.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο ὅταν ἤθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη καὶ συναθροιζόμενοι, ἀπετέλουν συγκεχυμένην μάζαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τακτικὸν στρατόν.

Ἡ τύχη τῆς Πολωνίας

Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατῴρωνσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Παρουσίαζον μάλιστα τὸν κλασσικὸν τύπον τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ λαοῦ. Διοικήσεις, στρατός, βιομηχανία, οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ μὀρφωσις ἦσαν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἐπίστευον ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν τὰ καλύτερα καὶ δὲν ἤθελον τίποτε νὰ ἀλλάξουν. Ἡ ἀδυναμία νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἔφερε τὴν χώραν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατῴρωνσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἡ χώρα των διεμελίσθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Ὁ χαρακτήρ τῶν πολέμων τοῦ αἰῶνος

18ος ΑΙΩΝ εἶναι ὑπερφορτωμένος ἀπὸ πολέμων. Ἐκτὸς τοῦ δεκατριετοῦς πολέμου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος (1701 - 1714), καὶ τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὁποῖοι τὸν κλείουν (1792 - 1802), ἔχομεν σειρὰν πολέμων, τῶν ὁποίων τινὲς λαμβάνουν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ ἢ καὶ παγκοσμίου πολέμου.

Οἱ πόλεμοι τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι πολυπλοκώτεροι ἀπὸ τοῦ 17ου. Ἐκεῖνοι παρουσιάζουν τὸ τυπικὸν γνώρισμα ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων, τῶν Ἀψβούργων κατ' ἀρχάς, τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' βραδύτερον, νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 18ον αἰῶνα δὲν ὑπάρχει ἡγεμονεύουσα δύναμις. Ἀντιθέτως, εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, προσετέθησαν δύο νέοι, Πρωσσία, καὶ Ρωσσία, καὶ παρὰ τοὺς παλαιότερους ἀνταγωνισμοὺς, Αὐστροῦς - Γαλλίας, Ἰσπανίας - Γαλλίας, Ἀγγλίας - Γαλλίας, ἀνεπτύχθησαν νέοι, Αὐστροῦς - Πρωσσίας, Ρωσσίας - Τουρκίας.

Σχεδὸν ἰσόπαλοι αἱ δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Οὐτρεχτ (1713), ζητοῦν συμμάχους καὶ σχηματίζουν συνασπισμούς. Ἐκ τούτου δημιουργεῖται ζωηρὰ διπλωματικὴ κίνησις, αἱ δὲ φανεραὶ ἢ μυστικαὶ συνεννοήσεις καὶ αἱ συμμαχίαι διαρκῶς ἐναλλάσσονται. Τὰ προ-

βλήματα τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης περιπλέκονται μὲ τὰ συμφέροντα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἀποικίας.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ πόλεμοι τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν συχνότεροι, ἢ ἐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπολέμων καὶ τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἐπεξετάθησαν.

Ὁ Βόρειος πόλεμος (1700 - 1720)

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐσπαράσσετο ἀπὸ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διὰ τὴν Ἰσπανίας, ἡ ἀνατολικὴ ἐταράχθη ἀπὸ πόλεμον μακροτέρας διαρκείας, εἰς τὸν ὅποιον ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ συνασπισμὸς τῶν γειτόνων τῆς κατὰ τῆς Σουηδίας.

Ἰσχυρὰ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βάζα βασιλέων τῆς, ἡ Σουηδία ἐπαιξε τὸ μέρος μεγάλης δυνάμεως τὸν 17ον αἰῶνα καὶ μὲ τὰς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς νοτίου παραλίας τῆς Βαλτικῆς.

Ὅταν ὅμως τὸ 1697 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος ΙΑ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ Σουηδικὰ ὄπλα εἶχον ἐπιτυχίας, Δανία, Πολωνία καὶ Ρωσσία ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ δεκαπενταετοῦς διαδόχου του, Καρόλου τοῦ ΙΒ', ὁ ὁποῖος ὅμως ἀνεδείχθη ἐξαιρετικὸν πρόσωπον καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὴν δρᾶσιν, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας του τὴν ἐποχὴν.

Ὁ Κάρολος ΙΒ' (1697 - 1718) ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, διὰ νὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν ὁρμὴν του πρὸς δρᾶσιν. Ἡ ἀνάγκωσις μυθιστορικῆς διηγήσεως διὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ ποιημάτων διὰ τὰ μυθικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν σκανδιναυῶν πολεμιστῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγαλείου τῆς Σουηδίας, κατέστησεν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἱπποτικὸν μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν τόπον του.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐξέπληξε τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν τόλμην του. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ζεε-λάνδην, ἠπέιλησε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνέυσῃ. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ρωσσίας Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μὲ 40.000

κακῶς ὠργανωμένου καὶ κακῶς ὠπλισμένου στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Νάρβαν, πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας, ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Προσέβαλε τὸν Ρῶσον βασιλέα μὲ 8.000, ἐν μέσῳ χιονοθύελλης, καὶ διέλυσε τὸν στρατὸν του. Οἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νικητὰς.

Ὁ Κάρολος ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Εὐρώπην, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς ὁ « ἥρωα τοῦ βορρᾶ », ἡ δὲ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, περιπεπλεγμένα εἰς τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ἐπεδίωξαν τὴν συμμαχίαν του.

Ὁ Πέτρος ὁμῶς δι' ἐπιμόνου προσπάθειας ἀναδιωγράνωσε τὰς δυνάμεις του καὶ ἡ ὀνομαστὴ μάχη τῆς Πολτάβας ἔδωσε τὴν κρίσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ στρατὸς του διελύθη καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἵππους κατέφυγεν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος (1709).

Ὁ Κάρολος ἔμεινε πέντε ἔτη εἰς ἓν χωρίον τῆς Βουλγαρίας, τὸ ὁποῖον παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ σουλτάνος. Κατῶρθωσε νὰ κινήσῃ αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας, ὁ ὁποῖος ὁμῶς, παρὰ τὴν ἦτταν τοῦ Πέτρου, ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τέλος ὁμῶς μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς ἔγινε τὸσον ἐνοχλητικὸς, ὥστε ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἐξώσουν διὰ τῆς βίας. Ὁ Κάρολος ἀντέταξεν ἔνοπλον ἀντίστασιν μὲ τοὺς ὀλίγους φίλους καί, σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, ἐπέστρεψε μετὰ δεκαῆξ ἡμερῶν ἵππασίαν εἰς τὸ βασιλεῖόν του, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν νορβηγικῆς πόλεως (1718).

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Νύσταδ (Nystand 1721), ἡ Σουηδία ἔχασε τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ὁ Πέτρος κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ Ἐσθονίαν.

οχι Οἱ πόλεμοι διὰ τὰς διαδοχὰς τῶν θρόνων

Ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ πολέμους διὰ κληρονομικὰ ζητήματα τῶν βασιλείων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα 13 ἔτη πληροῦνται μὲ τοὺς πολέμους διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας.

Μετά την ειρήνην τῆς Οὐτρεχτ (1713, σελ. 139) οἱ θρόνοι τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Ἀγγλίας διεφιλονικοῦντο, ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΣΤ΄, ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ε΄, τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ τρίτος ὑπὸ τοῦ ἐκπτώτου Ἰακώβου Γ΄. Ὁ Φιλίππος Ε΄ εἶχεν ἐπίσης κληρονομικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν κτήσεων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἔγιναν πολλοὶ προστριβαί. Ὁ ὀνομαστός ὑπουργὸς τῆς Ἰσπανίας καρδινάλιος Ἀλμπερόνι (Alberoni, 1714-1719), ἀναδιοργανώσας τὰς δυνάμεις τοῦ βασιλείου, προέβη εἰς ἔνοπλον κατάληψιν τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβομβάρδισεν ἰσπανικοὺς λιμένας καὶ ναυπηγεῖα καὶ κατέστρεψε τὸν ἰσπανικὸν στόλον πρὸ τῆς Σικελίας (1717). Ἐν τούτοις ὁ γενικώτερος πόλεμος ἀπεσοβήθη χάρις εἰς τὴν κατευναστικὴν πολιτικὴν τοῦ Φλερὺ καὶ τοῦ Οὐάλλ-προουλ.

Μεγαλυτέρας διαστάσεις ἔλαβεν ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Πολωνίας (1733 - 1738), ὅστις καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν γαλλοαυστριακὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διεξήχθη κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γαλλίας. Ἡ κρίσις τοῦ Πολωνικοῦ ζητήματος εἶχε δύο ἀπρόοπτα ἀποτελέσματα, τὴν ἐγκατάστασιν τρίτου βασιλεύοντος βουρβονικοῦ οἴκου παρὰ τὸν γαλλικὸν καὶ ἰσπανικὸν, διότι ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Β΄ Δὸν Κάρλος ἐγίνε βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιδῶν, καὶ τὴν τελειωτικὴν προσάρτησιν τῆς Λωρραίνης εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ συνθήκη τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία ἐξεκαθάρισε τὴν κατάστασιν, ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι κύριος καὶ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης (1738).

^{οχ!}
**Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου
(1740 - 1748)**

Μετά δύο ἔτη ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, διὰ νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν φορὰν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Ὄταν δηλαδὴ τὸ 1740 ἀπέθανε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Κάρλος ΣΤ΄, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὑπογράφαντας τὴν Pragmatica ἡγεμόνας δὲν ἐσεβάσθη τὴν ὑπο-

γραφὴν του. Ἐπὶ τῶν κτήσεις τῆς θεωρουμένης ἀπείρου καὶ πτωχῆς εἰς μέσα ἀμύνης εἰκοσιεξαετοῦς διαδόχου Μαρίας Θηρεσίας ἠγέρθησαν πολλοὶ ἀπαιτηταί. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος, ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας κόρης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ Α', ἤθελε τὴν Βοημίαν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ἔλαβεν ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας, ὅστις, χωρὶς νὰ κηρύξη πόλεμον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σιλεσίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς δι' ὀνομαστῆς νίκης (1741).

Ἡ αἰφνιδιαστικὴ πρᾶξις ἀπεκάλυψε τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας καὶ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Αὐστρία διαλύεται. Ἡ Γαλλία, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Φλερύ, συνεννοήθη μὲ τὸν Φρειδερίκον καὶ ἐσχηματίσθη συνασπισμὸς κατὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν ὁποῖον εἰσηλθεν ἡ Ἰσπανία, ἡ Βαυαρία, ἡ Σαξονία καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας. Σαράντα χιλιάδες Γάλλοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ διευθυνθοῦν κατὰ τῆς Βιέννης, ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Βοημίαν, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ ἐκλέκτορος. Διὰ τολμηρᾶς προελάσεως οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πράγας καὶ ἔσπεσαν τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον βασιλέα τῆς Βοημίας. Μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐξέλεξαν τὸν ἴδιον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Φραγκφούρτην, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ζ' (23 Ἰανουαρίου 1742).

Εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἡ Μαρία Θηρεσία ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Μὲ σοβαρὰς παραχωρήσεις ἐκέρδισε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας, μὲ τὴν παραχώρησιν τῆς Σιλεσίας ἀπέσπασε τὸν Φρειδερίκον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐξηγόρασε τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἔπεσεν ὁ Οὐάλποουλ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦλθον οἱ φιλοπόλεμοι Οὐίξ, οἱ ὁποῖοι πρῶτον ὑπεστήριξαν τὸν Φρειδερίκον μὲ χρήματα καὶ βραδύτερον ὠργάνωσαν στρατὸν εἰς τὸ Ἀννόβερον, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποῖου ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β'.

Εἰς τὴν Πράγαν 25.000 Γάλλοι περιεκυκλώθησαν ἀπὸ 50.000 Αὐστριακοὺς καὶ μόλις κατῶρθωσαν νὰ διαφύγουν μίαν σκοτεινὴν νύκτα καὶ διὰ περιπετειώδους πορείας, ἡ ὁποία ἔγινεν ὀνομαστῆ, ἔφθασαν εἰς τὸν Ρῆνον. Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν

καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον. Ἐκπτώτος ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ὠνομάσθη Ἰωάννης Ἀκτῆμων, ὅπως ὁ γνωστὸς μεσαιωνικὸς ἄγγλος βασιλεὺς Ἰωάννης (1167 - 1216). Ἡ πρωτοπορία τῶν Αὐστριακῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ρήνον καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξήπτε τὸ μῖσος τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐζήτηει τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην.

Ὁ Φρειδερίκος, ἀνησυχήσας ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας της, ἔλαβε πάλιν τὰ ὄπλα. Ἄλλ' ἀφοῦ μετὰ ὀνομαστὰς νίκας ἐξησφαλίσθη ὁ ἴδιος, ἐγκατέλειψε πάλιν τοὺς συμμάχους του. Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ζωτικὸν συμφέρον εἰς τὸν πόλεμον, ἔμεινεν ἀπομονωμένη. Ἐξῆλθεν ὁμως ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν μὲ ρωμαλέαν ἐπίθεσιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ στρατηγὸς Μωρίς ντε Σάξ (Maurice de Saxe) ἐκέρδισε τὰς ὀνομαστὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ αἱ τελευταῖαι τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας. Τὸ Βέλγιον κατεκτήθη, ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀντοχήν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν, ἤρχισε νὰ κάμπτεται καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠπειλήθη ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ εἰρήνη τῆς Αἶξ-λά Σαπέλ (Aix-la-Chapelle, 20 Ὀκτωβρίου 1748) ἦτο δυσμενὴς διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἀνεγνώρισε κατ' οὐσίαν τὴν Pragmatica, ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα, ἡ αὐστριακὴ μοναρχία ἐστερεώθη. Ἡ Γαλλία παρητήθη ἀπὸ τὰς κατακτήσεις της. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐπανῆλθε τὸ status quo. Ὁ Φρειδερίκος ἐκράτησε τὴν Σιλεσίαν.

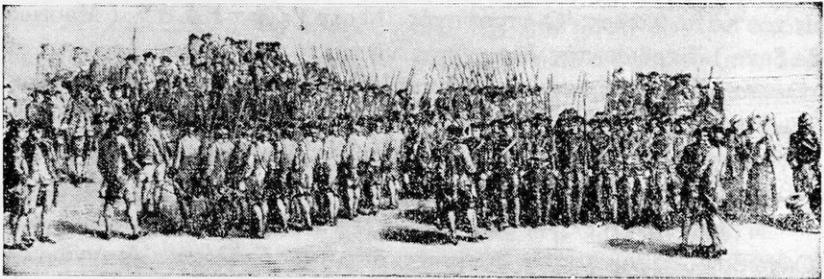
Εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο μεγάλη ἡ ἀγανάκτησις, διότι ἐπολέμησαν διὰ τὸν βασιλεῖα τῆς Πρωσίας. Ἡ βασιλεία ἐζημιώθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὴν διεξαγωγὴν καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου.

89/ Ὁ Ἑπταετής πόλεμος (1756 - 1763)

Εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ εἰρήνη ἦτο προσωρινή καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ὀκτῶ ἔτη οἱ διπλωμάται παρεσκεύασαν τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀντιστροφὴν τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, συνεμάχησε μὲ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὰ ζητήματα τῶν ἀποικιῶν εἶχεν ὀξυνθῆ πολὺ. Μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσίας ἀνεπτύχθη ἡ ἀντιζηλία διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Γερμανίας,

ή όποία διήρκεσε περισσότερο από αιώνα και έχώρισε τούς Γερμανούς εις δύο πολιτικά και ιδεολογικά στρατόπεδα.

Ό βασιλεύς τής Πρωσσίας, του όποιου ή δύναμις και αι επιτυχίαι ειχον άνησυχήσει τούς γείτονάς του, εύρέθη πρό του συνασπισμοϋ Γαλλίας, Αυστρίας και Ρωσσίας, τόν όποιον ένίσχυσαν βραδύτερον ή Σουηδία, μικρά γερμανικά κράτη και ή 'Ισπανία. 'Υπεστηρίχθη όμως ζωηρώς υπό τής 'Αγγλίας. Ό πρώτος Πίτ, ύπουργός κατά τόν πόλεμον, διέθεσε τούς πόρους και τήν δραστηριότητα τής χώρας του έναντίον τής Γαλλίας, ένω εις τήν Γαλλίαν τούς στρατηγούς διώριζεν ή Πομπαντούρ.

93. Γολλικόν πεζικόν κατά τόν 2ον ήμισυ του 18ου αιώνας.

Ό Φρειδερίκος περιήλθεν εις δυσχερή, ένίστε εις άπελπιστικήν θέσιν, άλλ' έσώθη, διότι διέθετεν έξαίρετον στρατόν, 150.000 στρατιώτας, μορφωμένους άξιωματικούς, διεξήγε τήν επίθεσιν ταχέως και λελογισμένως και ό ίδιος ήτο άριστος στρατηγός, κυρίως όμως διότι ειχε σύμμαχον τήν 'Αγγλίαν.

Οί καλύτεροι στρατηγοί τής Γαλλίας ήσαν έναντίον τής συμμαχίας μέ τήν Αυστρίαν, οί άλλοι, άνίκανοι, προαχθέντες διά τών εύνοουμένων, ώδήγησαν τόν γαλλικόν στρατόν εις όδυνηράς άποτυχίας. Ό αυστριακός στρατός ήτο βραδυκίνητος. Μεγάλας ικανότητας έδειξεν ό ρωσικός στρατός, άποτελούμενος από ύγιεις και άφωσιωμένους εις τόν αυτοκράτορα χωρικούς. Κατέφερε φοβερά κτυπήματα εις τούς Πρώσσους και τόν ίππικόν τών Κοζάκων προήλασε, λεηλατοϋν τήν χώραν, σχεδόν μέχρι τών προθύρων του Βερολίνου. 'Αλλ' οί άρχηγοί του δέν ειχον πρωτοβουλίαν και άνέμενον

όδηγίας από την Πετρούπολη. Η συνεννόηση και η συνοχή μεταξύ των συμμάχων έλειπε. Τα τρία κράτη έκυβερνων τρεις γυναίκες αντίπαλοι του Φρειδερίκου, η Μαρία Θηρεσία την Αυστρία, η Έλισάβετ την Ρωσία και η Πομπαντούρ την Γαλλία.

Ο πόλεμος είχε τυπική μορφή. Κατ' έτος οι σύμμαχοι περιέσφιγγον τον Φρειδερίκο και έφερον αυτόν εις δυσχερή θέσιν. Έκείνος όμως έπωφελείτο από την έλλειψιν συνοχής μεταξύ των αντιπάλων, κατώρθωνε να τους κτυπήσει χωριστά και εξέληκετο από την δυσχερή θέσιν. Με τας όνομαστας νίκας του έκέρδισε συμπαθείας, άκόμη και εις τας έχθρικές χώρας. Εις την Γαλλία από αντίπαθειαν προς την αλληλήν χειροκρότουσ τας έπιτυχίας του Φρειδερίκου και διέσυρον τους στρατηγούς του Λουδοβίκου ΙΕ'.

Άλλ' ό έπταετής πόλεμος, παρά τας θορυβώδεις μάχας εις την ξηράν, είναι κυρίως πάλη κατά θάλασσαν, τής Άγγλίας και τής Γαλλίας δια τας άποικίας. Η Άγγλία, δεσμεύσασα τας κυριωτέρας δυνάμεις τής Γαλλίας εις την ήπειρωτικήν περιπέτειαν, κατώρθωσε να καταβάλη αυτήν εις την θάλασσαν.

Ο Πίτ ήθελε να εξακολουθήσει τον πόλεμον. Άλλ' ό σύμμαχος του Φρειδερίκος είχε ξαντληθή. Ο στρατός του ύπέστη μεγάλας καταστροφάς, οι καλύτεροι αξιωματικοί του είχαν φονευθή, τα οικονομικά του είχαν βαραθρωθή. Άλλά και οι αντίπαλοί του ήσαν εξητλημένοι. Όταν δε η Ρωσία άπεσύρθη από την συμμαχίαν, διότι την Έλισάβετ διεδέχθη ό Πέτρος Γ', θαυμαστής του Φρειδερίκου, η ειρήνη κατέστη αναπόφευκτος.

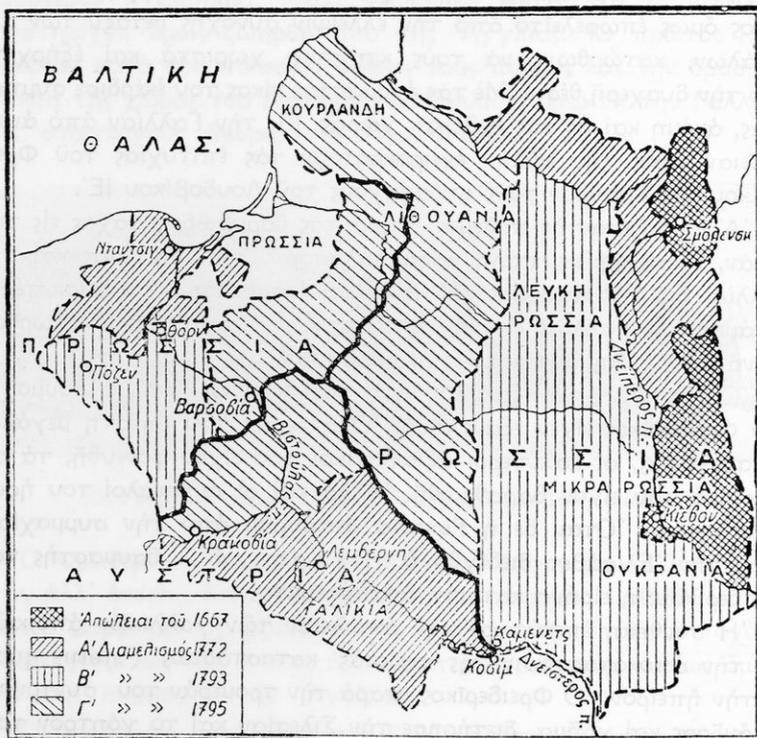
Η συνθήκη έπέκυρωσε την άπώλειαν των γαλλικών άποικιών και την άποκατάστασιν τής παλαιάς καταστάσεως (status quo) εις την ήπειρον. Ο Φρειδερίκος, παρά την τρομεράν του συντριβήν εις άνδρας και χρήμα, διετήρησε την Σιλεσίαν και τό γόητρόν του.

Η Γαλλία, ύποστηρίζουσα ξένα συμφέροντα εις την Εύρώπην, έχανε τας άποικίας της και η γαλλική βασιλεία άθεραπεύτως τό κύρος της.

σχ/ Διαμελισμός τής Πολωνίας (1772, 1793, 1795)

Η Πολωνική δημοκρατία, όπως ώνόμαζον τό κράτος των οι Πολωνοί, δέν ήτο εις θέσιν να άμυνθή κατά των γει-

τόνων της, οί όποίοι απέκτησαν τήν συνήθειαν νά έπεμβαίνουν εις τά έσωτερικά της. Οί τρεις γείτονες, Ρωσσία, Αυστρία και Πρωσσία, παρουσιάζοντο ώς προστάται του « νομίμου καθεστώτος », τó όποιον έξησφάλιζε τήν άναρχίαν και άδυναμίαν τής Πολωνίας. Τó 1764 έπέβαλον τόν προστατευόμενον αύτών εις τόν θρόνον,

94. Διαμελισμοί τής Πολωνίας

άφοϋ έστειλαν ή Ρωσσία 60.000 και ή Πρωσσία 20.000 άνδρας. Η Δίαιτα ύπεχρεώθη νά άναγνωρίση τήν ισότητα τών μη καθολικών και ό πρεσβευτής τής Ρωσσίας έφέρετο ώς κυρίαρχος εις τήν Βαρσοβίαν.

Οί καθολικοί και πατριώται έσχημάτισαν όμοσπονδίαν, διά νά πολεμήσουν « ύπέρ πίστεως και έλευθερίας ». Ήσαν όμως όλίγοι,

μόλις 8.000, άνεπαρκείς νά άντιμετωπίσουν τόν τακτικόν στρατόν τών Ρώσσων. Ήνικήθησαν καί ύπεχρεώθησαν νά έκπατρισθούν.

Νικήτρια εις τήν Πολωνίαν καί τήν Τουρκίαν ή Αίκατερίνη έσκέφθη νά προσαρτήση τήν Πολωνίαν. Ήλλ' ό Φρειδερίκος συνεννοήθη μέ τήν Μαρίαν Θηρεσίαν, ή όποία ήρχισε νά συγκεντρώνη στρατεύματα εις τά ρωσικά σύνορα. Ή Αίκατερίνη έστερξεν εις τήν διανομήν.

Ή Συνθήκη τής Πετροπόλεως (5 Αύγούστου 1772) ώρισε τό μερίδιον έκάστου. Ό Φρειδερίκος προσήρτησε τήν Πολωνικήν Πρωσσίαν έκτός του Θόρν καί του Δάντζιγ, 600-900 χιλ. Γερμανούς καί Πολωνούς, ή Αύστρία τήν Γαλικίαν καί τήν Έρυθράν Ρωσσίαν, 2.600.000 Πολωνούς καί Ρώσσους, ή Αίκατερίνη τήν Λευκήν Ρωσσίαν άνατολικώς του Ντίνα (Düna) καί του Δνίπερ, 1.600.000 όρθόδοξους Ρώσσους.

Ήπι είκοσιν έτη ή Αίκατερίνη, άπό άντιζηλίαν ίσως πρòς τήν Πρωσσίαν καί τήν Αύστρίαν, άφησε τήν Πολωνίαν καί ήσυχολήθη μέ τήν Τουρκίαν. Ήννοούντες τόν άπειλούντα αύτους κίνδυνον, οί Πολωνοί έκαμαν πραγματικήν προσπάθειαν, διά νά μεταρρυθμίσουν τόν στρατόν των καί νά δώσουν εις τó κράτος των νεώτερον Σύνταγμα, όμοιον πρòς εκείνο, τó όποϊον τήν στιγμήν εκείνην έπεξεργάζετο ή Συντακτική Συνέλευσις εις τήν Γαλλίαν (1791).

Ή άνόρθωσις αύτή, ένθαρρυνόμενη άπό τόν νέον βασιλέα τής Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Β', άνησύχησε τήν Αίκατερίνην, ή όποία κατήγγειλε τούς συνταγματικούς τής Βαρσοβίας ώς Ήακωβίνους, όμοίους μέ τούς παρισιούς, καί, τó 1792, άφοϋ άπηλλάγη άπό τόν τουρκικόν πόλεμον, έπειδή έβλεπε τήν Αύστρίαν καί τήν Πρωσσίαν άπησυχολημένας μέ τά ζητήματα, τά όποία έγέννησεν ή Γαλλική Ήπανάστασις, έστειλεν 100.000 Ρώσσους εις τήν Λιθουανίαν. Ό Φρειδερίκος Γουλιέλμος όχι μόνον δέν έβιόθησε τούς Πολωνούς, αλλά εισέβαλε συγχρόνως μέ τούς Ρώσσους εις τās δυτικές έπαρχίαις. Ή συνθήκη του δευτέρου διαμελισμού ύπεγράφη τήν 23ην Ήανουαρίου 1793. Ή Ρωσσία έλαβε τó μεγαλύτερον μέρος τής Λιθουανίας καί ή Πρωσσία τó Θόρν, τó Δάντζιγ καί τó Πόζεν.

Υπελείπετο μικρόν ράκος μόνον από την Πολωνίαν και αυτό κατείχετο από ρωσικά στρατεύματα. Ἄλλ' ὁ πληγείς πατριωτισμός τῶν Πολωνῶν ἐφάνη πρόθυμος διὰ θυσίαν. Ὁ Θ α δ δ α ἰ ο ς Κο σ τ σ ι ο ὕ σ κ ο, πολεμήσας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἀγῶνα, ἐκάλεσε, τὸ 1794, τοὺς νέους καὶ μετὰ λείψανα τοῦ πολωνικοῦ στρατοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Ρώσους ἀπὸ τὴν Βαρσοβίαν καὶ ἐγκατέστησεν ἐκεῖ προσωρινὴν Κυβέρνησιν.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν γειτόνων ἔγινε ραγδαία. Ἀποκλεισθέντες ἀπὸ τὴν προηγουμένην διανομήν, οἱ Αὐστριακοὶ ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλικίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀνεκάλεσε τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὸν Ρῆνον. Ὁ Κοστσιουσκο, ἠττηθείς καὶ πληγωμένος, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσων. Πιθανὸν νὰ μὴ ἀπήγγειλε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ περίφημον « finis Poloniae ». Ἄλλ' ἡ φράσις ἐχαρακτήριζεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν. Ἦτο τὸ τέλος τῆς Πολωνίας.

Τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795, διὰ τῆς τρίτης συνθήκης τοῦ διαμελισμοῦ, τὸ ὑπόλοιπον τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Κουρλανδία ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἡ δυτικὴ Πολωνία μετὰ τὴν Βαρσοβίαν εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἡ μεσημβρινὴ Πολωνία μετὰ τὴν Κρακοβίαν εἰς τὴν Αὐστρονίαν. Ἡ Πολωνία διεγράφη ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις, ἀντικαταστήσασαι τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐγκαινιάσασαι τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων, ἐδημιούργησαν προηγουμένον ἐπικίνδυνον διὰ τὰς συνεπειὰς του.

310 ἔδω

Ὁ πρῶτος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β' κατὰ τῆς Τουρκίας (1768 - 1774)

Ἡ εὐτυχὴς διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνη τοῦ Βελιγραδίου, τὸ 1739, ἐσήμαινε τὴν ἀναχαίτισιν τῆς αὐστριακῆς ἐξαπλώσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀπὸ τότε ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τοῦ σουλτάνου εἶναι ἡ Ρωσσία.

Ὅταν τὸ 1768 ὁ στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον της, παροτρυν-

νομένη υπό τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς βραδέως ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων τοῦ Εὐξείνου. Οἱ δύο στρατοί, κακῶς ὠπλισμένοι καὶ κακῶς συντηρούμενοι, ἀλληλοεσφάζοντο εἰς τὰς μεταξύ Δνειστέρου καὶ Προύθου ἐλώδεις πεδιάδας, ἐνῶ περισσοτέρους ἀπεδεκάτιζον αἱ ἀσθένειαί. Ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας ἔλεγεν ὅτι πρόκειται « περὶ πολέμου μονοφθάλμων μὲ τυφλοῦς ». Τέλος οἱ γενίτσαροι, νικηθέντες, ἠρνήθησαν νὰ διαχειμάσουν εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβειος χώρας καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Βεσσαραβίαν, Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ Ρῶσοι.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτός, κακῶς ὠπλισμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἄλεξιου Ὁρλώφ, εὐνοουμένου τῆς Αἰκατερίνης, ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, παρέλαβεν ἄγγλους ὁδηγούς καὶ ἀξιωματικούς, ἔκαμε τὸν γύρον τῆς Εὐρώπης, εἰσέπλευσεν ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεπετρώθησαν τότε αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἀλλὰ στίφη τουρκαλβανῶν, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον, πρόεβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ. Προσέβαλεν ὁμως τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ, ἀπέναντι τῆς Χίου. Οἱ ἄγγλοι καὶ οἱ ρῶσοι ἀξιωματικοὶ ἐξαπέλυσαν πυρπολικά κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων, μετέδωσαν εἰς αὐτὰ τὸ πῦρ καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσαν διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ (6 Ἰουλ. 1770). Οἱ Ρῶσοι ὁμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν ἄγγλων ἀξιωματικῶν καὶ νὰ προσβάλουν τὰ Δαρδανέλλια, τὰ ὁποῖα εἶχε προφθάσει νὰ ὀχυρώσῃ ὁ βαρῶνος Τότ.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρῶσων ἀνησύχησαν τὴν Αὐστρίαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Φρειδερίκον Β', ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ στρέψῃ τὰς βλέψεις τῆς Αἰκατερίνης πρὸς τὴν Πολωνίαν, ἣ ὁποία καὶ ὑπέστη τὸν πρῶτον διαμελισμὸν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Κριμαίαν, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Σούλμαν. Οἱ οὐλεμάδες (νομοδιδάσκα-

λοι) ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀπίστους χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν τεμένη. Ἡ ἔξάντλησις ὁμως ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζή (πλησίον τῆς Σιλιστρίας, 21 Ἰουλίου 1774) εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὰς ρωσοτουρκικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς. Τὰ ἔδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν εἶναι μεγάλα. Ἐκράτησε τὸ Ἀζώφ καὶ Κέρτζ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κουμπάν. Κυρίως ὁμως ἐπέτυχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοΐας εἰς τὸν Εὐξείνιον καί, τὸ σπουδαιότερον, ἔλαβεν εἶδος προστασίας ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεοῦτο, ὅπως ἔλεγεν ἡ συνθήκη, νὰ «προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τὰς παραστάσεις τῶν Ρώσων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζή ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐπενέβη φιλικῶς, ἔλαβε τὴν Βουκοβίαν.

Ἡ δὲ δεύτερος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β' κατὰ τῆς Τουρκίας (1787 - 1792)

Ἡ Αἰκατερίνη ὑπέθεσεν ὅτι φθάνει πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου τῆς, νὰ προσαρτήσῃ δηλαδὴ τὰς εἰς τὴν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπωφελομένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων, κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Σεβαστοπόλεως. Ἐνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ υἱοῦ τῆς Παύλου ὠνόμασε Κωνσταντῖνον, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι' ἑλληνίδος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ ἀνατέλλοντος ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε τὴν ὀνομαστὴν περιοδείαν τῆς εἰς τὰς καταληφθείσας χώρας. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ θριαμβευτικὴ ἀψις ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν : « Ὁ δὸς πρὸς τὸ Βυζάντιον », ἐνῶ

ὁ εὐνοούμενός της Π ο τ έ μ κ ι ν παρουσίασε διὰ διαφόρων τεχνασμάτων ὡς πλουσίαν καὶ εὐδαίμονα τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ρωσσικὴν κακοδιοίκησιν χώραν.

Τὰ σχέδια αὐτὰ ἀνησύχησαν τὰς ἄλλας δυνάμεις. Ἡ Αὐστρία ἰδίως δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξαπλωθῆ μόνη εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἄσκησας Β' ἐσκέφθη νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὅπως εἰς τὸ πολωνικόν, νὰ συνεννοηθῆ δηλαδὴ μὲ τὴν Αἰκατερίνην. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε τὸ περίφημον πρόγραμμα τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. Οἱ ἰσχυροὶ ἐλάμβανον τὰς μερίδας των, ἀνιδρύετο ὅμως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον ἐλάμβανεν ἡ Βενετία, τὴν Αἴγυπτον τέλος ἡ Γαλλία.

Ἄσκησας Β' ὠρίσθη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο ἡγεμόνων εἰς Χερσῶνα, κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν περιοδεῖαν τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν, τὸ 1787. Εἰς τὸν δεῦτερον αὐτὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου πέντε ἔτη, ἡ Τουρκία εἶχε πάλιν ἀποτυχίας καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἐσώθη ὅμως χάρις εἰς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ 1790 ἀπέθανεν ὁ Ἄσκησας Β', καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του Λεοπόλδος Β', συνετὸς καὶ φιλειρηνικός, ὑποχρεωμένος ν' ἀγωνισθῆ ἐναντίον ἐξεγέρσεων εἰς τὸ κράτος του, ἰδίως τῶν Βέλγων, καὶ ἀνήσυχος διὰ τὴν πρόοδον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὡς γυναικάδελφος τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', εἰρήνευσε μὲ τὴν Τουρκίαν (1791).

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Ὁ στόλος της ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Εὐξείνιον, οἱ στρατοὶ της ἐκυρίευσαν τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Ἄλλ' αἱ ἀπειλαὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Πολωνίας ὑπεχρέωσαν τὴν τσαρίναν νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατακτήσεις της.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Ἰασίου (9 Ἰαν. 1792) ἀνεένεωσε τοὺς ὅρους τοῦ Καϊναρτζῆ. Ἡ Τουρκία ἀπέφυγε τὸν διαμελισμόν, ὄχι διὰ τὸ θάρρος τῶν γενιτσάρων της, ἀλλὰ συνεπεία εὐτυχῶν συμπτῶσεων. Μὲ τοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμους τῆς Αἰκατερίνης συνδέονται ἀξιοσημειώμενα γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ Διαφωτισμὸς

ΑΤΑ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' ἐκλονίσθη τὸ κῦρος τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχον κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεδόθησαν εἰς πλατύτερα στρώματα αἱ νέαι ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῆ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τὸ περισσότερον Γάλλοι, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν, φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαόν, προσπαθοῦντες νὰ ἀπαλλάξουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς παραδεδομένας προλήψεις καὶ νὰ διαδώσουν λογικῶς καὶ πραγματικῶς ὀρθὰς γνώσεις. Συγχρόνως κατέκριναν τὰ τρωτὰ καὶ τὰ παράλογα τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων, καὶ πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως π.χ. ὁ Κονδορσέ (Condorcet), ὁ ὁποῖος, ἀνήκων εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν, ἦτο ἀπὸ τοὺς πρῶτους δημοκρατικούς τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ εἶχον κοινὸν γνώρισμα, ὅτι ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὸ κράτος μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις

τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς raison, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄλλ' ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας, νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητα τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Οἱ ἄλλοι ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως, ἤθελον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικὸν (βλ. σελ. 165 καὶ 235). Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἄνευ λόγου (Habeas corpus). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀλίγοι.

Οἱ φιλόσοφοι

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεγιγνώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταί, ἢ καθαροὶ λογοτέχναι, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτειακὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἰδέας.

Πατρὶς τῶν νέων ἢ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἦτο ἡ Ἄγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ (σελ. 125) καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος Τζὼν Λόκ (John Lock, 1632 - 1704), ἐδίδαξαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὁ-

ποιον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνηται. Αὐτὴ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ὅμως τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ, παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι, κατὰ τὸν Λόκ, ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος εἴτε ἄλλη ὀργάνωσις δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλλῃ βιαίως ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον ὅτι ὅλαι αἱ θρησκείαι ἔχουν κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδὴ οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν, κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλέπουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν.

Εἰς τὴν παλαιότεραν γενεάν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνῆλθον δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Βολταῖρος (1694 - 1778)

Ὁ Βολταῖρος (Voltaire), καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν, εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονίκησε μὲ ἕνα εὐγενῆ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, τὸν ἐκλείσαν εἰς τὴν Βαστίλλην. Ὅταν ἀπελύθη, ἔθεώρησε καλόν, κατὰ συμβουλήν φίλων, νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονὴ αὕτη εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ προηγμένην χώραν

των Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσεν τὰς Φιλοσοφικὰς ἐπιστολὰς (Lettres philosophiques), ἐκθειάζων τὰ πολιτικὰ ἦθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλων καὶ κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρᾶσιν, ἀπέκτησε πανευρωπαϊκὴν φήμην καὶ ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν.

Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρὸς, πολυμαθὴς, καὶ εὐφυολόγος, ὄχι ὅμως πάντοτε βαθύς. Διέπρεπεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος καὶ σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὡς ἱστορικός, ἀκόμη καὶ μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων, οὔτε εἶχε γνήσιον πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. ἠθέλε μόνον νὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Μοντεσκιέ (1689 - 1755)

Ὁ Μοντεσκιέ (Montesquieu) εἶχε γίνει γνωστὸς μετὰ τὰς Περσικὰς ἐπιστολὰς (Lettres persanes 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἦθη τῶν εὐγενῶν καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μετὰ τὸ ὀνομαστὸν του ἔργον τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (L'esprit des lois 1748), ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καὶ μετὰ ὀξύνοιαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἀπῆλθῃσε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβριθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐπίδρασις του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταί

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος ἀριστοκράται καὶ μοναρχικοί. Ἐπεζήτησαν ὄχι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρυθμίσιν του. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικωτέρα καὶ ἐζήτηε ριζικωτέραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι

καί συγγραφείς, οί όποίοι περιστοιχίζουσι τόν Diderot καί ονομάζονται διά κοινού όνόματος Έγκυκλοπαιδισταί, διότι συνειργάσθησαν είς τό έγκυκλοπαιδικόν λεξικόν τής έποχής.

Ό Ντιντερώ (Diderot 1713 - 1784) κατήγετο, όπως ό Βολταίρος, άπό τήν άστικήν τάξιν καί είχε σπουδάσει, όπως εκείνος, είς Σχολήν Ίησουϊτών. Έγκατασταθείς είς Παρισίους, έζη μέ κόπον άπό ιδιωτικάς παραδόσεις καί έκδοτικάς έργασίας. Περί τά μέσα τοϋ αίώνος άνέλαβε τήν έκδοσιν μεγάλου έγκυκλοπαιδικού λεξικού μέ συνεργασίαν πολλών λογίων. Το έργον είχε σκοπόν νά δώση έπισκόπησιν τών έπιστημονικών καί φιλοσοφικών γνώσεων τής έποχής του. Είς τήν σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοί έπαναστατικοί συγγραφείς καί τό έργον έγινε πολεμικόν όργανον τών φιλοσόφων καί τών όπαδών τών νέων ιδεών. Ό κυριώτερος συνεργάτης του, ό μαθηματικός Νταλαμπέρ (D'Alembert), έγραψε τόν πρόλογον, ό όποίος έξετιμήθη πολύ. Η έκδοσις τοϋ έργου άπηγορεύθη έπανελημμένως. Άλλ' ή Έγκυκλοπαιδεία ήτο έμπορική έπιχείρησις, διά τήν όποίαν ένδιεφέροντο βιβλιοπώλαι καί πολλοί εύγενείς. Διά τοϋτο ή έκδοσις έπανελήφθη, μέ τήν ύποστήριξιν μάλιστα τής κυρίας Πομπαντούρ, καί συνεπληρώθη. Είς τούς τελευταίους τόμους συνειργάσθησαν συγγραφείς ριζοσπαστικώτεροι, ό Έλβέτιος (Hervetius) καί ό βαρωνος Χόλμπαχ (Holbach), οί όποίοι έκλιναν είς τόν ύλισμόν καί είς τήν άθείαν. Το σημαντικόν τοϋτο δημοσίευμα έξεδόθη άπό τοϋ 1751 - 1772 καί προήλθε τοιουτοτρόπως ή Μεγάλη Έγκυκλοπαίδεια (Grande Encyclopedie), μνημειώδες έργον τοϋ 18ου αίώνος.

Ρουσσώ (1712 - 1778)

Φήμην μεγάλου συγγραφέως είχεν άποκτήσει κατά τούς αϋτούς χρόνους ό Ρουσσώ (Jean Jacques Rousseau). Υίός ώρολογοποιού τής Γενεύης, δέν έλαβε συστηματικήν μόρφωσιν. Όνειροπόλος καί συναισθηματικός, είχε πολλές περιπετείας καί ήσκησε διάφορα έπαγγέλματα, τοϋ μουσικού, οίκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Έπομένως δέν είχε λόγους, νά είναι εύχαριστημένος άπό τήν κρατούσαν τάξιν τής κοινωνίας. Είς τό κύριον έργον του,

τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον (Contrat Social, 1762) λέγει: « Ὁ ἄνθρωπος ἐγενήθη ἐλεύθερος καὶ πανταχοῦ εἶναι σιδηροδέσμιος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἄδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εἰς τοὺς προνομίους ». Ὁ Ρουσσὸς δὲν ἤθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἐπειδὴ ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἔχουν φαινομενικὴν μόνον ἐλευθερίαν. « Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, πρέπει νὰ νομοθετοῦν ἀπ' εὐθείας, συνερχόμενοι οἱ ἴδιοι, ὅπως ἐγένετο εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, διότι ἡ κοινὴ βούλησις ζητεῖ πάντοτε τὸ ἄριστον ». Ὁ Ρουσσὸς πιστεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθειρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ νὰ διορθωθῶμεν, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν.

Ὅταν ἐξεδόθη τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον, τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων εἶχε καταδικάσει ἄλλο ἔργον του, τὸν Αἰμίλιον, καὶ εἶχε διατάξῃ τὴν σύλληψιν τοῦ συγγραφέως του. Ἄλλ' ὁ Ρουσσὸς ἐδραπέτευσε εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ὁ Αἰμίλιος εἶναι τὸ ὀνομαστὸν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Ρουσσώ, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ παιδός, καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ρυθμίσωμεν τὴν ἀγωγήν του. Σημαντικωτάτη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ. Οἱ ριζοσπαστικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας εἶχον γνώμας καὶ φράσεις του εἰς τὰ χεῖλη καὶ ὁ συναισθηματικὸς καὶ ὄνειρώδης συγγραφικὸς τρόπος του προπαρασκεύασε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Αἰμίλιος ἐξετιμήθη, τὸν 19ον αἰῶνα, ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην.

Οἱ οἰκονομολόγοι

Αἱ γνώμαι περὶ πλοῦτου τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους ἠλλάξαν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ πραγματευθέντες τὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἦσαν ἰδίως Γάλλοι καὶ ὠνομάσθησαν οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπίστευον ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ θεώρου τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸν 18ον αἰῶνα ὁ Γάλλος Κουέσνεϊ (Quesnay) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ

πηγή του πλούτου, διότι καλλιεργούμενη παράγει πᾶν ὄ, τι ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγε, πτωχὸν κράτος· πτωχὸν κράτος, πτωχὸς βασιλεύς. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ Γκουρνάι (Gourney) πάλιν ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπήτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου.

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Σκῶτος Ἄδαμ Σμιθ (Adam Smith, 1723 - 1790), εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον, Ἑρευναὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν λαῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ τὴν ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπινα διατάξεις, αἱ ὁποῖαι σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. «Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὀδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρὸς, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Τοιοτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρα τάσις ἢ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς (Liberalismus)

Ἡ φωτεινὴ δεσποτεία.

Αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἰδέαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἔκαμαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ δὲν ἄφησαν ἀσυγκινήτους καὶ τοὺς ἡγεμόνας.

Οἱ κυβερνητὰι ἐπρόσεξαν τὰς νέας ἰδέας ἀπὸ συμπάθειαν ἢ ἀπὸ συμφέρον. Νεαροὶ πρίγκηπες ἰδίως ἐφάνησαν εὐαίσθητοι εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλοι, διὰ τὴν μὴ φανοῦν καθυστερημένοι, ἤκουσαν καὶ ἐπροστάτευσαν τοὺς φιλοσόφους. Ἄλλοι πάλιν, ἀπὸ ἀντίθεσιν εἰς τὸν ἀντιδραστικὸν καὶ δεσποτικὸν προκάτοχόν των, ἠσπάσθησαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Τὴν

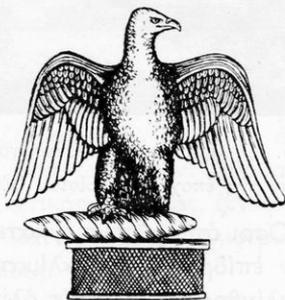
νέαν αντίληψιν συνώψιζον εἰς τὸ ἀξίωμα ὅτι «ὁ ἡγεμὼν ἐπλάσθη διὰ τὸν λαὸν ἢ ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος».

Ἄφ' ἑτέρου ἡ βαθεῖα κρίσις, τὴν ὁποῖαν διήρχοντο ὄλαι αἱ βασιλείαι, καθίστα ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν. Πολυτελής αὐλή, εὐνοοῦμεναι, γραφειοκρατία κλπ. κατέστρεφον οἰκονομικῶς τὰ κράτη. Πολλοὶ ἡγεμόνες λοιπὸν ἤλπιζον νὰ αὐξήσουν τοὺς πόρους των μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν, τὴν καταπολέμησιν τῶν καταχρήσεων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων.

Τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ἠνόμασαν *συνετοὺς ἢ φωτισμένους δεσπότας* καὶ τὸ σύστημα *συνετὴν ἢ φωτισμένην δεσποτείαν*.

Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀντελήφθησαν διαφόρως τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅλοι ὅμως ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν αὐτήν, χωρὶς νὰ βλάψουν τὴν ἐξουσίαν των. Συνήθως τὴν μεταχειρίσθησαν διὰ νὰ τὴν αὐξήσουν.

Καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐφρόντιζον διὰ τὸ καλὸν τῶν ὑπηκόων των, ἤθελον νὰ πράξουν τοῦτο χωρὶς τὴν συνεργασίαν αὐτῶν. «Ὅλα διὰ τὸν λαὸν καὶ οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ», ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φρειδερίκου Μεγάλου τῆς Πρωσσίας. Ἐνθαρρύνουν τὴν γεωργίαν, καταργοῦν τελωνεῖα, κατασκευάζουν δρόμους, διώρυγας, λιμένας, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, καταργοῦν ἢ περιορίζουν τὴν δουλοπαροικίαν, μετριάξουν τὰς σκληρὰς ποινάς. Ἀποφεύγουν ὅμως κάθε πολιτικὸν νεωτερισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

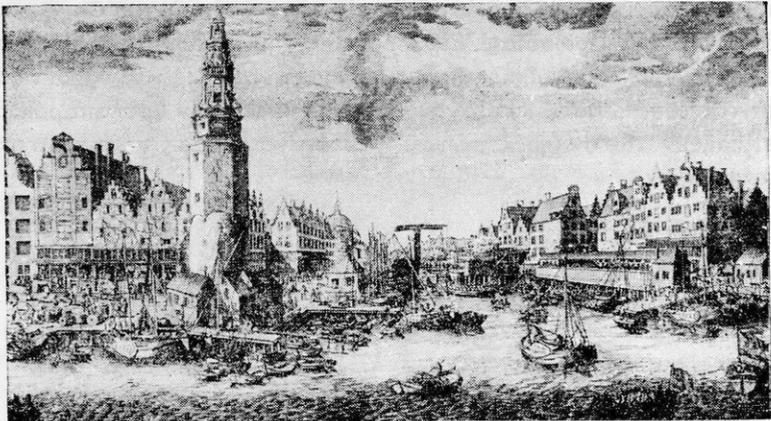
Ι. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

Αποικιακοὶ λαοὶ

Ι ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ καὶ οἱ Ἴσπανοὶ προηγῆσαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῶν νέων χωρῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἀξιοὶ τῆς μεγάλης τύχης. Καὶ οἱ δυὸ ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καὶ ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὄνόματι τῶν βασιλέων των καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς, θέλοντες νὰ

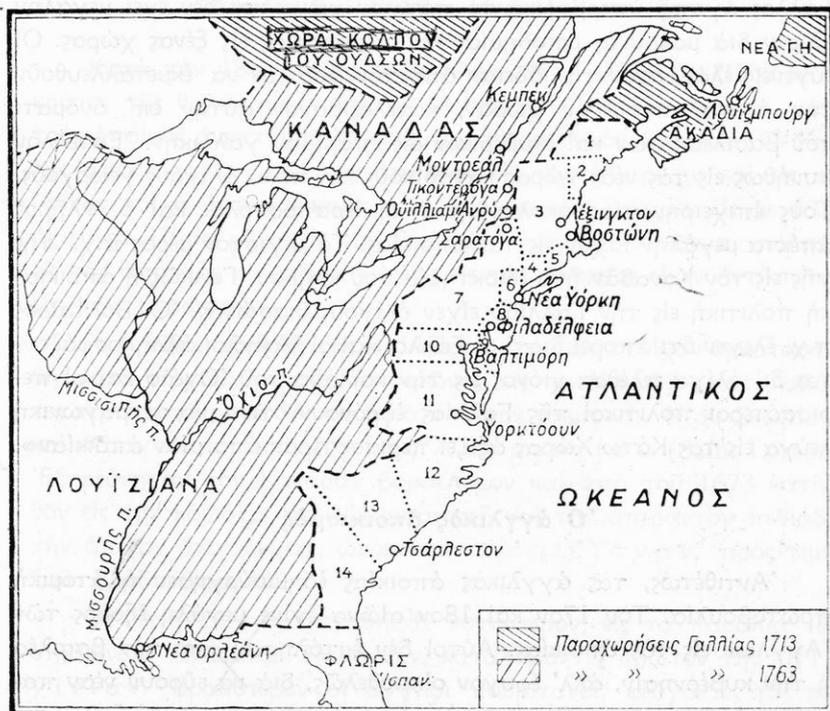

95. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀμστερνταμ

(Κατὰ χαλκογραφίαν τῆς ἐποχῆς, Παρίσιοι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

πλουτίσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἢ ἀνεμίχθησαν μετὸς ἐντοπίους καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς ὀλίγον ἐνεργητικούς.

Οί Όλλανδοί έδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Έξεμεταλλεύθησαν τας Ίνδιαις μεθοδικώτερον, έδημιούργησαν σημαντικήν ναυτιλίαν και τόν 17ον αιώνα είχαν εις χείρας των τό διαμετακομιστικόν έμπόριον τής ύψηλιου. Παραλλήλως ανέπτυξαν εις τήν χώραν των άξιόλογον πολιτισμόν, ό ιδιωτικός βίος των έλεπτύνθη και ήκμα-

96. Άποικία τής Β. Αμερικής.

σεν ή τέχνη, ιδίως ή ζωγραφική. Άλλά τό άποικιακόν σύστημα και τών Όλλανδών ήτο έλαττωματικόν. Ίδρυσαν μάλλον έμπορικούς σταθμούς παρά πραγματικές άποικίας, έθεώρουν τας άποικίας μόνον ώς μέσον πλουτισμού και έφάνησαν συμφεροντολόγοι και μικρόψυχοι πρός τούς έγχωρίους.

Μετά τούς Όλλανδούς ήλθον οί Γάλλοι και οί Άγγλοι.

✓ 'Ο γαλλικός άποικισμός

Οί βασιλείς τής Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νά δημιουργήσουν άποικιακόν κράτος. Άλλ' ό γαλλικός άποικισμός ήτο μάλλον κρατική έπιχείρησις, ένώ οί ιδιώται και γενικά ό γαλλικός λαός δέν έδειξαν πραγματικόν ένδιαφέρον δια τās ύπερποντίους κτήσεις. 'Ο Γάλλος άγαπᾶ ύπερβολικά τὸ πάτριον χῶμα και δέν έχει μεγάλην κλίσιν δια μακρυνās άποδημίας και περιπετειάς εις ξένας χώρας. Οί εύγενείς έλάμβανον τήν άδειαν άπό τόν βασιλέα νά εκμεταλλευθούν τήν ανακαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτήν επ' όνόματι τοῦ βασιλέως των και εκυβέρνων ως έπαρχίαν γαλλικήν. Έστελλον συνήθως εις τās νέας χώρας καταδίκους και πολύ όλίγους γεωργούς. Τους έπιχειρηματίας ήκολούθησαν οί ιεραπόστολοι και ό κλήρος άπέκτα μεγάλην ισχύν εις τās άποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τής γῆς εις τόν Καναδᾶν ήτο ιδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικῶς ή άποικιακή πολιτική εις τήν Γαλλίαν ειχεν όλίγους θιασώτας. 'Ο Βολταίρος π.χ. έλεγεν ότι άπορεῖ διατι οί Γάλλοι και οί 'Αγγλοι αλληλοσφάζονται δι' όλίγα πλέθρα χιονος εις τήν κοιλάδα τοῦ 'Οχάϊο και οί περισσότεροι πολιτικοί τής Γαλλίας έφρόνουν ότι « μία τετραγωνική λεύγα εις τās Κάτω Χώρας αξίζει περισσότερον άπό μίαν άποικίαν ».

'Ο άγγλικός άποικισμός

'Αντιθέτως, τās άγγλικās άποικίας έδημιούργησεν ή άτομική πρωτοβουλία. Τόν 17ον και 18ον αιώνα έγινε μεγάλη έξοδος τῶν 'Αγγλων εις τās άποικίας. Αὐτοί δέν έστάλησαν άπό τόν βασιλέα ή τήν κυβέρνησιν, άλλ' έφυγον οικειοθελῶς, δια νά εύρουν νέαν πατρίδα. Δέν ήσαν κατάδικοι, όπως οί γάλλοι άποικοι, άλλ' άνθρωποι έλεύθεροι, έχοντες ζωηράν αντίληψιν τής ανεξαρτησίας, και μετέβαινον εις τās άποικίας δια νά εύρουν περισσότεραν έλευθερίαν άπ' όσην ειχον εις τήν πατρίδα. Οί πουριτανοί π.χ. πιεζόμενοι επί 'Ιακώβου Α' μετηνάστευσαν όμαδικῶς εις τήν Βόρειον 'Αμερικήν.

'Η άγγλική άποικία ειχεν ιδίαν διοίκησιν, ιδίους νόμους. Οί άγγλοι άποικοι ήσαν ανεπτυγμένοι, έξέδιδον έφημερίδας και έτύπωνν βιβλία.

Δι' όλους αὐτούς τούς λόγους οί 'Αγγλοι άνεδείχθησαν αξιο-

λογώτατος άποικιακός λαός. Έμφανισθέντες τελευταίοι υπερέβησαν ταχέως όλους τους άλλους και κατώρθωσαν να δημιουργήσουν εκείθεν του ώκεανού άληθή νέον κόσμον, δευτέραν Εύρώπην, υπερέχουσαν μάλιστα τής παλαιᾶς εις σφρίγος και δημιουργικήν όρμήν. x

x "Αγγλοι και Γάλλοι εις τὰς άποικίας

Κατά τον 18ον αιώνα ό βασιλεύς τής Γαλλίας διεξεδίκησε τό κράτος τής θαλάσσης προς τήν Άγγλίαν. Έπῆρξαν χρόνοι, κατά τους όποιους άνεπτύχθη έπικινδύνως τό γαλλικόν ναυτικόν. Οί Γάλλοι απέκτησαν σημαντικές άποικίας εις τήν Άμερικήν και εις τὰς Ίνδίας και ό άνταγωνισμός τών δύο κρατῶν έφθασεν εις μεγάλην όξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εις τήν Εύρώπην ειχεν ώς συνέπειαν πόλεμον εις τὰς άποικίας και πᾶσα διένεξις εις τὰς άποικίας ειχεν άντίκτυπον εις τήν Εύρώπην.

Έπί τής παραλίας τής Β. Άμερικῆς οί Γάλλοι ειχον έγκατασταθῆ, κατά τήν άρχήν του 17ου αιώνος, εις τόν Καναδάν, καταλαβόντες τήν χερσόνησον Ά κ α δ ί α ν (τήν σημερινήν Νέαν Σκωτίαν) και εις τόν κόλπον του Ά γ ί ο υ Λ α υ ρ ε ν τ ί ο υ (Saint Lorenz). Έξερεύνησαν τόν Καναδάν βορειότερον και από του 1673 κατήλθον εις τήν κοιλάδα του Μισισσιπιπῆ και τήν άπέραντον πεδιάδα, τήν όποιαν άνεκάλυψαν, ώνόμασαν Λ ο υ ἱ ζ ι ά ν α ν, προς τιμήν του Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Οί "Αγγλοι έγκατεστάθην νοτιώτερον, εις τὰ παράλια τών σημερινῶν Ένωμένων Πολιτειῶν, καταλαβόντες πρῶτον τήν Β ι ρ γ ι ν ί α ν. Βραδύτερον οί άγγλοι πουριτανοί, φεύγοντες τὰς πιέσεις του Ίακώβου Α΄, κατέλαβον τήν μεταξύ αὐτῆς και τών γαλλικῶν άποικιῶν χώραν, τήν όποιαν ώνόμασαν Ν έ α ν Ά γ γ λ ί α ν. Ένταῦθα από του 1608 μέχρι του 1732 ιδρύθησαν αἱ 13 άγγλικαί άποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέττη, Νέα Ύόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κλπ.), αἱ όποιαί άπετέλεσαν τόν πυρῆνα τών Ένωμένων Πολιτειῶν.

Οί Γάλλοι και οί "Αγγλοι ήκολούθησαν τό παράδειγμα τών Όλλανδῶν δια τήν έκμετάλλευσιν τών Ίνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδή έμπορικὰς έταιρείας. Η άγγλική έταιρεία, ιδρυθεῖσα τό 1599, κατέ-

λαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βᾶσις ἦτο τὸ Μαντράς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἑταιρεία ἰδρῦθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὀργανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἄρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἵδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Ποντισερύ (Pondichéry) νοτιῶς τοῦ Μαντράς.

Ἡ σύγκρουσις

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν ἐνεργητικότητα. Κατὰ τὸν Ἐπταετή Πόλεμον (1756 - 1763) οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Παρισίων (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

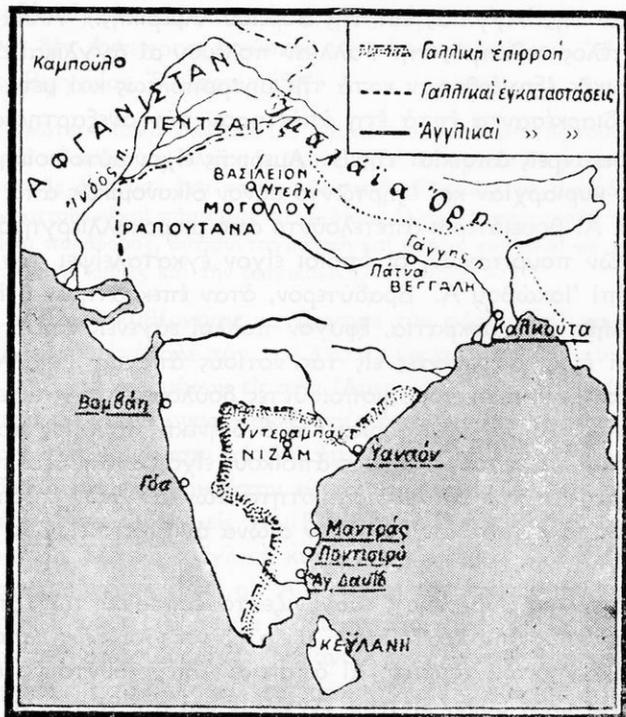
Ἐπίσης οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Ποντισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτό, καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Ποντισερύ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας

Οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐτράπησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος Κλάιβ (Clive), διευθυντὴς τῆς ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν φό-

νον ὀλίγων Ἑγγλων, ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757 - 1767) ἐκυρίευσε τὴν Βεγγάλην. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους, ἐκράτησε τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' ἑαυτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλάιβ διοικητὴν αὐτῶν.

97. Αἱ Ἰνδίαι τὸ 1750

Περί τὸ 1600 οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἄλλὰ τὴν νέαν ἠπειρον ἐξερεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος Κούκ (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας (1770). Οἱ Ἄγγλοι ἴδρυσαν ἀποικίαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως Σύδνεϋ (Sydney). Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν.

Αί άποικίαι κατά τής Μητροπόλεως

Ο Έπταετής πόλεμος (1756 - 1763) είχε ως αποτέλεσμα την κυριαρχίαν τής Άγγλίας επί τής Βορείου Άμερικής. Άλλά 13 έτη μετά τó τέλος του προς την Γαλλίαν πολέμου αί άγγλικαί άποικίαι τής Άμερικής έξηγήρθσαν κατά τής μητροπόλεως και μετά μακρόν πόλεμον διαρκέσαντα έπτά έτη απέκτησαν την ανεξαρτησίαν των.

Αί δεκατρείς άποικίαι τής Β. Άμερικής είχαν αυτοδιοίκησιν υπό άγγλικήν κυριαρχίαν και έξηρτώντο μόνον οίκονομικώς από την μητρόπολιν. Αί βορειότεραι άπετελοῦντο από μικροκαλλιεργητάς, άπογόνους των πουριτανών, οί όποιοί είχαν έγκαταλείψει την πατρίδα των επί 'Ιακώβου Α.' Βραδύτερον, όταν έπεκράτησεν ό Κρόμβελ και έπεβλήθη ή δημοκρατία, έφυγον πολλοί ευγενείς από την Άγγλίαν και έγκατασταθέντες εις τās νοτίους άποικίας, έκαλλιέργουν καπνόν και βάμβακα, χρησιμοποιούντες δούλους εις τās έκτεταμένας φυτείας των. Αί θαλασσοπορίαί και ό διηνεκής πόλεμος προς τούς ίθαγενείς και προς τούς γάλλους άποίκους είχαν άναπτύξει την δραστηριότητα και την άποφασιστικότητα των άγγλων άποίκων. Ο πληθυσμός των άποικιών τόν 18ον αιώνα άνήρχετο εις δύο έκατομμύρια.

Η άγγλική κυβέρνησις έκανόνιζε τó έμπόριον των άποικιών. Συμφώνως προς την κρατούσαν μερκαντιλικήν πολιτικήν των χρόνων τούτων, αί άποικίαι ύπεχρεούντο νά έξάγουν τās πρώτας ύλας μόνον εις την Άγγλίαν και άπ' αυτήν νά προμηθεύονται τά βιομηχανικά προϊόντα, των όποιών άπτηγορεύετο ή κατασκευή εις τās άποικίας. Η κυβέρνησις των Ουίξ, κυβέρνησις μεγαλοβιομηχάνων ιδίως και έμπόρων, είχεν έκμεταλλευθή άπλήστως τās άποικίας.

Ο Έπταετής πόλεμος προς την Γαλλίαν έδημιούργησε μεγάλας οίκονομικάς δυσχερείας εις την Άγγλίαν. Η Κυβέρνησις, διά νά άντεπεξέλθη ήναγκάστη νά φορολογήση βαρύτερον άκόμη τās άποικίας και έπέβαλε σειράν άπαγορευτικών μέτρων, τά όποια έξήγειραν τούς άποίκους.

Ἡ Ἐπανάστασις

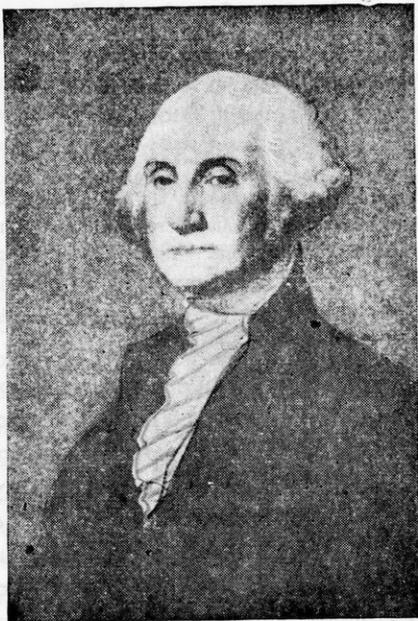
Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ὁ φορολογούμενος νὰ ψηφίζῃ ὁ ἴδιος τοὺς φόρους, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, ἐπειδὴ αὗται δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη :

« Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωσαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των ὅλα τὰ προνόμια καὶ ἔλας τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀγγλων ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοίκων καὶ πάσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, εἶναι ποράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἀδικος καὶ τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρεττανικὴν κοθῶς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν ».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατήργησε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλὰ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν, ἠμπόδιζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο προεκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τεῖου, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκόμιζον τεῖον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμὰς κατοίκων μετημφισμένων εἰς Ἰνδιάνους εἰσῆλθεν εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψε τὰ κιβώτια τοῦ τεῖου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος τῆς.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ συσκεθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσεν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασ-

σαχουσέττης έλαβε τὰ όπλα και ό άγγλικός στρατός έπολιορκήθη εις τήν Βοστώνην.

98. 'Ο Γεώργιος Ουάσιγκτον

‘Η Συνέλευσις τής Φιλαδελφείας τότε έδήλωσεν ότι ή άμυνα τής Μασσαχουσέττης είναι υπόθεσις κοινή τών άποικιών, άπεφάσισε νά σχηματίση στρατόν και διώρισεν άρχιστράτηγον τόν γαιοκτήμονα τής Βιργινίας Γεώργιον Ουάσιγκτον (Washington, 1732 - 1799), ό όποιος ειχεν άποκτήσει φήμην εις τόν πόλεμον κατά τών Γάλλων και έπεβάλλετο με τήν ευθύτητα του χαρακτήρος. Οί κάτοικοι εκάστης άποικίας εξέλεξαν επαναστατικήν κυβέρνησιν, ή όποία κατήρτισεν ιδιαίτερον σύνταγμα. Δι’ αυτού αι άποικίαι μετεβάλλοντο εις ανεξάρτητα κράτη, εις δημοκρατίας.

‘Η σημαντικωτάτη τών άποικιών Βιργινία προέταξε του συντάγματος αυτής Διακήρυξιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ή όποία είναι έγγραφον μεγάλης σπουδαιότητας, διότι άποκρυσταλλώνει τας περι του νέου πολιτεύματος αντιλήψεις και έχρησίμειυσεν ως υπόδειγμα εις τας άλλας άποικίας, ως και εις τήν διακήρυξιν τής γαλλικής επαναστάσεως το 1789. Αί αρχαί, επί των όποίων στηρίζεται, είναι αι εξής :

α) Το φυσικόν δικαίον. ‘Ο άνθρωπος γεννᾶται φύσει ελεύθερος και ανεξάρτητος και έχει δικαιώματα άπαραράπητα, το δικαίωμα τής ζωής, τής περιουσίας, τής ευδαιμονίας, τής ασφαλείας.

β) Κυριαρχία του λαου. Πάσα εξουσία άνήκει εις τόν λαόν και έξ αυτού πηγάζει, οι δε άρχοντες είναι έντολοδοχοί και υπάλληλοι αυτού.

γ) Το πολίτευμα. ‘Ο τελειότερος τύπος πολιτεύματος είναι το αντι-

προσωπευτικών, διότι δημιουργεί τὸν ὑψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ παρέχει μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) Κυβέρνησις αἰρετή. Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς, πρέπει νὰ περιβάλλωνται αὐτὰς ἀπλοὶ ἰδιῶται, ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχεν ἄρκετους Ἀγγλους πρὸς στρατολογίαν, ἐμίσθωσε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὅποιοι κατὰ βάθος δὲν ἤθελον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὥπλισε ξένους ἐναντίων των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη ἐθνικὸν ἀμερικανικὸν αἴσθημα καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδελφείας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν, τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776 - 1783). Στρατὸν ὠργανωμένον δὲν εἶχον οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασιστικότητα καὶ θερμούς ἀρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἠγειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ περίφημος πολιτικὸς Βενιαμὶν Φραγκλῖνος (Benjamin Franklin, 1706 - 1790) ἐστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἔκλεισεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὁλλανδία ἐπίσης ἐπενεβήσαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν Ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν (3 Σεπτεμβρ. 1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν.

Τὸ Πολίτευμα

Αἱ Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερι-

κῆς (United States of America, συντομογραφικῶς U.S.A.). Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Οὐάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπτῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσσον (Congress), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποῖαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν Πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης Πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα Βουλὴ τῶν Πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Πολιτειῶν, ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους, κατόπιν συναινέσεως τῆς Γερουσίας. Αὐτὸς ἐπίσης διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡσάκις γεννᾶται ζήτημα ἐρμηνείας τοῦ Συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν συμπολιτείαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσσον συνέρχεται κατ' ἔτος καὶ ὁ πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλλῃ τὴν σύγκλησιν αὐτοῦ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσσον δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὀνομάζονται γράμματαις καὶ δὲν λαμβάνονται ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τὸ Κογκρέσσον. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κογκρέσσου, νὰ συζητηθῇ ἐκ νέου νόμον, τὸν ὁποῖον δὲν ἐγκρίνει ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διὰ νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὁ νόμος, πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐπειδὴ δὲ σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπιστροφὴ νόμου ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀρνησιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον Veto τοῦ Προέδρου.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος, ἔχον αὐτοδιοίκησιν, ἰδίαν βουλήν καὶ ἰδίαν κυβέρνησιν. Ὁ Ὅμοσπονδία ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἀπὸ 13 Πολιτείας, ἦτο ὅμως δεκτικὴ εὐρύνουσεως, διότι ἐκάστη

περιφέρεια, μόλις απέκτα πληθυσμόν 50 χιλ., είχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελέσῃ Πολιτείαν.

Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι ἔλαβον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆ νέα πολιτεῖαι. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισσισιπιπῆ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Βραδύτερον, τὸν 19ον αἰῶνα, τὸ Τέξας ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην συμπολιτείαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἔγινεν ἀφορμὴ πολέμου μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Μεξικοῦ, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1848 ἐκτὸς τοῦ Τέξας προσήρτησαν καὶ τὴν Καλιφορνίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ι. ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Συνοπτική εικών

ΑΤΑ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο γενικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καθεστῶτος. Παρὰ τὴν βαθεῖαν ὅμως μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὰς ἰδέας τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς τὴν κληρονομηθεῖσαν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα μορφήν : διαίρεσιν τῶν κατοίκων εἰς τάξεις, διάκρισιν δικαιωμάτων καὶ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦλθεν ὅμως ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἀφόρητον τὴν κατάστασιν καὶ αἱ σχηματισθεῖσαι νέαι δυνάμεις προεκάλεσαν τεραστίαν ἐξέγερσιν, τὴν ὀνομασθεῖσαν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπείας εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλαιὸν καθεστῶς

Ἄνω πρὸς τὸν Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀπολυτοκρατία. Ὁ βασιλεὺς μὲ ὀλίγους ἀνωτέρους λειτουργούς, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ὁ ἴδιος, θέτει τοὺς νόμους, ὀρίζει τοὺς φόρους, διαθέτει κατ' ἀρέσκειαν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἡ Γαλλία δὲν ἔχει τελείως ἐνοποιηθῆ. Οἱ νόμοι, ἡ φορολογία, οἱ τρόποι συναλλαγῆς, τὰ μέτρα, τὰ σταθμά, τὸ νόμισμα διαφέρουν ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν. Τοῦτο προκαλεῖ σύγχυσιν καὶ μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὸ ἐμπόριον.

Τὸ καθεστῶς, συνέχεια τοῦ μεσαιωνικοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς

ἀ ν ι σ ὶ τ η τ ο ς. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διαιροῦνται εἰς τοὺς προνομιοῦχοις (privilégiés) καὶ εἰς τὸν κοινὸν λαόν. Οἱ προνομιοῦχοι ἀποτελοῦν μικρὰν μειοψηφίαν, περίπου τὰ δύο ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς γῆς, ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κυβερνοῦν τὸν τόπον. Οἱ προνομιοῦχοι διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ κ λ ῆ ρ ο ς (clergé) ἀποτελεῖται ἀπὸ 130.000 πρόσωπα. Ἐκ τούτων 5 - 6 χιλ., ὁ ἀνώτερος κληρὸς (ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι), εἶναι πλουσίως ἐφωδιασμένοι μὲ εἰσοδήματα. Ὁ κατώτερος κληρὸς, πενιχρῶς μισθοδοτούμενος, ζῆ ὅπως ὁ πτωχὸς λαός.

Οἱ εὐγενεῖς, περὶ τὰς 400.000, ζῶσιν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ ἀργομισθίας καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀπαιτητικοὶ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀποκλείουν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ τὰς προσοδοφόρους θέσεις τοὺς κατωτέρας προελεύσεως (roturiers). Οἱ εὐγενεῖς δὲν ὁμονοοῦν καὶ παρουσιάζουν ἀσθενῆ πλευράν.

Ἐναντὶ τῆς μειοψηφίας αὐτῆς τῶν προνομιοῦχων εἶναι ὁ μέγας ὄγκος τοῦ λαοῦ, ἡ ὀνομαζομένη συνοπτικῶς μὲ μίαν λέξιν, προερχομένην ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, Τιέρς Ἐτὰ (Tiers État), τρίτη τάξις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς τῆς γῆς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίας τῶν πόλεων, τοὺς ἀστούς.

Παράπονα καὶ ἐλπίδες

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἔχει γίνει μεγάλη διαφοροποίησις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἀναπτυσσομένη βιομηχανία ἔχει δημιουργήσει τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ χρήματος, ἐπιχειρηματίας καὶ ἐπαγγελματίας μὲ οικονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἰατροὺς, δικηγόρους, λογίους, συγγραφεῖς. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἡ ὅποια εὕρσκεται εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς.

Ἡ θέσις τῶν γεωργῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σκληρά. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ εὕρσκονται ἐν διεγέρσει, ἔχουν τὰς ἀξιώσεις των καὶ εἶναι πρόθυμοι ν' ἀκολουθήσουν τὴν προοδευτικὴν τάξιν τῶν πόλεων.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν συγκεκριμένας ἀπαιτήσεις. Θέλουν νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, νὰ περιορίσουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διὰ παγίου νόμου, διὰ Σ υ ν τ ᾶ γ μ α τ ο ς. Εἰς αὐτὸ εἶναι ἔλκυστικὸν τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας.

Θέλουν επίσης διοίκησιν ὀλιγώτερον πολύπλοκον καὶ ὀλιγώτερον διεσπασμένην. Ἀπαιτοῦν νὰ ἀρθοῦν τὰ ἐμπόδια τῆς οἰκονομικῆς συναλλαγῆς καὶ ἡ Γαλλία νὰ μεταβληθῆ εἰς ἐνιαίαν ἀγοράν. Τοῦτο ἐκφράζεται μὲ τὴν ὀνομαστὴν οἰκονομικὴν ἀρχήν : *laisser faire, laisser passer*.

Κοινὸς πόθος εἶναι νὰ καταργηθοῦν τὰ προνόμια, νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἀνισότης. Νὰ δοθῆ εἰς ὅλους ἐλευθερία κινήσεως, φρονημάτων, λόγου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γενικὴ αἰσιοδοξία. Ὅλοι, πλὴν τῶν προνομιοῦχων, ἀλλὰ καὶ ἄρκετοὶ ἀπ' αὐτοῦς, αἰσθάνονται ὅτι τὰ πράγματα ὠρίμασαν καὶ ὅτι θὰ εὐρεθῆ τρόπος νὰ ἀνακαινισθῆ χωρὶς κλονισμοὺς τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Γαλλίας.

Ἡ σύγκλησις τῶν Γενικῶν Τάξεων

Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Γαλλίας εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Τυργκό (Turgot) καὶ Νέκερ (Necker) προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Τὸ 1788 ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ἀπειλούμενος ἀπὸ χρεωκοπίαν, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν προνομιοῦχων νὰ συγκαλέσῃ τὰς Γενικὰς Τάξεις, τὰ *États généraux*, τοὺς ἀντιπροσώπους ὅλης τῆς Γαλλίας, διότι ἐλπίζει, αὐτὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, τὴν ψήφισιν νέων φορολογιῶν.

Τὰ *États généraux* ἦσαν συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, κλήρου, εὐγενῶν, τρίτης τάξεως. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναβρίκει εἰς τὸν μεσαίωνα. Τοιαύτην συνέλευσιν συνεκάλεσε πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ὁραῖος, τὸ 1302, διὰ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν τριῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ πάπα Βονιφατίου Η'. Τὰ *États généraux* συνεκλήθησαν ἔκτοτε πολλακίς κατ' ἀραιὰ διαστήματα διὰ διαφόρους σκοποῦς. Ἡ τελευταία σύνοδος των τὸ 1614 ἐπὶ Ρισελιὲ διελύθη, ἐπειδὴ παρετηρήθησαν συγκρούσεις μετὰ τῶν τάξεων καὶ ἰδιαίτερος, διότι ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσώπευσις ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἐπικρατῆσαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα πνεῦμα τῆς ἀπολυταρχίας.

Αἱ τάξεις ἐξεδήλωσαν κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ παράπονα καὶ τὰς ἐπιθυμίας των μὲ ὑπομνήματα, τὰ λεγόμενα *Cahiers de doléances*. Διτηρήθησαν πλῆθος ἀπὸ τὰ « τετράδια » αὐτὰ καὶ εἶναι, τῶν λαϊκῶν τάξεων ἰδίως, τὸ εἰλικρινέστερον τεκμήριον τῶν πόθων τοῦ γαλλικοῦ

λαοῦ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς αὐτὰ βλέπει κανεῖς ὅτι οἱ Γάλλοι κατὰ πλειονότητα ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα.

Ἡ ἐκλογὴ διὰ τὰς Γενικὰς Τάξεις ἐγίνε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1789, ἐντὸς ἀτμοσφαίρας παραγμένης ἀπὸ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ πάθη. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν 5 Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι συνήλθον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐπεκράτει αἴσθημα ἀπεράντου αἰσιοδοξίας καὶ ἐλπίδων.

II. ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΛΘΕΣΤΩΤΟΣ (1789)

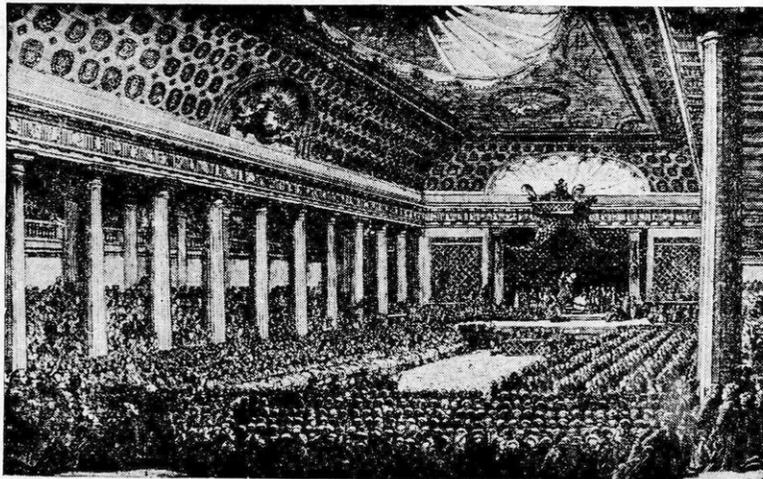
Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις

Τὰ États généraux συνήλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς τὰς Βερσαλλίας. Οἱ Τιέρς (οἱ ἀντιπρόσωποι δηλ. τῆς τρίτης) ἐνεφανίσθησαν πλήρεις ἐλπίδων. Οἱ πατριῶται (patriotes), ὅπως ὠνόμαζον τοὺς ὀπαδοὺς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὸν βασιλέα, διότι εἶχεν ἐπιτρέψει τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης. Ἐπὶ 1199 ἀντιπροσώπων, τοῦ κλήρου ἦσαν 306, τῶν εὐγενῶν 282, τῆς Τρίτης 611. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ βασιλεὺς ἔδειξε ψυχρότητα κατὰ τὴν παρουσίαν των. Εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον του, τὴν 5 Μαΐου, δὲν εἶπε λέξιν περὶ μεταρρυθμίσεων, οὔτε ὁ Νέκερ εἰς τὴν μακρὰν ὁμιλίαν του μετὰ τὸν βασιλέα.

Ἡ δυσαρέσκεια ηὐξήθη τὰς ἐπομένας ἡμέρας. Δὲν εἶχε διευκρινισθῆ ἂν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεσκέπτοντο χωριστά, ὅπως ἐγένετο ἄλλοτε ἢ ὁμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς συνεδρίας, οἱ Τιέρς ἐκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν αἴθουσαν. Αὐτὸ θὰ ἐσῆμαινε κατάργησιν τῆς διακρίσεως τῶν τάξεων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν συγχρόνως τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Πατριωτῶν. Διότι θὰ κατηργεῖτο ἡ παλαιὰ ψηφοφορία κατὰ τάξεις καὶ θὰ εἰσῆγετο ἡ ψηφοφορία κατὰ κεφαλὰς, ὁπότε ἡ Τρίτη τάξις θὰ εἶχε τὴν πλειοψηφίαν, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐφημέριοι καὶ ὀλίγοι εὐγενεῖς ἦσαν πρόθυμοι νὰ ψηφίσουν μὲ

τὴν Τρίτην τάξιν. Ἡ πλειονότης τῶν εὐγενῶν ἠρνήθη. Ἐπὶ ἓνα μῆνα συνεζήτησαν χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τὴν 17ην Ἰουνίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τρίτης τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προσχωρήσει 15 ἡμεμέριοι, ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὡς Ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ διεκήρυξαν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὐδεὶς φόρος θὰ εἰσепράττετο, ἂν δὲν ἐνεκρίνετο παρ' αὐτῆς. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πράξις, ἡ ὁποία ἀνέτρεπε τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κρατοῦσαν τάξιν τῆς Γαλλίας.

99. Συνεδρίασις τῶν Γενικῶν Τάξεων

(Οἱ κληρικοὶ εἰς τὴν μίαν πλευράν, οἱ εὐγενεῖς εἰς τὴν ἄλλην, τελευταῖοι τῆς Τρίτης ἀπέναντι τοῦ θρόνου)

Ἀπόπειρα ἀντιδράσεως

Ἡ αὐλὴ ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ἀποφασιστικῶς. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἀνεγνώρισε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἐκλείσισε τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῆ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀββᾶ Σιεγιῆς (abbé Sieyès) καὶ τὸν ἀστρονόμον Μπαί-

γύ (Bailly) κατέλαβον μίαν αίθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς σφαιριστήριον εἰς τοὺς αὐλικούς, καὶ ἔδωσαν τὸν ὀνομασθέντα Ὁρκὸν τοῦ Σφαιριστηρίου (Serment du Jeu de Paume): « ὅτι δὲν θὰ χωρισθοῦν ποτέ... μέχρις ὅτου τὸ Σύνταγμα τοῦ βασιλείου καθαρτισθῆ καὶ ἀσφαλισθῆ ἐπὶ στερεῶν βάσεων » (20 Ἰουνίου).

100. Ὁ Μιραμπὸ

Εἰς τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆς 23ης ὁ βασιλεὺς ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἀπόφασιν τῆς 17ης Ἰουνίου καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τὰς τάξεις νὰ συνεδριάξουν ὁμοῦ. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς συνεδριάσεως ἡ Τρίτη Τάξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν αίθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ κόμητος Μιραμπὸ τὰ μέλη τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἀπαραβίαστα. Ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν καὶ σημαντικὸν μέρος τῶν εὐγενῶν προσεχώρησαν καὶ ἠνωμένοι αἱ τρεῖς τάξεις ἀπετέλεσαν τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν.

Ὁ κόμης ντὲ Μιραμπὸ (Honoré - Gabriel de Mirabeau, 1749 -1791) ὁ κατ' ἐξοχὴν ρήτωρ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως, συντέλεσε διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὸν κλονισμὸν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Καταγόμενος ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας, διεκρίθη νέος διὰ τὰς φιλελευθέρας ιδέας, ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ. Ἀποκλεισθεὶς ἐκ τῆς τάξεώς του, ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Τρίτης. Ὁπαδὸς τῆς συσταματικῆς μοναρχίας, δὲν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας διὰ παγίου συντάγματος. Ἀπέθανε τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν, ὄχι ἀδίκως, ὅτι εἶχε συνθηκολογήσει μετὰ τῆς αὐλῆς.

Βασίλλη (14 Ἰουλίου 1789)

Ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς δευτέραν ἀπόπειραν. Συνεκέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ Ἑλβετοῦς καὶ Γερ-

μανούς τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστὴν ὑπουργὸν Νέ-
κερ. Ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐξέσπασε τότε εἰς ζωηρὰν ἐξέγερσιν καὶ
τὴν 14ην Ἰουλίου δι' ἐξάλλου ἐπιθέσεως ὁ λαὸς κατέλαβε καὶ κατεδά-
φισε τὸ μισητὸν φρούριον τῆς Βαστίλλης, τὸ ὅποιον ἐχρησίμευεν ὡς
φυλακὴ τῶν πολιτικῶν καταδικῶν.

Τότε ὁλόκληρον τὸ παλαιὸν καθεστῶς κατέρρευσε. Αἱ πόλεις κα-
τήρτισαν δημοτικά συμβούλια καὶ ἔθνοφρουράς. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἔθνο-
φρουρᾶς τῶν Παρισίων ἐτέθη ὁ νεαρὸς Μαρκήσιος Λ α φ α γ ι ἔ τ
(La Fayette, 1757 - 1834), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ
ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἑν. Πολιτειῶν.

Ἐν μέσῳ παραφορᾶς ἡ Συνέλευσις, κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρί-
ασιν τῆς 4ης Αὐγούστου, κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ
τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, τὴν δεκάτην καὶ τὴν
ἀπαλλαγὴν τῶν προνομιοῦχων ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἐν
ἀπεριγράπτῳ συγκινήσει ἐδήλωσαν ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ φεου-
δαρχικὰ δικαιώματα. Ἐπηκολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ
περιπτύξεις μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων.

Ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπεχείρησε νὰ ἐπανα-
κτήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἀλλ' ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὑπερερεθισμένος
ἤδη ἀπὸ τὴν ἔλειπιν τροφίμων, ἐβάδισε πρὸς τὰς Βερσαλλίας καὶ
ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Παρίσι (5 καὶ 6
Ἰουλίου).

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ συνέλευσις, ἐγκαταλείψασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποιον εἶχε
κληθῆ, τὴν τακτοποίησιν δηλαδὴ τῶν οικονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέ-
λαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νο-
μοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ ρυθμίζῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.
Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὕτη Ἐθνοσυνέλευσις ἔλαβεν ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου
1789 τὸ ὄνομα Σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ Σ υ ν ἔ λ ε υ σ ι ς (Assemblée consti-
tuante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette καὶ κατὰ πρότυπον τῆς
Ἀμερικῆς προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δικαι-
ωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου
(26 Αὐγ. 1789), ὅπως ὠνομάσθη ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχῶν τούτων, εἶναι

ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ἡ ριζοσπαστικώτερα πρᾶξις τῆς συνελεύσεως. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης πρὸ τοῦ νόμου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πίεσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδὴ κοινὰ εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

Ἡ νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάταξις

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ πρώτη συντακτικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι :

1. Διατηρεῖται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.

2. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἐκλεγόμενοι δι' ἐμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλὴν.

3. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαι νὰ διεξάγονται δημοσίᾳ.

4. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίσις περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκλήρυνθησαν ὡς ἐθνικὰ.

5. Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔγιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι, μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα συνετήρει μέχρι τοῦδε ὁ κληρὸς.

Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθοῦν, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνώμοτοι (insémentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερο ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνώμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος εὔρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ τάξεως εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

Ἡ ἐορτὴ τῆς συναδελφώσεως (14 Ἰουλίου 1790)

Ἡ Συνέλευσις εὐρέθη ἐνώπιον μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Τὸ κεφάλαιον ἐφυγαδεύθη ἢ ἀπεκρύβη. Ἐκαμε τὴν ἐμφάνισιν

της ή μαύρη αγορά (*marehé noir*), όπως ώνομάσθη από τότε ή κρυφή πώλησις είς ύψηλάς τιμάς είδών πρώτης ανάγκης. Διά νά άποφύγη τήν χρεωκοπίαν και διά νά προμηθευθῆ οικονομικά μέσα, ή Συνέλευσις ήρχισε νά πωλήῃ τά κτήματα τοῦ κλήρου και, ἔχουσα ταῦτα ώς αντίσταθμισμα, ἐξέδωσε χαρτονόμισμα, τά *assignats*.

Ἐποῦ ἀποκατέστησε τήν ισότητα και τήν ἔλευθερίαν, ήθέλησε νά διακηρύξη τήν ἀδελφωσύνην. Ἡ μεγαλειώδης τελετή τῆς Συν-αδελφώσεως (*Fête de Fédération*, 14 Ἰουλίου 1790), ἐπέτειος τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιίλλης, ὑπήρξεν ἑορτή τῆς ἐπαναστάσεως και τῆς φιλοπατρίας συγχρόνως. Ὁ βασιλεὺς ώρκίσθη είς τὸ νέον σύνταγμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ.

Προμηνύματα θυέλλης

Ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη πρὸς στιγμὴν λήξασα. Ἡ πλειοψηφία τῆς Συνελεύσεως ἦτο μοναρχική και ἐδείκνυε σεβασμὸν είς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστατικοὶ σύλλογοι, ή περίφημος *Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων* (*Jacobins*) και ή *Λέσχη τῶν Κορντελιέ* (*Cordeliers*), ὀνομασθεῖσαι ἀπὸ τὰ μοναστήρια, ὅπου αἱ λέσχαι αὔται συνεδρίαζον, με τὰς πολυαριθμοὺς διακλαδώσεις είς τὰς ἐπαρχίας, διέσπειρον δημοκρατικὰς ιδέας.

Ἐν τῷ μεταξῦ ἀπέθανεν ὁ Μιραμπό, κηδευθεὶς μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἐνῶ μεγάλην ἐπιρροὴν ήρχισεν νά ἀποκτοῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, ιδίως ὁ *Ρομπεισπιέρ* (*Robespierre*), ὁ ἡγέτης τῶν Κορντελιέ *Νταντὸν* (*Danton*) και ὁ περιβόητος *Μαρά* (*Marat*), ὁ ἐκδότης τῆς ἡμερηίδος « *L' Ami du Peuple* ».

Ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησιν ἐκ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Μόλις ἔπεσεν ή Βασιίλλη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Κόμης τοῦ Ἄρτοα (*Comte d' Artois*), ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἀπολυταρχικοὺς, ἐγκατέλειπε τήν Γαλλίαν με πολλοὺς ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας. Ἦκολούθησαν αὐτοὺς πολλοὶ εὐγενεῖς και κληρικοὶ. Οἱ φυγάδες, ὀνομασθέντες, *émigrés*, συνεκεντρώθησαν, είς τήν παραρρήνιον Γερμανίαν, ιδίως είς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας, Κολωνίαν, Μαγεντιάν κ.λ.π. και εἰργάσθησαν με πάθος κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, καλέσαντες είς βοήθειαν ξένα στρατεύματα.

Βαρέως φέρων τήν πίεσιν καί ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε δι' ἀποφασιστικοῦ κινήματος νὰ ἐξουδετερώσῃ τήν ἐπανάστασιν. Τήν 20 Ἰουνίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα μὲ σκοπὸν νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων εὐγενῶν καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδὸν εἰς τὸ χωρίον Βαρὲν (Varennes πλησίον τοῦ Βερντὲν) καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς

101. Ὁ Μαρὰ νεκρὸς
(Ἔργον τοῦ Γάλλου ζωγράφου David)

Παρισίους (22 Ἰουνίου). Ἡ κυβέρνησις ἀνέστειλε τήν ἐξουσίαν του. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἀπέτυχεν. Ὁ βασιλεὺς ἐπανέλαβε τὸν ὄρκον του εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τήν ἐξουσίαν του.

III. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (1 Ὀκτωβρίου 1791 - 20 Σεπτεμβρίου 1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ πρώτη,

ή ονομασθείσα διὰ τοῦτο Συντακτικὴ Συνέλευσις (Assemblée Constituante), ἐξελέγη τακτικὴ βουλή, ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (Assemblée législative), ἡ ὁποία συνῆλθε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἡ πλειονότης ἀπετελεῖτο πάλιν ἀπὸ φιλοβασιλικούς. Μεγάλην ἐπιρροὴν ὅμως ἀπέκτησεν ἡ ἀριστερὰ περιλαμβανούσα δημοκρατικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον χάσει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ΄ μετὰ τὴν ἀπόπειραν τῆς φυγῆς. Δὲν ἤθελαν ὅμως τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας. Οἱ περισσότεροι ἦσαν μέλη τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου καί, ἐπειδὴ μερικοὶ διακεκριμένοι ἡγέται τῶν κατήγοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρονδ (Gironde, νοτιοδυτικὴ Γαλλία, ὅπου ἡ πόλις Μπορντώ), ὠνόμασαν βραδύτερον ὄλον τὸ κόμμα Ζιρονδίνους. Εἰς τὴν ἄκραν ἀριστερὰν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθητο οἱ ὀλίγοι ἀνατρεπτικοί, οἱ περισσότεροι μέλη τῆς Λέσχης τῶν Κορντελιέ, ὀνομασθέντες λόγῳ τῆς θέσεώς των Ὀρεινοὶ (Montagnards) καὶ κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ ὠνομάσθησαν ἀπὸ τότε Ὀρεινοὶ ἢ τὸ Ὀρος (Montagne), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοὶ ὠνομάσθησαν Πεδινοὶ ἢ Πεδιάς (Plaine).

Οἱ Ζιρονδῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Ὀρεινοὶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν sans culotte, διότι ἀπέφευγον τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (culotte) καὶ ἐφόρουσαν τὸ λαϊκὸν πανταλόνιον, ὥστε sans culotte ἤρχισε νὰ σημαίη τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν ἄκρων.

Ὁ πόλεμος (20 Ἀπριλίου 1792)

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, πολεμικώτερος αὐτός, ὑπέγραψαν, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1792, συμμαχίαν στρεφομένην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φιλοβασιλικοὶ, ὅσον καὶ οἱ ἐπαναστατικοὶ, δι' ἀντιθέτους λόγους, ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν αὐτὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας τὴν 20ὴν Ἀπριλίου 1792.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀποτυχίας, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν νὰ ἐπιδεινωθῇ ἡ κατάστασις εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ξέ-

νης εισβολῆς ἢ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν πατρίδα ἐν κινδύνῳ (La patrie en danger, 11 Ἰουλίου 1792).

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ, ὁ πρῶστος κόμης τοῦ Μπραουνσβάϊκ (Braunschweig) ἐδημοσίευσεν ἀπειλητικὴν προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλων μετανάστην. Πᾶς ἀνθιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυφεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων ἢ πόλιν τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (25 Ἰουλίου 1792).

Ἡ Γαλλία ἐκινήθη ζωηρῶς. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς Fédération (14 Ἰουλίου) ἐθνοφρουραὶ συνέρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθασαν 500 τῆς Μασσαλίας ψάλλοντες τὸ νέον πολεμικὸν ἄσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει εἰς τὸ Στρασβουῦργον ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ρουζέ δὲ Λίλ (Rouget de Lisle) διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου.

Τὸ ἄσμα ὠνομάσθη Μασσωλιῶτις (Marseillaise) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων. Αἱ στροφαὶ τοῦ φλεγόμενου ἀπὸ θερμὸν πατριωτισμὸν ἐξηρέθισαν περισσότερον τὸν πληθυσμὸν τῶν Παρισίων.

Αἰ σ υ ν ἑ π ε ι α ι

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ ἀναβρασμὸς εἶχεν ἀπροόπτους συνεπειάς. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβίνοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν δημαρχίαν τοὺς συντηρητικὸς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινοτικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθητο ὁ Δαντών, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ρομπεσπιέρ καὶ τὴν 10 ἐξήγειραν τὸν λαόν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναστολὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ ς σ υ ν ε λ ε ὕ σ ε ω ς.

Ἡ 10 Αὐγούστου 1792 ἐσήμαινε νέαν, ριζοσπαστικωτέραν ἐπανάστασιν.

Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον, ἰδίως ὅταν ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Λαφαγιέτ, ὁ ἥρωρ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ἀρχηγὸς τοῦ εἰς τὰ Βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν του ἐναντίον τῶν ἐπαναστατικῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ

λαός έξετράπη εις άπαισίας σφαγὰς τῶν έγκλείστων εις τὰς φυλακάς (σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου).

Βαλμύ (20 Σεπτεμβρίου 1792)

Ἄλλ' ἡ αὐστροπρωσική εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὁρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὠργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

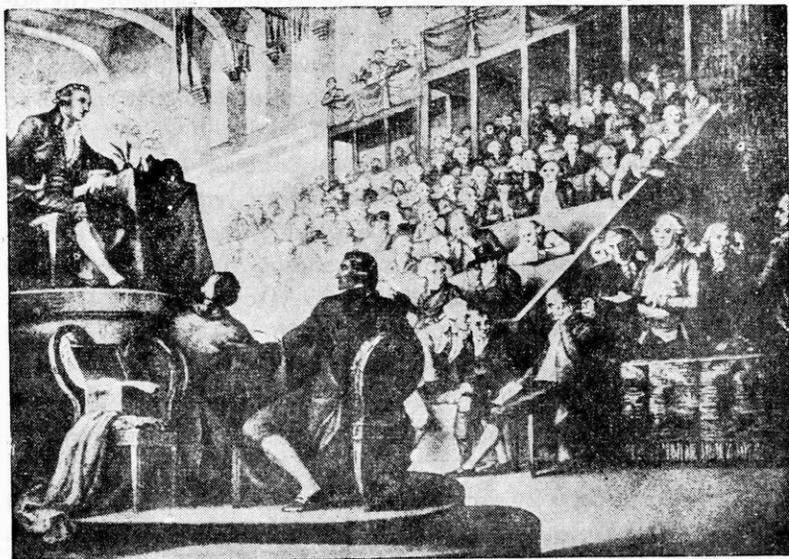

102. Γάλλοι στρατιῶται

(Γερμανικὴ γελοιογραφία τῆς ἐποχῆς)

Ὁ πρωσικὸς στρατὸς δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μεταναστῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυνεν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐπροχώρει βραδέως. Αἴφνης ὅμως οἱ Γερμανοὶ παρετήρησαν, ὅτι αἱ συγκοινωνίαι τῶν ἐκινδύνευον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους,

οί όποιοί υπό τās διαταγās του Dumouriez και του βοηθού του Kellermann είχαν όχυρωθῆ εις τὸ Valmy. Ἐβομβάρδισαν τὴν πόλιν, ἀλλ' οί Γάλλοι ἐκράτησαν τās θέσεις των. Οί Πρωσσοί και οί Γάλλοι εὐγενεῖς ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῆς ἀντοχῆς του γαλλικοῦ στρατού, τὸν όποῖον ὠνόμασαν « στρατὸν ὑποδηματοποιῶν και ραπτῶν ». Ὁ Braunschweig ἐθέωρησε καλὸν νὰ ὑποχωρήσῃ και ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ γερμανὸς ποιητῆς Γκαίτε, ὁ

103. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ του Κονβάν

όποῖος εἶχε παρακολουθῆσει τὴν ἐκστρατεῖαν και παρευρέθη εις τὴν ὑποχώρησιν, ἀντελήφθη τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. « Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ και ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει νέα ἐποχὴ εις τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν και δύνασθε νὰ εἴπητε, ὅτι εἴσασθε παρών. »

Ἀνακήρυξις τῆς Δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792)

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν νέαν ἐθνοσυνέλευσιν γενόμεναι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας — ἐνῶ εις τās δύο προηγουμένας ἐψήφισαν μόνον οί πληρώνοντες φόρον — ἔφεραν δημοκρατικὴν πλειοψηφίαν. Οί Zi-

ρονδῖνοι κατείχον τὴν δεξιάν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐπληρώθη ἀπὸ ὀρεινούς. Ὁ Ρομπεσπιέρ καὶ ὁ Δαντῶν ἦσαν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη καὶ ὁ Μαρά.

Ἡ δευτέρα αὐτὴ ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὀνομασθεῖσα Convention nationale ἢ ἀπλῶς Convent ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν τρία ἔτη περίπου (20 Σεπτεμβρίου 1792 - 26 Ὀκτωβρίου 1795) καὶ εἶναι ἡ κυρίως ἐπαναστατικὴ συνέλευσις.

Τὴν ἐπομένην τῆς συγκλήσεως ἡ Convention ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας. (21 Σεπτεμβρίου). Ἀμέσως ἤρχισε σκληρὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Οἱ Ζιρονδῖνοι ἀντιπροσωπεύοντες τὴν δεξιάν, εἶχον ἀντιπάλους τοὺς Ὀρεινοὺς, οἱ ὅποιοι ἐστηρίζοντο εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς σχηματισθεὶς δι' ὁμαδικῆς κινητοποιήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἐθνικὸς στρατὸς τῆς Εὐρώπης, ὀδηγούμενος ἀπὸ νεαροὺς παρατόλμους στρατηγούς, ἐσημείωσε σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ παλαιοῦ τύπου μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1792 κατελήφθη ἡ Σαβοῖα καὶ ἡ Νίκαια, ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου καί, μετὰ τὴν νίκην εἰς Ζεμάπ (Jemappes) τὸ Βέλγιον.

Οἱ ὀρεινοὶ ἐξώθησαν τὴν Convention εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐδικάσθη, κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη (21 Ἰανουαρίου 1793).

Ἡ προσάρτησις τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ βασιλέως εἶχον ὡς συνέπειαν γενικὸν συνασπισμὸν κατὰ τῆς Γαλλίας, σοβαρὰν ἐξέγερσιν καὶ ταραχὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ὁ νικητὴς τοῦ Valmy ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, ἀλλ' ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον. Κατόπιν ἀγρίας πάλης οἱ ὀρεινοὶ ἐξόντωσαν τοὺς Ζιρονδίνους. Ἡ μνηστὴ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἡ Charlotte Corday ἐδολοφόνησε τὸν Μαρά εἰς τὴν οἰκίαν του ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

Ἡ τρομοκρατία (31 Μαΐου 1793 - 27 Ἰουλίου 1794)

Ἡ συνέλευσις ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς ἐθνικῆς σω-

τη ρί ας (Comité de Salut public, 6 Ἀπριλ. 1793), τὴν ὁποίαν ἀπέτέλεσεν ὁ Δαντῶν, ὁ ἰσχυρότατος ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας μεταξὺ τῶν Ὀρεινῶν, μὲ ἑννέα ὁπαδούς του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσηματίσθησαν παραρτήματα τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπὰ τῆς ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτὰς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιοῦτοτρόπος ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς ἄκρως ἐπαναστατικούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸ κοινὸν καὶ περιβόητον ὄνομα Ἰακωβίνοι.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντῶν ἐσηματίσθη ἕκτακτον ἐπαναστατικὸν δικαστήριον μετὰ παραρτημάτων εἰς τὰς ἀντιδραστικὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν καταγγελία κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις. Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμάζων τὰς πράξεις τῶν κυβερνῶντων συναλαμβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο, τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρις Ἰουνίου 1794 ὠνόμασαν Τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντῶν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς προσωρινὸν μέτρον πρὸς στερῶσιν τῆς δημοκρατίας. Ἄλλ' ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιαλλάκτους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ρομπεισιέρ. Κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ Δεμουλέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα του Le Vieux Cordelier εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεισιέρ καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν ἀνευ μαρτύρων καταδίκεν, αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ἡ λαιμητόμος ἐλειτούργησε τακτικῶς εἰς δύο θέσεις τῶν Παρισίων. Ἔγιναν περὶ τὰς 2600 θανατώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεισιέρ.

Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὁ Χριστιανισμὸς κατηργήθη ἐπισήμως. Ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας εἰσῆχθη ἡ μέτρησις ἀπὸ δημοκρατίας (27 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ λαϊκῶν ὀνομάτων (π.χ. Vendémiaire, Brumaire κτλ.). Ἀντὶ τῆς διαιρέσεως εἰς ἑβδομάδας εἰσῆχθη ἡ διαίρεσις εἰς δεκάδας καὶ ἡ δεκάτη ἀφιερῶθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπεράτου ὄντος.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Δαντῶν ὁ Ρομπεισιέρ ἐκυβέρνησεν ὡς

δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβοήτων ὀπαδῶν του Σαιν Ζιούστ (Saint Just) καὶ Κουθὸν (Couthon). Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπίφοβος καὶ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του ἀκόμη. Ὅρεινοι καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρεσκεύασαν τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (28 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὅποιαν μετὰ θυελλώδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως, ὁ Ρομπεισιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταί, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβῖνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ.ἄ., τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Τὸ Διευθυντήριο (27 Ὀκτωβρίου 1795 - 9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτώσις τοῦ Ρομπεισιέρ εἶχε βαθυτέραν σημασίαν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὄρμη εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις.

Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρησεν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης, ἡ λεγομένη χρυσοῦς νεολαία (Jeunesse dorée) ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἡ ὁποία ἐκλείσθη κατὰ διαταγὴν τῆς Συνελεύσεως.

104. Ὁ Ρομπεισιέρ

Εἰς τὴν Convention ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ὅποιοι προέβησαν εἰς τὴν σύνταξιν νέου Συντάγματος πολὺ συντηρητικοῦ. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς Διευθυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνων τῆ βοηθεῖα δύο βουλῶν, τοῦ Συμβουλίου τῶν Πεντακοσίων καὶ τοῦ Συμβουλίου τῶν Γερόντων (Conseil des Anciens) ἐκ 250 ἀνδρῶν, ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἄλλὰ διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν μοναρχικῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνθαρρυνθέν-

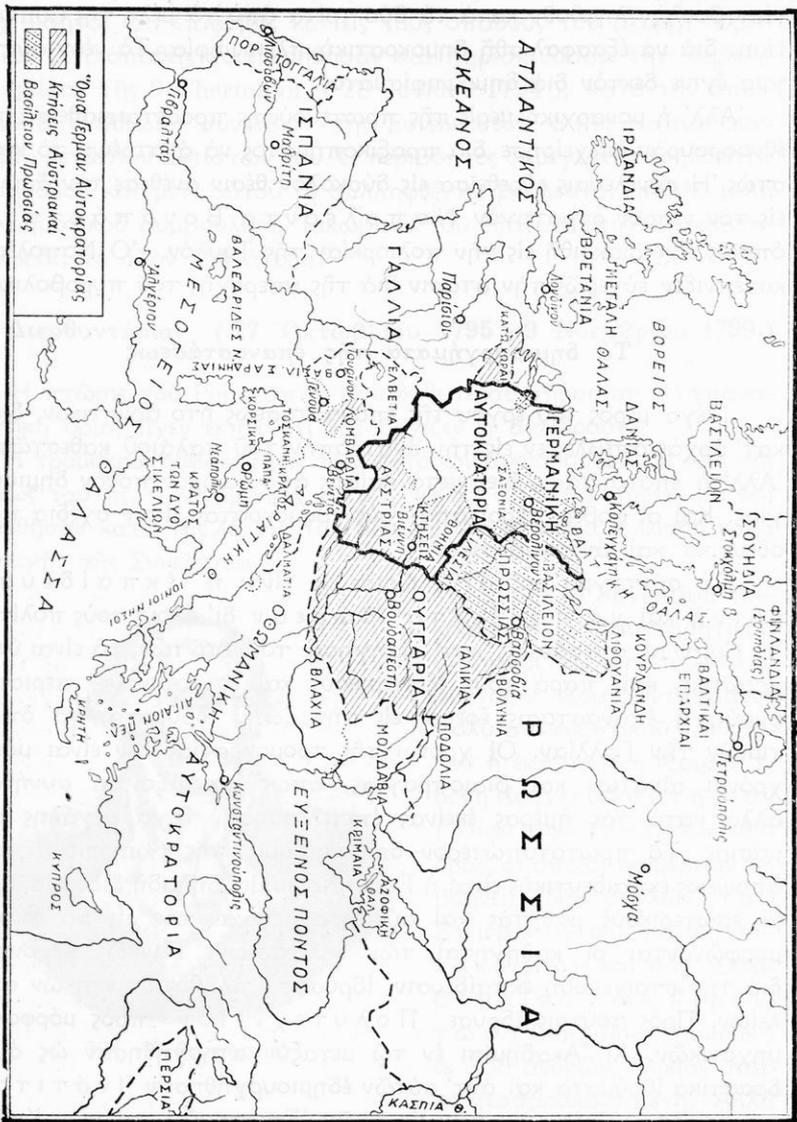
τες ἐκ τῆς νέας καταστάσεως, ἐζήτουν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν βασιλείαν, ἢ Συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ὅπως οἱ μέλλοντες νὰ ἐκλεγοῦν διὰ τὴν νέαν βουλήν ληφθοῦν κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος.

Ἄλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτεούσης προσεταιρισθεῖσα τὴν ἔθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην, ὁ ὅποιος εἶχε διακριθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλόν. Ὁ Ναπολέων κατέπειξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ

Τὰ δημιουργήματα τῆς ἐπαναστάσεως

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωηρὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερώτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convention ἀπεφάσισε, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντῶν, νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καί, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἡ ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιοπραγίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ École Normale, δηλαδὴ διδασκαλεῖον, μὲ ἐσωτερικοὺς μαθητὰς καὶ αὐστηρὰν ὀργάνωσιν εἰς τὸ ὁποῖον μορφώνονται οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων. Γενικῶς ἐφρόντισε διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τούτοις ἴδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ Ἀκαδημίαι ἐν τῷ μεταξύ κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν Ἴνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν

105. Ή Ευρώπη τὸ 1789

Τεχνῶν. Πλὴν τούτων ἵδρυσε Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Ὠδεῖον. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ νέα τακτικὴ

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης συνησπίσθησαν κατ' αὐτῆς.

Ἀπέναντι αὐτῶν οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ἀντοχήν καὶ πρωτοφανῆ δραστηριότητα καὶ πολεμικὴν ὄρμην. Νεαροὶ στρατηγοὶ ὀδηγοῦντες τὸν στρατὸν περιήγαγον τὰς νικηφόρους σημαίας των εἰς διαφόρους χώρας καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας.

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρους. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπανάστασεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατώρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴ εἶναι τόσον δαπανηρὸς, ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλλίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὀδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγοὺς, περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπετίθεντο μὲ πυκνὰς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρτάτο ἀπὸ συνδυασμένας κινήσεις καὶ συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτέχνης ἀνεδείχθη ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διωργάνωσεν ὁ περίφημος Λά-

ζαρος Καρνò (Carnot), ò έπονομασθεὶς òργανωτὴς τῆς νίκης, σοφòς μαθηματικòς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δημοσίας σωτηρίας, ò òποῖος έδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς έπαναστάσεως καὶ έχάραξε τὰ σχέδια τῶν έστρατειῶν

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμòς

Ἡ γερμανικὴ έστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρò τῆς ἀπροσδοκῆτου òρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ò στρατòς

106. Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794

τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων έξεκένωσε τò γαλλικὸν έδαφος. Ἐστρατòς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τò Βέλγιον καὶ έτερος στρατòς έπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρòς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοΐα, αὶ òποῖαι έκηρύχθησαν δημοκραταὶ ὑπò τò òνομα Δημοκραταὶ τῶν Ἀλλοβρόγων. Βαθεΐα συγκίνησης κατεΐχεν ὅλην τὴν Εὐρώπην, οἱ στρατοὶ τῶν ἡγεμόνων έπολέμου ἀπροθύμως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν έδέχοντο αὐτοὺς ὡς έλευθερωτάς.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κινδυνεύουσα ἡ δημοκρατία. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξεργάγησαν στάσεις. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, ἤθελεσε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἄλλ' ἀπέτευχε καὶ ἠυτομόλησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο πρὸ αὐτοῦ ὁ La Fayette. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε γενικὴ δυσπιστία κατὰ τῶν εὐγενῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι ἀντικατεστάθησαν σχεδὸν ὅλοι δι' ἀξιωματικῶν ἀστικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦσαν νεαρῶτατοι, ὡς ὁ Πισεγκροῦ (Pichegru) 33 ἐτῶν, ὁ συμπαθῆς καὶ ἡρωϊκὸς Χὸς (Hoehe) μόλις 25 ἐτῶν, ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης κ.ἄ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Ἰακωβῖνοι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας σωτηρίας ἔστειλεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὁ μ α δ ι κ ῆ ς σ τ ρ α τ ο λ ο γ ί α ς (Lénée en masse) καὶ μετ' ἀποφασιστικὰς μάχας ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων ἀνακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου. Ὁ δὲ Pichegru μετ' ἐπιμόνους μάχας κατὰ τοῦ ἀγγλο-ολλανδικοῦ στρατοῦ διέβη τοὺς βραχίονας τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῶν πάγων καὶ κατέλαβε τὴν Χάγην καὶ τὸ Ἄμστερνταμ. Ὁ ὀλλανδικὸς στόλος ἀποκλεισθεὶς ἐν μέσῳ τῶν πάγων μεταξὺ τῆς Helder καὶ τῆς νήσου Texel παρεδόθη εἰς τοὺς οὐσσάρους τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ Ὀλλανδία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Β α τ α β ι κ ῆ δ η μ ο κ ρ α τ ί α.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς διεσπάρθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διὰ συνθήκης ὑπογραφείσης ἐν Β α σ ι λ ε ί α (Basel) τῆς Ἑλβετίας εἰρήνευσε (6 Ἀπριλίου 1795) καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ἀπὸ τότε ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριον. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθεῖσα ἠπειλήθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης Ἀ ρ χ ι δ ο ῦ ξ Κ ά ρ ο λ ο ς. Ἄλλ'

ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιᾶς Ναπολέον Βοναπάρτης ἔγινεν ἔνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἔκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ κλείσῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο (Campo - Formio, 17 Ὀκτώβριος 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἄλπεων Δημοκρατίαν καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντισταθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσε ὁ Ναπολέων.

Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο μόνη ἡ Ἀγγλία ἔμεινε ὑπὸ τὰ ὄπλα. Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἐπάλασαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ ἐκινουῦντο δι' ἰστίων. Τὰ κατ' ἔξοχὴν πολεμικὰ ἦσαν τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τὰ ὁποῖα ἔφερον μέχρις 120 τηλεβόλων, ἐνῶ αἱ φρεγάται ἦσαν ἑλαφρότεροι καὶ ταχυπλωότεροι, ὀπλισμένοι μὲ 30 - 60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία εἶχε στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἔθαλασσοκράτει, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθῶνῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεῖς ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τουλόνη, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὑρεθέντα ἐκεῖ πολεμικὰ. Κατὰ τὰς συγκρούσεις εἰς τὴν θάλασσαν ὑπερίσχυον συνήθως οἱ Ἀγγλοὶ.

Ἡ ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον

Μετὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσε εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεττανίαν, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ τὴν βάσιν τῆς ἀγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι τὴν ἀρχηγίαν εἶχον κυρίως οἱ Μαμελοῦκοι μπέδες, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς Τουλὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 περίπου χιλ. καὶ ἔλαβε μαζί του τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφούς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανάς, καὶ ὀλόκληρον ὑλικόν, ὅπως ὀρύξη τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Τὸ μυστικὸν ἐκρατήθη ἀρκετὰ καλὰ, καθ' ὅσον ὁ Ναπολέων διέδιδεν, ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Πιστεύων εἰς τὰς φήμας ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περίφημος Νέλσων (Nelson, 1758 - 1805), ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἄφησεν οὕτω τὸν Ναπολέοντα νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον (19 Μαΐου 1798).

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας (11 Ἰουνίου) καὶ ἀπέκτησεν οὕτως ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσιν. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ σουλτάνος Σουλεϊμάν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν (1 Σεπτεμβρ.) καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Κάιρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελούκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε προβλέψει. Οἱ στρατιῶται, ὀδεύοντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον, ἐνδεδυμένοι τὰς βαρεῖας χειμερινὰς στολὰς, κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικοὶ ἠύτοκτόνησαν.

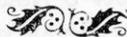
Οἱ Μαμελοῦκοι ἱππεῖς ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάϊρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροὶ κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (21 Ἰουλ.) τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθήρισε δύο χιλιάδας Μαμελόκους, ἐνῶ μόνον 30 Γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐφθασεν ὁ Νέλσων, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσει εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον (1 Αὐγ.). Ἡ Τουρκία ἐπίσης

ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (Φεβρ. 1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἔρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην. Ἄλλ' ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὄχυρὰν θέσιν τοῦ Ἄγιου Ἰωάννου τῆς Ἀκρας. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἀβουκίρ.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν Αἴγυπτον, οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν δυσχερῆ αὐτὴν στιγμήν ὁ Ναπολέων προσεκλήθη κρυφίως, ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε περιπλακῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν. Ἀνεχώρησε κρυφίως μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειπεν εἰς Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν μὲ τοὺς Ἀγγλους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετακομισθῆ εἰς Γαλλίαν (1801). Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὄρον παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ἐξ αὐτῆς ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ Γάλλοι σοφοὶ ἐμελέτησαν τὴν οικονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, καθὼς καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν τὸ σχέδιον τῆς διώρυγος μεταξὺ μεσογείου καὶ Ἐρυθρᾶς. Τὸ Αἰγυπτιακὸν Ἰνστιτούτον, τὸ ὁποῖον συνέστησεν ὁ Ναπολέων (22 Αὐγ. 1798) εἰς τὸ Κάϊρον, ἔκαμε πολλὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμελέτησε μνημεῖα ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Βραδύτερον ὁ γάλλος σοφὸς Σαμπολλιὸν (Champollion) ἐθεμελίωσε τὴν Αἰγυπτιολογίαν ἀναγνώσας τὴν ἱερογλυφικὴν γράφην. Τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον ἡ Αἴγυπτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ι. ΑΝΤΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ύπατεία καὶ Αὐτοκρατορία

ΑΤΑ τούς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν δύο πολιτικῶν φατριῶν νὰ προκύψῃ στρατιωτικὴ δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν εὐπατρι-

δῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγενήθη ἡ τυραννίς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλην τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προῆλθεν ἡ καισαρική ἀρχή.

Ὅμοιως εἰς τὴν Γαλίαν ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγενήθη ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐνισχύετο διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι ἔβλεπε νὰ κινδυνεύουν τὰ ἀποκτήματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπεστήριξε τότε ἕνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει μὲ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέων ἀνηγορεύθη κατ' ἀρχὰς Ὑπατος (1799), βραδύτερον Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων (1804) καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλίαν ἐπὶ 16 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας των οἱ Γάλλοι ὀνομάζουν Ὑπατείαν (1799-1804) καὶ Αὐτοκρατορίαν (1804-1815).

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὔρε γενικὴν δυσ-ἀρέσκειαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (9 Νοεμβρίου 1799) καὶ προέβη εἰς

σύνταξιν νέου συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων, ὡς Πρῶτος Ὑπάτος (Premier consul), ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὅποιοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψῆφον. Ὁ πρῶτος Ὑπάτος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 60 μέλη, καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου, τὸν ὅποιον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων, διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια, καὶ πλουσίως ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιουτοτρόπως ἐξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίση πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὀπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1802 μετ' ἀποτυχούσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπάτου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατόν, ἔπαυσεν ἢ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξορίας τοὺς δημοκρατικούς στρατηγούς. Τέλος, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων, ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφθη κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν Εὐγένιον Μπωχαρνάι, υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνας ἀπὸ πρῶτον γάμον.

Ὁ Ναπολέων (1769-1821) εἶναι ἀπὸ τὰ παράδοξα δημιουργήματα τῶν ταρραχωδῶν καιρῶν. Ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατσίῳ (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Bonaparte). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Βριέννης (Brienne) καὶ μετὰ τοῦτα εἰς τὴν στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Παρισίων, ὁποῦθεν ἐξῆλθε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Πυρκοῦ τὸ 1785. Τὸ ὄφρος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἔφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀνοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπερίοριστον καὶ διορατικότητα καταπληκτικὴν. Ἡ εὐκίνησις τοῦ πνεύματός του ἦτο ἀπαράμιλλος. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμ-

βάνη καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὄλου. Ἡ αὐτοπεποιθήσις καὶ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνωρίζον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος· ὑπηγόρευε συγχρόνως τὰ ἔγγραφα ὄλων τῶν ὑπουργείων. Ἦρκειτο πολλάκις εἰς τρίωρον ὕπνον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἀρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς Δημοκρατίας, ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἐβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἡ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίαις ἀνατροπὰς.

107. Ὁ Ναπολέων

Ἡ διοίκησις τοῦ Ναπολέοντος

Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε τὰς περισσότερας τῶν ἐφημερίδων καὶ εἰς τὸ ἔξῃς ἔπαυε καὶ διώριζε τοὺς διευθυντὰς των ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βαστίλλην, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ἐδημιούργησεν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Αἱ κυρίαὶ ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνονται, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες.

Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βαρῶ-
νους, κόμητας, δούκας, ἱππότες, δηλαδή τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς
νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάρι-
ζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν Λεγεῶνα τῆς
Τιμῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Να-
πολέων διέβλεπεν, ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν
νὰ στηριχθῆ ἢ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑπο-
διοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνή-
σεως. Τοιοῦτοτρόπως κατηργήθη ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἐδημιουρ-
γήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ
ἦτο εὐχαριστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην καὶ
ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν
γραμμάτων, ὅπως ἔπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἄλλὰ δὲν ἠγάπα
τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σατω-
βριὰν καὶ τὴν κυρίαν Στάελ, ἐνῶ ἐπροστάτευε δευτερευού-
σης ἀξίας λογοτέχνας. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ναπολεόντειος
Κῶδιξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων
στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσήχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ Ναπολεόντειος στρατηγικὴ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στρατηγῶν
τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁρμᾶτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ πο-
λυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ
τοῦτο προσεπάθει νὰ κρατῆ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του καὶ
νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ
ἐχθροῦ. Ἄνεδείχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χά-
ρισμα νὰ ὑπολογίζῃ καλῶς τὰ πράγματα, νὰ συλλαμβάνῃ ταχέως
σχέδια καὶ νὰ ἐκτελῆ αὐτὰ μετὰ θαυμαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ
στρατὸς του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας καὶ διὰ τῆς ταχύ-
τητος τῶν κινήσεων καὶ τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφά-
λιζε τὴν νίκην: « Διὰ τῶν κνημῶν μας κερδίζει τὰς μάχας », ἔλεγον

οί στρατιῶται. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ ἠκολούθουν τὴν τακτικὴν του, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ πρόσωπόν του καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς, ἔγιναν ἔνδοξοι, ὅπως ὁ Νέϋ, ὁ Μπερναντότ, ὁ Μασσενά κλπ. (Ney, Bernadotte, Masséna)

Ὁ Ναπολέων ἐσυστηματοποίησε τὴν γενικὴν στρατολογίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπανάστασις, καὶ κατώρθωσε νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάζας. Ὁ στρατὸς τοῦ ἀπὸ τοῦ 1805 ἔλαβε τὴν προσωνομιαν Μεγάλη στρατιὰ (Grande armée). Ὑπῆρχεν ὁμως καὶ ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς ἀφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός ἐπίστευεν ὅτι, ἂν πέσῃ ἡ ἀρχὴ του, θὰ ἐπανέλθῃ τὸ παλαιὸν καθεστῶς, καὶ ὅτι θὰ στερηθῆ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ δεύτερος κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς (1798 - 1802)

Τὸ 1798 ἡ Γαλλία εὐρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ὁ τσάρος τῆς Ρωσσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ ὁποῖος ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ἡ Τουρκία. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ὁ Ἀρχιδούξ Κάρολος τῆς Αὐστρίας ἀπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος ρώσσοσ στρατηλάτης Σουβάροφ ὀδηγῶν τὸν ρωσσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπρὰς ἐπιτυχίας. Ὁ ρωσσοκὸς στρατὸς ἐπολέμει μετ' ἐξαιρετικοῦ φανατισμοῦ κατὰ τῶν « ἀθέων Γάλλων ἐπαναστατῶν ».

Ἄλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἥλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διεβίβασε διὰ τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐνικήθησαν παρὰ τὸ Μαρέγκο καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν (Ἰούλιος 1800). Ἀφ' ἑτέρου ὁ στρατηγὸς Μορώ (Moreau) ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Βιέννην ὁδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ (Lunéville, 9 Φεβρουαρίου 1801) ἐπεκύρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802), ὅταν εἶχεν ἤδη ἀνατραπῆ ὁ Πίτ, ὑπέγραψε καὶ ἡ

Ἄγγλια τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens, 25 Μαρτίου 1802), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Πολιτικαὶ μεταβολαὶ

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ καὶ τῆς Ἀμιέν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διερρῦθιμισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἄλλας μετέβαλεν εἰς βασιλείαν. Προσήρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης. Τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς Βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ἐστέφθη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν πρόγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναί. Σημαντικώτερα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις, πλὴν ὀλίγων, εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου, χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνθήκαι τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχον 190 κρατίδια καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναισθήτως διὰ τὴν ἔθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ τρίτος συνασπισμὸς (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλία δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1803 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πίτ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν διεκήρυξεν, ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην μέγαν στρα-

τόν, ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς Μ. Βρεττανίαν. Ὁ Πίτ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστρίαν, Ρωσσίαν καὶ Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

Οὐλμ - "Αουστερλιτς - Τράφαλγκαρ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυτάτης πορείας προῆλασε πρὸς τὸν ἄνω Δούναβιν, ὅπου τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη Βυρτεμβέργη καὶ Βάδη ἐτάσσοντο μὲ τὸ μέρος τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως ὁ Μπερναντότ, παραβιάζων τὴν οὐδετερότητα τῆς Πρωσσίας, ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ Ἄννόβερον πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μὰκ (Mack) αὐστριακὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς Οὐλμ (Ulm) ἀπέκοπη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ· 30 χιλιάδες ἄνδρες καὶ 53 τηλεβόλα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους (15 Ὀκτωβρίου 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσηλθεν εἰς τὴν Βιέννην.

108. Ὁ Νέλσων

Ἀφοῦ ἀνέπαυσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρорώσσους παρὰ τὸ "Αουστερλιτς (Austerlitz) βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκράτορων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β΄

καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α', εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδες νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805).

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ἔπαθε πανωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς δηλαδὴ στόλος, ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὅταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ καὶ ἠχμαλώτισε τὰ περισωθέντα παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Τράφαλγκαρ βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεΐρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὁ Νέλσων (21 Ὀκτωβρίου 1805).

Τὸ τέλος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Πρέσμπουργκ (26 Δεκεμβρίου 1805), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν Βενετιάν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη ἀνεκηρύχθησαν βασιλεία. Συγχρόνως ὁ Ναπολέων κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόλους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασίλειον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασίλειον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ Ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατόν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Οὕτω δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγ. 1806). Τοιουτοτρόπως ἔπαυσεν ὑφιστάμενον τὸ Ἄγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ Ἐθνους τὸ ἰδρυθέν ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ.Χ.).

‘Ο τέταρτος συνασπισμός - Κατάρρευσις τῆς Πρωσσίας (1806)

‘Ο Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματά του ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διεχειμάζον εἰς αὐτὴν καὶ συμπεριεφέροντο ὡς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἔγινεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας Λο υ ἰ ζ α, καὶ δὲν ἤργησαν αἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολίνον. ‘Ο βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν του. ‘Ο πρωσικὸς στρατὸς ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν Ἰέναν (Jena) καὶ τὴν Ἀουερστέδ (Auerstedt). ‘Ο Ναπολέων εἰσηλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολίνον (27 Ὀκτωβρ. 1806), ἐνῶ οἱ πρωσσοὶ στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα ἐνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι Λύμπεκ (Lübeck) ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργκ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ’ ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλη εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἀλλὰ τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ναπολέων. ‘Ο βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους του καὶ ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστὴ συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίεμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τι λ σ ί τ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου (25 Ἰουν. 1807). ‘Ο Ναπολέων ἐκέρδισε τὸν Ἀλέξανδρον διεγείρας παρ’ αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ δύο, συνεννοούμενοι, ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Τσάρος ἐγκατέλειπε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διεμέλισεν ὁ Ναπολέων. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἑλβα κτήσεις τῆς, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης,

του Μπράουνσβαϊκ και του Άννοβέρου και εδημιούργησε τὸ βασιλείον τῆς Βεστροφάλιας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἱερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν καὶ εδημιούργησε τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρέωθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἕμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμεναι ἐξ αὐτῆς.

Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Τοῦτο ὠνομάσθη ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός (Blocus Continental, 21 Νοεμβρίου 1806). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσεχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἐβλάπεν ἰδίως τὴν Γαλλίαν καὶ τὰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης.

Κατάληψις Πορτογαλίας καὶ Ἰσπανίας

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰσπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβῶνα μὲ 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν (1807). Συγχρόνως ὅμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του Ἰσπανίαν, σκοπὸν

ἔχων νὰ δώσει κίνησιν καὶ ζώην εἰς τὴν χώραν, ἣ ὁποία ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικὴν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ ἦσαν συντηρητικώταται καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τὸν ἐφανάτιζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρχισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισεν εἰς τοὺς γάλλους περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρας. Οἱ Ἰσπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξῆγον κλεφτοπόλεμον (ἰσπαν. guerilla), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐδυσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὄρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον, οἱ Ἄγγλοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν Οὐέλλιγκτον (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν στρατόπεδον ὠχυρωμένον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν (1 Αὐγ. 1808). Ἐν τῷ μεταξὺ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβῶνα ὄχυρὰς θέσεις τῶν Ἄγγλων δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπᾶσουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἱματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον, ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Οὐέλλιγκτον διῆλθε τὰ Πυρρηναῖα καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλίαν.

Ὁ Αὐστριακὸς πόλεμος (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας (πέμπτος συνασπισμός). Ὁ Ναπολέων ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, συνεκέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸ Βάγκραμ (Wagram 5 - 6 Ἰουλίου).

Διὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Βιέννης (14 Ὀκτωβρ. 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλίαν καὶ οὕτως ἐστερήθη τὴν διέξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἔγινε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτε-

ρικήν της πολιτικῆν, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ἀντιδραστικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πονηρὸν Μ έ τ τ ε ρ ν ι χ.

Εὐρίσκόμενος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης τοῦ ὁ Ναπολέον διεζεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν, προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτεκνος, καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Β' Μ α ρ ί α ν Λ ο υ ί ζ α ν, εἰκοσαετῆ περίπου τὴν ἡλικίαν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ β α σ ι λ έ ω σ τ ῆ ς Ρ ώ μ η ς, ἐπονομασθεὶς Ναπολέων Β' (Ἄετιδεὺς, Aiglon).

Ἑκτασις τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας

Τὸ 1810 ὁ Ναπολέων ἦτο κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν γερμανικὴν παραλίαν τῆς Βορείου Θαλάσσης μέχρι τοῦ Λύμπεκ (Lübeck). Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδεμόντιον, τὴν Γένουαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εἰς τὸ κράτος του αἱ ἰλλυρικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας καὶ αἱ Ἴόνιοι νῆσοι. Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὁμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσσία ἦσαν σύμμαχοί του. Ἡ δὲ Σουηδία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ γάλλος στρατηγὸς Μπερναντότ εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς διάδοχος τοῦ ἀτέκνου βασιλέως, διετέλεσεν ὑπὸ γαλλικὴν ἐπιρροήν.

III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐστρατεία (1812)

Μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπῆρχον σοβαραὶ προστριβαί, κυρίως διότι ἡ Ρωσσία δὲν ἐφήρμοζεν αὐστηρῶς τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Κύριος τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης ὁ Ναπολέων ἐσκέφθη, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Ρωσσίαν. Ἦρchiσε λοιπὸν νὰ σχεδιάζῃ μεγάλην ἐπιχείρησιν, διὰ

τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ κάμψη τὸν Τσάρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀνήσυχος φύσις του ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐπιχείρησιν.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατεῖαν. Ἀπὸ τοῦ Γουαδαλκιβίρ μέχρι τοῦ Νίμεν ἐξηπλοῦντο στρατιωτικαὶ δυνάμεις, γαλλικαὶ καὶ συμμαχικαὶ, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ Μεγάλῃ Στρατιά, ἀποτελουμένη ἀπὸ 500 περίπου χιλιάδας ἀνδρας, ἐξ ὧν τὰ 2)3 ξένοι καὶ διηρημένη εἰς τρία σώματα, ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 24 - 25 Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίμεν. Μέρος μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν Γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμαχους, Γερμανούς, Ἰταλοὺς κ.λ.π.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, αἱ ὁδοὶ ἐλειναί, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκῆς διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλέον τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καὶ ἠρήμωνον τὴν χώραν.

Ὁ γαλλικὸς στρατός, καταπεπονημένος ἤδη ἀπὸ τὰς καυχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ὁμαδικὰς λιποταξίας, ἔφθασεν εἰς Σμόλενσκ, τὸ ὁποῖον οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἱματηρὰν μάχην (17 Αὐγ. 1812).

Μόσχα

Ὁ Τσάρος διώρισεν ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατεύματος τὸν Κουτούσωφ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησεν τὴν ὑποχώρησιν καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Βοροδῖνον. Οἱ Γάλλοι (137 χιλ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὀπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἡ μεγάλη Στρατιά εἶχε 30 χιλ. νεκροὺς καὶ

τραυματίας, οί Ρώσσοι περί τὰς 60 χιλιάδας νεκρούς, τραυματίας καί αίχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτήν ὁ Ναπολέων (5 - 7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊά, διαρκέσασα τέσσαρας ἡμέρας, ἀπετέφρωσε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρώσσοι τραυματῖαι ἀπέθανον οἰκτρὸν θάνατον. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὔρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Ἡ καταστροφή

Ἡ ἐκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατάρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ὡς ἐκ τούτου ἀδύνατον νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, αἱ ζωοτροφίαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουσι καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τὸν Τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφυγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου, κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφήν. Ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προῶρως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέρανον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ Ρωσικοῦ ἵππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρωΐαν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἄφηνον νεκρούς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ρωσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπέιζεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, τρίτος δὲ ρωσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ

Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῆς Μεγάλης Στρατιάς.

Ἡ ἔκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μία τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν στρατιάν, ἡ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, 200 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματῆαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλιάδες αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιποτάκται. Ἄλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον μὲ 40 χιλ.

Οἱ Πρῶσοι καὶ οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἔκστρατείαν, ἀπεστάτησαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐξέγερσις τῆς Γερμανίας. Λειψία

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ρωσσίαν ἠκολούθησε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικά χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν κατῴρθησε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολίνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκείθεν τοῦ Ὁδερ. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπίφοβος.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστροίαν καὶ Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμούς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν (ἔκτος συνασπισμοῦ κατὰ τῆς Γαλλίας).

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων ἔδωσε πάλιν δειγμάτων στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτάτους στρατιώτας μέχρι τοῦ 18ου ἔτους. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ὠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς τοῦ Ναπολέοντος Μπερναντότ, ἄλλην ὁ πρῶστος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blücher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνει ἔνδοξος μὲ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τὴν τρίτην ὁ αὐστρι-

ακός στρατηγός Σ β ά ρ τ σ ε ν μ π ε ρ γ κ (Schwarzenberg), ὁ ὁ-
πόιος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μά-
χη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψί-
αν (16 - 19 Ὀκτωβρί-
ου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ.
Γάλλοι ἐπάλαισαν κα-
τὰ 295 χιλιάδων συμ-
μάχων, οἱ ὅποιοι διέθε-
τον διπλάσιον ἵππικὸν
καὶ πυροβολικόν. Ὁ
γαλλικὸς στρατός, με-
τὰ κρατερόν ἀγῶνα, ἠ-
ναγκάσθη νὰ ὑποχω-
ρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντησε
τὰ πυρομαχικά του καὶ
ἀφοῦ εἶδε τοὺς συμ-
μάχους του Σάξονας
καὶ Βυρτεμβεργίους νὰ
προσχωρήσουν εἰς τὸν
ἐχθρόν. Αὕτῃ εἶναι ἡ
μεγάλῃ μάχη τῆς
Λειψίας, τὴν ὁποίαν οἱ
Γερμανοὶ ὠνόμασαν Μάχη
τῶν Ἐθνῶν (Völkerschlacht).

110. Ὁ Ναπολέων τὸ 1814

Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Ρήνου, ἡ
Γερμανία μέχρι τοῦ Ρήνου ἦτο ἐλευθέρη, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἀ-
πεστάτησαν, ἡ Ὅμοσπονδία τοῦ Ρήνου διελύθη.

Εἰσβολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν

Τὴν νύκτα τῆς 1ης τοῦ νέου ἔτους 1814 ὁ Μπλύχερ διέβη τὸν
Ρήνον καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ διαφόρων
σημείων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ναπολέ-
οντος νὰ δημιουργήσῃ νέον στρατὸν ἔφερε πενιχρὰ ἀποτελέσματα,
διότι αἱ ὑπηρεσίαι δὲν ὑπήκουον καὶ οἱ νέοι δὲν ὑπετάσσοντο. Ἀπὸ

ἡμέρας εἰς ἡμέραν στενώτερον περισφιγγόμενος ἐπάλαισεν ὡς λέων μανιώδης καὶ διέπραξε κατορθώματα οὐδενὸς τῶν προηγουμένων ὑποδεέστερα, ἀλλὰ κατώρθωσε μόνον νὰ βραδύνη τὸ μοιραῖον. Τὴν 31 Μαρτίου οἱ σύμμαχοι εἰσῆλθον εἰς Παρισίους. Ὁ Ναπολέων προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπερίσχυσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα.

Οἱ σύμμαχοι ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' Λουδοβίκον ΙΗ',⁽¹⁾ ὁ ὁποῖος ὑπεσχέθη ἀμέσως ὅτι θὰ παραχωρήσῃ Σύνταγμα. Μετ' αὐτοῦ συνῆψαν οἱ σύμμαχοι τὴν πρώτην Εἰρήνην τῶν Παρισίων (30 Μαΐου 1814), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792, ἀνέκτα πάλιν σχεδὸν πάσας τὰς ἀποικίας της καὶ δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ διάφορα μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτει τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἑλγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονισθέντες ἡγεμόνες ἐπανήρχοντο εἰς τὸν θρόνον των (παλινόρθωσις, restoration) καὶ ὠρίζετο νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις τῶν κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ κανονίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου παρεχωρήθη εἰς τὸν Ναπολέοντα ὡς ἡγεμονία ἡ νῆσος Ἑλβα καὶ ὑπεχρεώθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βιέννην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, πολλοὶ ἡγεμόνες, πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί. Ἡ Βιέννη ἔλαβεν ἑορτάσιμον ὄψιν καὶ ἐδόθησαν ἀλλεπάλληλα συμπόσια, χοροὶ καὶ

1. Λουδοβίκος ΙΖ' θεωρεῖται ὁ υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', τὸν ὁποῖον οἱ μετανάσται βασιλόφρονες ἀνέκλυσαν βασιλέα μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ πατρὸς του Ὁ νεαρὸς ἡγεμονίδης ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ μετὰ τῶν γονέων του.

παραστάσεις, διότι μετά τὸν μακροχρόνιον καὶ βαρὺν πόλεμον οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς.

Μεγίστην ἐπιρροὴν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Μέττερνιχ. Μέλος τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ὁ Ἕλλην Κ α π ο δ ί σ τ ρ ι α ς. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος εἰργάσθη ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλίαν Τ α λ λ ε ὕ ρ α ν (Talleyrand), ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους προσεταιρισθεῖς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἐξερρηγνύετο ὁ πόλεμος μεταξὺ τοῦ νέου αὐτοῦ συνδυασμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας. Αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον εἰσέτι καταλήξει εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα, ὅποτε ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συνασπισμὸς τῶν ὀκτώ κρατῶν ἀνενώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ ταραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

Β α τ ε ρ λ ὸ

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίες διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοῦντο μετ' αὐτοῦ ὅπως παλινρθώσουν τὴν ἀρχὴν του. Ἐνθαρρυνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1.100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐπευφημίας « Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ ». Ὁ στρατηγὸς Νεύ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ τρεῖς μῆνας καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἐ κ α τ ὸ ν ἡ ἡ ἡ ἡ ἡ (20 Μαρτίου - 22 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέων περιειποίηθη τὸν γαλλικὸν λαόν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν μὲ ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζη στρατὸν καὶ κατώρθωσε ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἡ-

σκημένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Προσεπάθησε νὰ διασπάσῃ τὸν ἐναντίον του συνασπισμὸν διὰ συνεννοήσεων, ἀλλ' ἀπέτυχε.

111. Ὁ Οὐέλλιγκτον

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατιαί, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον με 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ με 150 χιλ. Τὸν Ρῆνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὅπισθεν αὐτῶν ἦσαν 235 χιλ. Ρῶσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέων διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε με 120 χιλ. ἐκλεκτοῦ

στρατοῦ πρὸς τὸ Βέλγιον, με τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ με ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρῶσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέρρηξαν τὸ κέντρον των καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἐπέσεν ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἀμέσως κατόπιν προσέβαλε τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωθῆ ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου Σαιν Ζάν (Saint - Jean), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Βρυξέλλας, ἐλπίζων ὅτι θὰ συντρίψῃ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (74 χιλ. Γάλλοι καὶ 246 τηλεβόλα κατὰ 60 χιλιάδων Ἄγγλων καὶ 148 τηλεβόλων). Ἦδη εἶχον ἀρχίσει νὰ κλονίζωνται αἱ τάξεις τῶν Ἄγγλων, ὅποτε ἐνεφανίσθησαν οἱ Πρῶσοι τοῦ Μπλύχερ. Μετὰ πάλιν σῶμα πρὸς σῶμα οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἐν τρίτον ἐξ αὐτῶν, δηλ. 15 χιλιάδες νεκροὶ ἢ τραυματία, ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ πρωσσικὸν ἵππικὸν κατεδίωξεν αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διῆλθον ἐν πανικῶ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις

ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατῶρθωσαν νὰ ἀνασυνταχθοῦν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό (Waterloo) καταστροφή (18 Ἰουν. 1815).

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῆ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολέων φεύγων ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ροσφόρ (Rochefort), ἔνθα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἕγγλους, οἱ ὅποιοι τὸν μετέφερον εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἔζησεν ἕξ ἔτη ἀσθενῆς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε (5 Μαΐου 1821).

Ἡ δευτέρα εἰρήνη τῶν Παρισίων

Μετ' ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν πανηγυρικῶς καὶ τούτους ἠκολούθησεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος ὑπέγραψε τὴν δευτέραν εἰρήνην τῶν Παρισίων (20 Νοεμβρίου 1815), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1790. Οὕτως ἡ περιπέτεια τῶν Ἑκατὸν ἡμερῶν ἐστοίχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους καὶ 700 ἑκατομμύρια πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Οἱ Γάλλοι ὑπεχρεώθησαν ἀκόμη νὰ ἐπιστρέψουν τὰ ἔργα τέχνης, τὰ ἀφαιρεθέντα παρ' αὐτῶν ἀπὸ διαφόρους χώρας.

Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης

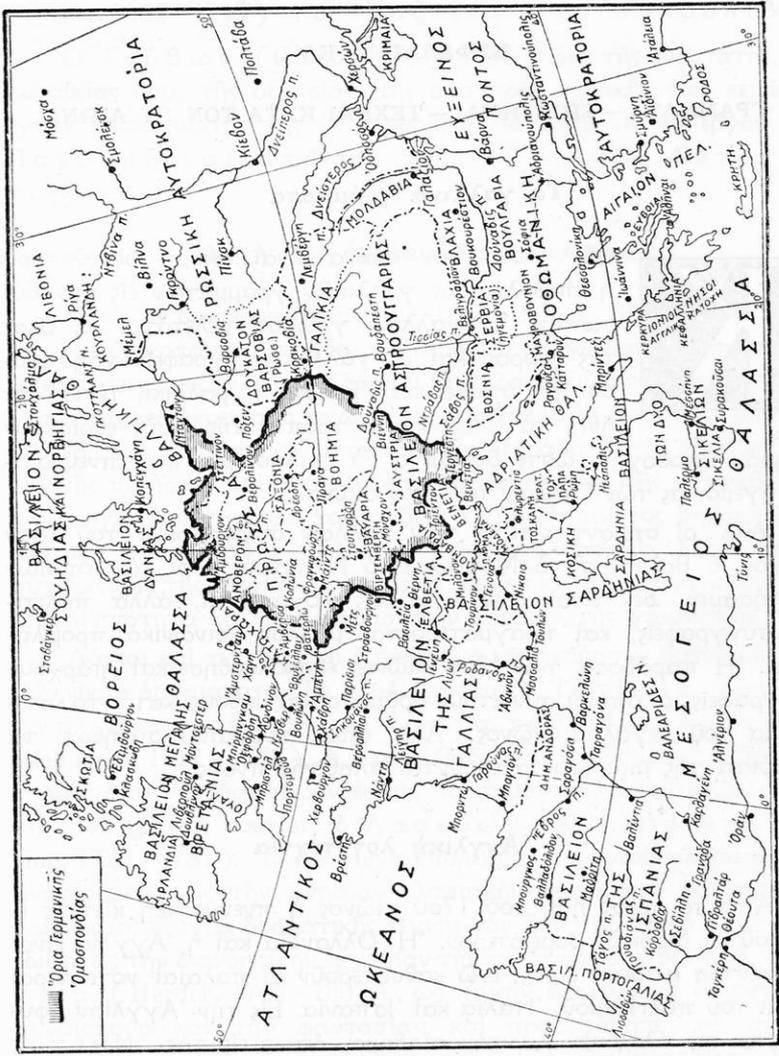
Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης συνεπλήρωσε τὰς ἐργασίας του καὶ ἔλαβεν ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ὥρισαν τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Οἱ διπλωμάται εἰργάσθησαν ὡς ἀντιπρόσωποι ἡγεμόνων καὶ ὄχλαων. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος, τῆς ἰσορροπίας καὶ τῶν ἀντισταθμισμάτων καὶ διμοίρασαν τὰς χώρας, χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς κατοίκους.

Ἡ Ρωσσία ἔλαβε μέγα μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, συνήνωσεν αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐσχη-

μάτισεν οὕτω τὸ βασιλεῖον τῆς Πολωνίας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἀνηγορεύθη ὁ Τσάρος. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας (τὸ Πόζεν, τὸ Θόρν καὶ τὸ Ντάντσιγ) καὶ τρεῖς γερμανικὰς ἐπαρχίας (Σαξονίαν, Βεστφαλίαν, καὶ περιοχὴν τοῦ Ρήνου). Τοιοῦτοτρόπως ἐπέτυχεν τὴν ἔνωσιν τῶν διεσπαρμένων τμημάτων τοῦ κράτους καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ρήνου μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Βελγίου. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλταν, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, τὴν Κεϋλάνην κτλ. ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποικιακὸς ἀγὼν ἔληξεν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, τὴν Βενετίαν καὶ Λομβαρδίαν καὶ ἀπέκτα μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ παλαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Πάπας ἐπανήλθον εἰς τὸν θρόνον των. Τὸ Βέλγιον ἠνώθη μετὰ τῆς Ὀλλανδίας εἰς ἓν κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Βασίλειον τῶν Ἡνωμένων Κάτω Χωρῶν, ὑπὸ τὸν βασιλέα Γουλιέλμον Α΄ τῆς Ὁρανίας, καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη μετὰ τῆς Σουηδίας.

Ἱερὰ Συμμαχία (26 Σεπτεμβρίου 1815)

Τῇ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου, οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνήψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἡ ὁποία ἀρχικῶς εἶχε σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης. Συμπληρωθεῖσα ὁμως διὰ νέων συνεννοήσεων ἔλαβε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Οἱ συμβαλλόμενοι δηλαδὴ ἡγεμόνες ὑπεχρεοῦντο νὰ κυβερνήσουν τὰ κράτη των κατὰ τὴν θεῖαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν, πολλάκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξεργράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἰδίως τῆς Αὐστρίας, ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

112. Η Ευρώπη μετά την συνθήκη τής Βιέννης (1815)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

ΑΤΑ τὸν 18ον αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἢ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουσιν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς ἡγεμονίας τῶν Γάλλων τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Ντιντερό, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς λογοτέχνη, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

Ἄγγλικὴ λογοτεχνία

Ἀπὸ τὸ τέλος ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶναι ἤδη κέντρα ἐντόνου ζωῆς, ἐνῶ καθυστεροῦν αἱ παλαιαὶ νοτιώτεραι ἐστίαί τοῦ πολιτισμοῦ, Ἰταλία καὶ Ἰσπανία. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφυπνίζεται τὸ ἀληθινὸν λυρικὸν αἶσθημα, ὅπως εἰς τὰς Νύκτας τοῦ ποιητοῦ Γιόουνγκ (Young, 1681 - 1765), καὶ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ὁ Δανιήλ

Ντιφόου (Daniel Defoe, 1660 - 1731) γράφει τὸν περίφημον Ροβινσὸν Κροῦσον καὶ ὁ σατυρικός Σουΐφτ (Swift, 1667 - 1745) τὰ Ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ.

Ὁ Γίββων (Gibbon, 1737 - 1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς ὀξυνοίας, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων ἔγινεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἔργον του Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆ Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

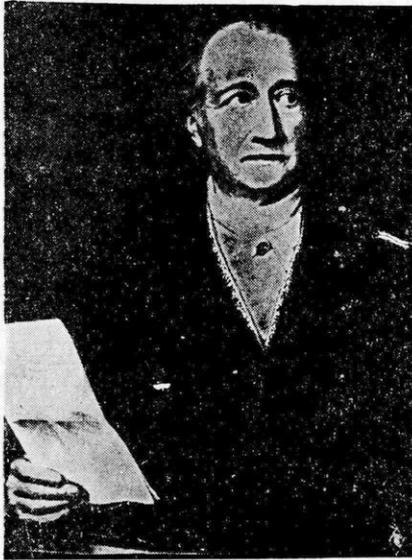
Ἐκμὴ τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισιο τοῦ 18ου αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασσικίζουσας Γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγῶν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργικὸς ποιητὴς ὁ Φρειδερίκος Κλόπστοκ (Klopstock, 1724 - 1803), συγγραφεὺς τῆς Μεσιάδος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτησαν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τοῦ Βίνκελμαν (Winckelmann, 1717 - 1768), ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερον ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τούτων, ὁ Λαοκόων τοῦ Λέσσιγκ (Lessing, 1729 - 1781). Ὁ Λέσσιγκ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασσικισμόν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασσικὴν παράδοσιν καὶ προβάλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσσιγκ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ Χέρντερ (Herder, 1744 - 1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ἡ Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς Θυέλλης καὶ Ὁρμῆς (Sturm und Drang), ὅπως ὀνομάζουσι αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξεδηλώθη ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Γκαϊτε (Goethe, 1749 - 1832). Εἰς τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἔργον του, τὸν Βέρθερ, εἰκονίζεται ἡ κατέχουσα τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνησυχία. Ὁ ὑπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρως τοῦ μυθιστορήματος, δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἀφθονον αἰσθηματολογία του εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἔργον συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν καὶ εἰς

113. Ὁ Γκαϊτε

γλῶσσαν ἀπλῆν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολὴν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαϊτε ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαίωρος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ Φάουστ (Faust). Ἡρως τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἔχει μορφήν δράματος, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνι-

κοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μεταμελείας διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον κατηνάλωσε τὴν νεό-

τητα, και ἐπιθυμει νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαίτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ (Schiller, 1759 - 1805), τοῦ ὁποῦ τοῦ νεανικὰ δράματα (Ὀλλεστὰί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ἄλλ' ὁ σχετικὸς βραχὺς βίος τοῦ εὐπαθοῦς ποιητοῦ ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Βάλλενσταϊν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τέλλ εἶναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικὰ δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

Αἱ τέχναι

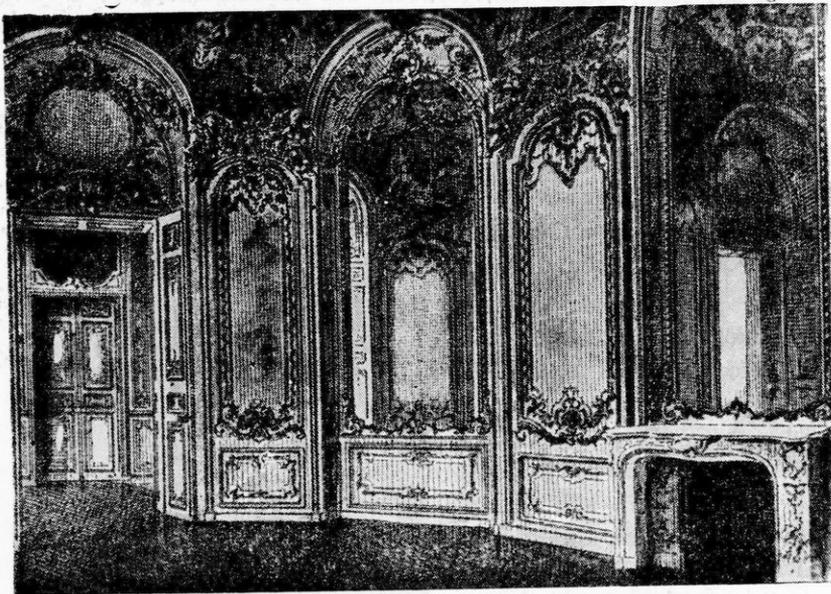
Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῇ κατὰ τόπους τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ναοί, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητὴ. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχναι ἀποφεύγουσι συστηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορρυθμοὺς γραμμὰς. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦσι τὰ αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστράκων. Γενικῶς ἐπιδιώκουσι τὸ ἑλαφρόν, τὸ κομψόν καὶ εὐθυμον.

Σημαντικωτέρα εἶναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνονται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα ἀπόκρυφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρῆται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουσι τὸ κομψόν καὶ συγχρόνως ἀναπαυτικόν. Τὰ ἐπιπλά γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαυτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦσι τὸ ἀπαλόν, ὅτι ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις.

Τὴν νοοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν Ροκοκό (Rococo, ἀπὸ

τὸ rocaille = ὄστρακον). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, τὸ Μικρὸν Τριανόν, τὰ δύο μέγαρα τῆς βορείας πλευρᾶς εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὀμονοίας εἶναι τὰ ὠραιότερα δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἡ νέα τεχνοτροπία εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης ὅπου γάλλοι καλλιτέχναι πολλάκις κα-

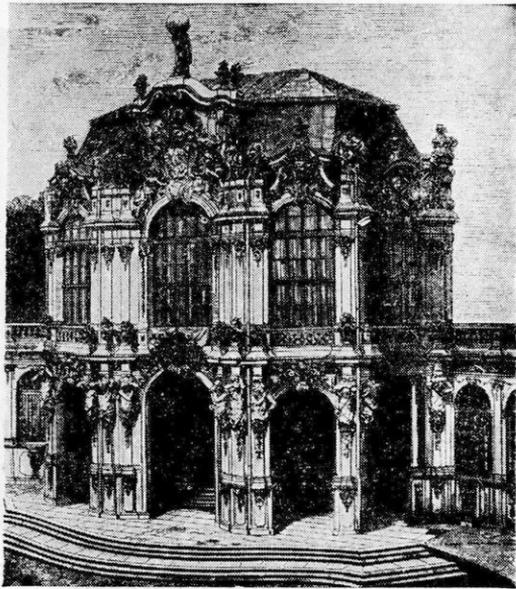

114. Αἴθουσα τοῦ μεγάρου Σουμπίζ τῶν Παρισίων.

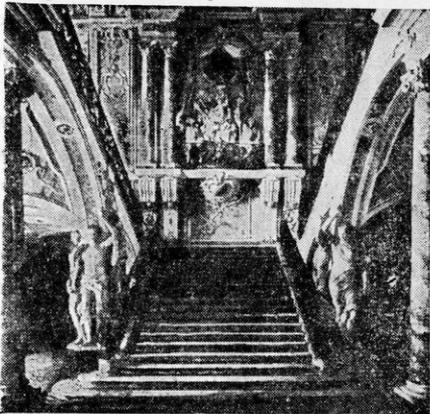
τεσκεύασαν ὅμοια ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν πολλοὶ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, ιδίως οἱ τῆς Σαξονίας εἰς τὴν Δρέσδην. Ὅμοια τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα δὲν ὀμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλάκις ὅμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς Βαττώ (Watteau, 1684-1721) ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου καὶ ἐορτᾶς ποιμένων,

ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενα εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Πλοῦς εἰς Κύθηρα, Γεῦμα ἐν ὑπαίθρῳ κτλ.).

Τὸν 18ον αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οἱ ὅποιοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς Χόγκαρτ (Hogarth 1697 - 1764) ὀλανδικῆς καταγωγῆς, παρέστησε τὸν βίον τῶν ἀκαταστάτων καὶ

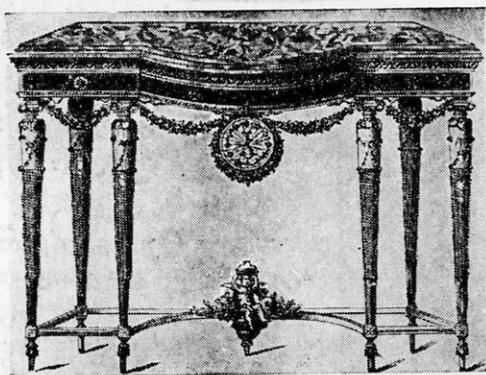
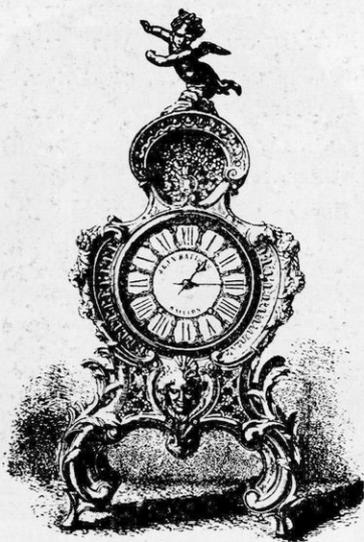
115. Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger (Δρέσδη)

116. Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μπρὺλ

τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀμελείας καὶ ἀσωτίας καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς γελοιογραφίας (ἔργα: Ἱστορία ὑπηρετρίας, Ἱστορία ἀσώτου, ὁ γάμος κατὰ τὸν συρμόν κτλ.). Οἱ δὲ δύο μεγάλοι ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος, ὁ Ρέϋνολδς (Reynolds, 1723 - 1792) καὶ ὁ Γκέϊνσμπορο (Ga-

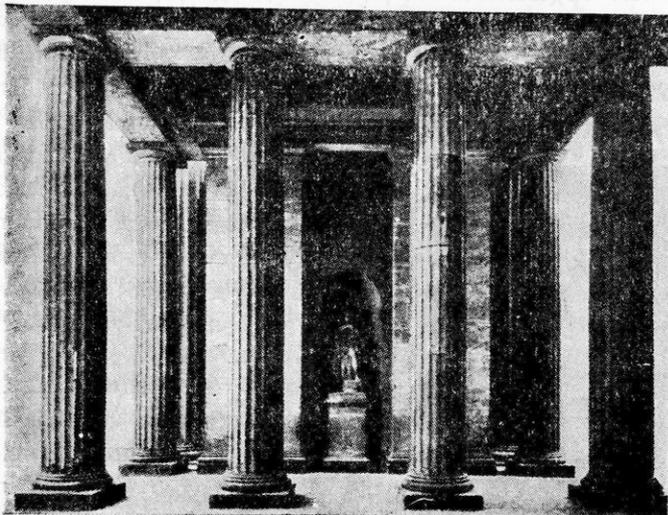
insborough, 1727 - 1788) ἦσαν ἑξοχοὶ προσωπογράφοι καὶ ζωγράφοι τοπίων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βαττώ.

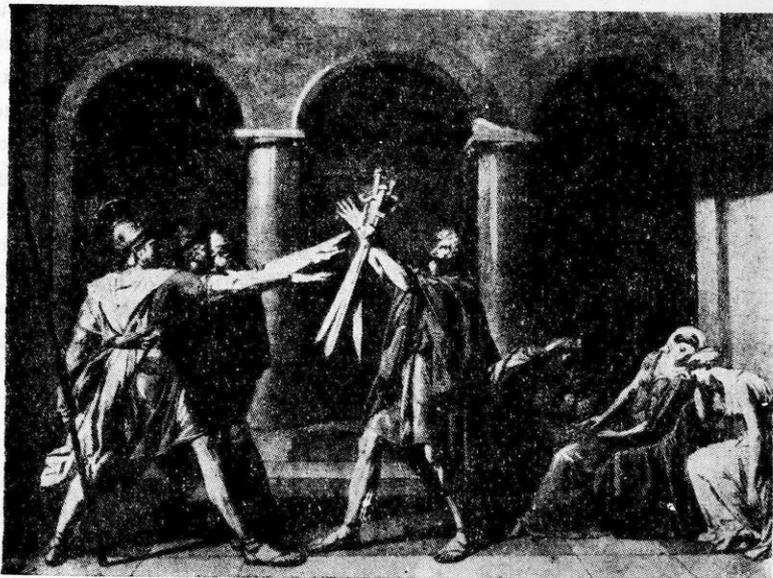
117. Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ κλασσικὸν πρότυπον, ἡ ὁποία ἐνισχύεται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων, τῆς Πομπηίας καὶ τοῦ Ἑρακλείου. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλαχοῦ κτίζουσι ναοὺς καὶ μέγαρα μὲ ἀρχαῖζοντα ρυθμὸν. Ὁ Ναπολέων ἰδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στηλάς, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κατασκευάζουσι Στοὰς καὶ Προπύλαια ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλούστερα καὶ γραμμικώτερα (ρυθμὸς empire).

Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη παριστάνει τὸ ἥρωϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ, κατὰ τὸ ὑπό-

118. Πύλη του Μιθράντεμπουργκ (Βερολῖνον)

119. Ὀρκος τῶν Ὁρατῖων (Δαυῖδ)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψή καὶ περίτεχνος γλυπτική τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὥραιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος, δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ ἰταλὸς Κανόβα (Canova, 1757 - 1822)

120. Ἡ Ἥβη (Τορβάλτσεν)

καὶ ὁ δανὸς Τορβάλτσεν (Thorwaldsen, 1779 - 1884), οἱ ὁποῖοι ἐξήσαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέριαν καὶ παρήγαγον μέγα πλῆθος ἔργων, ἀπομιμούμενοι τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

Ὅμοιαι τάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἡ πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς κλασικιστικῆς ζωγραφικῆς, ὁ Γάλλος Δαυὶδ (David 1748 - 1825), ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν τῆς μυϊκῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ δεσπάζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα : Ὀρκος τῶν Ὀρατίων, Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας, Σαβίνιαι, κ.ά.). Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι μαθηταὶ του.

Ἡ φιλοσοφία

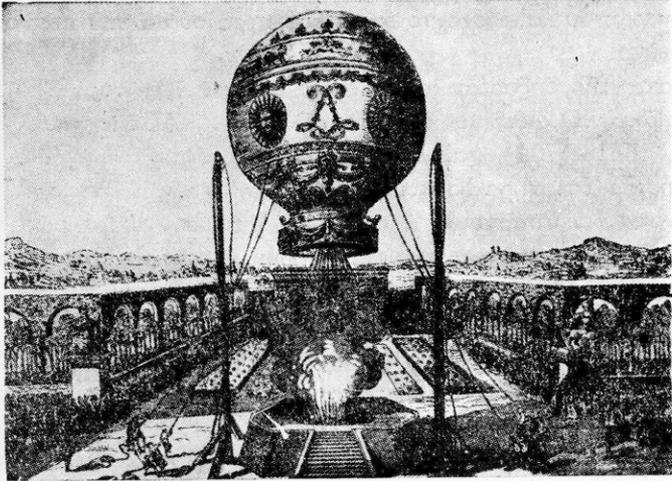
Οἱ σοφοὶ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibnitz ἐδέχοντο ἀκόμη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώσεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ θεοῦ,

του αγαθοῦ, τῆς οὐσίας, τοῦ τελείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύοντας αὐτὰς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς, οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἐγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἰδίως τὸν 18ον αἰῶνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος Τζὸν Λὸκ (John Locke, 1631 - 1704), τοῦ ὁποῦ ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ιδέας, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἔννοιαι δὲν ὑπάρχουν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημέναι ἔννοιαι, πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν μὲ τὴν νόησιν. "Ὅθεν ἡ περίφημος ἀρχὴ οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτῆ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν, εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως, αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς Ἐμμανουὴλ Κάντ (Kant, 1724 - 1804) ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὁπαδοὶ καὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν παλαιότερων φιλοσόφων ἦτο, κατὰ τὸν Κάντ, ἡ πίστις ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἰκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας: θεὸς, προελεύσεις τοῦ κόσμου, ἀρχὴ καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς. Πρέπει, κατὰ τὸν Κάντ, νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν ἔρευναν, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ, ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται: Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ματαιοπονία

νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

121. Δοκιμὴ ἀεροστάτου ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μογκολφιέ

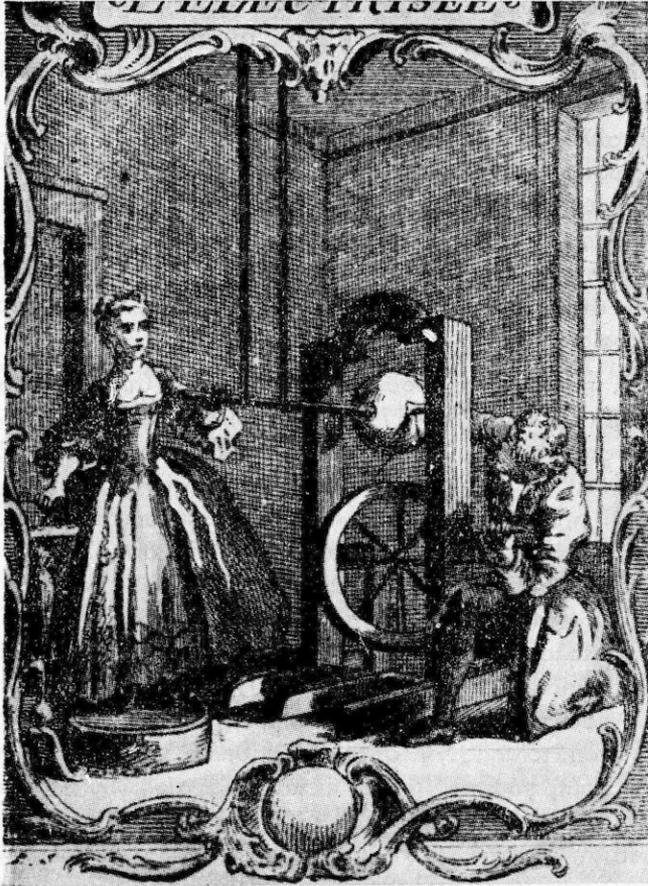
Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἰδεαλισμός, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ ἐξῆλθεν ὁλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων τῶν ὀπίσθιων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ Φίχτε (Fichte, 1762 - 1814), ὁ Σέλλιγκ (Schelling 1775 - 1854) καὶ ὁ Χέγκελ (Hegel, 1770 - 1831).

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18ον. Αἱ συνθήκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί, ἀλλ' ἐρασιτέχναι καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστῆμας, ὅπως π.χ. ὁ Λαβουαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτὴς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὅμως ὑποστηρί-

ζουν προθυμότερον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύουσι Ἀκαδημίας καὶ διοργανῶνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφοὺς, ἰδίως μαθηματικούς, τῶν

122. Ἡλεκτρικὴ μηχανή

ὁποίων ὁ διασημότερος Λαπλάς (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσικὴ. Κατασκευά-

ζουν ακριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, ὁ πρῶστος Fahrenheit εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1716), ὁ Reaumur εἰς τὴν Γαλλίαν (1713), ὁ Celsius εἰς τὴν Σουηδίαν (1742). Οἱ ἀδελφοὶ Μογκολφιέ (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκώτος Οὐάτ (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ιδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος Παπέν (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγὸν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια. Βραδύτερον ἐγίνε προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν καὶ πλοίων. Ἄλλ' ἢ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων ἐπιβραδύνει τὴν ἐφαρμογὴν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις, ἰδίως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Βενιαμὶν Φραγκλίνοῦ ἀνακάλυψιν τοῦ ἀλεξικεράνου, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Λαβουαζιέ, (Lavoisier, 1743 - 1794), ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώνσας ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βᾶρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάσαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καῦσιν. Ἐπίσης κατῶρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειῶνουν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς Λιννέ (Linné, 1707 - 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασιλεῖον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἐγίνε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιολογικοῦ ἀπέκτησε καὶ ὁ Γάλλος Μπουφὸν (Buffon, 1707 - 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα, πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας, εἶναι ἐξαίρετα λογοτεχνήματα.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Αἱ κατακτήσεις Μωάμεθ Β΄

ΜΩΑΜΕΘ Β΄ (1451 - 1481), ἀφοῦ τὸ 1453 ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεῖα μάλιστα τῶν δυναστεϊῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὑπέκυψε εἰς τοὺς Ὀθωμανούς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ **Θωμάς Παλαιολόγος** ἐδραπέτευσε εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η΄, ὁ ὅποιος ὠνειρεύετο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Κατελήφθησαν συγχρόνως τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψε εἰς τοὺς Τούρκους, ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἴονιους νήσους, καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου, ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατεῖχετο ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ

άνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας Ἴω-
άννου Χούνυαδου (Hunyady) ἢ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ
γαιοκτῆμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιάροι, ὀρθόδοξοι τὸ θρη-
σκευμα, προετίμησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Μόνον τὸ Βε-
λιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἡρωϊκῶς ὁ Χούνυαδου, δὲν παρε-
δόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1521 συνοριακὸν φρούριον
τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ
1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βό-
ρειον Ἀλβανίαν ὁ περίφημος Σκενδέρπεης κατεφρόνει τὴν
ισχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρων ἤδη (1468), ἡ
χώρα περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ 1481, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὅλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὅλη ἡ
χώρα μεταξύ τοῦ Σάβου, τοῦ Δόν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ
Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Μάνης) εἶχον γίνει τουρκικαί.

Αἱ κατακτήσεις τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν
16ον αἰῶνα. Οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ 15ος καὶ ὁ 16ος, εἰς τὴν ἱστορίαν
ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ
ὑψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν Ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο
Σουλτάνων Σελὶμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ Σελὶμ Α' (1512 - 1520) ἦτο ἄγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέ-
λαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν
ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγ-
γενεῖς του.

Πρῶτος μεταξύ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλα-
μίσῃ τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέτρε-
ξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτιμήδειος
πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σελὶμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας
ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι Μαμελοῦκοι
(δοῦλοι). Ὅταν ὁ Σελὶμ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπιον, ὁ ἱεροκῆρυξ τοῦ
μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπηρέτην τῶν δύο
ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. Οὕτως οἱ Σουλ-

τάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Χαλίφου, δηλαδή τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ Σουλεῦμάν Β΄ (1520 - 1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν Τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε΄, Φραγκίσκου Α΄, τοῦ πάπα Λέοντος Ι΄ καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σώζονται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ.

123. Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καὶ οἱ Τούρκοι Γαβούς (ἄξιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ ὡς νομοθέτης. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἐξ ἑβδομάδων ἐγένε κύριος τοῦ Βελιγραδίου, τὸ ὅποιον διὰ πρώτην φοράν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ μακροὺς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν ἱπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀπο-

χωρήσαντες υπόσπονδοι ἐκ τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλαταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α', ἡττηθεὶς (μάχη Πανύας, 1525) εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Καρόλου Ε' καὶ αἰχμαλωτισθεὶς, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ Σουλτάνου. Σφύζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεῦμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ στόμφου ὀμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1625). Μὲ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φιλοπόλεμον πεζικὸν τῶν Γενιτσάρων, μὲ τὸ τοξοφόρον ἵππικὸν τῶν ἀκιντζήδων, τὸ πυρβολικὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν σκαπανέων, οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἄνερχόμενοι τὴν ὁδὸν τοῦ Δουνάβεως ἐζήτησαν νὰ τὴν πλήξουν εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχάτς (Mohacz, πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, 1526) συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἵππικόν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β' ἐφρονεῦθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατασκευάσαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέσταν. Μέρος ἀπὸ τοὺς οὐγγρους εὐγενεῖς, ἔδωκε τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Β', ἐνῶ ὁ Σουλεῦμάν ὑπεστήριξε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζάπολνυα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδούξ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεῦμάν παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περιεκύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς καὶ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαϊῶν (1529).

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ Σουλτάνος διώρισε τότε ὀργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου τὸν περίφημον πειρατὴν ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσαν. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἀλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειραν τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπά-

γοντες αίχμαλώτους τούς επιβάτας. Διά τούτο ή κατά τής Τύνιδος έκστρατεία Καρόλου τού Ε' έλαβε χαρακτηήρα σταυροφορίας. Το φρούριον κατελήφθη υπό τών Χριστιανών, ό Χαίρεδδιν έξειδιώχθη από τήν Τύνιδα και χιλιάδες αίχμαλώτων ήλευθερώθησαν.

Κατάληψις τής Κύπρου (1571)

Οί Τούρκοι έξηκολούθησαν και μετά τόν θάνατον τού Σουλεϋ- μάν να εΐναι επικίνδυνοι εις τήν θάλασσαν. Το 1571, επί τού Σουλτά- νου Σελίμ Β', υίοϋ τού Σουλεϋμάν, κατέλαβον, κατόπιν αίματηροϋ άγώνος, τήν Κύπρον.

Ή μεγαλόνησος, έλληνική από τών προΐστορικών χρόνων, έζησεν άτελεύτητον σειράν περιπετειών. Ήπ' αυτής διήλθον «ως σκοτεινά κύματα εις ζοφερόν ώκεανόν» επί χιλιετηρίδας επιδρομαί, λεηλασίαι, άλλαγή δεσποτών, τυραννίαι. Ήν τούτοις, εις τήν από- κεντρον και μακράν τής μητρος θέσιν της, έμεινεν έλληνική, διατηρή- σασα ζωηράν τήν έθνικήν συνείδησιν.

Ήπό τού 1489 ή Κύπρος περιήλθεν εις τήν εξουσίαν τών Ήνε- τών. Ήλλά μετά τήν άνάπτυσιν τής τουρκικής δυναμewς, ή μεγαλό- νησος άπέβαινεν από τούς άμεσωτέρους στόχους τής βουλιμίας τών σουλτάνων.

Ή Ο Σ ε λ ί μ Β' (1566 - 1574), υποκινούμενος υπό Ισπανοεβραίοις τυχοδιώκτου, παρεσκεύασε μεγάλην έκστρατείαν. Τριακόσια έξη- κοντα Ιστιοφόρα και 100.000 στρατός έκινήθησαν κατά τής νήσου. Τήν 1ην Ήουλίου 1570 ό όθωμανικός στόλος ήγκυροβόλησεν εις τόν κόλπον τής Λεμεσοϋ και άπεβίβασεν άκωλύτως τόν στρατόν. Το φρούριον τής Λεμεσοϋ παρεδόθη μετά τήν πρώτην προσβολήν και ό τούρκος στρατηγός έφεΐσθη τής πόλεως και τών κατοίκων, δια να ένθαρρύνη τās άλλας πόλεις εις παράδοσιν. Ή έλληνικός λαός τής νήσου, ένεκα τού μίσους προς τούς Λατίνους, έβλεπε με άπάθειαν ή και εϋνοιαν τήν τουρκικήν δύναμιν ως μέλλουσαν ν' άπαλλάξη αυ- τόν από τήν φραγκοκρατίαν. Τα χωρία παρεδίδοντο, αλλά έδοκιμά- ζοντο από τήν άντεκδίκησιν τών Βενετών.

Οί Τούρκοι συνήντησαν μεγαλυτέραν άντίστασιν εις τήν Λευ- κωσίαν και πραγματικώς ήρωικήν εις τήν Ήμμόχωστον, τήν Φαμα-

γούσταν (Famagusta), ὅπως λέγουν οἱ Δυτικοί, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία ἔγινεν ὀνομαστή. Μετὰ μακρὸν ἀποκλεισμόν καὶ ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἡ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθεῖσα φρουρὰ παρεδόθη, τὴν 1ην Αὐγούστου 1571, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταφερθῆ δι' ὀθωμανικῶν πλοίων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ὅλη ἡ νῆσος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ τουρκικὴ ἐπιδρομὴ συνωδεύετο ἀπὸ τὰς συνήθεις φρικαλεότητας. Τὴν ἄλωσιν τῆς Λευκωσίας ἠκολούθησεν ἀγρία σφαγὴ τῶν κατοίκων. Πολλὰ γυναῖκες κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἄλλοι ἐφόνευσαν ἰδιοχείρως τὰς θυγατέρας των. Εἴκοσι χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ δύο χιλιάδες νεοὶ καὶ νεαὶ ἀπήχθησαν ὡς δούλοι. Μία ἑλληνίς, νεάνις, ἡ Μαρία Συγκλητικὴ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τῆς γαλέρας ἐφ' ἧς ἐκρυσταίτο. Ἡ γαλέρα καὶ δύο ἄλλα πλοῖα ἠγκυροβολημένα παρ' αὐτὴν, πλήρη πολυτίμων λαφύρων, ἀνετινάχθησαν καὶ μετ' αὐτῶν ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς χίλιαι αἰχμάλωτοι νεάνιδες.

Εἰς τὴν Ἀμμόχωστον οἱ Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς ἐπὶ συμβάσει παραδοθέντας. Ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς των ἐφονεύθη κατόπιν πολυήμερον ἀπεριγράπτων βασάνων κατ' ἀπαίτησιν τοῦ τούρκου στατηγοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως δὲν εἶχον νὰ προσάψουν πολλὰ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, διότι πρὸ ἐνὸς μόλις ἔτους εἶχον διαδραματισθῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν τὰ ἐγκλήματα τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου.

Ὁ Σελὶμ διέταξε νὰ προστατεύσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν, διὰ νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς ραγιαδες τῆς νήσου. Ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχουν τὰ αὐτὰ προνόμια πρὸς τοὺς ἄλλους ὑποδούλους Ἑλληνῶν καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ διορίσῃ ἐπισκόπους εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἐγκατάστασις τῶν Μωαμεθανῶν δὲν ἠλλοίωσεν οὐσιωδῶς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς μεγαλονήσου, ἡ ὁποία παρέμεινε μέχρι σήμερον ἑλληνικὴ.

Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (7 Ὀκτωβρίου 1571)

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπέλπει ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας, αἱ δὲ διαπραχθεῖσαι εἰς τὴν Κύπρον ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠμότητες ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἑνετοὶ ἀπηύθυναν ἑκκλησίαν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ὁ πάπας Πῖος Ε' ἤνωσεν εἰς ἱερὰν συμμαχίαν τὴν Ἰσπανίαν, Ἑνετίαν καὶ τοὺς ἵπποτας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ὁ ἠνωμένος χριστιανικὸς στόλος συνεκεντρώθη εἰς τὴν Μεσση-
νὴν τῆς Σικελίας καὶ ἐπλευσεν εἰς τὸ Ἴόνιον Πέλαγος. Ναύαρχος αὐτοῦ
ἦτο ὁ ἴσπανὸς πρίγκιψ Δὸν Ἰωάννης Αὐστριακὸς (Don
Juan d' Austria), υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε' καὶ ἑτεροθαλῆς
ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας, νεώτατος, μόλις 24 ἐτῶν,
ἐνδοξὸς ἤδη ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ
τῶν Μαυριτανῶν.

Εἶχον συγκεντρωθῆ τεράστια δυνάμεις ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἀνὰ
250 πολεμικὰ περίπου, καὶ μέγας ἀριθμὸς στρατοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων.
Οἱ ὀνομαστότεροι πολεμιστὰί τῆς Χριστιανωσύνης καὶ τοῦ Ἰσλάμ
ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Πολλῶν γαλερῶν τοῦ Χριστιανικοῦ στό-
λου κυβερνῆται καὶ ἰδιοκτῆται ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ
τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ πλήρωμα, ἰδίως οἱ κωπηλάται καὶ τῶν δύο
στόλων, ἦσαν Ἕλληνες βιαίως ἢ διὰ χρημάτων στρατολογηθέντες.
Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ναυμαχίαν ἐχύθη πολὺ ἑλληνικὸν αἷμα.

Ἡ σύγκρουσις ἐγένετο ἔξω τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου παρὰ τὰς
Ἐχινάδας νήσους εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῷου τὴν 7ην Ὀκτωβρίου
1571. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολέμησαν μὲ πείσμα. Ἀλλὰ ἐθριάμβευσε
τὸ ἀνώτερον ὑλικὸν καὶ ἡ ἀνωτέρα ναυτικὴ τέχνη τῶν Εὐρωπαίων.
Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη τρομερὰν καταστροφὴν.

Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤκουσε μὲ ἀνακούφισιν τὴν νίκην. Ὁ
Πάπας ἐχαίρησε τὸν Ἰωάννην Αὐστριακὸν διὰ τῶν λέξεων τοῦ Εὐ-
αγγελίου: «Ἦν ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ᾧ ὄνομα Ἰω-
άννης». Ἀλλὰ διχόνοια δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νὰ ἐκμε-
ταλλεθοῦν τὴν εὐκαιρίαν καὶ διεψεύσθησαν αἱ μεγάλαι ἐλπίδες τῶν
Ἑλλήνων.

Ἀναχαίτησις τῶν κατακτήσεων

Μετὰ τοὺς μεγάλους Σουλτάνους τοῦ 16ου αἰῶνος, τὸν Σελίμ Α'
καὶ τὸν Σουλεῦμάν Β', αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων κατ' οὐσίαν ἐστα-
μάτησαν. Ἡ εἰρήνη τοῦ 1606 πρὸς τὴν Αὐστρίαν, συναφθεῖσα ἐπὶ
τῆς βάσεως τοῦ status quo ante, εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν τουρκικὴν
ἐπιδρομὴν. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῆς ἀρχῆς διτηρήθη ἐπὶ τι
διάστημα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ὁρμῆς πρὸς διαρπαγὴν, ἡ ὁποία ὅμως
ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεως τῶν κεκτημένων. Στά-
σεις τῶν Γενιτσάρων καὶ μηχανορραφίαι τοῦ χαρεμίου ὑπέσκαπτον

τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰ-
ῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν Εὐρωπαϊῶν διπλωματῶν διέβλεπε
τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος Μοῦρατ Δ' (1623 - 1640), σύγ-
χρονος τοῦ Ρισελιέ, μὲ βίαια μέσα καὶ παροδικῶς μόνον ἀνεχαίτισε
τὴν προϋϋσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων
βεζυρῶν ἐπιπτον, ὅπως ἐπὶ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς, καὶ τὸ πρῶτον
ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεΐχουλισλάμης καὶ ὁ πατριάρχης Κύριλλος
Λούκαρις ἔπεσε θύμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ρα-
διουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ εἰρήνη διετηρήθη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀναρχίας
εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος.

Οἱ Κιοπρουλήδες (1656 - 1710)

Τὴν ἀναρχίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ τὸ δεύτερον
ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουλήδων μεγάλοι
βεζύραι.

Ὁ ἐνεργητικὸς σουλτάνος Μωάμεθ Δ' (1648 - 1687), ἐκά-
λεσεν ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλήν, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὅποιος
ἴδρυσεν, οὕτως εἶπεῖν, πραγματικὴν δυναστείαν, ἡ ὅποια ἔδωσε
μεγάλους βεζύρας. Οἱ Κιοπρουλήδες ἦσαν Μουσουλμάνοι Ἀλβανοί,
ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοῦς Μεχμέτ Κιοπρουλής, πρῶτην
βοηθὸς μαγεῖρου εἰς τὸ σεράι (ἀνάκτορον), ἐβδομηκοντούτης ἤδη,
μὴ γνωρίζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρις ἀγριό-
τητος, καὶ εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἤσκησε δικτατορικὴν
ἐξουσίαν. Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριψεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶ-
τον ἔτος τῆς ἀρχῆς του 4 χιλιάδες καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζου-
ν τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρείας του (1656 - 1661). Μεταξὺ
τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος.

Κατάληψις τῆς Κρήτης (1645 - 1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακονταετὴς πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώ-
πην, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρή-

της, τὴν ὁποῖαν, κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον, κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδή τοῦ Ἡρακλείου (Candia). Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐθραύσθησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ ἡ πολιορκία, διαρκέσασα ἐκ διαλειμάτων ἐπὶ 25 ἔτη ἔγινεν ὀνομαστή.

Οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ ἐμποδίσουν πᾶσαν βοήθειαν τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, εἰσέβαλον τὸ 1663 ὑπὸ τὸν δεῦτερον Κιοπρουλή, τὸν Ἀχμέτ, μὲ 250.000 στρατὸν καὶ 145 τηλεβόλα εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχόμενον τμήμα τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Πάπας ἐκάλεσε τὸν Χριστιανικὸν κόσμον εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α'. Μόνος ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν 6.000 ἄνδρας καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνίκηθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, τῆς ὁποίας τὴν ἔκβασιν ἔκρινεν ἡ ἀκατάσχετος ὀρμὴ τῶν « κορασίδων », ὅπως ἐξέλαβεν ὁ μέγας βεζύρης τοὺς περουκοφόρους ἵππεῖς τοῦ Λουδοβίκου. Ἄλλ' οὔτε τοῦτο ἔσωσε τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον).

Τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δεῦτερος Κιοπρουλής, ὁ Ἀχμέτ, υἱὸς τοῦ πρώτου, ἀνὴρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του, ἀνεπτυγμένος καὶ ἠπιώτερος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικούσιον. Τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως διηύθυνεν ὁ ὀνομαστὸς ἐνετὸς στρατηγὸς Φραγκίσκος Μοροζίνης. Ἡ πάλῃ ὑπῆρξε σκληρά.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1669 ὁ Μοροζίνης ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀφοῦ εἶχεν ὑποστῆ 63 ἐπιθέσεις καὶ ἐπεχείρησεν 80 ἐξόδους. Οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν 100.000 ἄνδρας, οἱ Ἑνετοὶ 30.000. Εἰς τὸ Κάστρον εἶχον ἀπομείνει μόνον 4.000. Τὰς διαπραγματεύσεις διηύθυνεν ὁ Νικούσιος. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους.

Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης (1683)

Ὁ νέος μέγας βεζύρης Καρὰ Μουσταφᾶς, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Ἀχμέτ καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης, φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅ, τι δὲν κατῴρθωσεν ἀπὸ ἐνὸς αἰ-

ἄνωος ὁ Μεγαλοπρεπῆς Σουλεϊμάν. Ἦτο ματαιόδοξος, ἀπληστος εἰς πλοῦτον καὶ ἡ πολυτέλειά του ὑπερέβαινε τὴν σουλτανικὴν.

Ἡ Αὐστρία εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν, ἔνεκα τοῦ ἐναντίον αὐτῆς πολέμου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰς ἐλευθερίας καὶ τὸν προτεσταντισμόν των, καὶ ἐκάλεσαν, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν Τέκελι (Tököly), τοὺς Ὀθωμανούς, εἰς βοήθειαν.

Ὁ Καρὰ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200.000 εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, δὲν συνήτησεν ἀντίστασιν καί, ὑπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10 χιλιάδες στρατὸς καὶ ὠπλισμένοι πολῖται ὡς καὶ φοιτηταὶ (Ἰούλιος 1683). Ἐπὶ 60 ἡμέρας ἡ ἄμυνα ἦτο ἥρωικὴ καὶ ἡ ἐπίθεσις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχῶνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ μὲ ὑπονόμους. Οἱ Γενίτσαροι ἐζήτουν τὴν γενικὴν ἐφοδον. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς, μὴ θέλων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας αὐτῶν οἱ πλοῦσιοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης, ἀνέβαλε καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατόν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἵππικόν, ὑπὸ τὸν βασιλεῖα Ἰωάννην Σομπιέσκι, νὰ φθάσῃ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν ν' ἀποσυρθοῦν καὶ κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην ἐπολέμησαν κακῶς. Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα (μάχη Κάλενμπεργ, Kahlenberg, 1683). Πανικόβλητος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατάρθωσε ν' ἀνασυνταχθῆ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠὺλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σομπιέσκι, ὅπως πρὸ αἰῶνος τοῦ ὁμωνύμου του νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμὸς τοῦ 1684

Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἀποτυχίαν (1683), ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμόν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ χριστιανοὶ ἠγεμόνες, ὁ

αυτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Ἑνετία, ὡς καὶ οἱ ἱππῶται τῆς Μάλτας, ἐσχημάτισαν, μεσολαβήσει τοῦ Πάππα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν Δε κ ά τ η ν τ ε τ ά ρ τ η ν σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ί α ν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθε, τὸ 1686, καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ρωσσία.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε 16 ἔτη. Οἱ τοῦρκοι προσβληθέντες ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ὑπέστησαν καταστροφάς. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν νικηθεὶς ὁ Τέκελι κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ αὐτοκρατορικός στρατὸς κατέλαβε τὴν Β ο ύ δ α ν, ἡ δὲ οὐγγρική βουλή ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε τὸ Βελιγράδιον.

Οἱ Ἑνετοί, ἐξήγειραν τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Δαλματίας καὶ ὑπὸ τὸν ἥρωα τῶν κρητικῶν πολέμων, τὸν γηραιὸν Μοροζίνην, ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλιβεράν καταστροφὴν ὁ Παρθενῶν (1687).

Ἀποφασιστικαὶ ἐπιτυχίαι. Συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (1699)

Ἡ πίσις τῶν συμμάχων ἐξησθένησεν, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς τὸν Ρῆνον κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Κι ο π ρ ο υ λ ῆ ς Μ ο υ σ τ α φ ᾶ Ζ α δ ῆ κατώρθωσε νὰ φανατίσῃ τοὺς Γενιτσάρους καὶ ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀνέκτησε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς ἀπὸ τὴν Σερβίαν, ἀνακαταλάβων τὸ Βελιγράδιον. Ἀλλ' ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Σ λ ά ν κ α μ ε ν (Slankamen, 1691) κατέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν Τούρκων. Ὁ μέγας βεζύρης ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ πόλεμος ἐχαλαρώθη ἐπὶ τι διάστημα. Ἀλλὰ τὸ 1696 ὁ τσάρος Μέγας Πέτρος ἐκυρίευσεν τὸ Ἀ ζ ώ φ καὶ ἠπέιλησε τὴν Κριμαίαν.

Ἐπειτα, ὅταν εἰρήνευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ διάσημος πλέον στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Εὐ γ έ ν ι ο ς τ ῆ ς Σ α β ο ῖ α ς ἐνίκησε παρὰ τὴν πόλιν τῆς Γιουγκοσλαβίας Ζ έ ν τ α ν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Jais, εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Τούρκους (1697). Ἐφονεύθησαν 20 χιλ. καὶ 10 χιλ. ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμὸν.

Ἐξηντλημένη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς

Ἰαγγλίας. Τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1699 ὑπεγράφη ἡ Εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας, εἰς τὴν Ρωσσίαν τοῦ Ἀζώφ, εἰς τὴν Ἑνετιαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὕτη, εἰς τὸ τέρμα τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωνε τὴν ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι περιορίζοντο πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας, χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἡ κρίσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας

Μετὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν στρατόν του εἰς τὸν Ρῆνον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναδιοργανωθοῦν κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάλειμμα τῶν δέκα ἐτῶν, ὥστε εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι, ὅταν ἐξερράγη ἡ πρώτη βαλκανικὴ κρίσις.

Αὕτη προεκλήθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Πέτρον, ὁ ὅποιος ἀνέλαβε τὴν πρώτην ρωσικὴν προσπάθειαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου.

Οἱ πράκτορες του εἶχον ἐργασθῆ μεταξύ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, παρουσιάζοντες τὸν ὀρθόδοξον ἄρχοντα τῆς Ρωσσίας ὡς θεόπεμπτον ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγόν. Κατέπληξε τὸν Σουλτάνον διὰ τῆς πομπῶδους πρεσβείας, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρώτην φοράν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκοψεν ἐπίσης νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωσσοελλήνων ». Μετὰ τὴν νίκην τῆς Πολτάβας (1709) ἐθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς φιλοδοξίας του. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἠρνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν καταφυγόντα εἰς τὴν Τουρκίαν βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ', διέβη τὸν Προῦθον, ὑπολογίζων εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἀλλὰ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 120.000 ἀπέκοψε τὴν ὑποχώρησίν του καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῆ. Ὁ Μέγας Βεζύρης ὅμως, δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ δῶρα, ὡς λέγεται, τῆς αὐτοκρατείας, ἐπέτρεψε

τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα μόνον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀζώφ (1711).

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (1718)

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔγινεν αἰτία καταστροφῆς διὰ τοὺς Ὀθωμανούς. Μεγαλοφρονήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἑνετίας, καθ' ἣν στιγμὴν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης εἶχε δαμασθῆ ἡ ὀρμὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ στρατεύματα. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Αὐστροίαν, διέβη τὸν Σάβρον, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του συνετρίβησαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πρὸ τῶν τειχῶν τῆς σλαβονικῆς ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πόλεως Π e τ ρ ο β α ρ δ α ἴ ν ο υ (Peterwardein, 1716) καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον (1717). Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εὐγένιος ὠνεیرهύθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (Passarowitz, πόλεως τῆς Σερβίας ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μοράβα, 1718) ἐπεκύρωσε τὰς ἐπιτυχίας του. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημειώνει τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία δὲν ἀποτελεῖ πλέον κίνδυνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι προφανὴς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίας τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ πρόβλημα, τὸ πολύπλοκον Ἀνατολικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποῖου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

Ἀναστολὴ τῆς αὐστριακῆς ἐπεκτάσεως. Ρωσσία

Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδέποτε ἔμεινε χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ ἀπέ-

φυγεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸν διαμελισμὸν, χάρις εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Πρώτη προστάτριά της παρουσιάζεται ἡ Γαλλία. Εὐρισκομένη εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἕνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας πρὸς τὸν Σουλτάνον καὶ τῶν Διομολογήσεων, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν ἤδη ἐπὶ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, προνομίων δηλαδὴ προστατευτικῶν τῶν Γάλλων ὑπηκόων, ἐδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καρδινάλιος Φλερὺ (Fleury) ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τὴν μοιρολατρικῶς ἀπογοητευμένην μετὰ τὸ Πασσάροβιτς Πύλην. Ὁ πρεσβευτὴς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Βιλνέβ (Villeneuve) κατώρθωσε νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἀδράνεια, ὁ βαρῶνος Τόττ (Tott) ἔδωσε κάποιαν συνοχὴν εἰς τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανὸς τις ἀρνησίθρησκος, ὁ Μποννεβάλ πασαῶς (Bonnaval) ἐγύμνασε τὴν πολιτοφυλακίαν καὶ ἔπεισε τοὺς Τούρκους ὅτι ὁ κύριος ἐχθρὸς τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἦτο ἡ Αὐστρία. Χάρις εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀνδρας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας, ἡ Τουρκία κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν νέον συνασπισμὸν.

Ἡ Αὐστρία παρέσυρεν εὐκόλως τὴν Ρωσσίαν, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1711, καὶ αἱ δύο δυνάμεις, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὴν σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐζήτουν ὑλικά κέρδη ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Τὸ 1736 οἱ Ρῶσοι ἀνακατέλαβον τὸ Ἄζωφ καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Κριμαίαν. Τὸ ἐπόμενο ἔτος οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, ἐκυρίευσαν τὸ Νις εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Βλαχίαν, κρατοῦντες οὕτω τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν Βιλνέβ, ἐπετέθησαν μὲ ὀρμὴν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τοὺς ἀπώθησαν μέχρι τοῦ Δουνάβευς καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Βελιγράδιον. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς, γνωρίζων ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν Τούρκων ἦτο ἐφήμερος, ἐμεσολάβησε καί, ἐκφοβίζων τοὺς Αὐστριακοὺς δι' ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέτυχε τὴν Συνθήκην τοῦ Βελιγραδίου (1739), διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν τὰ μέρη τῆς

Σερβίας και Βλαχίας, τὰ παραχωρηθέντα τὸ 1718. Οἱ Ρῶσοι, ἀπομεινάντες μόνοι, ἔκλεισαν εἰρήνην, ἐγκαταλείψαντες τὸ Ἄζωφ.

Τοιουτοτρόπως ἐσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις. Ἐπὶ ἕνα καὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου 1877 - 1878, ἡ Αὐστρία δὲν ἐσημείωσε πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τουρκίας. Ἐμεινεν εἰς αὐτὴν μόνον ἡ τιμὴ, ὅτι ἀνεχαίτισε τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης ὀρμῆς των. Εἰς τὸ ἐξῆς, ἔνεκα ἐσωτερικῆς ἐξασθενήσεως, ὑπολογισμῶν ἢ καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας, περιωρίσθη εἰς τὴν συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὅμως παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων.

Παρακμὴ τῆς Τουρκίας

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἱκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἥδη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως. Ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ἐπὶ τῆς παρακμῆς τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτῆσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν νέων χωρῶν. Ὅταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτῆσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὅταν ἔπαυσαν αἱ κατακτῆσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερός ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνεαι ἀόρατος ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἄφηνε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογία εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασαδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π.χ. ὁ Ἄλῃ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ.ἄ.

4. Δημόσιαι θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὠνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασαδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βᾶρος τοῦ δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. « Τὸ ταμεῖον τοῦ Παδισάχ εἶναι θάλασσα καὶ ὅστις δὲν πίνει ἀπ' αὐτὴν εἶναι χοῖρος », ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικήν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

Ἀποτελέσματα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως

Ἡ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἠττημένον ραγιαῖν ὡς τὸ εὐτελέστερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Τούρκων συνώδευσαν τὴν προέλασιν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατ' ὠρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπτος καὶ τῆς θalάσσης τὰ νῶπα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἤλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτήσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιορίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

Δεύτερον κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος ἀφήρσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τὰς καλύτερας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς τούρκους πολεμιστὰς καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιὰ ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν ἑλληνες γαιοκτήμονες κυ-

ρίως εις τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εις τὴν Στερεὰν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἡπειρον.

Τρίτον κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀπαιδευσίς ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασε. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβερὰν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μαγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἡ τεραστία αὕτη καταστροφή εἶχεν ὡς ἔμμεσον ἀντιστάθμισμα ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανέδωσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

Ὁργάνωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ

Οἱ πιστοὶ τοῦ Ὁσμανικοῦ κράτους, ὅσοι κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι, ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγούς, γεωργοὺς καὶ τεχνίτας. Ὁ Σουλτάνος διετήρησε τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηκούλυνε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἔθνοτήτων μὲ τὸν ὄρον νὰ πληρώσουν φόρους. Ὁ Μωάμεθ μετέφερε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη, ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησιν

του. Ὅμοιως ὠργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἐθνότητες ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἐθνοτήτων, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἐπιδαψιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον, θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὁσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζον τὸ ποίμνιόν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ, ὑποταγῆ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Πατριάρχης

Ἡ σημαντικώτερα τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐξήρυσεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξεσηφάλισε τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ ὅλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησεν εἰς μεγαλοπρεπῆς δεῖπνον, καὶ ὁ Σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχῃ τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσε αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίνησκεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἑλληνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλὴν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν καὶ ὀνόμα-

ζον όλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ρ ο ὺ μ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλληνας Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὄλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφ' ὅτου μάλιστα, τὸ 1766 - 1767, κατηργήθησαν αἱ δύο αὐτοκέφαλοι ἐκκλησῖαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγαλύτερους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας· πρωτίστως ὅμως τὸ ἔθνικόν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξειλίχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ.

Αἱ Κοινότητες

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὀργανωμένα ἀνέκαθεν εἰς κοινότητας. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἢ ὁποῖα ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρησῆ οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, διότι διηκούλουν τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως τὴν φ ο ρ ο λ ο γ ί α ν, διότι ἡ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑ π ε ὕ θ υ ν α σ ω μ α τ ε ῖ α, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων. Οἱ π ρ ο ὕ χ ο ν τ ε ς ἢ π ρ ο ε σ τ ο ῖ ἢ δ η μ ο γ ἔ ρ ο ν τ ε ς ἢ κ ο τ ζ α μ π ἄ σ η δ ε ς ἐκάστης κοινότητος ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξιν τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου, κατανέμοντες αὐτὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς κοινότητος, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου.

Προελθοῦσαι ἐκ πρακτικῆς ἀνάγκης αἱ κοινότητες, ἀπέβησαν βαθμηδὸν ἰσχυραὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκδηλώνεται ὁ πολι-

τικός βίος τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ σύστασις καὶ ὀργάνωσις τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι ὁμοίοσχημος. Κυβερνῶνται πάντοτε ὑπὸ τῶν εὐπόρων. Ἄλλ' οἱ προεστοὶ αὐτῶν ἄλλοτε ἐπιβάλλονται ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλαχοῦ ἐκλέγονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, πάντοτε ὁμως ἀπὸ πρόσωπα ἀρεστὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἀλλαχοῦ αἱ κοινότητες ὑπόκεινται περισσότερο εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἀλλαχοῦ ὀλιγώτερον. Εἰς μερικὰ μέρη πολλαὶ κοινότητες ἐνώνονται εἰς ὁμοσπονδία, ὅπως ἡ δημοκρατικὴ συμπολιτεία τοῦ Σουλίου, συσταθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὴν Ἠπειρον, τοῦ Πηλίου ἢ τῶν Μαδεμοχωρίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἔχομεν παραδείγματα ἐνώσεως εἰς συνεργατικούς συνεταιρισμούς. Ὀνομαστὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς αὐτὴν ἤκμασε μεικτὴ συνεργατικὴ ἐταιρεία παραγωγῆς, καταναλώσεως καὶ ἀμοιβαίας πίστεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον χαρακτῆρα ἐνώσεως δι' ἄμυναν. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ζωὴ τῶν κοινοτήτων εἰς τὰς πόλεις, πολλὰ τῶν ὁποίων, εὐποροῦσαι, εἶναι ἐστία μορφώσεως καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν τὰς κοινότητας τῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, τῶν ὁποίων οἱ συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας παρεσκεύασαν τὸν στόλον τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Μεγάλῃ ἐνίσχυσις ὑλικῆ καὶ ἠθικῆ διὰ τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμὸν εἶναι αἱ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Τεργέστην, τοὺς Παρισίους, τὸ Λονδίνον, τὴν Ὀδησὸν κ.ἄ., ὑπάρχουν πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ παρκοικαί, ὅπου εὐφυεῖς καὶ ἐργατικοὶ Ἕλληνες λαμβάνουν ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν, ἀποκτοῦν κεφάλαια, ἰδρύουν ἐμπορικούς οἴκους, ναυτικὰς ἐταιρείας. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ἐκείνης βλέπουν καὶ ἐκτιμοῦν καλῦτερον τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐθνικῶν μας ὑποθέσεων. Ἡ ἀποδημία ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐπέσπευσε τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα.

Τὰ προνόμια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους

Οὕτω λοιπὸν παλαιαὶ συνήθειαι μᾶλλον ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαρραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἄσκουν εἶδος πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπιβλέψεως. Ἐδικαιοῦντο δηλαδὴ νὰ τιμωροῦν κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χριστιανικοὺς νόμους τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικὰ ἢ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξωεκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.

4. Ρητὴ τοῦ Σουλτάνου ἀδείξ ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον, τοῦ ὁποῦ προεδρεύει ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφesiβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι εἶχον μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τουτέστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας, ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνόμια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετὰν πασᾶ (ναυάρχου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἡ δὲ Μάνη, οὐδέποτε ὑποτα-

γείσα ούσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὸ 1770 ὑπὸ ἄρχοντος ἐντοπίου, διοριζομένου παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ μπέη.

Οἱ Φαναριῶται

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τάξις εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῆ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὠνομάσθησαν Φαναριῶται, ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διερμηνεῖς ἢ πρεσβευταὶ τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ Σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκὴ με τοὺς Τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των, καθὼς καὶ τὰς ἔξεις τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεροι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν κατελαμβάνοντο με δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλούχου ραγιᾶ, διότι τὰ τουρκικὰ ἦθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστελλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

Ἄρματολοι καὶ κλέφται

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίζουσιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ σουλτάνοι διετήρησαν τὰ σώματα αὐτὰ καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπέλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὄρεινὰς καὶ δυσπροσίτους αὐτὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας,

ἡ Πύλη οὔτε στρατὸν διετῆρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουρίων. Τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἄρματολοί, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν καπετάνιοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἄρματολίκια.

Ὁ Σουλτάνος δὲν ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλη αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα εἰς τὴν ἄκραν αὐτὴν τῆς ἐπικρατείας του καὶ ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἐγγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἢ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος τῶν σφύζουσαν γενναιοτέραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθῆς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων « τοῦ κάμπου » καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἀρπαγῆν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. « Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικόν, ἀλλ' ἐνομιζέτο ἔνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεπῶντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν », ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας, περιωρίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἀλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἄρματολὸς τῆς χθῆς ἐγίνετο αὔριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώριζεν ἄρματολοῦς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἦγωνε τὸ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, ἐξύψωνεν ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἐγγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος, εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια τῶν, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα, καὶ τὰ παθήματά τῶν, τὸ προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων.

Ἐμπόριον καὶ ναυτιλία τῶν Ἑλλήνων

Ἡ καταστροφὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οἰκο-

νομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπληξαν καιρίως τὸ βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάρκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς κατακτῆσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖράς των τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔμποροι, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς κυρίως μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαίων. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα, ὅποτε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικοὶ οἴκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον Ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νῆσον, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἀλβανοφώνους ὀρθοδόξους, ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροὺς, ἔνεκα τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων, πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν τὴν νῆσον ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατ' ἀρχὰς διεξῆγον τὸ ἐμπόριον μὲ μικρὰ πλοῖα, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. Ὅταν ὅμως ἐνισχύθησαν οἰκονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ πλέουν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας. Τὸ παράδειγμα τῆς Ὑδρας ἐμιμήθησαν ἄλλα νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα των, πολλὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο διὰ τὴν κομψότητα καὶ ταχύτητα, μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακὰ, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξύ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ (1774), ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν

εις τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ κυρίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκόμιζον εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἐμπορεύματα τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐξηκολούθησε νὰ προοδεύη ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ ἐμπόριον. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Συνέπεια αὐτοῦ ἦτο ὅτι εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, τὸ Λονδίνον, τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι Ἑλλήνων ἐμπόρων.

Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντρίβεστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἐξ ἀποστάσεως, κατενόησαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὄχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητὴς, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτήν, ἐφ' ὅσον διετέλουν ὑπὸ τὸ πέλας της.

Τοιοῦτοτρόπως παρεσκευάζετο σιωπηλῶς εἰς τὴν θάλασσαν σπουδαιότατον ὄπλον διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ναυτικόν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὀπλισμένα καὶ οἱ ναῦται των ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς, διότι τὴν θάλασσαν ἐμάστιζεν ἡ πειρατεία, ἰδίως τῶν Ἀλγερινῶν. Ἦτο λοιπὸν εὐκόλον εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπὶ τουρκοκρατίας

Ἀφ' ἧς οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταὶ, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπος, μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὁμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἑλληνικὴ ἀνα-

γέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ σοφία. Οἱ λόγιοι τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην, προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγινεν ἐλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγιοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Οὗτος ὁ Κύριλλος Λούκαρις (1572 - 1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανελημμένος πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητὴς, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγῶνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμετέρους καὶ ξένους. Ἄλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἀγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ραδιουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἄλλὰ τὰ διδάγματά του διέσωσαν οἱ μαθηταὶ του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλλεύς, ὁ Καρυοφύλλης καὶ ὁ ὀνομαστὸς πολυγράφος Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του «Ἑλλάς» ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρισελιέ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελεῖα κατὰπτωσιν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δρᾶσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σπουδᾶσας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλή Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως κατὰ τὰς διαπραγματεῦσις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαίρετον διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε πολὺ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα.

Ἔγραψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὅποια ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδατος, ὁ πρῶτος Ἕλλην ὀσποδάρος (ἡγεμῶν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποίησεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐτὰς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὸν 18ον αἰῶνα

Ἀλλὰ περὶ τῆς πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ προηγουμένως ἡ παιδεία περιοριζέτο εἰς τὸν κλήρον μόνον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, σχολεῖα δὲ διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλάβῃ χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐξίτηι πρακτικωτέραν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἰδρύθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεῖα εἰς Πάτμον, Ἰωάννινα, Λάρισα, Θεσσαλονικὴν, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Τὸν 17ον, ἰδίως ὅμως τὸν 18ον αἰῶνα, εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐφθασεν ἡ ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1731 ἡ πόλις ἠρίθμει 40 χιλιάδας κατοίκους, ἐξ ὧν τὰ 3)4 Ἕλληνες, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀπέβη σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Φιλοπάτριδες Ἰωαννῖται πλουτήσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἰδίως ὅμως εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν πατρίδα των φωτοβόλον πνευματικὴν ἐστίαν.

Τότε ιδρύθησαν αἱ ποικιλώνυμοι σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξῆλθον οἱ σημαντικώτεροι λόγιοι τοῦ αἰῶνος. Οὕτω δὲν εἶναι ὑπερβολὴ τὸ λεχθὲν ὅτι «οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Ἰωαννῖται».

Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίας Μηνιάτης (1669 - 1714), ἐξαιρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν πλησιάσθη τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πλήρεις ζωῆς ὁμιλίαι ἀναγιγνώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλὰ οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (1716 - 1806) καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1736 - 1805). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν. Σπουδάσας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibnitz καὶ τοῦ Wolff, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λογικὴ (1766) καὶ ἡ Μεταφυσικὴ του (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκήρυξ. Τὰ Κυριακοδρομιά του, ἥτοι ἔρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδασκαν εἰς διαφόρους σχολάς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Μὲ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ δρᾶσις ἐξαιρετικοῦ ἀνδρός, τοῦ Αἰτωλοῦ Κοσμᾶ (1714 - 1779). Γεννηθεὶς εἰς τὸ Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, νεώτατος ἐκάρη μοναχός. Ἄλλὰ διψῶν μάθησιν καὶ δρᾶσιν κατώρθωσε μετὰ περιπετείας νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγνωρίσθη καὶ ἐξετιμήθη παρὰ τοῦ Πατριάρ-

χου και πολλῶν ἀρχιεπισκόπων και ὡς καταληφθεῖς ὑπὸ θείας ἐμπνεύσεως ἤρχισε τὸ θεῖον κήρυγμα ἀπὸ τοῦ 1760. Περιῆλθε σχεδὸν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Στερεάν Ἑλλάδα, τὰς Ἰονίους νήσους. Τὰ κηρύγματα τοῦ Κοσμά γινόμενα εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, διήγειρον ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ὁ λαὸς κατὰ χιλιάδας ἔσπευδε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν κήρυκα. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν ἐκείνον πρὸς τὰ θεῖα ἐκρύπτετο τὸ βαθὺ παράπονον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν ὑποτέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους και ἐλπίδες διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη του ὁ Κοσμᾶς κέντρον τῆς δράσεώς του εἶχεν ἐκλέξει τὴν Ἡπειρον. Δὲν ἔλειψαν ὁμως οἱ φθονεροὶ και ραδιοῦργοι. Οἱ Ἑβραῖοι ἰδίως κατεσκευοφάντησαν αὐτὸν και ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 24 Αὐγούστου 1779. Ἡ Ἐκκλησία ἔταξεν αὐτὸν μετὰ τῶν ἁγίων τῆς.

Ἄλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ Ἄδωντιος Κοραῆς (1748 - 1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἐξοχὴν σοφὸν και ἐρμηνευτὴν τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος και ὀξύνονος μελετητής, ἔγραψε πολλὰ και ποικίλου περιεχομένου συγγράμματα και ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε και ἐξελαίκευσε ἀρχαίους ἑλληνας συγγραφεῖς, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἱπποκράτην, Θεόφραστον, Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807 - 1825). Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν και προτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὁμως ἦτο εὐγενὴς φύσις, ἠγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του και παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν και ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Γαλλίας ἔγινε μέγα « κέντρον ἐθνικῶν ὑποθέσεων και παιδείας ἑλληνικῆς ». Εἰς τὰ Ἄτακτα (1826 - 1833) και τὰ Πάρεργα του (1809 - 1827) ἐπιχειρεῖ νὰ εὕρῃ τὰς κλασσικὰς πηγὰς τῆς δημόδους γλώσσης και ἀφυπνίζει τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Εἰς τοὺς προλόγους τῶν συγγραμμάτων εὐρίσκουν ἀπήχησιν αἱ ἰδέαι τοῦ 18ου αἰῶνος και συνδυάζονται μετὰ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα.

Τοὺς ἀνδρας τούτους, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας

εργάσθησαν διὰ τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὠνόμασαν **Διδασκάλους τοῦ Γένους**.

Δημοτικὴ ποίησις

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δημῶδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχάς, ἡ δημῶδης ποίησις ἐζήσεν εἰς τὴν ἀφάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτεύουσας καὶ εἰς τὰ σκώμματα τῶν ἵπποδρομιῶν, ἀπέκτησεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἔφαλλον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων ἀκριτῶν, εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους μετὰ τοὺς Ἀραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔφαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθον τὰ δημῶδη ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν δὲ συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπρασσαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματολούς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὀρέων. Ἐκδηλώνουν τὴν ἀνησυχίαν διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀφήνοντες τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναικας, τὰς συζύγους καὶ μητέρας ἢ ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημῶδη ἄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

Ἀνάπτυξις τῆς Κρήτης

Ἐπὶ 4 1/2 αἰῶνας (1210 - 1669) ἡ μεγαλόνησος Κρήτη διετέ-

λεσεν ὑπὸ ἐνετικὴν κυριαρχίαν. Οἱ Ἐνετοί, παρὰ τὰς αὐθαιρεσίας των εἰς τὰς θρησκευτικὰ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ κλήρου, ἐκυβέρνησαν ὑποφερτά. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των οἱ κάτοικοι εἶχον σχετικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ εἶδαν καλὰς ἡμέρας, ἰδίως ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Κρήτες ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχον τὴν ἀνάπτυξιν των, ἠγάπησαν τὰ γράμματα, τὰ τραγούδια καὶ τὰς καλὰς τέχνας, ἰδίως τὴν ζωγραφικὴν καὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς σχέσεις μὲ τὴν Δύσιν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τῆς Ἐνετοκρατίας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἀξιόλογος λογοτεχνία. Ἐκαλλιεργήθη, ὅπως εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐξαιρετικὸν ἐκφραστικὸν ὄργανον. Οἱ Κρήτες ἔγραψαν εἰς πεζόν, διεκρίθησαν ὁμῶς ἰδίως ὡς ποιηταί. Ἐγραψαν ποιήματα διδακτικά, τραγωδίας, κωμωδίας, ἔπη. Ἐκαλλιέργησαν πολὺ τὸ θρησκευτικὸν δράμα, τὸ λεγόμενον μυστήριον. Ἄριστον δεῖγμα τοῦ εἶδους εἶναι ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄγνωστος ποιητὴς ἀνέστησεν, εἰς 1154 πολιτικούς στίχους, τὴν βιβλικὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα εἶναι σύγχρονοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι μᾶς δεικνύουν εἰς πόσῃ εὐαισθησίᾳ εἶχον φθάσει οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς.

Περὶ τὸ 1600 ὁ Ρεθύμιος ποιητὴς Χορτάτζης ἔγραψε τὴν τραγωδίαν « Ἐρωφίλη », ἡ ὁποία, παρὰ τὸ ἀτελεύτητον μάκρος, περιέχει ὠραία μέρη καὶ ἰδίως χορικά. Τὸ ἔργον μαρτυρεῖ τὴν ἐπαφὴν τῆς Κρήτης μὲ τὸν δυτικὸν κόσμον. Τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡ « Ἐρωφίλη » ἔλαβεν ἀπὸ Ἰταλικὸν δράμα τοῦ 1561, εἰς δὲ τὰ χορικά του, τὰ ὁποία θέμα ἔχουν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου.

Ἄλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον προῖον τῆς κρητικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ ἵπποτικὸν ἔπος τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, ὁ « Ἐρωτόκριτος ». Εἰς τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ ρωμαντικὸν ποίημα ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐξύμνησε τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἄδολον φιλίαν, τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Δικαίως τὸ ποίημα ἀπέβη λαϊκὸν καὶ ὑπῆρχον Κρήτες, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ὀλόκληρον τὸν « Ἐρωτόκριτον » ἀπὸ στήθους.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ Κρήτες διεκρίθησαν καὶ εἰς τὰς τέχνας, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὸν 16ον αἰῶνα ἤδη ἤκμασεν

ἡ ἀγιογραφικὴ βυζαντινὴ σχολὴ τοιχογραφίας, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν τῆς πιθανώτατα ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ (Περίβλεπτος). Τὰ ἔργα τῆς διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἀποτόμους φωτοσκιάσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγλυφον ὄψιν τῶν ἀντικειμένων διὰ βιβαίων ἀντιθέσεων. Δὲν παρημελήθησαν ἐν τούτοις αἱ φορηταὶ εἰκόνες, αἱ ὅποια ὁμως ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν τεχντροπίαν.

Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς Κρητικῆς Σχολῆς εἶναι οἱ τοιχογράφοι Θεοφάνης (1575), ζωγραφῆσας τὴν Λαύραν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ὁ Ζώρζιης (1517), ζωγραφῆσας τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὁ Ἀντωνίος (1545) κλπ. Εἰκονογράφοι φορητῶν εἰκόνων εἶναι ὁ Μιχαήλ Δαμασκηνὸς (1615), ὁ Βίκτωρ (τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος) κ.ἄ. Ἐκ τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἐξῆλθεν ὁ ἀξιολογώτατος καλλιτέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ἴδε σ. 58).

Ἑπτανησιακὸς πολιτισμὸς

Ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καί, διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμειωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμὸς. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ.ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φρειδερίκος Νόρθ Γκίλφορντ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἴδρυσε, τὸ 1824, ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν, ὀνομασθὲν Ἰόνιος Ἀκαδημία, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραμα-

τική, νομική και ιατρική. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος κ. ἄ.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κλῆρος, κοινοτική αὐτοδιοίκησις καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας, ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο ψιλὸς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο κραταιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς ἔπτυσσον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.

Ἐξεγέρσεις ὅμως, ἀπονενομημένα ἔστω, δὲν ἔλειψαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Παράδειγμα καταπληκτικὸν εἶναι τὸ κίνημα τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου.

Ὁ Διονύσιος ἦτο ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπόν του, τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐξώσθη ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του, τὸ 1611. Μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας καὶ ἐνισχυθεὶς παρ' αὐτῆς διὰ χρημάτων ἔφθασεν εἰς τὴν Ἥπειρον. Ἐγκατεστάθη εἰς μονὴν τῆς Θεσπρωτίας, ὡς ἀπλοῦς μοναχός, περιήρχετο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία προετοιμάζων τὴν μελετωμένην ἐξέγερσιν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1612 συνέλεξεν 800 περίπου χωρικοὺς ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Παραμυθίας, τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πίνδου, ὥπλισεν αὐτοὺς μὲ ποιμενικὰς ράβδους, ἐπειδὴ ἔλειπον τὰ ὅπλα, καὶ ἤρχισεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐξώτωσε πολλοὺς εἰς τὰ χωρία καὶ τὰ μεσάνυκτα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου εἰσήλασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου κατέσφαξε πολλοὺς καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μέγαρον τοῦ τούρκου δικαστοῦ. Τὸ κίνημα, ὅπως ἦτο φυσικὸν ἀπέτυχεν. Ὁ Διονύσιος ἔφυγεν εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἀνεκαλύφθη ὅμως, παρεδόθη εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἐφονεύθη ἀγρίως. Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν Σκυλόσοφον, τὸ ὁποῖον ἐκδηλώνει τὸν πόνον του διὰ τὰ

οϊκτρά ἀποτελέσματα τῆς παραλόγου ἀποπείρας του, ἀλλὰ συγχρό-
ως τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην του.

Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχὺς τοῦ Σουλ-
τάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὴν 15ην, 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα, ἐφ' ὅσον ἡ
Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώ-
σουν χεῖρα βοήθειας εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ
ἑλληνικὸς λαός, καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του, δὲν ἠύχοντο
κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι
αὐστριακαὶ νίκαι τῆς 17ης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 18ης ἑκατονταετηρί-
δος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν κατὰ
τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ
τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κληῖρος καὶ λαὸς εἶδεν ἐν τῷ προσώ-
πῳ τοῦ Τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι
ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ
συνενώσουν τὰς προσπάθειάς των μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μο-
σχοβίτου βασιλέως.

Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ρωσσίαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα

Ἡ προϊῶσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγε-
μόνας καὶ τοὺς πολιτικούς τῆς Ρωσσίας, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδε-
χθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσι-
κοὺς δὲ συμμάχους των εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν
ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Διὰ τοῦτο,
τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλη διὰ
παντὸς τρόπου τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων ὅπως ἀποσείσουν τὸν
τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες
ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν
στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ κληῖρος τῆς Μό-
σχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκ-
κλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους διά-
φορα δῶρα, ἄμφια, σκευὴ πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συν-
θήκη τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τὴν
παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας ὅπως παρίσταται ὡς προστάτις

τῶν ἐν Τουρκία χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, πρὸς τούτοις δὲ πολλὰ δη-
μῶδεις προρρήσεις, ἐξέκατον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον
αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ρωσσίας.
Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Σουλτάνου
συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πρῶτοι
πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς
Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιο
Παπαζόλην, ἕλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρα-
τοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξεγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώ-
μενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν
δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας προσφορὰς τοῦ
Παπαζόλη. Ἄλλ' ὁ ἐγκριτος προὔχων τῶν Καλαμῶν Μπενάκης
ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξήπτον τὴν φαντα-
σίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ ἐλευ-
θερωθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐψιθυρίζετο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς
ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τούρκοι προσεπά-
θουν νὰ ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη
ἀντήχησε τὸ δημῶδες ᾄσμα :

*« Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξὴ ραγιᾶδες, ραγιᾶδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθῇ ὁ Μόσκοβος,
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι, Μοσιὰ καὶ Ρούμελη ».*

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ μέρος τῆς Σπηρεᾶς ἐκινήθησαν,
μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωστικὸς στόλος.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβιβάσθη
εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὠρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ
τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντησε τὰς μι-
κρὰς δυνάμεις του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἐφθασε
μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφοδίων ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ,
αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τόσον μεγάλην ἐπι-

χείρησιν, ιδίως μετά την φθοράν εις την πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ὅθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπιθέσεις ἀπέτυχεν, ἐκ παραλλήλου δὲ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀλβανικὰς ὁρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἀλβανοὶ κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγόν των Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἀπεσύρθη εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε χυνόμενον τὸ αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (1770), ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἐγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας.

Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ ὁ Καπετὰν πασαῦ Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, ἀντετάχθη εἰς τὸ σχέδιον, διότι οὕτω θὰ ἔσπευρεῖτο ἡ Πύλη τοῦ χαρατσίου καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασαῦ, θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε, κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν, καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θῦμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρῶνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη, ὁ ὁποῖος, παιδίον τότε, μόλις διεσώθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πατρός του κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Καπιάνης. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτελείαν, διοικουμένη ὑπὸ ἐγχωρίου μπέτη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτως οἰκτρῶς διεφεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1787 - 1792. Λάμπρος Κατσώνης

Διὰ τοῦτο ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787-1792 εὔρε

124. Λάμπρος Κατσώνης

τοὺς Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους.

Ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενε εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέπτετο τώρα νὰ ἀνορθώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ ν' ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἕγγονόν της Κωνσταντῖνον, κατάρθωσε δὲ νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1787 ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὰ τῶν δια-

θέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραφεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν: « ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν, ἐμφανιζόμενος ὡς ἐδίκητης τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω νὰ ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν ἄλλοτε δεινὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κανιβάλων ». Νεοί πράκτορες τῆς Ρωσσίας ἐφάνησαν τότε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νὰ πάλλουν καὶ πάλιν ζωηρῶς αἱ καρδίαι των ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ρωσσοαυστριακοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου καὶ ἡ φρικίασις μετεδίδετο μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὅμως δὲν ἔγιναν.

Ἄλλὰ τὸ 1788 ὁ Λάμπρος Κατσώνης (1752 - 1804), Ἕλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ μικροῦ στόλου, ἐξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν, καὶ ἐπέδραμεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων εἰς 16, κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστὸν ὄπλαρχηγὸν Ἄνδριτσον μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὅμως εὐρεθεὶς μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ προσπλέοντος ἀλγερινοῦ στόλου δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ μόλις διέφυγε μετ' ἀπελπιν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεὺς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσσοι πράκτορες. Ἡ δὲ τσαρίνα ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰαίου καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερῶς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει : « Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησεν τὴν εἰρήνην τῆς, ὁ Κατσώνης, δὲν συνωμολόγησεν ἀκόμη τὴν ἰδικήν του ». Καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν « Φανέρωσιν τοῦ ἐξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσώνη », εἰς τὴν ὅποιαν, ἀφοῦ καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, κηρύττει ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Κατσώνης κατήρτισεν νέον στολίσκον καὶ, ἀφοῦ ἀπεβίβασεν τὸν Ἄνδριτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου, προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ Μπέης τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπέλιθεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν.

Ὁ δὲ Ἄνδριττος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰ-

θάκην. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὅμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ καταδρομέως διετηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασιού (1792) ἐγκατέλειπε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἕλληνας συμμάχους καὶ ἀπεψύχρανεν οὕτω τὰς ὑπολειπομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἢ γ α λ λ ι κ ῆ ἄ ν τ ῖ δ ρ α σ ι ς, διότι ἤδη ἐταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμάσια ἀγγέλματα.

Σ ο ὄ λ ι

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἱδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἡ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωριά. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωριά, τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἡ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικούς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων.

Ἄλῃ πασᾶς (1744 - 1822)

Ἄλῃ πασᾶς τῆς Ἠπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς προμεροῦς φεουδάρχας, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχέδιασαν τὴν ἱδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἄλῃς, ὅπως καὶ ἄλλα δημιουρ-

γήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, ὅπως π.χ. ὁ Πασβάνο-
 γλου τοῦ Βιδινίου καὶ
 ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσπό-
 ζων Μεχμέτ Ἀλῆς, ἦτο
 ἐξαιρετικὴ φύσις πλή-
 ρης ἀκαταλογίστου ὀρ-
 μῆς καὶ ἀκάμπτου ὠμό-
 τητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ
 μικρὸν χωρίον τῆς Ἀλ-
 βανίας Τεπελένι. Ἡ νεό-
 της τοῦ Ἀλῆ διήλθεν
 ἐν μέσῳ τῶν βιαιῶν πα-
 θῶν, τῶν δολοπλοκι-
 ῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν
 προδοσιῶν ἢ ἐκδικήσε-
 ων, τῶν ὁποίων εὐ-
 ρεῖα κονίστρα ἦτο τότε
 ἡ Τουρκία καὶ ἰδίως ἡ
 θρησκευτικῶς καὶ εἰς φα-
 τρίας διηρημένη Ἀλβα-
 νία. Ἀσκηθεὶς οὕτως εἰς

125. Ἀλῆ πασᾶς

τάς ραδιουργίας τῆς ἐποχῆς, ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ
 προδοσίας τοῦ εὐεργέτου του πασᾶ τοῦ Δελβίνου καὶ ἔγινε κύριος
 τοῦ πασαλικίου τῶν Τρικάλων. Διὰ πλαστογραφήσεως τοῦ σουλτα-
 νικοῦ φερμανίου (διατάγματος) ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ
 τῆς Ἄρτης. Ἐξεδικήθη σκληρῶς τοὺς Χορμοβίτας διὰ τὴν κατὰ τῆς
 μητρὸς καὶ ἀδελφῆς του προσβολήν. Προσελκύσας δολίως εἰς ἐνέδραν,
 ἔψησεν ἢ συνέτριψεν ἐντὸς χειρομύλου τοὺς πρωταιτίους καὶ ἀμέσως
 ἐπέτεθη κατὰ τοῦ Χορμόβου, ἐκυρίευσεν αὐτὸ καὶ κατέσφαξε τοὺς
 κατοίκους. Ἔρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ
 προσλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς. Ὀργα-
 νώνει στρατὸν ἀπὸ 10 - 12 χιλ. καὶ ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν
 Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαθιστᾷ τοὺς υἱοὺς του
 πασαῶδες εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, στερεώνει τὴν
 θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβανίῳ ἰ-

σχυόντων και καθιστᾶ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν Σουλτάνον.

Ὁ Ἄλῃς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἔθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρετήσαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ. χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ - Βρυώνης κ.ἄ. Ὁ Ἄλῃς δὲν ἠνείχετο πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρους ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, οἱ Κατσαντωνναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἄσματα ἐθρήνησαν τὰς 17 εὐγενεῖς γυναικας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἄλῃς ἐπνιξεν εἰς τὴν λίμνην.

Καταστροφή τοῦ Σουλίου

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμοῦς ὁ Ἄλῃς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὕρισκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Σουλτάνου, ἐγνωρίζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας της καὶ διὰ τῶν Ἀλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ αὐτήν. Ὅταν ἔληξεν ὁ δεῦτερος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Ἄλῃς παρέστησε τὸ Σούλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατῶρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἄλῃς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Οἱ σκληρότατοι ἀγῶνες διήρκεσαν 15 ἔτη (1788 - 1803). Ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1791 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἀλβανοὶ του δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθιάς καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν

αίφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευήν. Ἄλλ' ἢ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως, ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀμυνὰν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Γεώργιον Μπότσαρην καὶ Λάμπρον Τζαβέλαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἀλῆν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζοντα τοὺς ὀδόντας ἀπὸ ἀγανάκτησιν.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμένος τῆς δημοκρατίας ὑψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοιγετο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς ραδιοργάνσεις τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὅποιος διενεοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἠπείρου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαριετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἐκ τῆς γαλλικῆς φιλίας, ἀφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 γάλλων φρουρουμένην Πρέβεζαν καὶ καταλαβῶν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν, προσπαθήσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαι καὶ σεῖχαι (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξήψαν τὸ κατὰ τῶν γκικαοῦρηδων μῖσος τῶν Μωαμεθανῶν. Μετ' ἀξιόλογον λοιπὸν προπαρασκευὴν προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας μὲ 10 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὅποιοι

κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθησαν. Μὴ ἐπιτυχῶν ὅμως νὰ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Ὁ Φῶτος Τζαβέλας, ὁ ἠρωϊκὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος Σαμουήλ καὶ ἄλλοι, εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Οἱ Σουλιῶται μολοντί ἐμαστιζόντο ἀπὸ τὴν πείναν, ἐξηκολούθησαν μὲ ἀποφασιστικότητα τὴν ἀντίστασιν καὶ νέα ἐπίθεσις τοῦ Ἀλῆ ἀπέληξεν εἰς ἀποτυχίαν, ἀλλὰ 500 Ἀλβανοὶ διελθόντες δι' ἀγνώστου ἀτραποῦ κατέλαβον αἰφνιδιαστικῶς τὸ Σούλι, τὸ ὁποῖον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ κάτοικοι. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ὀχυρωθέντες εἰς τὸ Κιούγκι, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα καὶ πεντάκις ἀπέκρουσαν τοὺς ἐφορμήσαντας ἐχθροὺς καταγαγόντες πολυνέκρους νίκας, ὥστε ὁ Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος ὠδήγηε τὴν ἐκστρατείαν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἐγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τὴν κινητὴν περιουσίαν των. Ἡ ἔξοδος ἐγινε τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1803.

Ὁ Βελῆς ὅμως παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχωροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιελθοῦσαι εἰς ἀπόγνωσιν ὑπέστησαν ἠρωϊκὴν θυσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσιν (Καταστροφή τοῦ Ζαλόγγου). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εἰς Πάργαν καὶ διεπεραιώθη ἐκεῖθεν εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους.

Ἡ φιλελευθέρᾳ κίνησις εἰς τὴν Βαλκανικὴν

Βαθυτάτη ἦτο καὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ὑπόδουλοι τῆς αὐτοκρατορίας ἤκουσαν τὰ κηρύγματα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ὡς ἐγεγνήριον σάλπισμα. Καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν ἔμειναν ἀσυγκίνητοι. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κέντρον διεθνῆς τότε, διεσταυροῦντο αἱ ἰδέαι καὶ ἡσκεῖτο ζωηροτάτη προπαγάνδα παρὰ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας.

Περὶ σφόδρα ἀπ' ὅλους συνεκινήθησαν οἱ Ἕλληες, διότι εἶχον ἀξιόλογον τάξιν ἀνεπτυγμένων καὶ ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν ἐνδόξου παρελθόντος. Ὁ διαφωτισμὸς εἶχεν εἰσέλθει εἰς εὐρύτατα στρώματα

καὶ τὸ ἔθνος ἀνέδειξε λογίους, ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς κατὰ τὴν γό-
νιμον περίοδον τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ὁ Ρήγας (1757 - 1798)

Ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐντονώτερον παντὸς ἄλλου ἠσθάνθη τὴν ἐπί-
δρασιν τῶν νέων ἰδεῶν, ἦτο ὁ Ρήγας.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστῖνον τῆς Θεσσαλίας καὶ ὠνομά-
ζετο κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Τουρκοκρατίας μετὰ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του Ρή-
γας Βελεστινλή. Μετὰ τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρεται εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης
τῆς Βιέννης. Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι λόγοι ἐπειδὴ τὸ Βελεστῖνον κεῖται εἰς τὴν θέσιν
τῶν ἀρχαίων Φερῶν, ἐξελλήνισαν αὐτὸν εἰς Φεραιοῦν. Τὰ τῆς νεότητός του
δὲν εἶναι γνωστά. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ζαγορὰν καὶ εἰργά-
σθη ἐπὶ τινα ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Ταχέως ἀνεπτύχθη εἰς προσωπικότητα ὁμοίαν τῆς ὁποίας
ἀπὸ αἰῶνων δὲν εἶχεν ἴδιον ἢ Βαλκανικὴν. Ἦτο μεγαλόσωμος, ἐπιβλη-
τικὸς, μετὰ βλέμμα ἐνθαρρυντικὸν καὶ ἔλκυστικὴν ὁμιλίαν. Ἀκοίμητος
φιλομάθεια τὸν ἐκέντριζε καὶ συγχρόνως ἦτο φύσις ἀξιαγάπητος,
μετὰ νεανικὴν πίστιν, ἢ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας.

Ποθῶν περισσοτέραν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς Κωνσταντινού-
πολιν, ὅπου ἐδέχθη ζωηρὰς ἐπιδράσεις, καὶ κατόπιν εἰς τὰς παρα-
δουναβείους ἡγεμονίας, ὅπου ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς
Βλαχίας Μαυρογένους. Ἐκεῖ ἔζησε τὸν δεῦτερον πόλεμον τῆς Αἰ-
κατερίνης κατὰ τῶν Τούρκων καὶ εἶδε τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ Μαυ-
ρογένους, ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν ἐθεωρήθη ὑπαίτιος τῆς τουρκικῆς ἀποτυ-
τυχίας.

Ἐκεῖ τὸν εὐρήκεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐντύπωσις του ἐκ
τοῦ γεγονότος ἦτο, καθὼς διηγεῖται ὁ βιογράφος του Περραιβός,
συγκλονιστικὴ. Ἔμαθε τὰ γαλλικὰ διὰ τὰ ἐμβαθύνει εἰς τὸ νόημα τοῦ
μεγάλου φαινομένου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἔγινε ἡ ἀντιπροσω-
πευτικώτερα μορφή τῶν πόθων τοῦ ἔθνους μας. Ἐψαλεν, ὠμίλησεν,
ἔγραψεν, ἐδίδασκεν. Ἐμύσησε προκρίτους καὶ ἀρματολούς. Λέγεται, ὅτι
προσείλκυσε ἀκόμη καὶ τὸν ντερβέναγαν τοῦ Βιδινίου Ὁσμὰν πασᾶν
Πασβάνογλου, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν σλαβικὴν οἰκογένει-
αν πλουσίων φεουδαρχῶν, καθολικὴν τὸ θρησκεῦμα, προσελθοῦσαν
εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν διὰ τὰ διατηρήσει τὰ κτήματά της. Ἄλλοτε συμ-

μαχῶν, ἄλλοτε πολεμῶν τὸν Σουλτάνον ἐπεχείρησεν ὁ περίφημος ἀν-
τάρτης περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος νὰ ἰδρύσῃ ἴδιον ἀνεξάρτη-
τον κράτος. Ἀμφίβολον ὅμως ἂν ὁ Πασβάνογλου ἦτο εἰλικρινής.

Τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα

Τὴν ἐπανάστασιν ὁ Ρήγας τὴν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερ-
σιν ὄλων μαζί τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ
Σουλτάνου.

126. Ρήγας ὁ Φεραῖος

Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ θούριόν του ὡς Μασσαλιώτιδα
τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως :

*Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν σὶὰ στενά,
καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή.*

Τὰ ποιήματά του διέδιδον τὴν συγκίνησιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὸ θούριον τοῦ νέου Τυρταίου διατρέχει εἰς χειρόγραφα τὰς ἑλληνικὰς χώρας, αἱ στροφαὶ του προκαλοῦν ρίγη καὶ συγκίνησιν μέχρι δακρύων. Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὐρίσκουν τὸ θούριον φυλαττόμενον ὑπὸ ἀγραμμάτων βοσκῶν ὡς ἐγκόλπιον, κεκρυμμένον εἰς τὸ στήθος.

Ἀπὸ τοῦ 1796 ὁ Ρήγας ἐκλέγει κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροὶ ὁμογενεῖς συμπαθοῦντες τὸ ἔργον του. Ἐκεῖ ἐκτυπῶναι μὲ ἐνίσχυσίν των τὰ ἐπαναστατικὰ του φυλλάδια, τὴν προκήρυξίν του εἰς χιλιάδας ἀντίτυπα καὶ τὴν ὀνομασθεῖσαν Δημοκρατικὴν Προπαίδειαν, δηλαδὴ καταστατικὸν χάρτην, δι' οὗ θὰ ἐκυβερνᾶτο τὸ μέλλον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κράτος ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ. Τυπῶναι ἐπίσης τὸν Χάρτην τῆς Μ. Ἑλλάδος.

Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ κινήσῃ εἰς ἐξέγερσιν τοὺς Μανιάτας, ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Μωριά, νὰ εἰσβάλλῃ ἔπειτα εἰς τὴν Ἠπειρόν, νὰ συνενώσῃ τοὺς Μανιάτας μετὰ τῶν Κακοσουλιωτῶν κλπ., ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ κατηγορητήριον τῆς δίκης του εἰς τὴν Βιέννην, ἐπὶ τῇ βάσει καταθέσεως δυστυχῶς ἡμετέρων.

Ὁ Ρήγας ἔθνομάρτυς

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος χωρὶς μεγάλην πρακτικότητα. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του ἀπεφάσισε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1797, νὰ μεταβῆ ἀπὸ τὴν Βιέννην εἰς τὴν Τεργέστην, διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχεν ἐπίσης εἰς τὸν νοῦν νὰ περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Ναπολέοντα, τὸν νεαρὸν τότε στρατηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ὁποῖος μὲ τοὺς περιφήμους πολέμους τῆς Ἰταλίας εἶχε κατανικήσει τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα. Δὲν γνωρίζομεν μὲ ἀκρίβειαν τὰς θρυλλουμένας συνεννοήσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἄλλων σημαινόντων προσώπων ὅπως τοῦ Ἀββᾶ Σιεγῆς κ.ἄ. Εἶναι ὁμως βέβαιον, ὅτι ὁ Ναπολέων, περὶ παντὸς ἄλλου ἐσκέπτετο παρὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ραγιαῖδες.

Ὁ Ρήγας προαπέστειλεν εἰς τὴν Τεργέστην πρὸς τὸν ἐκεῖ φίλον του καὶ ὁμοιδεάτην Ἀντώνιον Κορωνιόν, ὑπάλληλον τοῦ ἐκ Κοζᾶ-

νης μεγαλεμπόρου Δημητρίου Οικονόμου, 12 κιβώτια περιέχοντα διάφορα βιβλία, πολυάριθμα αντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρῦξεως, φακέλους ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κακὴν τύχην, ὁ Κορωνιὸς ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὴν Τεργέστην, τὰ κιβώτια ἔλαβεν ὁ Οἰκονόμος, ὁ ὁποῖος εἶτε ἐκ φόβου εἶτε διότι ἀπεστρέφετο τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα κατήγγειλεν εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Τεργέστης, ὥστε ὅταν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1797 ὁ Ρήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν αὐτὸν τὴν νύκτα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου εἶχε καταλύσει, καὶ κατέσχε τὰ κιβώτια.

Ἐδημιουργήθη μέγας θόρυβος. Ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης ἀνήγγειλε τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν δι' ἐρίππου ταχυδρόμου πρὸς τὸν ὑπουργὸν εἰς τὴν Βιέννην, ὁ ὁποῖος ἐνημέρωσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον. Αἱ αὐστριακαὶ ἀρχαὶ προέβησαν εἰς συλλήψεις Ἑλλήνων ἐνεχομένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ρήγας ἀπεστάλη εἰς τὴν Βιέννην διὰ ν' ἀνακριθῆ, ἀφοῦ ἀπέτυχε ν' αὐτοκτονήσῃ. Τὰ ἐγγραφα τοῦ μετεφράσθησαν ἐπιμελῶς εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ δὲν ἔλειψαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν καταθέσεων τῶν διεφώτισαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐσχηματίσθη ὀγκώδης δικογραφία, ἣ ὁποία σφύζεται καὶ ἐτυπώθη, τὸ γερμανικὸν κείμενον μὲ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

« Εὐρέθησαν ἀκόμη γράφει ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν ὑπουργὸν του εἰς τὰ ἀνοιχθέντα κιβώτια δύο τρεῖς χιλιάδες ἀντίτυπα ἐγκυκλίου, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντεταγμένης, μὲ τὰς ἐπαναστατικὰς λέξεις ἐλευθερία, ἀδελφσύνη, ἰσότης, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα κατὰ τῶν μοναρχῶν ἐξαιρεται ἡ δημοκρατία καὶ ὅπου περιέχονται τὰ ἐν Γαλλίᾳ κηρυχθέντα γνωστὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, νέοι νόμοι δημοκρατικοί, τύποι ὀρκωμοσίας, ἄσματα ἐλευθερίας, καθὼς καὶ περικοπαί, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξάψουν τὸ αἶσθημα τῶν ἀνθρώπων. (Τεργέστη 20 Δεκεμβρίου 1797).

». . . Ἡ ἀστυνομία ἐγνώριζεν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφει ὁ ὑπουργὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἦσαν ὁπαδοὶ τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι μυστικὰ ἐργάζονται διὰ διαδόσεως δημοκρατικῶν συγγραμμάτων νὰ συγκινήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τοὺς διεσπαρμένους εἰς διαφόρους χώρας ὁμοδόξους των ». Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκρίνει διὰ σημειώματος εἰς τὸ περιθώριον.

» Μερικοὶ Ἕλληνες μὲ φουσκωμένα μυαλά, λέγεται εἰς ἄλλην ἐκθεσίν τοῦ Νομάρχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν πρὸ πάντων ἰατρικὴν εἰς ξένα πανεπιστήμια, φαίνεται ὅτι ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἰδέας ἐκ

τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυναν μὲ αὐτὰς πολλοὺς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων καὶ ἔπειτα κατώρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἐνταῦθα ἓν εἶδος ἑταιρείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἐλάμβανε τὴν κατεύθυνσίν της ».

Ἡ κυριωτέρα κατηγορία κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὁπαδῶν του εἶναι, ὅτι παρεσκεύαζον ἐπανάστασιν εἰς φιλικὴν χώραν δηλαδὴ εἰς τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου.

Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις πρὸς τὴν Πύλην, ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐξέδωσε τὸν Ρήγαν καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν συλληφθέντων εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οἱ παραδοθέντες ἑπτὰ σύντροφοι, τοῦ Ρήγα ἦσαν : Ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ἔμπορος ἀπὸ τὴν Χίον Ἀντώνιος Κορωνιός, ἔμπορος εἰς τὴν Τεργέστην, Δημήτριος Νικολίδης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὁ δεῦτερος φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς, Θεοχάρης Τορουντζίας, ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, καὶ Ἰωάννης Καρατζᾶς, ἀπὸ τὴν Λευκωσίαν τῆς Κύπρου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους προδότας καὶ οἱ ἑπτὰ ἐκράτησαν ἀνδρικήν στάσιν, ἔδειξαν ἀφοβίαν καὶ πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸ τέλος των. Ἡ παράδοσις φέρει ὅτι ὁ πασᾶς τοὺς ἐπνίξεν εἰς τὸν Δούναβιν. Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ὑπερόχου ἔθνεγέρτου καὶ ἔθνομάρτυρος ἦσαν : « Ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα. Τὸν καρπὸν θὰ θερίσῃ τὸ ἔθνος μου ».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
<p>ΙΕ' ΑΙΩΝ</p> <p>1453 Άλωσις Κωνσταντινουπόλεως</p> <p>1486 Ανακάλυψις άκρωτηρίου Καλής Έλπίδος</p> <p>1492 Ανακάλυψις τής Άμερικῆς</p> <p>1498 Ανακάλυψις τής θαλασσίας οδοῦ Ίνδιών</p> <p style="text-align: center; margin-left: 50px;">1486 1492</p> <p>ΙΣΤ' ΑΙΩΝ</p> <p>1512 - 1520 Σελίμ Α', κατάληψις Συ- ρίας καί Αιγύπτου, ό Σουλτάνος Χαλίφης</p> <p>1517 Άρχή τής Μεταρρυθμίσεως έν Γερ- μανία</p> <p>1519 - 1556 Ό Κάρολος Ε' αυτοκρά- τωρ τής Γερμανίας</p> <p>1519 Ό Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστής έν Ζυρίχη</p> <p>1520 - 1566 Σουλεϊμάν Β' ό Μεγαλο- πρεπής</p> <p>1529 Ό Σουλεϊμάν πολιορκεί τήν Βι- έννην</p> <p>1534 Ίδρυσις του τάγματος των Ίη- σούιτών</p> <p>1545 - 1563 Σύνοδος έν Τριδέντω</p> <p>1555 Θρησκευτική ειρήνη τής Αύγού- στας</p> <p>1570 - 2 Κατάληψις τής Κύπρου υπό των Τούρκων</p> <p>1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)</p> <p>1572 Νύξ του Άγ. Βαρθολομαίου</p> <p>1589 - 1610 Έρρίκος Δ' Γαλλίας, Άρχή δυναστείας Βουρβόνων</p> <p>1598 Διάταγμα τής Νάντης</p>	<p>ΙΕ' ΑΙΩΝ</p> <p>1453 - 71 Ό Ίωάννης Άργυρόπουλος διδάσκει εις τήν Φλωρεντίαν</p> <p>1463 - 77 Ό Μαρσίλιος Φικίνος μετα- φράζει τον Πλάτωνα</p> <p>1472 Θάνατος του Βησσαρίωνος</p> <p>1481 Ίδρύεται ή Έερά εξέτασις εις τήν Ίσπανίαν: Torquemada (1420 - 1498)</p> <p>ΙΣΤ' ΑΙΩΝ</p> <p>1501 Η Πιετρά του Μιχαηλαγγέλου</p> <p>1506 Η Τζιοκόντα του Λεονάρδο δα Βίντσι</p> <p>1511 Έρασμος, Έπαινος τής Μω- ρίας</p> <p>1516 Μακιαβέλλι, Ηγεμών, Τόμας Μορ, Ουτοπία, Άριστός, Μαινόμενος Ρολάνδος, Έρασμος, Έκδοσις Νέας Διαθήκης, Ραφαήλ, Ma- donna Sixtina</p> <p>1534 Ραμπελαί, Ζωή Γκαρυκαν- τουά του μεγάλου</p> <p>1543 Κοπερνίκιος, De Revoluti- onibus, Βεζάλ, De cor- poris humani fabrica</p> <p>1547 Ό Μιχαήλ Άγγελος αναλαμβάνει τήν διεύθυνσιν των έργασιών του νοσού του Άγίου Πέτρου τής Ρώμης</p> <p>1564 - 1616 Σαίξπηρ</p> <p>1564 - 1642 Γαλιλαίος</p> <p>1571 - 1630 Κέπλερ</p> <p>1580 Montaigne, Essais</p> <p>1587 Τυπογραφία του Βατικανού</p> <p>1593 Σαίξπηρ, Ριχάρδος Γ'</p> <p>1597 » Ρωμαίος και Ίη- ουλιέττα</p> <p>1600 Έκτελεσις του Μπροϋνο</p>

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ**ΙΖ' ΑΙΩΝ**

1600 Ίδρυσις τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)

1618 - 1648 Τριακονταετῆς πόλεμος

1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen

1648 Εἰρήνη Βεστφαλίας

1643 - 1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'

1648 - 1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων

1649 Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ

1669 Ἀλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης

1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων

1685 - 1715 Βενετικὴ κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ

1687 Καταστροφὴ τοῦ Παρθενῶνος

1689 - 1725 Ὁ Μέγας Πέτρος Τσάρος τῆς Ρωσσίας

1697 Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοῦνας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Ζένταν

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ**ΙΖ' ΑΙΩΝ**

1610 Ὁ Γαλιλαῖος ἀνακαλύπτει τὸ τηλεσκόπιον

1614 **Θεοτοκόπουλος**, Κοίμησις τῆς Παρθένου

1616 Ἡ ἱερὰ Ἐξέτασις ἀπαγορεύει εἰς τὸν Γαλιλαῖον νὰ διδάσκη

1620 Bacon, Novum Organum

1633 Ἡ ἱερὰ Ἐξέτασις ὑποχρεώνει τὸν Γαλιλαῖον ν' ἀποκηρύξη «τὰς πλάνας καὶ τὰς αἱρέσεις του»

1635 Ίδρυσις τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας

1636 Παράστασις τοῦ Cid τοῦ Κορνέιγ

1637 **Ντεκάρτ**, Discours de la Methode

1638 **Ροῦμπενς**, Ἀνδρομέδα, **Ρέμπραντ**, Ἡ οἰκογένεια τοῦ ξυλουργοῦ

1640 Οἱ Ἰησοῦται ἀπαγορεύουσι τὴν διδασκαλίαν τοῦ καρτεσιανισμοῦ εἰς τὰ σχολεῖά των

1644 Ὁ Τοριτσέλλι ἐφευρίσκει τὸ βαρόμετρον

1662 Ίδρυσις τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου

1664 **Μολιέρ**, Ταρτοῦφος

1670 **Σπινόζα**, Tractatus theologico-politicus

Πασκάλ, Penssées

1675 **Λάιμπνιτς**, Ἀπειροστικὸς λογισμὸς

1677 **Σπινόζα**, Ἠθικὴ

1668 - 1693 **Λαφονταίν**, Μῦθοι

1681 **Μποσσουέ**, Πσγκόσμιος Ἱστορία

1682 Ὁ Νεύτων ἀνακαλύπτει τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἑλξεως

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
	<p>1690 Τζών Λόκ, Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν</p> <p>1694 Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας</p> <p>1695-97 Bayle, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν</p> <p>1699 Φενελόν, Τηλέμαχος</p> <p>1700 Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου</p>
<p>ΙΗ΄ Αἰὼν</p> <p>1701 - 1721 Ὁ βόρειος πόλεμος</p> <p>1701 - 1713 Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας</p> <p>1701 Ἡ Πρωσσία βασιλείου</p> <p>1713 Εἰρήνη Οὐτρέχτης</p> <p>1713 - 1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α΄ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας</p> <p>1740 - 1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας</p> <p>1740 - 1780 Μαρία Θηρεσία</p> <p>1741 - 1748 Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας</p> <p>1756 - 1763 Ἐπταετής πόλεμος</p> <p>1762 - 1796 Αἰκατερίνη Β΄</p> <p>1765 - 1790 Ἰωσήφ Β΄ τῆς Αὐστρίας</p> <p>1770 Καταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ</p> <p>1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας</p> <p>1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζή</p> <p>1783 Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν</p> <p>1789 Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως</p> <p>1799 - 1815 Ναπολέων</p> <p>15 Συνθήκη τῆς Βιέννης</p>	<p>ΙΗ΄ Αἰὼν</p> <p>1702 Ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἡμερησία ἐφημερίς <i>The Daily Courant</i></p> <p>1703 Λάιμπνιτς, Νέα Δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν</p> <p>1704 Νεύτων, Ὁπτικὴ</p> <p>1707 Ὁ Παπὴν κατασκευάζει ἀτμόπλοιο</p> <p>1710 Λάιμπνιτς, Θεοδικία Μπέρνιλεϋ, Πραγματεία διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης Γνώσεως</p> <p>1712 Βαττώ, Ὁ ἀπόπλους διὰ τὰ Κύθηρα</p> <p>1719 Δανιήλ Ντιφόου, Ροβινσὸν Κροῦσος</p> <p>1723 - 25 Μάρφρεϊ Ἰταλικὸν Θέατρον</p> <p>1734 Ι.Σ. Μπάχ, Τὰ κατὰ Ἰωάννην πάθη Βολταίρος, Ἀγγλικά ἐπιστολαί</p> <p>1739 Φρειδερίκος Β΄, Ἀντιμαχιάβελ Χιόυμ, Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως</p>

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- 1746 **Ντιντερώ**, Φιλοσοφικαὶ σκέψεις
- 1747 Ὁ Φραγκλῖνος ἀνακαλύπτει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀλεξικεραύνου
- 1747-55 **Τζόνσον**, Λεξικὸν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης
- 1748 Ἀνακάλυψις τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηίας
- 1759 Ἴδρυσις τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου
- 1762 **Ρουσσώ**, Αἰμίλιος, Κοινωνικὸν Συμβόλαιον
- 1767 Ὁ Τζαίιμς Οὐάτ συμπληρώνει τὴν ἀτμομηχανὴν του
- 1773-79 Κατασκευὴ τῆς πρώτης σιδηρᾶς γεφύρας
- 1774 **Πρίστλεϋ**, Μελέται ἐπὶ τοῦ ὀξυγόνου
- Γκαίτε**, Ὁ Βέρθερ
- 1776-88 **Γίββων**, Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας
- 1781 Ὁ Χέρσελ ἀνακαλύπτει τὸν πλανήτην Οὐρανὸν

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- Κάντ**, Κριτικὴ τοῦ καθαρῶ ἰσχυροῦ λόγου
- Σίλλερ**, Οἱ Λησταὶ
- 1783 Ὁ Λαβουαζιὲ ἀναλύει τὸ ὕδωρ
- 1785 Τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον κλωστήριον εἰς τὴν Ἀγγλίαν
- 1788 Ἴδρυσις τοῦ Χρόνου (Times) τοῦ Λονδίνου
- 1795 **Βόλφ**, Προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον
- 1798 Ὁ Βοναπάρτης ἱδρύει τὸ Ἰστιτοῦτον τοῦ Καίρου
- Χάϋδν** Συμφωνία τῆς δημιουργίας
- 1800 Ὁ Βόλτα ἐφευρίσκει τὴν ἠλεκτρικὴν στήλην
- 1807-8 **Φίχτε**, Ὁμιλίαι εἰς τὸν γερμανικὸν λαὸν
- 1809 **Λαμάρκ**, Ζωολογικὴ φιλοσοφία
- 1814 Ὁ Ἀμπέρ μελετᾷ ἄτομα καὶ μόρια
- Ὁ Στέφενσον ἀνακαλύπτει τὴν κινήτηριον ἀτμάμαξαν

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ

	Σελ.
Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων.	6
Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος	» 8
Ἄ Κολόμβος	» 14
Μακιαβέλλι	» 24
Ἄ πάπας Λέων Ι'	» 27
Ἄ Ἔρασμος	» 31
Γουλιέλμος Σαίξπηρ	» 35
Μιτρονελλέσκι, παρεκκλήσιον Razzi	» 39
Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι	» 40
Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα	» 40
Ἡ ἀνοιξη τοῦ Μιποττιτσέλλι	» 41
Δὰ Βίντσι, Ἡ Παρθένος, ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς	» 42
Δὰ Βίντσι, Τζιοκόντα	» 43
Μιχαὴλ Ἄγγελος, Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 44
» » ὁ Ἄναστας Χριστὸς	» 44
Πλατεία τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 45
Τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 45
Ραφαήλ, Σχολὴ Ἀθηνῶν	» 46
» Μία Μαντόννα	» 47
Τιτσιάνο, Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου	» 48
Ἄλμπρεχτ Ντύρερ, Οἱ Ἄπόστολοι Παῦλος καὶ Μάρκος	» 49
» » Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος	» 49
Χάιν Χόλμπαϊν, ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας	» 50
» » Εἰκὼν νέου	» 51
Διάκοσμον πινάκιον τοῦ 16ου αἰῶνος	» 51
Θεοτοκόπουλος, Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν	» 51
» Ὁ Αἴρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ	» 52
Ἄ Λούθηρος	» 54
Κατοικία γερμανοῦ εὐγενοῦς τὸν 16ον αἰῶνα	» 58
Καθολικὴ ἐκκλησία	» 59
Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων	» 60
Ἄ Καλβίνος	» 62
Κάρολος Ε'	» 72
Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος	» 74
Φραγκίσκος Α'	» 75
Τὸ Ἐσκουριάλ	» 78

‘Ερρίκος ‘Η’	Σελ.	83
‘Η βασίλισσα ‘Ελισάβετ	»	85
Μαρία Στούαρτ	»	86
Στρατός του πρώτου ήμισους του 17ου αιώνας	»	97
Μετάλλιον ανάμνηστικόν της Νυκτός του ‘Αγίου Βαρθολομαίου	»	99
Οικία Νυρεμβέργης	»	101
Στρατόπεδον τριακονταετούς πολέμου	»	102
Βαλλενστάιν	»	103
Γουσταῦος ‘Αδόλφος	»	104
‘Ο Ρισελιέ	»	110
Λουδοβίκος ΙΔ’	»	115
‘Ο Μπισσοῦέ	»	119
‘Ο ἄρτος του βασιλέως	»	120
Κάρολος Α’	»	123
‘Ο Κρόμβελ	»	125
‘Ο Κρόμβελ συνομιλῶν με τοὺς δικηγόρους	»	126
Γουλιέλμος της ‘Ορανίας	»	135
Στρατιωτικὴ σημαία του Λουδοβίκου	»	136
Πολεμικόν του 17ου αἰῶνος «Λουδοβίκος ΙΔ’»	»	137
‘Ο Μολιέρ	»	143
‘Ο Ρασίν	»	145
Βερσαλλία	»	147
‘Ανάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Αἶθουσα Κατόπτρων)	»	148
Βελάσκειθ, ‘Η ‘Ινφάντιν Τερέζα	»	149
Μουρίλλο, ‘Αγία Σύλληψις	»	150
» Παῖδες παίζοντες κύβους	»	150
‘Ο Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του	»	151
‘Ο Βάν Ντάικ	»	152
Ρόϋσνταλ, ‘Ανεμόμυλος	»	153
Ρέμπραντ, Αὐτοπροσωπογραφία	»	154
» Οἱ προσκυνηταὶ της ‘Εμμαούς	»	154
» Μάθημα ἀνατομίας	»	154
‘Ο Γαλιλαῖος	»	161
‘Ισαάκ Νεύτων	»	162
‘Αγγλος εὐγενής με στολὴν αὐλῆς	»	164
‘Ο Ρόμπερ Οὐάλποουλ	»	169
‘Ο δεύτερος Πίτ	»	170
Μύλος χάρτου του 18ου αἰῶνος	»	170
‘Ατμομηχανὴ του Οὐάτ του 18ου αἰῶνος	»	170
‘Η κυρία Πομπαντούρ	»	175
Λουδοβίκος ΙΣΤ’	»	176

Μαρία Άντουανέττα	Σελ.	177
Ό Μέγας Έκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος	»	188
Πρώσοι στρατιώται του 18ου αιώνας	»	189
Τιμωρία εις τον πρωσικόν στρατόν	»	190
Ό Μέγας Πέτρος	»	198
Αικατερίνη Β΄	»	200
Γαλλικόν πεζικόν κατά τόν 2ον ήμισυ του 18ου αιώνας	»	210
Ό λιμήν του Άμστερνταμ	»	226
Ό Γεώργιος Ούάσιγκτον	»	234
Συνεδρίασις των Γενικών Τάξεων	»	242
Ό Μιραμπό	»	243
Ό Μαρά νεκρός	»	247
Γάλλοι στρατιώται (γελοιογραφία)	»	250
Ό Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ πρό του Κονβάν	»	251
Ό Ρομπεσπιέρ	»	254
Γάλλοι στρατιώται του 1794	»	258
Ό Ναπολέον	»	265
Ό Νέλσων	»	269
Ό Ναπολέον τόν 1814	»	279
Ό Ουέλλιγκτον	»	282
Ό Γκαΐτε	»	288
Αΐθουσα του μεγάρου Σουμπίζ των Παρισίων	»	290
Δυτικόν περίπτερον του Zwinger	»	291
Κλίμαξ του μεγάρου Μπρϋλ	»	292
Τράπεζα και ώρολόγιον ροκοκό	»	292
Πύλη του Μπράντεμπουργκ	»	293
Δαυΐδ, Όρκος των Όρατίων	»	293
Τορβάλδσεν, Όβη	»	294
Δοκιμή αεροστάτου Μογκολφιέ	»	296
Ό Ηλεκτρική μηχανή	»	296
Ό Λάμπρος Κατσώνης	»	336
Ό Αλή Πασάς	»	339
Ό Ρήγας ό Φεραίος	»	344

Χ Α Ρ Τ Α Ι

Χάρτης τῶν ἀνακαλύψεων	Σελ. 9
Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας	» 61
Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου Ε'	» 73
Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	» 90
Χάρτης τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου	» 100
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας	» 106
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν Εἰρήνην τῆς Οὐτρεχτ	» 140
Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	» 187
Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσσίας	» 197
Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας	» 212
Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς	» 227
Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750	» 231
Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789	» 256
Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία	» 275
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (1815)	» 285
Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	» 301

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ
(ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Ἀνακάλυψις νέων χωρῶν	6 - 20
» Β'	Ἡ Ἀναγέννησις	21 - 38
	I. Ἀνάπτυξις διανοητικῆ - Ἀνθρωπισμὸς	21 - 26
	II. Ἡ Κοινωνία	26 - 29
	III. Οἱ ἄνθρωπισται	30 - 31
	IV. Οἱ ἔθνικοι συγγραφεῖς	31 - 38
» Γ'	Ἀναγέννησις τῆς τέχνης	39 - 52
» Δ'	Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις	53 - 66
» Ε'	Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις	67 - 87
	I. Καθολικαὶ ἐξουσίαι καὶ ἔθνικα κράτη	67 - 70
	II. Τὸ σύστημα τῶν κρατῶν	70 - 87
» ΣΤ'	Οἱ δυναστικοὶ πόλεμοι	88 - 96
» Ζ'	Θρησκευτικοὶ πόλεμοι	97-107

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Οἱ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ
(ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ - Οἱ χρόνοι Λουδοβίκου ΙΔ'	108 - 120
	I. Λουδοβίκος ΙΓ', Ρισελιέ, Μαζαρέν	108 - 114
	II. Ἡ βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'	114 - 120
» Θ'	Ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν	121 - 131
» Ι'	Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΖ' αἰῶνα - Οἱ πόλεμοι Λουδοβίκου ΙΔ'	132 - 140
» ΙΑ'	Διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ὁ αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'	141 - 162

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

(ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'	Ἡ Ἀγγλία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	163 - 171
»	ΙΓ' Ἡ Γαλλικὴ μοναρχία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	172 - 178
	I. Ἡ ἀντιβασιλεία	172 - 174
	II. Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ ΙΣΤ'	174 - 178
»	ΙΔ' Τὰ γερμανικὰ κράτη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	179 - 194
	I. Ἡ Γερμανία	179 - 182
	II. Ἡ Αὐστρία	182 - 186
	III. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	186 - 194
»	ΙΕ' Ἡ ἀνατολικὴ Εὐρώπη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	195 - 203
	I. Ἀνάπτυξις τῆς Ρωσίας	195 - 200
	II. Πολωνία	200 - 203
»	ΙΣΤ' Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	204 - 217
»	ΙΖ' Ἡ διανοητικὴ κίνησις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	218 - 225
»	ΙΗ' Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας	226 - 237
	I. Ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς	226 - 231
	II. Ἀνεξαρτησίαι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν	232 - 237
»	ΙΘ' Ἡ Μεγάλῃ Γαλλικῇ Ἐπανάστασις	238 - 257
	I. Τὰ αἴτια	238 - 240
	II. Κατάρρευσις τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος	240 - 247
	III. Ἡ Δημοκρατία	247 - 257
	IV. Πόλεμοι τῆς Ἐπαναστάσεως	257 - 262
»	Κ' Ἡ Ναπολεόντειος Αὐτοκρατορία	263 - 285
	I. Ἡ ἀνύψωσις τοῦ Ναπολέοντος	263 - 266
	II. Ἡ στρατιωτικὴ ἐπικράτησις τοῦ Ναπολέοντος	266 - 274
	III. Πτώσις τοῦ Ναπολέοντος	274 - 285
»	ΚΑ' Γράμματα - Ἐπιστῆμαι - Τέχνηαι τὸν ΙΗ' αἰῶνα	286 - 298

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας	299 - 314
»	ΚΓ' Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	315 - 347

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίσημος ἀντίτυπος σπερούμενος τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπος. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15)21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α' 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' 1961 (VI) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 18.000 - ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1030/9 - 3 - 61
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ—ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ—ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ Χ.Ε.Ε.Ν—ΦΩΚΙΔΟΣ 15

20